

**VEDECKÝ ČASOPIS VYSOKEJ ŠKOLY
EKONÓMIE A MANAŽMENTU VEREJNEJ SPRÁVY
V BRATISLAVE**

VEREJNÁ SPRÁVA A REGIONÁLNY ROZVOJ

EKONÓMIA A MANAŽMENT

**School of Economics and Management
in Public Administration
Scientific Journal**

**Číslo 1, jún 2014, ročník X.
No. 1, June 2014, Volume X.**

Verejná správa a regionálny rozvoj

Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave

Public administration and regional development

School of Economics and Management in Public Administration

Redakcia (Editorial Office):

Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave
Furdekova 16
851 04 Bratislava
Tel.: +421905864457
E-mail: edita.kulova@vsemvs.sk

Redakčná rada (Editorial Board):

Členovia:

Viera Cibáková, VŠEMvs – predseda (Chairperson of Editorial Board)
Viera Čihovská, VŠEMvs – šéfredaktorka (Editor in Chief)
Vladimír Gozora, VŠEMvs – zástupca šéfredaktora (Co-Editor)
Marta Hamalová, VŠEMvs – zástupca šéfredaktora (Co-Editor)
Stanislav Filip, VŠEMvs
Monika Hudáková, VŠEMvs
Anna Kachaňáková, VŠEMvs
Jozef Kuril, VŠEMvs
Silvia Matúšová, VŠEMvs
Michal Oláh, VŠEMvs
Zoltán Rózsa, VŠEMvs
Katarína Stachová, VŠEMvs
Peter Škultéty, VŠEMvs
Judita Táncosová, VŠEMvs
Lucia Balajová, VŠEMvs – výkonná redaktorka (Executive Editor)

(Associate Editors)

Zoran Čekerevac, Business School Čačak, Serbia
Artur Horbovyi, Volyn Institute for Economics and Management, Lutsk, Ukraine
Sebastian Jabłoński, Kielce School of Economics, Tourism and Social Sciences, Poland
Róbert Magda - Károly Róbert College, Gyöngyös, Hungary
Oksana Mykhailovska - Deputy Director of Chernivtsi Trade and Economics Institute of Kyiv
National Trade and Economics University, Chernivtsi, Ukraine
František Palko, Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR
Janus Paweska, International University of Logistic and Transport in Wroclaw, Poland
Agota Raisene, Mikolas Romeris University Vilnius, Litva
Oleg Soskin, National Academy of Management, Kyiv, Ukraine
Renata Stasiak-Betlejewska, PhD., Czestochowa University of Technology, Poland

Vydavateľ (Publishing House):

Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave
Furdekova 16
851 04 Bratislava
Tel.: +421905864457
IČO 35 847 018

Náklad: 100ks

Tlač (Printed by):

Merkury, spol. s r. o.
Martinčekova 2
821 09 Bratislava
Tel./fax: +421/2/ 53 41 59 22
E-mail: info@merkury.sk

EV 2950/09

ISSN 1337-2955

Verejná správa a regionálny rozvoj

Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave

Public administration and regional development

School of Economics and Management of Public Administration

**Číslo 1, jún 2014, ročník X.
No. 1, June 2014, Volume X.**

Contents

Riadenie rizika a úloha kontroly ako nástroja pre ich riešenie vo verejnej správe.....7 <i>Risk management and function of control as a tool for their handling</i> <i>in public administration</i> Michal OLÁH - Ľubomír ŠIDEĽSKÝ	
Transcending Regimes: Government Growth through Fragmentation in Lithuania between 1919 and 2013.....17 Algirdas ASTRAUSKAS - Mantas BILEIŠIS	
Trhový mechanizmus v dejinách ekonomických teórií.....25 <i>Market mechanism in History of economic theory (Analysis)</i> Ľudovít KORČEK	
Development of the Labor Potential of Kharkiv Region: Main Problems and Solutions30 Ilya DMITRIEV - Inna SHEVCHENKO	
Zdravotná politika a verejné zdravotné poistenie40 <i>Health policy and public health insurance</i> Vojtech STANEK - Iveta DUDOVÁ	
The Necessity of Creating the Stimulation System for Effective State and Social Management of Education.....46 Mychailo GONCHARENKO	
Marketingové modely spoločensky zodpovedného správania podniku.....55 <i>Marketing Models of Corporate Social Responsibility</i> Viera ČIHOVSKÁ	
Economic analysis of entrepreneurial potential use in the agricultural sector of Transcarpathia64 Krystyna VORONYCH	
Sídlné prostredie a územný rozvoj69 <i>Build Environment and Spatial Development</i> Július HANUS - Marta HAMALOVA - Zuzana AUFRICHTOVÁ	
Tax Rates Effects on The Risk Level of Listed Viet Nam Hardware Firms During Global Economic Crisis 2007-200981 Dinh Tran Ngoc Huy	
Napĺňanie manažérskej funkcie organizovania v podmienkach obecnej samosprávy na Slovensku91 <i>The fulfillment of managerial function "organization" in conditions of municipal</i> <i>self - government in Slovakia</i> Anna BELAJOVÁ – Ivana GECÍKOVÁ	
Fiscal instruments impact on the economic growth99 Anna GLUKHA	
Digitalizácia rezortu školstva do roku 2020105 <i>Digitizing of Slovak educational system until year 2020</i> Dagmar HRAŠKOVÁ	

Investment, Insurance and Pensions in the UK	109
Russell GERRARD	
Nelegálna práca a nelegálne zamestnávanie v zmysle právneho rámca SR.....	120
<i>Illegal work and illegal employment under the legal framework of the Slovak Republic</i>	
Anna NEUMANNOVÁ - Marián ŽIDÓ	
Pretrvávajúce problémy na trhu práce v Slovenskej republike	126
<i>Pending Problems on the Labor Market in the Slovak Republic</i>	
Peter MACHOVIČ	
Marketing v poisťovníctve e-marketing	133
<i>Marketing of insurance and electronic marketing</i>	
Jozef ADAMKO	
Role of the Interregional Cooperation in the Realization of State Politics of Social and Economic Development of the Territories	142
Olha VDOVICHENNA - Svitlana OLIYNYCH	
Recenzia monografie Ivety Dudovej: Ekonomia vzdelávania	149
Vojtech STANEK	
Recenzia: Ivanička, Koloman a kol.: Trvalá udržateľnosť inovácií v rozvoji Slovenska ..	151
Helena SCHURMANN	
Autori príspevkov	156

Riadenie rizika a úloha kontroly ako nástroja pre ich riešenie vo verejnej správe

Michal OLÁH* - Ľubomír ŠIDELSKÝ**

Risk management and function of control as a tool for their handling in public administration

Abstract

Risk management process is an important requirement for the risk solution. The aim of this article is to introduce the potential tools to be applied in the risk management process and their solution. The purpose of this article is to clarify the system of management and control, describes risk characteristics in the public sector and the risk management strategy objectives. The article also covers factors and elements of the risk management, their essential existence and the levels of the internal control system in the context of risk management. In order to prevent the risks in the public sector, or possibly eliminate some of them, it is important to constantly monitor them, what is essentially the message behind the whole article.

Keywords: *risk management, internal control system, risk assesment*

JEL Classification: H2, H3

Úvod

Verejná správa má determinované iné ciele a funkcie ako podnikateľský sektor. Jej ťažisková činnosť a motivácia nie je zameraná na tvorbu zisku, ale na poskytovanie služieb verejnosti.

Poskytovanie kvalitných služieb verejnosti zo strany verejných orgánov nemôže byť iba akýmsi „vynúteným“ krokom alebo fakultatívnym rozhodnutím manažmentu, ale obligatórnym aktom, ktorého kvalita sa meria predovšetkým spokojnosťou občanov. Akékoľvek informačné zlyhanie či poskytnutie nepravdivých informácií, neopodstatnené plytvanie, neprofesionálny prístup, nedodržiavanie termínov alebo odmietavé postoje, môžu viesť nielen k strate dôvery a k ujme na povesti.

Pre čo najlepšie dosiahnutie cieľov je pre organizáciu rozhodujúce ak:

- prevládajú permanentne priaznivé výsledky nad nepriaznivými;
- existujúce hrozby sú účinne kontrolované, t.j. riziká, ktorým je organizácia vystavená, sú nielen identifikované, ale permanentne riadené;
- organizácia má vytvorený jasný systém riadenia rizík.

1 Riziko a jeho charakteristika vo verejnej správe

Riziko vo verejnej správe možno charakterizovať ako pravdepodobnosť vzniku alebo už identifikovanú a popísanú situáciu, resp. proces, že pri zabezpečovaní činnosti orgánu verejnej správy nastane určitá skutočnosť, ktorá môže spôsobiť následné nežiaduce následky alebo ohrozenie splnenia jeho cieľov s konzekvenciami na potenciálne politické, finančné, morálne škody alebo straty.

Existuje nespočetné množstvo nežiaducich dopadov. Medzi najzávažnejšie možno zaradiť:

- ohrozenie alebo ujmu na majetku (hmotnom, nehmotnom, finančnom, obežnom a pod.);
- zneužitie alebo ne hospodárne, neefektívne a neúčelné čerpanie alebo nakladanie s verej-

* doc. Ing. Michal Oláh, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: michal.olah@vsemvs.sk

** Ing. Ľubomír Šidelský, PhD., Ministerstvo financií SR, Štefanovičova 5, 817 82 Bratislava, e-mail: lubomir.sidelsky@mfsr.sk

nými zdrojmi;

- nezákonnosť, teda nedodržiavanie platných právnych predpisov;
- ohrozenie bezpečnosti informácií a informačného systému;
- časové a vecné neplnenie úloh;
- neefektívne alebo duplicitné činnosti;
- nesprávne a nespoľahlivé účtovníctvo a výkazníctvo;
- poškodenie povesti organizácie a pod.

2 Systém riadenia a kontroly

Úroveň kvality dosahovania cieľov a poskytovaných služieb orgánmi verejnej správy vo veľkej miere závisí od úrovne systému riadenia a kontroly, pričom tieto nadstavbové činnosti nemôžu byť izolované. Kontrolu, ktorú je potrebné chápať interne, t.j. „kto riadi, kontroluje“, tvorí integrálnu súčasť riadenia a je vykonávaná vlastnými kapacitami prostredníctvom vnútorného kontrolného systému. Zodpovednosť manažmentu nespočíva iba v kvalite nastavenia tohto systému riadenia, ale taktiež v nastavení celkového kontrolného prostredia vrátane vlastného zainteresovania na tejto kontrole.

Akékoľvek riadenie je vystavené rozličným druhom rizík, ktoré musia byť nielen identifikované, ale aj monitorované a kontrolované. Pri každej forme činnosti (proces) v rámci dosahovania cieľov existuje možnosť výskytu udalostí a následkov, ktoré predstavujú:

- príležitosť priaznivého výsledku (pozitívna príležitosť). Priaznivými výsledkami, ktoré bude akceptovať aj protistrana, teda zákazník budú preto kvalitné výstupy, napr. jasná a zrozumiteľná legislatíva reagujúca operatívne na potreby spoločnosti, kvalitné poskytovanie služieb, starostlivosť o občana a pod.;
- ohrozenie priaznivého výsledku, úspešnosti (negatívna príležitosť).

3 Cieľ stratégie riadenia rizika

Celkovým cieľom stratégie riadenia rizika v organizácii verejnej správy by malo byť zabezpečenie prijatia najlepších možných postupov na identifikáciu, hodnotenie a nákladovo efektívnu kontrolu rizika, s cieľom zaručiť elimináciu alebo redukciu rizika na prijateľnú úroveň a zaručenie existencie systémov na sledovanie a opisovanie existujúcich a vznikajúcich rizík, ktoré by mohli poškodiť organizáciu.

V dnešnom preinformatizovanom svete, aj vo verejnej správe, vzniká neustále viac procesov, či už potrebných, nepotrebných alebo vynútených, ktoré generujú množstvo potenciálnych rizík. K tomu je potrebné v súčasnosti priradiť aj rozpočtové riziká vynútené súčasnou ekonomickou situáciou fiškálnej, dlhovej a hospodárskej krízy, ktorá má významný dopad na štátne rozpočty krajín nevynímajúc Slovensko a zákonite aj na verejnú správu.

Dochádza k obmedzovaniu zdrojov pre potreby verejnej správy, ale nesmie dochádzať k obmedzovaniu poskytovania služieb. Agendy skôr pribúda, existujú tendencie znižovať administratívny aparát, ale kvalita poskytovaných výstupov by mala mať vzostupný charakter vzhľadom na úroveň niektorých služieb v súčasnosti. To vytvára tlak na zefektívňovanie nákladovej služby a zvyšovanie hospodárnosti.

Hlavne v stredne veľkých a veľkých orgánoch verejnej správy, kde prebiehajú finančne náročné operácie, musia existovať reálne východiská a analýzy potrebnosti a využiteľnosti potenciálnych nakúpených tovarov, prác a služieb a efektívne využitie administratívneho aparátu. Nesprávne štruktúrovaný a finančne nadhodnotený rozpočet v kľúčových položkách je najvyšším rizikom neefektívneho, neekonomického a neúčelného nakladania s finančnými prostriedkami a ľudskými zdrojmi. „Štruktúra verejných financií sa v našich podmienkach nechápe ako flexibilný systém, ale ako určitá preskripcia, ktorá zaručuje, že ak odvetvie dostalo dotáciu v minulom období, má na ňu nárok aj v období budúcom. Tento postup je však už prakticky neudržateľný, pretože stávajúca

výkonnosť ekonomiky neumožňuje financovať existujúci slovenský verejný sektor v jeho súčasnej štruktúre a rozsahu“ [1].

Na druhej strane, nedostatočná analýza a nesprávny odhad reálnych možností a skutočných potrieb jednotlivých zložiek verejnej správy, môže viesť k iracionalite v alokačných a distribučných procesoch, alebo necitlivý zásah do štrukturálnych a organizačných zmien, ktoré môžu zásadným spôsobom zasahovať do správania subjektov verejnej správy nielen v ich ekonomickom rozhodovaní, ale aj v kvalite dosahovania ich cieľov. „V praxi je prijímanie ekonomických rozhodnutí podmienené veľkým množstvom inštitucionálnych a psychologických obmedzení“ [2]. Tieto obmedzujúce rozhodnutia prirodzene prinášajú nielen nové riziká, ale nútia prehodnocovať aj doterajší systém riadenia rizík a adaptovať sa na nové podmienky.

Zákonníci budú dochádzať k individuálnemu prehodnocovaniu a úprave jednotlivých rozpočtových položiek, ale aj hlavne k zvyšovaniu orientácie na dlhodobé programovanie a orientácii na výkonnostné parametre, t.j. determinovanie konkrétnych a merateľných indikátorov a ukazovateľov a precizovanie striktného sledovania a vyhodnocovania dosahovaných výsledkov. Ich ignorovanie alebo úmyselné prehliadanie môže znamenať významné nepriaznivé dopady nielen na ekonomiku, ale v konečnom dôsledku aj na kvalitu dosahovaných cieľov a pohľad verejnosti na úroveň poskytovaných služieb verejnej správy a jej efektivitu. „Dôveryhodnosť nakladania s verejnými prostriedkami je zásadným momentom pre dôveru verejnosti v úroveň správy verejných financií ako celku“ [3].

Týmto smerom sa uberá aj Európska únia, ktorá v novom programovom období 2014-2020 na základe analýzy skúseností s implementáciou eurofondov pristúpila k zásadnej zmene orientácie v riadení a kontrole. Dôraz pri riadení projektov už nebude kladený iba na detailnú administratívnu kontrolu použitia vstupov, ale prenáša sa váha predovšetkým na kvalitu a kvantitu výstupov. Zavádzajú sa tzv. kondicionality, projektové indikátory, naviazané na jasné a merateľné ukazovatele. Sprievodným znakom tohto postupu je aj obligatórna identifikácia a riadenie rizík zapojených riadiacich orgánov do implementácie.

4 Faktory riadenia rizík

Potrebu dobrého riadenia rizika vyznačuje množstvo faktorov:

- rýchlosť zmien;
- vznikajúce nové organizačné štruktúry a procesy riadenia;
- vládna a legislatívna politika vyvolaná reakciou na ekonomickú realitu;
- informatizácia verejnej správy;
- znižovanie ľudských zdrojov a zvyšovanie intenzity práce;
- zavádzanie nových prvkov riadenia ako dôsledok integrácie do EÚ.
- Kľúčovými faktormi pre riadenie rizík sú:
- zodpovedajúce a jasné formulovanie pravidiel pre riadenie rizík zo strany vrcholového manažmentu;
- aktívna výmena informácií a účinná komunikácia pri výmene informácií vo vnútri orgánu verejnej správy, vytváranie podmienok pre diskusiu;
- pridelenie vlastníctva rizika, t.j. jednoznačné a konkrétne stanovenie zodpovednosti za proces analýzy rizík a vymedzenie právomoci pre ich riadenie;
- aktívna podpora pre prijatie adekvátnych podmienok a opatrení, ich sledovanie a hodnotenie v rámci celého systému riadenia (zhora dolu a opačne);
- vytvoriť primeraný mechanizmus pre tímovú spoluprácu vrátane aktívneho zapájania všetkých zamestnancov a účinná koordinácia;
- účinný systém vnútorného auditu.

5 Je nevyhnutné mať riziká pod kontrolou

Ak chce verejná správa splniť očakávania, ktoré sú na ňu kladené zo strany verejnosti, musia mať jej organizácie riziká pod kontrolou. Inými slovami musia byť schopné aplikovať do svojej

riadiacej a kontrolnej činnosti systém riadenia rizík. Riadenie rizík spadá do pôsobnosti manažmentu orgánu verejnej správy, ktorá sa prostredníctvom účinnej politiky a koncepcného plánovania musí integrovať do prostredia organizácie. Táto problematika riadenia, ovládania a usmerňovania rizík je zložitá ako zo systémového, tak aj zo svojho osobitého obsahového hľadiska. Aby proces riadenia rizík bol efektívny vedúci orgánu verejnej správy vymedzuje jej pôsobnosť svojim priamym podriadeným vedúcim zamestnancom, s ktorými sú tieto riziká spojené. To však neznamená, že na tomto sa žiadnym spôsobom nezúčastňujú aj ostatní zamestnanci. Práve naopak, prax potvrdzuje, že je efektívnejšie, ak hlavne pri identifikácii rizík participujú aj bežní zamestnanci, ktorí sa fyzicky zúčastňujú na jednotlivých procesoch (napr. účtovníčka, referent verejného obstarávania a pod.) môžu z vlastných skúseností nielen identifikovať existujúce, ale aj nové riziká a konkrétnejšie ich opísať a definovať ich dôsledky. Preto ide o tímovú prácu. Intenzita tímovej práce vzrastá s pôsobnosťou, veľkosťou, obsahom práce a štruktúrou organizácie, (napr. zložitosť organizačnej štruktúry, obtiažnosť systému riadenia, vysoká dislokácia a pod.) vedúci orgánu verejnej správy môže poveriť koordináciou riadenia rizika v rámci vymedzenej oblasti vedúceho organizačného útvaru, s ktorými sú tieto riziká spojené.

6 Vnútorý kontrolný systém a riadenie rizík

Aby mohol orgán verejnej správy čo najefektívnejšie zabezpečovať svoje poslanie, potrebuje pre svoje potreby mať vytvorené zodpovedajúce zázemie, či už finančné, personálne, legislatívne, organizačné, informačné, majetkovo-technickú základňu a pod.

Musí existovať určitá organizačná štruktúra a hierarchia riadiacich vzťahov, vymedzená zodpovednosť na všetkých úrovniach riadenia. Pri plnení úloh zamestnanci smerom do vnútra alebo mimo vstupujú do vzťahov, ktoré sa realizujú prostredníctvom nespočetných procesov a podprocesov (úkonov).

„Do procesu je spravidla zapojených viac organizačných jednotiek, ktoré vzájomne v rámci procesu spolupracujú. Každý proces má svojho vlastníka, ktorý je primárne zodpovedný za dosahovanie cieľov procesu a za dlhodobý systematický rozvoj a zlepšovanie celého procesu“ [4]. Tieto procesy teda vykonávajú spravidla všetci zamestnanci jednotlivých odborných útvarov nezávisle na sebe, na základe vopred definovaných povinností a zodpovedností. Každý proces nemôže byť samoučelný, ale podlieha kontrole osobami na vyššom stupni riadenia, ako je vykonávateľ procesu. Aby boli tieto kontroly efektívne, správne a kontinuálne na seba nadväzovali, musí existovať určitý vnútorný kontrolný systém, ktorý má zabezpečiť funkčnosť a účinnosť kontrolných mechanizmov v rámci jednotlivých procesov na všetkých úrovniach riadenia.

„Vnútorý kontrolný systém je komplexná sústava finančných a iných kontrolných procesov (napr. riadiacich, administratívnych, účtovných a pod.) zavedená a zabezpečovaná zodpovednými vedúcimi zamestnancami a ostatnými zamestnancami, ako súčasť vnútorného riadenia pri príprave finančných operácií pred ich schválením, pri priebežnom sledovaní v procese ich realizácie, až do ich konečného vysporiadania, vyúčtovania a pri následnom preverovaní vybraných operácií v rámci hodnotenia dosiahnutých výsledkov a správnosti hospodárenia, ochrany majetku a zabezpečení úplnosti a presnosti jeho evidencie. Jeho účelom je získanie primeranej istoty, že sa dosiahnu ciele hlavne v nasledovných oblastiach:

- plnenie základných strategických a politických zámerov;
- efektivita, účinnosť a funkčnosť prevádzky orgánu verejnej správy;
- spoľahlivosť finančných informácií;
- dodržiavanie platnej legislatívy“ [5].

Tým, že procesy sú výsledkom určitej činnosti, každý proces je nositeľom určitého rizika, ktoré spočíva v jeho zlyhaní, nesplnení alebo nesprávnom, neefektívnom výstupe. Môže ísť o zlyhanie ľudského faktora, nesprávne postupy a rozhodnutia z dôvodu zle nastavených kontrolných mechanizmov, formálny prístup z dôvodu slabej úrovne kontroly nadriadeným a pod. Môže ísť však aj o riziká, že potrebný proces úplne absentuje (napr. absencia osoby zodpovednej za vymáhanie

pohľadávok, nevykonávanie predbežnej finančnej kontroly právnych úkonov a pod.) alebo o duplicitné procesy, ktoré sú nehospodárne.

Všetci zamestnanci vykonávajú svoje činnosti v rizikovom prostredí, pričom existujúce procesy sú spojené predovšetkým s rozpočtovým hospodárením. Akákoľvek činnosť ktoréhokoľvek zamestnanca, ktorý prostredníctvom procesov zabezpečuje úlohy a ciele organizácie sa priamo alebo nepriamo dotýka rozpočtu organizácie.

Aj zamestnanec, ktorý sa síce priamo nezúčastňuje na príprave a schvaľovaní finančných operácií môže svojím nesprávnym rozhodnutím spôsobiť škody, ktoré v konečnom dôsledku môžu mať nepriaznivé finančné dopady. Napr. nezálohovanie dát pri kolapse pamäti počítača môže spôsobiť škody nielen finančné, ale aj bezpečnostné, nedodržiavanie požiarnej ochrany alebo strata zvereného majetku škody materiálne a pod. Ak chce organizácia predchádzať potenciálnym škodám a eliminovať existujúce riziká musí mať vybudovaný účinný kontrolný systém, ktorý tieto riziká dokáže nielen identifikovať, ale ich aj dostať pod kontrolu a to prijatím účinných opatrení.

Vnútný kontrolný systém je prostriedok, ktorý slúži manažmentu ku kontrole činnosti orgánu verejnej správy. Nepredstavuje nejaký samostatný kontrolný útvar. Naopak. Ide o súhrn všetkých opatrení a inštitúcií vo vnútri organizácie prijatých manažmentom, ktorej úlohou je vo vzájomnej nadväznosti kontrola hospodárskej a prevádzkovej činnosti a s tým samozrejme spojená i činnosť zamestnancov.

Aby bol takýto systém kontroly efektívny, musí byť usporiadanie jednotlivých kontrolných úkonov vykonané tak, aby na seba priamo nadväzovali, ale neprekývali sa. Tieto kontrolné mechanizmy musia tvoriť jednoliaty celok. Ich požiadavkou je plniť základný cieľ – prostredníctvom overovania a potvrdzovania súladu so všeobecnými právnymi predpismi, princípmi hospodárnosti, efektívnosti čeliť vnímaným rizikám. Čím je tento systém dokonalejší, tým je pravdepodobnosť zlyhania alebo nežiaducich dopadov nižšia. Povedané inými slovami, čím je vnútný kontrolný systém funkčnejší, tým efektívnejšie dokáže nielen identifikovať existujúce riziká, ale operatívnejšie a primeranejšie reagovať na ich elimináciu.

7 Existencia rizík a finančná kontrola

Existencia rizík a ich riadenie v rámci vnútorného kontrolného systému sa však nevzťahuje iba na oblasť finančnej kontroly, aj keď finančná kontrola je kľúčovým prvkom celého systému. Vo všeobecnosti možno určiť ako rizikové systémy, ktoré sú univerzálne a platia pre všetky orgány štátnej správy vrátane inštitúcií, ktoré implementujú prostriedky Európskej únie a mali by mať zmapované procesy. Medzi tieto možno zaradiť nasledovné systémy:

- úroveň riadenia;
- finančná kontrola;
- verejné obstarávanie;
- rozpočet;
- účtovníctvo;
- správa majetku;
- informačné systémy;
- registratúra a obchodný doklad;
- ľudské zdroje a personalistika;
- oblasť bezpečnosti a ochrany zdravia, bezpečnosť pred prírodnými katastrofami.

8 Procesy riadenia rizík

Ministerstvo financií Slovenskej republiky ako ústredný orgán pre finančnú kontrolu, vnútorný audit a vládny audit pri zabezpečovaní, zavádzaní a udržiavaní efektívneho systému riadenia rizík v rámci jednotlivých rezortov a inštitúcií vo Finančnom spravodajcovi č. 1/2006 vydalo Usmernenie Ministerstva financií Slovenskej republiky k riadeniu a analýze rizík (číslo: MF/29671/2005-942

z 15. decembra 2005). Usmernenie vychádza z osvedčených metód riadenia rizík používaných vo verejnej správe starých členských štátov EÚ a bolo konzultované aj odborníkmi OECD a Európskej únie, ktorí pôsobili na Slovensku ako poradný orgán pre oblasť finančnej kontroly a vnútorného auditu.

Prvým a zásadným krokom procesu kontroly rizík a ich eliminácie je analýza rizík potenciálnych rizík. Možno ju definovať ako špecifickú kontrolnú metódu, podľa ktorej sa v orgáne verejnej správy identifikujú, vyhodnocujú a riadia riziká tak, že na základe vopred stanovených pravidiel sa o nich permanentne podávajú informácie na príslušnej úrovni riadenia, ktorá prijíma adekvátne rozhodnutia. Analýza rizika je teda súčasťou riadenia rizík, ktoré spočíva v systematickom postupe, v ktorom sú riziká včas rozpoznávané, vyhodnocované a sú poskytované potrebné informácie na prijatie rozhodnutia o tom, ako zvládnuť predpokladané nežiaduce dopady [6].

Analýza rizík v rámci jednotného systému riadenia rizík v podmienkach orgánov verejnej správy sa môže uplatňovať ako model, ktorý rozdeľuje celý proces riadenia rizík na nasledovné aktivity:

- identifikácia a opis rizika;
- hodnotenie rizika;
- riešenie rizík, rozhodovanie o ich riešení a prijímanie opatrení;
- monitorovanie a vyhodnocovanie procesu riadenia rizík.

Identifikácia rizika (vyhľadávanie)

Má za cieľ určiť, v akej miere je organizácia vystavená neistote, vyplývajúcej z možných nežiaducich následkov. Riziká sa identifikujú v rámci existujúcich a identifikovaných procesov a podprocesov, ktoré sú vlastné všetkým organizačným zložkám. Identifikované riziká sa musia priradovať k cieľom a hlavným úlohám jednotlivých organizačných útvarov, aby existovala určitá auditná stopa, ktorá dokáže zistiť, aké riziká boli identifikované, k akým procesom boli priradené a či existuje priama obsahová nadväznosť rizika k existujúcemu procesu. Môže sa vyhotoviť aj tzv. procesná mapa, ktorá graficky znázorní všetky existujúce procesy. Táto mapa môže napomôcť lepšie poznať činnosť organizácie a pochopiť vzájomné väzby medzi jednotlivými útvarmi organizácie, odhaliť duplicity v činnostiach, absenciu už existujúcich, ale nezmapovaných procesov alebo potrebu procesov, ktoré vôbec neboli identifikované, ale sú pre dosahovanie cieľov potrebné.

V procese identifikovania rizika sa môžu používať rôzne metódy. Medzi najfrekvencovanejšie metódy sa môžu využívať metóda brainstormingu, integrovaného prístupu, napr. dotazníkov, interview – metóda Delphi, prípadne benchmarkingu a pod. Táto identifikácia by mala byť, ako efektívnejší spôsob, koordinovaná v spolupráci s internými zamestnancami pri zabezpečení vhodných komunikačných tokov.

Kategorizácia rizík

Činnosti a jednotlivé procesy alebo rozhodnutia možno klasifikovať rôznymi spôsobmi. Preto aj riziká možno členiť do niekoľkých kategórií a môže sa vytvoriť aj kategorizácia rizík.

Základnými kategóriami, ktoré prináša aplikačná prax vo verejnej správe delí riziká vo všeobecnosti na dve základné kategórie:

- strategické riziká (politické, ekonomické, legislatívne, sociálne, informačné a pod.);
- operatívne (ide o systémy súvisiace s priamymi procesmi a prevádzkou organizácie, napr. finančné a rozpočtové, informačné, riadiace, majetkové, personálne a pod).

Každé identifikované riziko musíme byť schopní vecne a zrozumiteľne opísať a zaznamenať v štruktúrovanej forme, napr. v tabuľkovej alebo grafickej podobe. Použitie dobre navrhutej štruktúry je nevyhnutným predpokladom pre zabezpečenie komplexného procesu identifikácie.

Zo situačného hľadiska, t.j. z hľadiska miesta vzniku výskytu alebo dopadu) môžeme riziká členiť na:

- interné,
- externé.

Interné riziká sú prirodzenou (inherentnou) súčasťou prostredia organizácie a jeho vnútorného kontrolného systému. Externé majú svoj zdroj výlučne mimo orgánu verejnej správy a nie sú v pôsobnosti vnútorného kontrolného systému (legislatíva, politické rozhodnutia, finančné rozhodnutia – kurzy, úvery), živelné pohromy a pod. Preto je dôležité, aby organizácia bola schopná tieto riziká sledovať, ale na nich aj primeraným spôsobom včas reagovať vo svojom vnútornom prostredí. Akákoľvek nečinnosť, resp. neschopnosť operatívnej reakcie na externé riziká zvyšuje možnosť ohrozenia alebo zlyhania.

Hodnotenie (odhad) rizika

Po procese identifikovania rizík je potrebné riziká vyhodnotiť, t.j. určiť výšku rizika, resp. stanoviť stupeň významnosti rizika. Každé riziko obsahuje dva faktory, ktoré je možné merať.

1. faktor: potenciálny nežiaduci dopad (následok);
2. faktor: pravdepodobnosť potvrdenia rizika.

Meranie môže byť:

- objektívne, t.j. ak niektorý z dvoch faktorov alebo obidva sme schopní presne definovať na základe exaktne známych údajov alebo faktov, alebo;
- subjektívne, kedy sme odkázaní na empirické znalosti (skúsenosť, intuícia) pri definovaní výšky rizika.

Stupeň významnosti rizika je kombináciou možných nežiaducich následkov (dopadov) a pravdepodobnosti potvrdenia rizika. Podľa metodiky MF SR sa stanovuje ako súčin bodového ohodnotenia dopadu (následku) - N a pravdepodobnosti výskytu následku - P.

Môže sa používať trojstupňový alebo päťstupňový systém hodnotenia. Jednoduchší stupeň je trojstupňový determinujúci stupeň hodnotenia ako nízky, stredný alebo vysoký a to priradením bodov za každé hodnotenie. Teda nízky - + bod, stredný - 2 body, vysoký - 3 body.

Existujú rôzne modely hodnotenia rizika. V praxi verejnej správy hlavne v audite sa uplatňujú 2 modely a to:

- model založený na vyhodnocovaní varianty pracujúci s odhadmi, ktorý je založený na definovaných systémoch (oblastiach) hodnotiacich mieru, do akej je systém vystavený riziku;
- model založený na metóde váženého bodového ohodnotenia. Spočíva v priradovaní váh k jednotlivým rizikovým faktorom identifikovaných v rámci systémov (oblastí). To znamená, že ku každému rizikovému faktoru sa priradí riziková váha podľa stupňa významnosti rizika a významnosti systému (oblasti). Napr. oblasť verejného obstarávania determinuje omnoho vyššie potenciálne riziká a škody, ako napr. oblasť registratúry alebo ľudských zdrojov. Priradením váh k identifikovaným rizikám v tomto systéme verejného obstarávania zvyšuje aj potrebu primeraných opatrení na jej elimináciu. Tento model je špecifický aj tým, že pracuje na numerickom základe.

Pri hodnotení (odhade) rizika platí zásada, že čím je identifikované riziko vyššie, tým je hrozba jeho potvrdenia vyššia. Z uvedeného dôvodu sa musia opatrenia prijímať pre tento druh rizík ihneď a jeho monitorovanie musí byť permanentné.

Najdôležitejším procesom pri hodnotení rizík je obligatórne stanovenie možných následkov rizika, ak by sa riziko potvrdilo. Toto je jednou z kľúčových prvkov v riadení rizík, pretože neprofesionálny

a formálny prístup k zisťovaniu následkov môže znamenať, že sa neprijmú zásadné a účinné opatrenia na elimináciu a celý systém riadenia rizík nebude efektívny.

Riešenie rizika

Je to proces výberu a realizácie opatrení na odstránenie alebo zníženie rizika. Organizácia je povinná reagovať na identifikované riziká primeranými účinnými a reálnymi opatreniami na jeho elimináciu alebo jeho zníženie. Pri riešení rizika musia byť dodržané niektoré zásady:

- opatrenia musia byť jasné, vecné a s reálnym termínom ich plnenia;
- musí byť stanovená zodpovednosť konkrétnych osôb, hlavne vedúcich zamestnancov za plnenie opatrení;
- riešenia by mali byť prerokované a schválené vrcholným manažmentom;
- musia byť prístupné pre všetkých zamestnancov, minimálne pre tých, ktorí s existujúcimi procesmi, kde boli identifikované riziká a prijaté opatrenia prichádzajú do styku a môžu ich ovplyvniť.

Monitorovanie a vyhodnocovanie procesu riadenia rizík

Je záverečnou fázou riadenia rizík. Účinné riadenie rizík si vyžaduje aj zodpovedajúcu mieru ohlasovania a zavedenie primeraných regulačných mechanizmov a reakcií na interné alebo externé podnety, ktoré môžu nastať.

Manažment je povinný nielen prijať opatrenia na elimináciu rizík, ale tento proces neustále monitorovať a upravovať na základe novo získaných skutočností. Orgány verejnej správy žijú v nepretržitom kolobehu činností pri zabezpečovaní svojich krátkodobých alebo dlhodobých cieľov v prostredí, ktoré prináša permanentné zmeny, ktoré vplyvajú na činnosť organizácie a zákonite prinášajú aj nové hrozby a riziká, na ktoré je potrebné ihneď a efektívne reagovať. Preto sa proces monitorovania a vyhodnocovania procesu riadenia rizík neuzatvára „do ulity“, ale musí byť otvoreným procesom. Identifikovať nové riziká sa môžu aj počas bežného hospodárskeho obdobia. Preto je dôležitou súčasťou monitorovania okamžitá reakcia. Musí sa ihneď prijať opatrenie na zníženie rizika alebo jeho odstránenie a predložiť informácia vedeniu.

Proces monitorovania determinovať, či:

- prijaté opatrenia priniesli požadované účinky a splnili tie očakávania, ktoré sa od nich vyžadovali;
- postupy a informácie, ktoré viedli k zhodnoteniu rizík boli primerané a správne;
- systém je nastavený správne a nevyžaduje si zlepšenia.

Výsledky o celom procese riadenia rizík musia byť uvádzané v strategických a hodnotiacich dokumentoch organizácie a organizačného útvaru a pri vážnych rizikách informovať vedúcich zamestnancov (porada vedenia, pracovné porady).

Ako účinný nástroj pre celkové sprehľadnenie rizík môže slúžiť tzv. mapa rizík. Je to dokument, ktorý prostredníctvom grafického vyjadrenia alebo tabuľkového prehľadu rizikových faktorov a výstupov pre určenie významnosti rizík, poskytuje informácie o identifikovaných rizikách podľa ich nežiaduceho dopadu na riadnu správu a riadenie orgánu verejnej správy a pravdepodobnosti pôsobenia týchto rizík. Vyhotovuje sa po identifikovaní a vyhodnotení rizík a priebežne sa môže dopĺňať na základe aktuálnej potreby. Mapu rizík môže vypracovať aj vnútorný auditor, ak je v organizácii k dispozícii.

Systém riadenia rizík bude funkčný iba v prípade, že sa permanentne a v pravidelných intervaloch bude celý systém prehodnocovať a upravovať na aktuálne podmienky (napr. raz ročne). Mnohé riziká identifikované pred rokom môžu meniť svoju hodnotu, niektoré sa odstránia a niektoré pribudnú.

Záver

Systém vyhľadávania, analýzy a celkového riadenia rizík vo verejnej správe nie je v súčasnosti ešte na dostatočnej úrovni. Existuje mnoho príčin tohto negatívneho javu, ktoré sa prezentujú ako objektívne, pričom mnohokrát ide o subjektívne názory. Možno definovať aspoň niektoré:

- problematika rizík a ich riadenie nie je vo verejnej správe relevantné, alebo sa ho týka iba rozpočtovej alebo finančnej roviny, keďže podstata činnosti oproti súkromnému sektoru nespočíva primárne v dosahovaní zisku, ale v poskytovaní služieb spravidla bez finančnej náhrady. Jedným z dôvodov takého myslenia je aj skutočnosť, že potenciálne príjmy z činnosti orgánov alebo ich časť predovšetkým v štátnej sfére nekončia v prospech týchto orgánov, ale prostredníctvom odvodov na účtoch štátneho rozpočtu. Je to aj jeden z argumentov, ktorý znižuje ich motiváciu zlepšovať služby a nepriamo aj zvyšovať úroveň vnútorného kontrolného systému a riadenie rizík;
- existujú názory, že tento systém je zbytočný a jednoducho aj tak nič nevyrieši, je to zbytočná byrokratická záťaž, pretože vedenie organizácie vníma riziká aj bez písomného potvrdenia;
- nevedomosť manažérov o obligatórnosti a permanentnosti identifikovať a riešiť problematiku rizík;
- neznalosť alebo nedostatočná zručnosť pri identifikovaní, hodnotení a monitorovaní rizík aj vzhľadom na skutočnosť, že vo verejnej správe nie je táto problematika dostatočne pertrakovaná;
- poddimenzovanosť vnútorného auditu, ktorý hodnotí systém finančného riadenia a úroveň vnútorného kontrolného systému;
- zložitosť problematiky a minimálne skúsenosti vedú manažérov k formalizácii a minimálnej aktivite;
- formálne a povrchné spracovanie rizík nevyvolané pochopením jeho skutočnej pridanej hodnoty, ale iba splnením akejsi administratívnej povinnosti vedie manažment k názoru, že tento systém je zbytočný a neefektívny.

Problematiku riadenia rizík vo verejnej správe treba považovať za veľmi aktuálnu. Etapa prípravy pre vstup Slovenska do Európskej únie, zavedenie systému riadenia rizík do orgánov verejnej správy zo strany Európskej komisie, priniesla zatiaľ iba čiastočný efekt v tom, že pomohla ju aj metodicky spracovať do príslušných dokumentov. Jeho uplatnenie však našla hlavne iba vo vnútornom audite a čiastočne aj v orgánoch, ktoré implementujú eurofondy. Nepriniesla však ešte dominantný efekt v bežnej hospodárskej činnosti organizácií. V súčasnosti je však možné badať, že tlak na uplatňovanie riadenia rizík naprieč celým spektrom verejnej správy bude silnieť. Nie je to len novými nástrojmi riadenia eurofondov, ktoré v programovom období 2014-2020 bude na Slovensku omnoho vyššie ako doteraz, ale aj dôsledky hospodárske, finančné a dlhové, ktoré majú za následok prijímanie úsporných balíčkov a zmeny rozpočtovej politiky zameranú na prehodnocovanie stavu vo verejnej správe (napr. systém ESO) nútia vládu prijímať také opatrenia, aby sme plnili všetky rozhodujúce záväzky, ku ktorým sa Slovensko ako členský štát Európskej únie a člen eurozóny zaviazal. Zavedenie a aktívne uplatňovanie systému riadenia rizík vo všetkých orgánoch verejnej správy môže byť jedným z efektívnych krokov pri dosahovaní cieľov hospodárskej politiky vlády.

Systém riadenia rizík vo verejnej správe nemôže byť izolovaný a formovaný iba v intenciách verejnej správy. Súčasný trend ukazuje, že sa stierajú rozdiely v oblasti riadenia a ekonomických pravidiel medzi súkromným a verejným sektorom, aj keď verejný sektor vzhľadom na svoje poslanie bude mať vždy svoje nenapodobiteľné špecifické prvky, ktoré súkromný sektor nebude nikdy uplatňovať. Typickým príkladom konvergovania systémov riadenia je aj oblasť riadenia rizika. Ide konkrétne o používanie medzinárodných štandardov ako rešpektované nástroje, napomáhajúce organizáciám efektívnejšie implementovať metódy a techniky riadenia rizík. Aj keď tieto štandardy prichádzajú hlavne zo súkromného sektora, ich prvky sa budú kontinuálne v modifikovanej forme preberať aj do verejného sektora. V súčasnosti je v platnosti štandard STN ISO 31 000:2011 „Manažérstvo rizika – zásady a návod“, ktorý reflektuje súčasné metódy a techniky aplikovateľné vo všetkých sektoroch vrátane verejného, jej širokospektrálny rozsah stratégií, procesov a

funkcií, ktoré obsahuje dáva možnosť jej použitia pre akékoľvek druhy rizika, ktoré sa vyskytujú aj vo verejnej správe.

Nakoľko uvedený štandard vychádza z najmodernejších trendov riadenia a zovšeobecnenia najaktuálnejších skúseností v tejto oblasti, mal by byť veľmi inšpiratívny a metodicky inovatívny aj pre súčasne aplikovaný metodický postup pre riadenie rizika uverejnené vo Finančnom spravodajcovi č. 1/2006. Komparácia medzi uvedenými dokumentmi, špecifikácia rozdielov a potenciálnych námetov na aktualizáciu platnej normy bude predmetom samostatného článku.

Literatúra

- [1] MEDVEĎ, J. – NEMEC, J. *Mikroekonomické východiská verejných financií*. Bratislava : Sprint, 112 s. ISBN 80-89085-29-6.
- [2] BALÁŽ, V. 2009. *Riziko a neistota*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 2009, 21s. ISBN 978-80-224-1082-3.
- [3] SMEJKAL, V. - RAIS, K. 2013. *Řízení rizik ve firmách a jiných organizacích*. 4. aktualizované a rozšířené vydanie. Praha : Grada Publishing. a.s., 2013. ISBN978-80-247-4644-9.
- [4] DVOŘÁČEK, J. 2005. *Audit podniku a jeho operací*. Praha : C. H. Beck, 2005, 31 s.
- [5] OLÁH, M. - ŠIDELSKÝ, Ľ. - CIBÁK, Ľ. 2009. *Finančná kontrola*. Bratislava : Merkury s.r.o., 2009. 260 s. ISBN -978-80-89143-98-6.
- [6] *Usmernenie Ministerstva financií Slovenskej republiky k riadeniu a analýze rizík*, Číslo: MF/29671/2005-942 z 15. 12. 2005.

Transcending Regimes: Government Growth through Fragmentation in Lithuania between 1919 and 2013

Algirdas ASTRAUSKAS* - Mantas BILEIŠIS**

Abstract

This paper aims to examine tendencies of government growth in Lithuania. Lithuania has experienced a series of political upheavals in the XX century. The data that we collected allows us to suggest that a long held notion that public bureaucracies tend to grow is broadly true. But our data seems to show that democracy can at least in part be let 'off the hook' when looking who or what is to blame for government growth. Our analysis is based on measuring fragmentation of the territorial administrative structure.

Keywords: government growth, government fragmentation, territorial administrative division, political regimes

JEL classification: D73, H70, H79

Introduction: Public Sector, Government and the Administration

In Peters (2010) we find three terms used when discussing the trends within Western public bureaucracies: public sector, government and the administration (p. v). But these remain ill-defined as Peters (2010) notes that:

“boundaries between government and society <...> are <...> vague. As a consequence of that imprecision, any attempt to say unambiguously that government is growing or shrinking is subject to a great deal of error and misinterpretation” (p. 3) and “the concept of “government” is difficult to measure in quantitative terms” (p. 7).

The public-private division is of course a naïve representation of society, similarly to the distinction of state-society and therefore it should always be kept in mind that these distinctions are best considered as analytical instruments which should be used where appropriate rather than as attempts at representing reality.

Peters (2010) presents the following theories that have a go at explaining government growth since World War II: (i) entitlement programs; (ii) fiscal pressures, namely “Wagner’s law”, “displacement effect”, “Baumol’s disease”; (iii) Marxist ideas of the decline of capitalism; (iv) “pogo phenomenon”; (v) “budget maximizing”; (vi) weakness of political institutions; (vii) growth of public concerns (pp. 8-25). This list doesn’t present a comprehensive or cohesive “map” of ideas explaining government growth: some of the theories appear to be antagonistic, others complimentary. And the list seems to continuously grow. E.g. Garand (1986) presents five main explanations which by 2003 expand to 13 (Kapeluck, Garand, 2003).

To unravel the complex relationships between these theories, we propose to group them into three groups based on whether they are conceptualizing the growth of the public sector/government/administration in economic, political or organizational terms. Obrascovas, Savas and Jančiauskas (2004) break down the theory of government growth into three types: growth of government units, growth of public spending and growth of the number of public officials and employees (p. 23). Each of these aspects of growth needs a different set of theories to explain it. Thus, we can couple the

* Algirdas Astrauskas, Associate Professor at the Institute of Public Administration at Mykolas Romeris University in Vilnius, Lithuania, e-mail: algirdas.astrauskas@lrs.lt. Mailing address: Valakupių st. 5-52, Vilnius LT-10101 Lithuania

** Mantas Bileišis, Associate Professor at the Institute of Public Administration at Mykolas Romeris University in Vilnius, Lithuania, e-mail: mantas.bileisis@mrni.eu. Mailing address: Valakupių st. 5-52, Vilnius LT-10101 Lithuania

concepts of public spending and public sector and associate them with economic arguments; growth of the number of administrative units and agencies to political arguments; and growth of number of employees to organizational arguments. That is, explanations of government growth are dependent on the basic measure of growth. If we measure government spending: both in relative (share of GDP) and absolute terms the number of organizations and officials are residual and one may assume dependent on the basic measure. On the other hand the numbers of public organizations are a consequence of political decisions. Change in the number of institutions always comes with new regulation which might very well impact the growth of the public sector and consequently the relation between the sizes of public and private sectors. Finally, the number of employees in public organizations at least in the planning stage is a prerogative of organizational managers. Their decisions may come as a reaction to changes in budgets and regulation which, following Niskanen's (1975) line of thought, they may be actively advocating.

1 Putting the political before the economic: measuring government fragmentation

When measuring government growth in a period perforated by destruction of state, changes in regime and a revolution, measures of what part of GDP does the public sector constitute or what number of public officials and employees there suddenly breaks down. The one measurement that seems to persist is the level of government fragmentation. We may identify two types of government fragmentation and/or consolidation: territorial fragmentation/consolidation and agencification. Recently a study has been published on agencification in Lithuania, which suggests that to great a fragmentation of the government may lead to lack of innovation and responsiveness, because tiny agencies don't have recourses for anything more than subsistence (Nakrošis, Martinaitis (eds.), 2011). In 2010 there were over a thousand agencies in Lithuania. This, from non-existence in 1990 wa a dramatic process, which in Nakrošis and Martinaitis (eds.) is explained by three factors most prominent in different periods: (i) state building between 1990 and 1996; (ii) reacting to challenges posed by the European Union accession process between 1997 and 2004; (iii) and post 2004 loss of momentum in agencification and deagencification in the wake of the economic crisis of 2008-2010 (p. 75). In their final remarks the authors though say that agencifications trends must take to account the "specificity" of post-communist countries where political government change may radically alter the process of agencification (Nakrošis, Martinaitis (eds.), 2011).

So by narrowing down our focus to political decisions we find that looking at Lithuanian government (or government in Lithuania in the case of Soviet occupation) we can appropriately compare only the changes in territorial divisions in the territory of Lithuania. Each of those was a multilevel type of set-up with different level government, regional or local self-government organizations taking on different functions in the same territory.

We need to note here that there is some evidence to suggest that fragmented metropolitan areas prove to slow down the growth of government in terms of in employees and expenditures as a result of greater competition between territorial entities (Schneider, 1986). However, in 1999 a study of OECD countries on national spending suggested that more spenders (in this case spending ministries) equals more public expenses (Kontopoulous, Perotti, 1999). Also more recent studies of metropolitan (Dolan, 1990) and local government level (Goodman, 2012) seem to corroborate the assumption that if government will grow by one measure, it will grow by the other. The question if this is true in reverse - that governments start reducing expenditures because of simply because of concentration. The evidence literature above only allows us to presume that saving and pushing through budget cuts will be easier to achieve in a more concentrated setup. And its only large metropolitan areas may be considered an exception (Hendrick, Jimenez, Lal, 2011).

Of the government theories we mentioned above, all are designed to explain the process governments undergo in both democratic and capitalist regimes. At a time when non-democratic and non-capitalist Soviet Union was alive and well and the "Chinese model" was not yet in gear this seemed to be a matter of little controversy. But with the benefit of hindsight we see that mechanisms of government and the economy can and do sometimes go their separate ways.

This means that explanations which rely heavily on assumptions about the government economic workings, such as taxation and budgeting, need to be viewed with caution when analyzing government growth as they do not readily fit any political regime which is not democracy or an economy which is not market-based. In a century Lithuania has found itself in three different market/political regime constellations: capitalist democracy (early 1920s and since 1990), capitalism under authoritarian rule (late 1920s until 1940), communism (1945-1990). This provides with a good setting to revisit the above theories.

2 Qualitative vs. quantitative evaluations of government

Government growth has undoubtedly been a continuous process in the XXth century. But as we discussed above identifying what to measure and how to refer to it is a source of controversy. In 2003 a team of U.S. and Lithuanian scholars published a monograph whose main premise was that government growth has been out of balance with societal needs and can best be put in check by public sector privatization which they advocate by utilizing New Public Management rhetoric for greater efficiency and private autonomy from the state (Obrazcovas, Savas, Jančiauskas, 2003, p. 13). Although these arguments are propped up by evidence of government growth, the authors do not specifically define the government. It is clear that in some instances authors refer to the entire public sector, while in other instances they refer to the growth of only government agencies. We believe that it is important to separate two types of organizations: government agencies that design, implement and control public policy and public organizations that provide services.

When talking about the growth of organizations that provide public services we can argue that these may correlate with population growth or legitimate demands by the public or conversely that spending for these institutions is in the interest of their management, politicians out to get votes for next election, or vested interest groups. However, when talking about government agencies, we cannot readily apply these arguments. If in the first instance we have a scale of growth explanations: legitimate – population want's more services and is ready to pay for them vs. the political, corporate and/or bureaucratic elite forces this onto the population, than explaining government agency growth cannot be so easily quantified and it's explanations must lie in the analysis of particular political decisions that bring about a change in the amount of government agencies.

Obrazcovas, Savas & Jančiauskas cite the growth of the public sector between 1942 and 2002 in the U.S. as follows: increase in the number of states – from 42 to 50; increase in the number of municipalities – from 16,220 to 19,371; and special purpose units – from 8,299 to 34,683. But these figures can in part be explained not by fragmentation, but expansion of jurisdiction. Many of the states became such because of regularization of their status which previously was one of territory and many of the municipalities came to be because of incorporation of unincorporated territory.

The discussion about government growth is largely confined to Western (or OECD) countries which all have been democratic free market societies since World War II, in contrast Lithuania has experienced a sequence of political regimes. So checking the hypothesis of government growth across these regimes and analyzing particular events that led to fragmentation or concentration seems worthwhile.

Following the dates of political upheaval we broke down the periods we analyze into 4: (i) the first republic (democratic period) between 1918 and 1926, (ii) the first republic (autocratic period) between 1926 and 1940, (iii) Soviet occupation between 1945 and 1990, (iv) the second republic since 1990. The period of 1940 and 1945 isn't included because changes in the first Soviet occupation of 1940 and Nazi occupation between 1941 and 1945 did not create lasting changes and were primarily driven by military and expansionist considerations.

3 Changes in administrative territorial units in the first republic between 1918 and 1940

At the outset of the modern Lithuanian state which was established in the wake of the collapse of German and Russian empires after World War I the entire territory was incorporated and divided into 3 (4¹) administrative territorial levels. The number of territorial units in this period tended to fluctuate (see Table 1), with total number of territorial units decreasing overall through the period. But if we split the period of the first republic into the democratic (1918-1929) and autocratic periods (1929-1940) the dynamic would be somewhat different. The local self-government system of the democratic period before 1926 December 17th *coup d'état* was organized based on the English model; while in 1928 the autocratic regime reformed this system according to the French model we see that within their own logic the number of territorial units increased.

Table 1 Territorial-administrative division of the government in Lithuania between 1918 and 1940

Territorial government level	1919-1920	1923-1924	1927	1931-1934	1938-1939
National government (legislative, executive and judicial authorities)	1	1	1	1	1
Regions with autonomy (Klaipėda region)	-	1	1	1	1
Administrative- territorial units of higher level (including Klaipėda region)	24 (-)	24 (28)	25 (29)	30 (34)	30 (34)
Counties (including Klaipėda region)	20	20 (23)	20 (23)	20 (23)	20 (23)
Cities with counties' rights (including Klaipėda region)	4	4 (5)	5 (6)	-	-
Cities (including Klaipėda region)	-	-	-	10 (11)	10 (11)
Administrative- territorial units of lower level (Klaipėda region not included)	299	304	299	270	283
Administrative- territorial units of lower level (Klaipėda region not included)	299	304	299	270	283
Rural districts (lith. <i>valsčiai</i>)	277	282	270	251	244
Towns	22	22	29	-	-
Towns (secondary to cities)	-	-	-	19	39
TOTAL (including Klaipėda region)	324 (-)	330 (334)	326 (330)	302 (306)	315 (319)

Source: Gliožaitis (2008), Stačiokas (1991) and Lietuvos statistikos metraštis (1927-1938)

Note: The numbers of lower level administrative units included territories which were occupied by Poland until 1939 after the Lithuanian-Polish war of 1919-1920 (their inclusion into statistics was required by the Law of Administrative Territorial Division of 1919).

In 1923 the Klaipėda region became an autonomous part of Lithuania and this was the main reason for the growth on the number of territorial administrative units. At the lower administrative level growth was incremental throughout the period of the republic. Immediately after independence Lithuania was mostly an agrarian society which started to rapidly urbanize and the decrease in number of rural districts was more than compensated by the increase of number of self-governing cities and towns.

Observations from this period allow us to make the following assumptions: (i) the government growth through fragmentation applies to the first Lithuanian republic, but (i) only if consider it within a nationally adopted legal framework of organizing territorial-administrative division and local self-government. Changes in the national regulation can and did reverse this process.

¹ Most of the Lithuanian state was part of the Russian empire before 1914 and only a small region in the west – the Klaipėda region belonged to Germany before World War I. Immediately after the war the region was under French military administration under a League of Nations mandate and was only incorporated into the Lithuanian state in 1923 with a status of autonomy. Consequently Klaipėda region had an additional administrative level.

4 Changes in administrative territorial units under Soviet occupation between 1945 and 1990

Soviet Union technically was a complex two-level federal system. The Union consisted of 15 republics and this constituted the highest level of federation. The 1977 Soviet constitution admitted the right to self-determination of nations and provided for a possibility of secession for Union republics (Article 72). This in 1990 became the legal vehicle of Lithuanian Independence Restoration declaration, but prior to that governing in the Soviet Union was organized around a one party system which provided no possibilities for communist parties in individual republics to significantly deviate from the Moscow line of policy. Some of the republics were themselves federated with regions of varying degrees of autonomy, but this wasn't the case for Lithuania which was unitary.

During the entire 1945-1990 Soviet occupation Lithuania had a status of a Union Republic and retained a measure of autonomy in setting up its territorial-administrative structure. The early post World War II period two major reforms of territorial-administrative division (see Table 2). As in the case of the first republic these major "top-down" republican reforms allow us to break down the period of occupation into three shorter periods: (i) early occupation between 1945 and 1951, when much of the pre-war administrative structure was utilized, (ii) experimental period when major changes happened in the way the republic was organized between 1951 and 1963 and (iii) the republican period after 1963 when the decisions about the administrative territorial division became primarily a concern of individual union republics.

Table 2 Territorial-administrative division of the government in Lithuania between 1945 and 1989

Territorial government level	1945	1949	1951	1954	1963	1979	1989
Republican level (legislative, executive and judicial authorities)	1	1	1	1	1	1	1
Higher level of administrative-territorial units	31	54	96	90	49	55	55
Regions (lith. <i>sritys</i>)	-	-	4	-	-	-	-
Counties (lith. <i>apskritis</i>)	26	49	-	-	-	-	-
Cities of Republic subordination	5	5	5	7	8	11	11
Districts (lith. <i>rajonai</i>)	-	-	87	83	41	44	44
Lower level of administrative-territorial units	320	325	2851	1310	1265	642	533
Rural districts (lith. <i>valsčiai</i>) and secondary towns	320	320	-	-	-	-	-
Cities of Republic subordination	-	5	5	5	5	7	7
Towns of district subordination	-	-	65	81	83	81	81
Urban-type settlements*	[7]	[7]	7	17	21	22	22
Rural territories (lith. <i>apylinkės</i>)*	[2866]	[2772]	2774	1207**	1156 (653)**	532	423
TOTAL	352	379	2948	1401	1315	698	589

Source: Gliožaitis (2008)

Notes:

*Lithuania was split into rural territories and urban-type settlements already in 1940. These were to be run by councils (rus. translit. *soviets*; hence Soviet Union) but in practice these played no role in administration. Until their dissolution in 1951 administration relied on the independence period rural districts (lith. *valsčiai*). The same reform dissolved counties and replaced them with districts and established regions.

**In a country with a population of under 3 million the fragmentation of territories run by soviets proved impractical and had been reduced twice in 1954 and again in 1963. The number of districts was also cut in 1963. And the level of regions was abolished.

The period of early occupation was characterized by mass repressions and a large scale anti-communist insurgency in the country. During this period the administrative structure of the first republic in the sense of its territorial administrative division had remained largely intact. But in parallel there were new structures being established: 5 republican cities and 2884 rural territories. This period, however, saw a dramatic fragmentation of higher level administrative-territorial units (from 31 to 57), so much so, that later these became the basis of the structure of lower territorial-administrative units.

During the experimental period major changes happened throughout the Soviet Union as the Stalinist system couldn't be maintained. In 1951 the administrative structure of the first republic was dissolved and a four-level system was set in its place: (i) 4 regions, which had no prior analogues, (ii) 87 districts (which replaced the counties), (iii) 2774 rural territories, 65 district towns and 7 urban-type settlements. This radical reform proved to be unwieldy and dysfunctional and in 1954 it was simplified by dissolving the regions, halving the number of rural districts. However, during the period the number of republican cities, district towns and urban-type municipalities has significantly increased.

From 1963 onwards Lithuanian government could make decisions about the administrative setup in the country autonomously. And this resulted in an immediate decision to halve the number of rural districts again (from 1156 to 653) and districts (from 83 to 41) and this type of administrative unit continued to decrease incrementally in number reaching 423 at the time of Lithuanian restoration of independence. The share number of rural districts creates an impression that the Soviet period "overdid it" in 1951 and until 1990 continued to try to remedy the situation. Yet this trend is countered by an incremental increase in the number of other lower level administrative territorial units.

Observations from the period of occupation allow corroborate the assumptions made from observations of the period of the first republic. And also to we can note that decisions to make changes at the republican/national level regarding one subsystem of territorial administration doesn't influence the growth in other subunits.

5 Changes in administrative territorial units in the second republic since 1990

The period since independence has mostly retained the Soviet district system with larger cities having separate municipalities. This period also saw a growth in the total number of territorial administrative units (see Table 3). However, the democratic organization of local self-government means that decision making has now been concentrated at only two levels of government: national and local (districts and cities). All other institutions whose functions are dependent of territorial administrative division have stopped playing any role in setting policy or altogether stopped having administrations. This also allows us to claim that despite the growth in number of territorial-administrative units Lithuanian territory is organized as "Leviathans" (for a discussion see: Hendrick, Jimenez, Lal, 2011). The period since 1990 can also be broken down into shorter spans: (i) transformation period of 1990-1995 and (ii) stabilization from 1995.

Table 3 Territorial-administrative division of the government in Lithuania between 1990 and 2013

Territorial government level	1990	1995	2000	2013
National level of public government (legislative, executive and judicial authorities)	1	1	1	1
Administrative- territorial units of higher level	55	10	10	[10]
Cities of national importance	11	-	-	-
Districts (rajonai)	44	-	-	-
Counties (apskritis)*	-	10	10	[10]
Lower level state administrative territorial units	510	56	60	60
Towns of regional importance	71	-	-	-

Urban-type settlements	14	-	-	-
Apylinkės (rural territories)	413	-	-	-
Joint units	12	-	-	-
City municipalities**	-	12	7	7
District municipalities**	-	44	43	43
Municipalities	-	-	10	10
Additional administrative territorial units**	-	524	537	546
Elderships	-	524	-	-
Territories administrated by elderships	-	-	537	546
TOTAL (including additional units)	566 (566)	67 (591)	71 (608)	61 [71] (618)

Source: *Astrauskas (2006, 2011)*

Notes:

* In 2009 county administrations were dissolved with their functions either transferred to municipalities (lower lever administrative territorial units) or the national government and its agencies. Counties remain primary means for systematizing statistical data.

** Since 1995 we see a “migration” of district and city municipalities from the higher level to the lower level of administrative units, but the structure remains largely intact. While the lower level units inherited from the Soviet Union “migrate” further down to become territorial municipal offices.

*** Lithuania never conducted a territorial reform to dissolve the Soviet-era district system. Elderships are territorial offices of districts or city municipalities which are run by civil servants employed by district administrations.

In the transformation period the inherited territorial-administrative structure lingered on when the new Constitution of 1992 stipulated that Lithuania shall have municipalities with their main body as councils and these will constitute the lower administrative-territorial level. While at the higher lever the administration will be a form of deconcentration of national power, primarily as means of control that municipal authorities comply to national regulation. In 1995 this demand was implemented by abolition of Soviet lower level administrative territorial units and the “migration” of districts and cities down the hierarchy of territorial-administrative units. Their place was taken by counties and county governors’ administrations which were meant to coordinate European Union policy measures that applied to regions and municipalities and implement national policy measures at the regional level.

This period saw a new edition of Law on Local Self-Governance (in 1999) which foresaw an option to replacement of district and city municipalities by “municipalities” in cases where local communities wished that. As a result 5 smaller city municipalities incorporated parts of neighboring district territories and changed their status. Also one district was carved up into three municipalities and 4 areas where split from districts to form Meanwhile a process of fragmentation of elderships, which mostly coincide with rural territories of the Soviet period have continued fragment. However, elderships are territorial offices of municipalities and don’t participate in setting policy.

Conclusion

Analysis of the Lithuanian territorial-administrative fragmentation since the formation of the modern state allows us to suggest that there is certain logic of expansion across all of the legal frameworks that existed in Lithuania. Consequently, economic arguments of why new administrative units are formed aren’t persuasive enough and political or managerial theories seem to be better candidates for explaining government growth. Dramatic political shifts may cause the national government to radically alter the territorial-administrative setup which may result in a decrease of units. But later their number will begin to incrementally rise.

We discovered one countertrend: an incremental decrease of rural territories in the period of Soviet occupation. Yet this process did not deny the logic of growth of number of other territorial units. The data we have does not allow us to explain the reasons for this, but it is highly likely that the rapid urbanization and weakness of rural territories *soviets* compared to administrative powers of district managers may explain this process.

References

- [1] ASTRAUSKAS, A. 2006. Teritorinis valdymas Lietuvoje: dabartinė situacija ir spręstinios problemos [Territorial governance in Lithuania: situation and problems]. In: *Lietuvos ūkio transformacija 1990–2005 metais. Ekonominės ir socialinės studijos. Mokslinių straipsnių rinkinys (II)* (pp. 93-112). Vilnius: VPU leidykla.
- [2] ASTRAUSKAS, A. 2011. Vietos savivaldos raida Lietuvoje 1990–2010 metais [The development of local self-government in Lithuania between 1990 and 2010]. *Viešojoji politika ir administravimas*, 10 (1), 283–298.
- [3] DOLAN, D. A. 1990. Local Government Fragmentation. Does it Drive up the Cost of Government? *Urban Affairs Review*, 26 (1), 28-45.
- [4] GARAND, J. C. 1986. Government Growth in the American States. *American Political Science Review*, 82 (Sept.), 837-49.
- [5] GLIOŽAITIS, A. A. 2008. *Lietuvos administracinis suskirstymas žemėlapiuose* [Administrative Division of Lithuania in Maps] Vilnius: Gairės.
- [6] GOODMAN, Ch. 2012. Local Government Fragmentation & the Local Public Sector: A Panel Data Analysis. Available at: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2170783>.
- [7] HENDRICK, R. M., Jimenez, B. S., Lal, K. 2011. Does Local Government Fragmentation Reduce Local Spending? *Urban Affairs Review*, 47(4), 467-510.
- [8] KAPELUCK, D. - GARAND, J. C. 2007. Explaining Government Growth in the American States, 1946-2003. *Conference Papers – Northeastern Political Science Association*, 1.
- [9] KONTOPOULOS, Y. - PEROTTI, R. 1999. Government Fragmentation and Fiscal Policy Outcomes: Evidence from OECD Countries. In Peterba, J. M. (ed.) *Fiscal Institutions and Fiscal Performance*. Chicago (IL): University of Chicago Press.
- [10] *Lietuvos statistikos metų metraštis (T.1-11) (1927-1938)* [Lithuanian Statistical Yearbook]. Kaunas: Finansų ministerijos Centralinis statistikos biuras.
- [11] NAKROŠIS, V. - MARTINAITIS, Ž. (eds.) 2011. *Lithuanian agencies and other public sector organisations: organisation, autonomy, control and performance*. Vilnius: Vilnius University.
- [12] NISKANEN, W. A. 1975. Bureaucrats and Politicians. *Journal of Law and Economics*, 18(3), 617-643.
- [13] OBRAZCOVAS, V. - SAVAS, E. S. - JANČIAUSKAS, E. E. 2003. *Valstybės ir savivaldybių turto valdymas ir privatizavimas (T. 1)* [Privatization and management of state and municipal property]. Vilnius: LTU.
- [14] PETERS, B. G. 2010. *The politics of bureaucracy: an introduction to comparative public administration*. Abingdon; New York: Routledge.
- [15] SCHNEIDER, M. 1986. Fragmentatio and the Growth of Local Government. *Public Choice*, 48(3), 255-263.
- [16] STAČIOKAS, R. 1991. *Lietuvos savivaldybių raida*. Vilnius: VU tyrimo ir mokymo centras.

Trhový mechanizmus v dejinách ekonomických teórií

L'udovít KORČEK*

Market mechanism in History of economic theory (Analysis)

Abstract

Market mechanism is very important part of each economic theory, dealing with symptoms of any social economic type of human society. Therefore many economic theories closely connected with capitalism are strasing state of market in various stages of development of mankind.

Process of „transformation“ of capitalism was:

- a) stage of perfect competition,*
- b) stage of imperfect competition, with the growing regulation of economy by state; during this period economic theories analyzed mainly business cycles, supply-demand disequilibrium as one very important reason, leading to crisis, following by increased unemployment. This new socio-economic situation was necessary to explaining in such way, that it will be early overcome, by new fiscal policy, introduced by J. M. KEYNES.*

Keywords: *perfect competition, imperfect competition, state regulation, „anti-trust law“, business cycles, economic crisis, unemployment, fiscal policy*

JEL Classification: B2

Úvod

Vznik trhovej ekonomiky znamenal pre ľudstvo v jeho historickom vývine významný prelom nielen v sociálno-ekonomickom, ale i v politickom zmysle slova. Vznikla nová, vyššia etapa ľudskej spoločnosti, nielen vo vzťahu k prírode, ale aj k vzťahu ľudí navzájom. Známa Francúzska revolúcia otvorila cestu humanizácii ľudstva, nielen pre prítomnosť, ale i budúcnosť; demokracia uvoľnila silu kreativity v prospech spoločnosti ako celku – sen otrokov a nevoľníkov. Trhová ekonomika s dokonalou konkurenciou, ako nová forma spoločenskej výroby, produkovala nebyvalé bohatstvo; dokumentujú to známe názory utopického socializmu.

1 Vznik ekonomickej vedy – A. Smithovo „Bohatstvo národov“

Citovaná práca sa všeobecne považuje za vznik ekonomickej vedy; kapitalistickú trhovú ekonomiku riadi tzv. neviditeľná ruka (invisible hand), ktorá udržiava jej rovnováhu. Jej manufaktúrnou formou pomerne rýchlo vystriedala strojová priemyselná výroba, v ktorej živú ľudskú prácu nahradil stroj, ako výsledok vedy v oblasti techniky. Produktivita práce sa zvýšila, ale celkovo sa vo výrobe znížil počet pracovných miest; vznikol dovtedy neznámy jav: nezamestnanosť, ktorá významne znížila dopyt vo vzťahu k ponuke tovarov na trhu. Vznikol prebytok výrobkov a zvýšila sa ponuka, čo vo vzťahu ku kúpnej sile, ktorá reprezentuje dopyt, vytvorila nerovnováhu na trhu.

Trhový mechanizmus spontánne zmenil dokonalú konkurenciu v ekonomike sa začal presadzovať monopol a nedokonalá konkurencia. Pôvodná kapitalistická ekonomika sa „transformovala“ na novú formu, ktorá napriek tzv. „antitrustovému“ zákonodarstvu nevedela nastoliť trvalú ekonomickú rovnováhu. Nastúpila nová éra „štátnomonopolistického“ kapitalizmu, ktorá registruje stále intenzívnejšie zásahy „všemocného štátu“ – kapitalizmus už nie je ekonomikou „laissez faire – laissez passer“.

* prof. Ing. L'udovít Korček, DrSc., Katedra marketingu, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: ludovit.korcek@vsemvs.sk

Vzhľadom na úplnosť vzniku ekonomickej vedy, treba stručne uviesť i D. Ricarda, ktorý bol z pohľadu vzniku a rozvoja ekonomickej vedy historicky „druhou“ osobnosťou pri realizácii tzv. Evanjelia kapitalizmu. Dal mu tzv. medzinárodný charakter, propagujúci zahraničný obchod ako zdroj rastu HDP v kapitalizme.

Smithov teoretický odkaz rozvinul najmä z hľadiska širších (medzinárodných) vzťahov, ktoré práve tým že „prekročia“ hranice Británie zintenzívnia zahraničnú spoluprácu, ako predpoklad ďalšieho budúceho rozvoja trhovej ekonomiky v svetovom meradle. Ricardov teoretický odkaz je pokračovaním Smitha; je tiež poznačený abstraktno-deduktívnou metódou, pomocou ktorej sa však Ricardo pokúsil preniknúť do vzájomných súvislostí formujúcich sa výrobných vzťahov v rámci svetovej kapitalistickej trhovej ekonomiky. Aj preto má jeho teória „pracovnej hodnoty“ vnútorné protirečenia, ktoré sa prehlbovali a deformovali rozvíjajúcu sa trhovú ekonomiku. Historický proces vývinu kapitalizmu v dôsledku jemu vlastnému antagonizmu medzi výrobnými silami a výrobnými vzťahmi diskreditoval tento systém. Trhový mechanizmus dokonalej konkurencie sa v dôsledku týchto protirečení „transformoval“ na spoločnosť „antagonizmov“, ktoré sám nemôže prekonať. V dôsledku vnútorných antagonizmov kapitalizmu vznikla teória „samoliquidácie“ kapitalizmu i vízia novej spoločnosti (zatiaľ bez mena), ktorá znovu nastolí ekonomickú (i sociálnu) trhovú rovnováhu spoločnosti. Nie je cieľom štúdie tento futurologizmus bližšie špecifikovať.

2 Neokapitalizmus a teórie „transformácie“ kapitalizmu

V historickom procese vývinu kapitalizmu sa stretávame aj s pojmom neokapitalizmus, ktorý v dejinách ekonomických teórií prezentujú známe teórie „transformácie“ kapitalizmu v polovici 20. storočia. Akcentujú nielen zmeny vo vlastníctve a manažment v oblasti riadenia výroby, ale i zmeny v rozdeľovaní HDP. Spoločným cieľom týchto teórií bola apologetika kapitalizmu v jeho novej podobe, v čase šírenia sa „antikapitalistickej“ mentality, najmä v radoch novej generácie, ktorá mala problém zamestnať sa. Cyklické krízy rozširovali rady nezamestnaných, prehlbovali biedu pracujúcich, hoci „záhaľčivá“ trieda ďalej bohatla a prehlbovala sociálnu nerovnováhu spoločnosti.

Neokapitalizmus sa v dôsledku zásadných sociálno-ekonomických podmienok zmenil; trhovú ekonomiku zasiahla dovtedy najhlbšia ekonomická kríza, sprevádzaná vysokou nezamestnanosťou. Teoretickú analýzu s navrhovaným riešením prinieslo dielo „Všeobecná teória zamestnanosti, úroku a peňazi“ (1936) od významného ekonóma z Cambridge J. M. KEYNESA. V dejinách ekonomických teórií je známa ako „Keynesovská revolúcia“. Dielo predstavuje dovtedy neznámy kritický charakter kapitalizmu a návrh rozsiahlych reforiem, zdôrazňujúcich úlohu štátu pri obnovení rovnováhy v ekonomike kapitalizmu. Autor úplne odmietol mýtus o „neviditeľnej ruke“ v mechanizme trhovej ekonomiky a zamenil ho za teóriu, že spoločnosť nielen má, ale musí do ekonomiky zasahovať fiškálnou hospodárskou politikou, známou ako „NEW DEAL“, v ktorej základnú úlohu zohráva všemocný štát – predĺžená ruka monopolov.

„Keynesovská revolúcia“ má reformný charakter a má zdôvodniť nielen jeho súčasnosť, ale i budúcnosť. Keynesova analýza trhovej ekonomiky – vzťahu ponuky a dopytu – dokazovala, že nová hospodárska politika moderného štátu dokáže nielen obnoviť narušenú rovnováhu, ale túto i neustále udržať. Ako to dosiahnuť je podľa J. M. Keynesa vcelku jednoduché; štát by mal prevziať úlohu regulátora ekonomiky intenzívnym zvýšením kúpyschopného dopytu prostredníctvom štátneho rozpočtu, ktorý vznikne novým prerozdelením HDP. Zvýšený dopyt zrýchli chod výroby a tým vytvorí nové pracovné miesta a narušený trhovú mechanizmus spontánne nastúpi cestu obnovenia rovnováhy ekonomiky. Sprievodným javom bude i nárast exportu a zvýšenie nových investícií zhodnocujúcich vložený kapitál.

Keynes tým poukázal na funkciu „dôchodkov“ v kapitalistickej spoločnosti. Pod vplyvom uvedených argumentov prešlo i mnoho tzv. liberálov na keynesovské pozície. Tak sa vyjadril i významný konzervatívny ekonóm M. Friedman – nositeľ Nobelovej ceny za ekonómiu „všetci sme dnes keynesovcami“! Nová hospodárska politika štátu „NEW DEAL“ zdynamizovala neokapitalizmus, podporila jeho expanziu i do rozvojových krajín, a tým otvorila nové trhy. Tzv. efektívna politika

dopytu tvorila nevyhnutnú súčasť v novej stratégii kapitalizmu; kapitalizmus prakticky „fungoval“ po celé 20. storočie, kedy napriek všemožnému úsiliu novej hospodárskej politiky, akceptovanej všetkými štátmi sa ekonomický cyklus dostal znovu do novej krízy, s dodnes trvajúcou recesiou. Dokumentuje nový teoretický názor o tzv. „samoliquidácii“ kapitalizmu, ktorý publikoval známy, ale u nás paradoxne menej známy ekonóm „anti“ Keynesovec J. A. SCHUMPETER, v práci „Capitalism, Socialism and Democracy“ (1943). Pre veľký ohlas nasledovalo viacero vydaní diela nielen v USA, ale i vo Veľkej Británii. Jeho bohatá publikačná činnosť predstavuje i budúcu víziu novej spoločnosti, ktorá za dnes existujúci socializmus kladie otázku (pozri citovanú prácu).

Cyklické vlnenie – striedanie „boom“ – „kríza“ je už známe v celej histórii kapitalizmu; stovky vedeckých publikácií analyzujú tento negatívny rys kapitalizmu, avšak bezvýsledne, napriek tomu, že inovovali Keynesov teoretický odkaz. Za najbližšie k riešeniu možno v dejinách ekonomických teórií označiť učenie známeho amerického ekonóma J. K. Galbraitha, hlásateľa tzv. neoінституционализма, ktorý už i v minulosti – prakticky najdôslednejšie zdôrazňuje hlboké sociálno-ekonomické reformy ako jediné účinné pre cestu, ako sa môže spoločnosť zmeniť na novú spoločnosť. Ale o tom sa zmienime až po dnes veľmi aktuálnom teoretickom experimente prezentovanom predstaviteľmi tzv. neorakúskej školy, ktorá je zdrojom neoliberalizmu, obnovy zásady „laissez faire – laissez passer“ – dokonalej konkurencie v ekonomickom systéme, ktorému v súčasnosti viac škodí, ako prospieva politika nedokonalkej konkurencie, ako dôsledok zlyhania politiky realizovanej štátom, v duchu J. M. Keynesa. Je vôbec možný návrat liberalizmu?

3 F.A. von Hayek a L.von Mises – predstavitelia neorakúskej školy

Neorakúska škola je protipólom anglickej klasickej ekonómie, ktorá vznikla na európskom kontinente po rozpade feudalizmu a nástupe kapitalizmu. Liberalizmus novej spoločnosti s trhovým mechanizmom predstavoval nový, vyšší stupeň vývinu ľudskej spoločnosti. Vedecko-akademický profil prof. Hayeka sa formoval pod vplyvom prednášok známych ekonómov von Böhm-Bawerka a F. Wiesera na univerzite vo Viedni, známej v tom čase ako centrum vzdelanosti Európy. F. A. von Hayek sa narodil v roku 1899 v intelektuálnej rodine, časť štúdií strávil i v Zürichu, aby neskôr odišiel do USA, kde sa zoznámil so známym ekonómom prof. W.C. Mitchelom, ktorý prednášal dejiny ekonomických teórií. Pozornosť Hayeka zaujali monetárne teórie a vplyv peňazí na ekonomický cyklus. Už ako známy v ekonomických kruhoch prednášal i na London School of Economics. Ako reprezentant Freiburgskej univerzity, kde pôsobil ako nástupca prof. W. Eucken, známeho stúpenca tzv. „Order – school“. Z bohatej publikačnej činnosti treba uviesť najmä „Monetary Theory and Trade Cycles“ z roku 1939 a celosvetovo známe dielo „The Road to Serfdom“ (1944). Bol nositeľom Nobelovej ceny z roku 1974 spolu s prof. G. Myrdalom.

Zdôraznil úlohu peňazí v spoločnosti v súvislosti s úsporami a úverom poskytovaným bankami s kolísajúcou úrokovou mierou. Vysoká úroková miera spomaľuje investičnú činnosť a to môže vytvoriť priestor pre nástup krízy. Kolobeh hospodárskeho systému ovplyvňujú všemocné peniaze, sprievodný jav v kapitalistickej trhovej ekonomike! Čitateľ príde automaticky k záveru, že Hayek je protipólom J. M. Keynesa; aj preto „neorakúsku školu“ do negatívneho svetla postavila Keynesovská revolúcia. Zdôrazníme však, že bola to príčina návratu k liberalizmu a ním interpretovanej trhovej ekonomiky, udržiujúcej ekonomickú rovnováhu akosi „spontánne“! L. von Mises akceptuje princíp A. Smitha o „invisible hand“. Mises skúmal ľudské správanie ovplyvňované historickými skúsenosťami (praxológia). Z tohto pohľadu preferuje učenie A. Smitha pred keynesianstvom; kolobeh ekonomiky môže efektívne riadiť len dokonalá konkurencia a nie štátom presadzovaná fiškálna politika takého či iného charakteru. Trhový mechanizmus určuje rozsah výroby a ceny. Uvedení predstavitelia ekonomickej vedy sú za obnovenie ich realizácie na trhu. Z uvedeného vyplýva, že administratívno - byrokratický model nie je schopný zabezpečiť potrebnú racionalitu ekonomiky a preto je v praxi nerealizovateľný. Z uvedených názorov predstaviteľov „neorakúskej školy“ jednoznačne vyplýva odmietnutie súčasného štátno-monopolistického štádia kapitalizmu. Sú však názory amerického neoінституционализма, ktoré majú existujúcu kapitalistickú ekonomiku reformovať dostatočné na prekonanie triedneho antagonizmu dnešnej spoločnosti? To si musí čitateľ zodpovedať sám.

Uvedení predstavitelia ekonomickej vedy sú za obnovenie liberalizmu; je to vôbec realizovateľné v dnešnej spoločnosti, ktorej cieľom je vstup do vesmíru, čo dnešný stupeň rozvoja vedy v podstate považuje za nie vzdialenú realitu!

4 Futurologické úvahy neoinštitucionalizmu – základ: Ako ďalej?

Vedomostná spoločnosť uvedenú otázku dnes pred spoločnosť jednoznačne stavia, ale nedáva na ňu odpoveď. Štúdia už prv uviedla niektoré dodnes známe futurologické úvahy predstaviteľov ekonomickej vedy v 20. storočí. Nebolo cieľom uvádzať výsledky iných spoločenských i technických vied, ktoré práve na rozhraní storočí prezentovali svoje výsledky; veda stále napreduje. Ako príklad možno uviesť vzťah medzi živou prácou a prácou zhmotnenou – kde sú jej hranice? Môžu vôbec nahradiť ľudskú prácu? Nezamestnanosť, základ súčasného sociálneho napätia, ktoré podporuje „antikapitalistickú“ mentalitu ľudstva už od vzniku kapitalizmu, postavil na pranier „záhaľčivú“ triedu (pozri názory Th. Veblena), známe v dejinách USA. Na triedny antagonizmus kapitalizmu poukázal i Marx v známom diele „Kapitál“. Na protiklad bohatstva a chudoby, poukázali i známe názory tzv. utopického socializmu vo V. Británii a Francúzsku. Ale nechajme dejiny ľudstva a vráťme sa do súčasnosti už k uvádzanému americkému neoinštitucionalizmu, reprezentantom ktorého je známy autor publikácií o „industriálnej“ či „postindustriálnej“ spoločnosti - známy americký ekonóm J. K. Galbraith.

5 Neoinštitucionalizmus – J. K. GALBRAITH

Vo vedecko-akademických kruhoch renomovaný profesor z Harvardu a predseda Americkej ekonomickej asociácie J. K. Galbraith. Jeho diela patria k bestsellerom v ekonomickej vede a boli preložené aj u nás. Jeho analýza sociálno-ekonomických problémov nielen americkej spoločnosti, ale kapitalistickej spoločnosti vôbec, v mnohom prekračuje bariéry amerického myslenia. Inšpirujú čitateľa pozeráť v ústrety budúcnosti, ktorá v značnej miere prekračuje rámec súčasného štátno-monopolistického kapitalizmu, nielen v oblasti vedecko-technického pokroku, ale i v tzv. sociálnych súvislostiach. Tie nie sú interpretované len z hľadiska súčasnej kapitalistickej spoločnosti, ale i za hranice súkromno-vlastníckych vzťahov a nastoľuje nevyhnutnosť ich premeny tak, aby boli zosúladené s charakterom novej beztriednej spoločnosti v budúcnosti. Doterajšie analýzy ekonomickej súčasnosti nepostihujú podstatu a dôsledky vedecko-technickej revolúcie. Jeho názory idú za rámec životaschopnosti kapitalizmu, zdôvodňujú nástup novej spoločnosti ako dôsledok historického procesu reality. Galbraithove názory v citovanej práci sú syntézou a prehĺbením už skôr naznačeného predobrazu budúcej spoločnosti, ktorú spoločnosť dosiahne hlbokými sociálno - ekonomickými reformami. Nemožno ho hodnotiť ako „nepriateľa“ kapitalizmu, ale ani ako „revolucionára“ za lepšiu sociálne spravodlivejšiu spoločnosť.

J. K. Galbraith je reprezentantom demokracie – za vlády J. F. Kennedyho bol jeho poradcom, spoluvytváral jeho program, v ktorom sa prejavili názory o „vyrovnávajúcich sa silách“ v demokratickej spoločnosti, v ktorú nielen veril, ale ju i prakticky realizoval. V centre jeho tvorby sa vyskytuje problém „sociálnej rovnováhy“, ktorý neinterpretuje ako ilúziu, ale ako základ novej spoločnosti, v príchod ktorej verí. Preto sa zamýšľa nad prestavbou Ameriky ako vedúcej ekonomickej i politickej mocnosti sveta, ktorá by inšpirovala kapitalistický svet. Galbraith je sebakritický i k svojim prv formulovaným tézám; stále prekračuje hranice ekonómie a otvorenejšie prechádza na pozície sociológie – k užšej spolupráci všetkých spoločenských vied. Dokumentuje to i názov práce „Ekonomia a spoločenské ciele“, ktorá má sociálno-ekonomický charakter a dokumentuje autorov posun doľava, nie však smerom k Marxovmu Kapitálu. Akcentujúc známy technicko-deterministický prístup v procese spoločenského vývoja, Galbraithovu duchovnú produkciu treba označiť len ako krok dopredu v porovnaní s inými autormi z tábora buržoázie, ktorých diela tvoria dejiny ekonomickej vedy dodnes.

Záver

Štúdia analyzuje zmeny v kapitalistickej trhovej ekonomike ako ich prezentujú Dejiny ekonomických teórií; autorov reformizmus dokumentuje zmeny nielen formy, ale i obsahu tradičnej kapitalistickej spoločnosti, ktoré sa menia procesom jej transformácie: tento proces sa neustále prehľbuje – vznikajú nové ekonomické teórie o charaktere budúcej spoločnosti, ku ktorej dnes ľudstvo jednoznačne smeruje!

Literatúra

- [1] GALBRAITH, J. K. 1984. *Ekonomía a spoločenské ciele*. Pravda 1984.
- [2] HAYEK, F. A. 1944. *The Road to Serfdom*. Chicago 1944.
- [3] HERETIK, Š. 1973. *Teoretické základy súčasnej buržoáznej ekonomie*. Pravda 1973.
- [4] KEYNES, J. M. 1963. *Obecná teória zamestnanosti, úroku a peněz*. Praha 1963.
- [5] RICARDO, D. 1980. *Zásady politickej ekonomie a zdaňovania*. Bratislava 1980.
- [6] SMITH, A. 1904. *Wealth of Nations*. London 1904.

Development of the Labor Potential of Kharkiv Region: Main Problems and Solutions

Ilya DMITRIEV* - Inna SHEVCHENKO**

Abstract

The article presents a retrospective analysis of the labor potential development of Kharkiv region in the period 2007-2011: qualitative and quantitative progress of the labor potential of the selected region was analyzed. During the research by factor analysis of the comprehensive indicators impact on the value of integrated indexes of the state and development of the regional labor potential was conducted. The results of the analysis indicated the presence of problems of the development of all labor potential components of Kharkiv region in the selected period to which solution the implementation of the state regulation relevant measures was proposed.

Keywords: labor potential, region, qualitative and quantitative development, comprehensive and integrated indicators, retrospective analysis

JEL Classification: J21, J24, R23

Introduction

The labor potential is very important strategic resource of the state, the development level of which largely determines the development level and competitiveness of the national economy.

Pervasive tendency in recent years before humanization and regionalization in studies of scientists-economists do particularly relevant in today's the labor potential research at the mezo (regional) level of its display.

Foster the development of the labor potential, on the one hand, is both derivative and foundation of economic development, on the other hand, promotes the state labor potential development as its integral component.

Analysis of recent research and publications. The problems of labor potential development at the mezo level of its display were engaged by such scholars as S. Bolshenko, Z. Varnaliy, V. Grinyova, J. Jain, J. Zavoloka, S. Zasanska, A. Kotsur, W. Leach, E. Libanova, M. Novikova, V. Onikienko, L. Semiv, N. Slivinska, T. Sus, L. Chvertko, L. Shaulska, L. Shevchuk and others.

Exploring the labor potential of the region, these scientists are usually favored only certain aspects of its development, including organizational, economic, socio-economic, social, demographic, medical, labor-resource and geographical.

Remaining elements of the problem. While in today's operating conditions of the labor potential of Ukrainian regions it should take place the complex, the most general study (retrospective analysis) of problems of the labor potential development at the mezo level.

We perform such research selected for facility the labor potential of Kharkiv region in the period 2007-2011.

The goal of the article is a retrospective analysis of the labor potential of Kharkiv region in the period 2007-2011, identifying key issues of its development and the ways to support it in the future.

* Ilya Dmitriev, Dean of the Faculty of Management and Business, Dc.Sc., Prof., Kharkov National Automobile and Highway University, Petrovskogo Str., 25Kharkiv, Ukraine, 61002

** Inna Shevchenko, post-graduate student, Kharkov National Automobile and Highway University, Petrovskogo Str., 25, Kharkiv, Ukraine, 61002, e-mail: umka_shevchenko@mail.ru

1 The material of the study and main results

Kharkov region is one of the leading regions of Ukraine. According to the statistics at the beginning of 2012 [1], Kharkiv region:

- is by area 5,2% of the total territory of Ukraine (second only to Odessa (5,52%), Dnipropetrovsk (5,3%) and Chernihiv (5,28%) regions);
- has a population that is 6% of the total population in Ukraine (7% urban and 3,8% rural population of Ukraine respectively) and employed population, accounting for 6,2% of the total employed population in the country (thus being the fourth by population after Donetsk (9,6%), Dnipropetrovsk (7,3%) regions and Kyiv city (6,3%));
- provides 6% of GDP in Ukraine (second only to Kyiv city (18,2%), Donetsk (11,9%) and Dnipropetrovsk (10,7%) regions). In particular, the region is a leader in the manufacture of industrial products like pumps for pumping fluids (63,2%), natural gas (44%), NGL (19,4%), motors and alternators (19%) and such agricultural products as grains and legumes (6,1%), sunflower (10,5%), vegetables (7,1%). Of all the animal products the most significant contribution the region provided in egg production (6,9% of the national volume of this type of product). Retail turnover of Kharkov region (including the restaurant management) is 6,6% of total retail turnover in Ukraine (after Kyiv city (18,9%) and Donetsk region (8,9%)). The region has a well-developed transportation system: the rail freight turnover is 7,7% while passenger traffic is 10,2% of total country's freight and passenger turnover from this kind of transport; by road freight and passenger traffic up 5,6% and 2,9 %, respectively. The region is a leader in the implementation of scientific and technical work: for example, the amount of works performed under this activity is 18,2% of the national volume of completed scientific and technical works. A considerable contribution of Kharkiv region is in the implementation of educational activities (such as providing services for high education): for example, in a significant number of higher education institutions (8,3% of the total number of universities in Ukraine: universities of I-II accreditation levels and III-IV accreditation levels are 6,6% and 10,7% respectively of the total number of the universities with such accreditation levels in Ukraine), where study 10,3% of the total students number in Ukraine (6,2% of the total students number of I-II accreditation levels universities and 11,1% of the total students number of III-IV accreditation levels universities).

Of course, given the significant contribution of Kharkiv region in Ukraine's economy, assessment of the labor potential development of this region is very important.

The initial step of the assessment of the regional labor potential development is the assessment of its state.

It is proposed to assess the state of the labor potential of Kharkiv region in the period 2007-2011 using the method of construction of the integral index as an arithmetic average of the component indices of the regional labor potential (demographic, intellectual, innovative, professional-qualification and entrepreneurial (business) [2]) that in turn, are calculated as average values of normalized coefficients for each of components. This standardization of indicators should take into account the nature of these parameters influence on the regional labor potential: stimulating (positive) or destimulating (negative) (defining the trend rate to increase).

Assessment of the state of the labor potential of Kharkiv region in the selected period is presented in the following table (Tab.1).

Table 1 Assessment of the state of the labor potential of Kharkiv region in the period 2007-2011

№	Indicator	Indicator value by year:				
		2007	2008	2009	2010	2011
Part 1 - Calculation of the coefficients values						
Demographic component						
1	Percentage of population of the working age	0,624	0,622	0,617	0,613	0,722
2	Birth rate	0,009	0,010	0,010	0,010	0,010
3	Mortality	0,016	0,016	0,015	0,015	0,015
4	Coming to region	0,019	0,018	0,016	0,016	0,015
5	Outflow from the region	0,018	0,017	0,015	0,015	0,015
6	Employment rate (actual)	0,942	0,936	0,956	0,951	0,952
7	Release of employees (actual)	0,004	0,003	0,007	0,003	0,003
8	Labor demand (actual) at the end of the year	0,290	0,092	0,081	0,098	0,093
9	Supply of labor at the end of the year	3,454	10,854	12,305	10,237	10,737
10	Registered unemployment duration	0,500	0,500	0,333	0,500	0,333
11	Overall morbidity	0,777	0,779	0,778	0,782	0,763
12	Life expectancy	0,814	0,814	0,825	0,838	0,842
Intellectual component						
1	Coverage of vocational education	0,007	0,006	0,007	0,007	0,006
2	Coverage of high education	0,104	0,102	0,097	0,093	0,087
3	Scientific potential (realized) first level	0,004	0,004	0,004	0,004	0,004
4	Scientific potential (realized) second level	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001
Innovative component						
1	Level of innovations	0,012	0,01	0,013	0,015	0,014
2	Level of innovative activity	0,015	0,011	0,014	0,016	0,015
Professional-qualification component						
1	Level of training in new professions (actual)	0,0102	0,009	0,006	0,006	0,0069
2	Level of training (actual)	0,0396	0,04	0,036	0,037	0,0385
Entrepreneurial component						
1	Share of small enterprises in the total number of enterprises	0,2822	0,304	0,308	0,276	0,2983
2	Level of employment in small business (actual)	0,0708	0,089	0,084	0,081	0,0744
Part 2 -Normalization of coefficients, calculation of the comprehensive indicators of the state of the regional labor potential						
Demographic component						
1	Percentage of population of the working age	0,865	0,862	0,855	0,849	1,000
2	Birth rate	0,918	1,000	1,000	0,969	0,980
3	Mortality	0,896	0,901	0,948	0,954	1,000
4	Coming to region	1,000	0,958	0,820	0,847	0,804
5	Outflow from the region	0,851	0,903	1,007	0,974	1,000
6	Employment rate (actual)	0,985	0,979	1,000	0,995	0,996
7	Release of employees (actual)	0,750	1,000	0,429	1,000	1,000
8	Labor demand (actual) at the end of the year	1,000	0,317	0,279	0,338	0,321

9	Supply of labor at the end of the year	1,000	0,318	0,281	0,337	0,322
10	Registered unemployment duration	0,666	0,666	1,000	0,666	1,000
11	Overall morbidity	0,982	0,979	0,981	0,976	1,000
12	Life expectancy	0,967	0,967	0,980	0,995	1,000
Comprehensive index of the state of demographic component		0,907	0,821	0,798	0,825	0,869
Intellectual component						
1	Coverage of vocational education	0,99	0,93	1,00	1,00	0,93
2	Coverage of high education	1,00	0,98	0,93	0,89	0,83
3	Scientific potential (realized) first level	0,91	0,93	0,95	0,98	1,00
4	Scientific potential (realized) second level	0,88	0,92	0,93	0,97	1,00
Comprehensive index of the state of intellectual component		0,94	0,94	0,95	0,96	0,94
Innovative component						
1	Level of innovations	0,8000	0,6667	0,8667	1,0000	0,9333
2	Level of innovative activity	0,9375	0,6875	0,8750	1,0000	0,9375
Comprehensive index of the state of innovative component		0,8688	0,6771	0,8708	1,0000	0,9354
Professional-qualification component						
1	Level of training in new professions (actual)	1,0000	0,8922	0,5980	0,5980	0,6765
2	Level of training (actual)	0,9975	1,0000	0,9144	0,9295	0,9698
Comprehensive index of the state of professional-qualification component		0,9987	0,9461	0,7562	0,7638	0,8231
Entrepreneurial component						
1	Share of small enterprises in the total number of enterprises	0,9162	0,9883	1,0000	0,8971	0,9685
2	Level of employment in small business (actual)	0,7946	1,0000	0,9405	0,9125	0,8350
Comprehensive index of the state of entrepreneurial component		0,8554	0,9942	0,9703	0,9048	0,9018
Part 3 – Calculating of the total integral index of the state of the regional labor potential						
Integral index of the state of the regional labor potential		0,9146	0,8754	0,8698	0,8907	0,8937

Source: calculations of the authors

The assessment results of the labor potential of Kharkiv region in period 2007-2011 (presented in Tab. 1), indicate that its state in the study period is characterized by instability: the maximum value of the integral indicator of the regional labor potential observed in 2007, and in subsequent periods (2008 and 2009) observed a decrease in its value, in 2010 and 2011 integral index value had again a tendency to increase, however, did not reach the level of 2007 year.

With that out of five selected components of the regional labor potential the same trend with comprehensive indicators has only demographic and professional-qualification potential.

In such conditions, it becomes important implementation by-factor analysis (the main purpose of which is determining the strength of influence of each complex indicators on the value of the integral indicator of the regional labor potential) by turn single lookup values of comprehensive indicators for years: for example, every year chosen a comprehensive index, which value remains unchanged, but the value of other complex indicators for years taken the same respective value of these parameters in the study year (and so turns all components and study periods). Also, at each stage of such substitutions should be made assessment of the integral index of regional labor potential and its comparison with the baseline value of this resulting index (calculated changes of the

integral index in percentage terms). Then changes in the values of the integral index of the regional labor potential have detected the factors (complex values), which carry the most significant effect on its state and has done their ranking by assigning parameters that caused the greatest change of the integral indicator of the labor potential of the region of the highest rank.

Since the calculations related to by-factor analysis of the impact of comprehensive indicators on the value of the resulting index (integral index of the regional labor potential) are rather cumbersome, we present only its main results in Tab. 2.

Table 2 The main results of by-factor analysis of the impact of comprehensive indicators on the value of the integral indicator of the labor potential state (IILPS) of Kharkiv region in the period 2007-2011

Indicator	Indicator value by year:					Indicator value by year				
	2007	2008	2009	2010	2011	2007	2008	2009	2010	2011
	Demographic component					Intellectual component				
Δ IILPS (2007 p.), %	0,00	2,52	2,66	0,85	1,48	0,00	4,37	5,38	3,05	2,26
Δ IILPS (2008 p.), %	-2,41	0,00	0,12	-1,63	-0,99	-4,19	0,00	0,98	-1,24	-2,03
Δ IILPS (2009 p.), %	-2,53	-0,12	0,00	-1,75	-1,11	-5,12	-0,97	0,00	-2,20	-2,98
Δ IILPS (2010 p.), %	-0,83	1,66	1,79	0,00	0,64	-2,97	1,27	2,25	0,00	-0,79
Δ IILPS (2011 p.), %	-1,45	1,01	1,14	-0,64	0,00	-2,20	2,07	3,06	0,79	0,00
Rank	5	5	5	5	5	2	4	2	4	4
Indicator	Innovative component					Entrepreneurial component				
	2007	2008	2009	2010	2011	2007	2008	2009	2010	2011
	Professional-qualification component					Entrepreneurial component				
Δ IILPS (2007 p.), %	0,00	0,10	5,20	5,63	3,83	0,00	7,65	7,79	3,79	3,38
Δ IILPS (2008 p.), %	-0,10	0,00	5,10	5,53	3,73	-7,32	0,00	0,09	-3,73	-4,12
Δ IILPS (2009 p.), %	-4,95	-5,06	0,00	0,55	-1,23	-7,41	-0,09	0,00	-3,82	-4,21
Δ IILPS (2010 p.), %	-5,48	-5,63	-0,56	0,00	-1,78	-3,69	3,79	3,91	0,00	-0,40
Δ IILPS (2011 p.), %	-3,74	-3,81	1,27	1,79	0,00	-3,30	4,21	4,33	0,41	0,00
Rank	2	2	3	1	1	1	2	1	3	2
Indicator	2007	2008	2009	2010	2011	Professional-qualification component				
	Professional-qualification component					Entrepreneurial component				
	Professional-qualification component					Entrepreneurial component				
Δ IILPS (2007 p.), %	0,00	3,28	-0,42	-2,59	-1,59	Professional-qualification component				
Δ IILPS (2008 p.), %	-3,14	0,00	-3,72	-5,82	-4,80	Entrepreneurial component				
Δ IILPS (2009 p.), %	0,40	3,70	0,00	-2,18	-1,18	Professional-qualification component				
Δ IILPS (2010 p.), %	2,52	5,92	2,23	0,00	0,99	Entrepreneurial component				
Δ IILPS (2011 p.), %	1,56	4,90	1,21	-0,99	0,00	Professional-qualification component				
Rank	4	1	4	2	3	Entrepreneurial component				

Source: calculations of the authors

Thus, based on the data presented in Tab. 1 and Tab. 2, we can conclude that a significant impact on the state of labor potential of Kharkiv region in studied period was carried out entrepreneurial, innovative and professional-qualification potential. That trend of values of entrepreneurial and innovative potential to some extent reversed the negative impact of reducing the values of the professional-qualification potential of the region. However, the negative trends of values of the demographic and professional-qualification potential nevertheless made a significant impact on the state of the labor potential of Kharkiv region in the study period, causing a sharp decrease in the value of its integral index in 2008-2009.

Thus, we can conclude the following main problems in ensuring stable state of the labor potential of Kharkiv region in period 2007-2011:

- sharp decline of the demographic potential, caused by the cumulative effect of factors such as a reduction in the proportion of people of working age, a decrease in demand for labor in the region, the increase in labor supply in the region, increasing overall morbidity;

- certain instability of educational component of intellectual potential, due to a decrease in the level of coverage of high education;
- sensitivity of the regional innovation potential to the adverse effects of environmental factors: a sharp decrease of this complex index value in 2008 - crisis year;
- reduction of professional-qualification potential of the region: reduction of level of the training in new occupations and level of the training in the region;
- variation of the values of entrepreneurial potential, due to a change in the share of small enterprises in the total number of enterprises in the region and, consequently, changes in the proportion of people employed in small business in the total number of the employed population in the region.

Thus, assessing the state of the labor potential of Kharkiv region in 2007-2011 and identifying the main problems in ensuring its sustainability, it should be preceded to direct assessment of the labor potential development of the region under study.

It should be considered that the development (irreversible, directed and natural process of progressive change) of the labor potential of the region is qualitative (development of the regional labor potential by years relative to the average state of the system) and quantitative (the development of the regional labor potential in the next period compared to the previous period (in years) (external manifestation of the qualitative development)).

It should be noted that the assessment of the development of the regional labor potential not only includes individual assessment, but also compare of the qualitative and quantitative development: for example, exceeding the qualitative development on the quantitative development evidences of the successful functioning of the labor potential of the region as qualitative development is tentatively reached a maximum value and quantitative development - its external manifestation, realized part; the exceeding the quantitative development on the qualitative development, however, indicates a problematic development of labor potential of the region: quantitative development achieved by pre saved reserves of high qualitative development and not due to greater value of the qualitative development in such period.

Also, due to the presence of the relationship between such numbers of indicators presented in Tab. 1, it is appropriate to conduct the criterion analysis of the quantitative development values.

Thus, the assessment results of the qualitative and quantitative development of the labor potential of Kharkiv region in the period 2007-2011 is presented in the following table (Tab. 3).

Table 3 The assessment results of the qualitative and quantitative development of the labor potential of Kharkiv region in the period 2007-2011

№	Indicator	Indicator value by year:				
		2007	2008	2009	2010	2011
Part 1 – Assessment of the qualitative development value						
Demographic component						
1	Percentage of population of the working age	0,976	0,972	0,965	0,959	1,129
2	Birth rate	0,943	1,027	1,027	0,996	1,006
3	Mortality	0,953	0,959	1,009	1,015	1,064
4	Coming to region	1,129	1,081	0,926	0,956	0,908
5	Outflow from the region	0,899	0,954	1,063	1,028	1,056
6	Employment rate (actual)	0,994	0,988	1,009	1,004	1,005
7	Release of employees (actual)	0,897	1,197	0,513	1,197	1,197
8	Labor demand (actual) at the end of the year	2,217	0,703	0,619	0,749	0,711
9	Supply of labor at the end of the year	2,214	0,705	0,622	0,747	0,712
10	Registered unemployment duration	0,833	0,833	1,251	0,833	1,251
11	Overall morbidity	0,998	0,996	0,997	0,992	1,017

12	Life expectancy	0,985	0,985	0,998	1,014	1,019
Comprehensive indicator of the qualitative development of demographic component		1,074	0,973	0,946	0,978	1,029
Intellectual component						
1	Coverage of vocational education	1,018	0,957	1,033	1,033	0,957
2	Coverage of high education	1,081	1,056	1,001	0,962	0,901
3	Scientific potential (realized) first level	0,952	0,976	1,000	1,024	1,048
4	Scientific potential (realized) second level	0,935	0,977	0,992	1,034	1,062
Comprehensive indicator of the qualitative development of intellectual component		0,996	0,991	1,007	1,014	0,992
Innovative component						
1	Level of innovations	0,938	0,781	1,016	1,172	1,094
2	Level of innovative activity	1,056	0,775	0,986	1,127	1,056
Comprehensive indicator of the qualitative development of innovative component		0,998	0,778	1,000	1,149	1,075
Professional-qualification component						
1	Level of training in new professions (actual)	1,328	1,185	0,794	0,794	0,898
2	Level of training (actual)	1,037	1,039	0,950	0,966	1,008
Comprehensive indicator of the qualitative development of professional-qualification component		1,165	1,103	0,882	0,891	0,960
Entrepreneurial component						
1	Share of small enterprises in the total number of enterprises	0,960	1,036	1,048	0,940	1,015
2	Level of employment in small business (actual)	0,886	1,115	1,049	1,018	0,931
Comprehensive index of the qualitative development of entrepreneurial component		0,925	1,074	1,049	0,978	0,975
Part 2 - Calculation of the total integral index of the qualitative development of the regional labor potential						
Integral index of the qualitative development of the regional labor potential		1,032	0,984	0,977	1,002	1,006
Part 3 - Calculation of the quantitative development value						
Demographic component						
1	Percentage of population of the working age	-	0,996	0,992	0,994	1,177
2	Birth rate	-	1,089	1,000	0,969	1,011
3	Mortality	-	1,006	1,052	1,007	1,048
4	Coming to region	-	0,958	0,856	1,032	0,950
5	Outflow from the region	-	1,061	1,115	0,967	1,027
6	Employment rate (actual)	-	0,994	1,021	0,995	1,001
7	Release of employees (actual)	-	1,333	0,429	2,333	1,000
8	Labor demand (actual) at the end of the year	-	0,317	0,880	1,210	0,949
9	Supply of labor at the end of the year	-	0,318	0,882	1,202	0,953
10	Registered unemployment duration	-	1,000	1,502	0,666	1,502
11	Overall morbidity	-	0,997	1,001	0,995	1,025
12	Life expectancy	-	1,000	1,014	1,016	1,005
Comprehensive index of the quantitative development of demographic component		-	0,91	0,97	1,03	1,05
Intellectual component						
1	Coverage of vocational education	-	0,940	1,079	1,000	0,926
2	Coverage of high education	-	0,977	0,948	0,961	0,936
3	Scientific potential (realized) first level	-	1,025	1,024	1,024	1,023

4	Scientific potential (realized) second level	-	1,045	1,014	1,043	1,027
Comprehensive index of the quantitative development of intellectual component		-	0,995	1,016	1,007	0,979
Innovative component						
1	Level of innovations	-	0,833	1,300	1,154	0,933
2	Level of innovative activity	-	0,733	1,273	1,143	0,938
Comprehensive index of the quantitative development of innovative component		-	0,779	1,286	1,148	0,935
Professional-qualification component						
1	Level of training in new professions (actual)	-	0,892	0,670	1,000	1,131
2	Level of training (actual)	-	1,003	0,914	1,017	1,043
Comprehensive index of the quantitative development of professional-qualification component		-	0,947	0,799	1,010	1,078
Entrepreneurial component						
1	Share of small enterprises in the total number of enterprises	-	1,079	1,012	0,897	1,080
2	Level of employment in small business (actual)	-	1,258	0,941	0,970	0,915
Comprehensive index of the quantitative development of entrepreneurial component		-	1,162	0,976	0,933	0,997
Part 4 - Calculation of the total integral index of the quantitative development of the regional labor potential						
Integral index of the quantitative development of the regional labor potential		-	0,959	1,009	1,026	1,008

Source: calculations of the authors

As can be seen from the Tab. 3, both qualitative and quantitative development of the labor potential of Kharkiv region in the study period are characterized by considerable instability: for example, qualitative development is achieved only in 2007, 2010-2011, and quantitative development – only in 2009-2011.

Results of by-factor analysis (mapping which is not feasible due to significant similarities with the data presented in Table 2) pointed out that the qualitative and quantitative development of labor potential of Kharkiv region in studied period most significantly influenced the same factors as its state: entrepreneurial, innovative and professional-qualification potential. However, if the impact on the qualitative development of the regional labor potential (and its state) the highest rank has entrepreneurial potential, then - innovative and professional-qualification potential, then on the quantitative development of the regional labor potential most affected the development of professional-qualification potential (after - the development of entrepreneurial and innovative potential).

As for the comparative analysis of the values of the qualitative and quantitative development, it is exceeding the value of the first parameter on the second occurs only for the following parameters in the following years: mortality in 2010-2011, outflow from the region in 2011, employment rate (actual) in 2011, life expectancy in 2011 (demographic potential); scientific potential realized (the first level) in 2011, scientific potential realized (the second level) in 2011, comprehensive index of the development of intellectual component in 2010 (intellectual potential); level of innovations in 2010 (innovative potential); level of training in 2008 (professional-qualification potential), that indicated considerable instability and absence of development of the labor potential of Kharkiv region in the study period.

Criterion analysis of values of the quantitative development also indicated only partial compliance with the values and dynamics related parameters in the following generally accepted criteria in the study period:

- demographic component: 1) the growth rate of birth is higher than the growth rate of mortality only in 2008 (development), 2) the growth rate of entry to the region is higher than the growth rate of outflow from the region only in 2010 (trend), 3) the growth rate of demand for labor force is higher than the growth rate of supply of the labor force only in 2010 (development), 4) the growth rate of life expectancy is higher than the growth rate of registered unemployment duration only in 2010 (trend);
- intellectual component: the growth rate of scientific potential realized (the first level) is higher than the growth rate of scientific potential realized (the second level) only in 2009 (development);
- innovative component: the growth rate of the level of innovations is higher than the growth rate of the level of innovative activity in 2008 (trend), 2009 and 2010 (development);
- professional-qualification component: the growth rate of training is higher than the growth rate of the training in new trades in 2008 and 2009 (trend) and in 2010 (development);
- entrepreneurial component: the growth rate of employment in small business is higher than the growth rate of the share of small enterprises in the total number of enterprises in the region in 2008 (development) and 2010 (trend).

Conclusion

Summarizing, we can conclude that the labor potential of Kharkiv region in the study period is characterized by considerable uncertainty, particularly crises occurring in the demographic and professional-qualification component of the regional labor potential. The development of labor potential of this region is not a trend, but isolated cases achieving positive values of integral parameters (which, moreover, achieved by leveling the negative trends of absence of some components development and positive trends its presence of other components: the simultaneous development of all components of the labor potential of Kharkiv region is not happening).

Results of by-factor analysis of the impact of integrated indicators on the value of the integral index first the state and then the qualitative and quantitative development of the labor potential of Kharkiv region in 2007-2011 indicated that the most significant impact on the state and development of the labor potential engaged entrepreneurial, professional-qualification and innovative components, but the results of the comparative analysis of quantitative and qualitative development and criterion analysis of quantitative development of the regional labor potential make it possible to draw a general conclusion about the need of regulation of the development of each and every component of the labor potential of Kharkiv region.

In such conditions the state regulation of development of the regional labor potential is extremely important.

As two major solutions of the identified problems of development of the labor potential of Kharkiv region suggest the implementation of following measures of state regulation:

- widespread introduction of purpose-program method of the state regulation at the regional level. Thus, in the present conditions it is appropriate to develop regional purpose program of the labor potential development of Kharkiv region in the short run, with specific measures to ensure the development of each component of the regional labor potential. The major provisions of this program should include: increasing the share of working-age population in the total population of the region, providing of natural reproduction of the labor potential, increasing employment, regulation of supply and demand in the labor market, improving the health of the population (demographic potential), promoting a youth vocational and high education (intellectual potential), promoting innovation in the region (innovative potential), ensuring the compliance with maximum support of professional-qualification requirements of the population to engage in appropriate jobs (professional-qualification potential), supporting for small business (entrepreneurial potential);
- regionalization of the state regulation of supply and demand in the labor market and the organization of training practically oriented staff. Formation of an order for specialty training

staff should be based on long-term demand for them in the region. It is important to ensure receiving the data of future release of employees from enterprises in the region and future demand for labor force in the region (with the obligatory indication of them educational and professional-qualification characteristics) (which is possible only through the substitution used at the moment and having a number of shortcomings [7] Work report on more complete in terms of providing information Labor potential report [8]), and the conclusion of agreements on training staff between enterprises and educational institutions of I-IV accreditation levels in the region.

Implementation of these measures is to provide long term solutions identified in the research problems of the labor potential development of Kharkiv region.

References

- [1] Статистичний щорічник «Харківська область у 2011 році» / За редакцією О.Г. Мамонтової. - Харків: ГУС Харківської обл., 2012. - 583 с.
- [2] Шевченко І.Ю. Компонентна структура трудового потенціалу регіону / І.Ю. Шевченко // Економічні науки. – Серія «Регіональна економіка». Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. – Випуск 9(35). Частина 2. – Луцьк, 2012. – С. 314-324.
- [3] Статистичний щорічник «Харківська область у 2007 році» / За редакцією М.Л. Чмихала. - Харків: ГУС Харківської обл., 2008. - 589 с.
- [4] Статистичний щорічник «Харківська область у 2008 році» / За редакцією М.Л. Чмихала. - Харків: ГУС Харківської обл., 2009. - 578 с.
- [5] Статистичний щорічник «Харківська область у 2009 році» » / За редакцією О.С. Никифорова. - Харків: ГУС Харківської обл., 2010. - 574 с.
- [6] Статистичний щорічник «Харківська область у 2010 році» / За редакцією О.С. Никифорова. - Харків: ГУС Харківської обл., 2011. - 568 с.
- [7] Шевченко І.Ю. Основні недоліки звітності з праці в Україні / І.Ю. Шевченко // Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції 8-10 квітня 2013 р. – Харків, 2013. – Режим доступу: http://www.khntusg.com.ua/files/2013/IVinternet_konf/sect_5.pdf
- [8] Шевченко И.Ю. Регулирование спроса и предложения на рынке труда / И.Ю. Шевченко // Модернизация экономики и управления: I Международная научно-практическая конференция. 27 марта 2013 года [Текст]: сборник научных статей / под общ. ред. д-ра экон. наук, проф. В.И. Бережного; Северо-Кавказский федеральный университет. – Ставрополь: Ставролит. 2013. – Часть I. – С. 43-47.

Zdravotná politika a verejné zdravotné poistenie

Vojtech STANEK* - Iveta DUDOVÁ**

Health policy and public health insurance

Abstract

Situation in the health care system is currently not adequate. Health indexes such as average life expectancy lag behind the developed European countries. It is necessary to change perception of the health system as an uneconomical sector. The goals given at the creation of the pluralistic mandatory health insurance were not achieved so far. Incorrect management of the health of the health care resulted into an ineffective health care system. Reasonable rationalisation in health care with regards to financing sources acquiring cannot be conceived as unadvisable. Not only it is necessary but also timely due to number of stacked problems. Lack of resources currently leads to treatment methods that require less disposable sources, leading to decrease in personnel, beds, medicaments and equipment. The ethical extent of services provided is trailing away as it is confronted with harsh economic rules.

Keywords: health care system, mandatory health insurance, health care policy, decentralisation, minimal net, health insurance, health care financing, economic resources, public insurance, private insurance

JEL Classification: I10, I13, I18

Úvod

Jeden z najväčších verejných výdavkov je rozpočet zdravotníctva. Je to tak u nás, ako aj v EÚ. Naši občania, ale tiež Európania, vnímajú zdravotnú starostlivosť ako jedno z kritérií, ktoré odlišujú kvalitu života v Európe od kvality života v iných štátoch. Problémy, ktoré zapríčinila hospodárska kríza (osobitne finančná), rýchle starnutie populácie, demografický vývoj a migrácia sa razantne prejavili v oblasti zdravotníctva. Finančná kríza sa od roku 2007 rozvíja ako dlhotrvajúca, transformujúca sa do ekonomickej a sociálnej krízy. To, sa v konečnom dôsledku prejavuje v raste nezamestnanosti a chudobe, čo zhoršuje zdravotný stav. Táto situácia sa v zdravotníctve prejavuje vyššími nárokmi na služby a znižovaním rozpočtu.

V posledných rokoch sa realizovalo v zdravotníctve viacero legislatívnych zmien, ktoré ovplyvnili verejné zdravotné poistenie. Absencia diskusií a rýchle zmeny viedli k poklesu kvality a spôsobili problémy v praxi. Ústava SR garantuje každému občanovi právo na ochranu zdravia a zdravotnú starostlivosť. Trhové prostredie súkromných zdravotných poisťovní zameraných na zisk (pôsobiacich v povinnom zdravotnom poistení), nedáva štátu dostatočné regulačné „páky“ toto právo naplňovať. Po siedmych rokoch pôsobenia podľa OECD, po zavedení komerčného povinného zdravotného poistenia, efektívnosť v zdravotníctve v SR poklesla. Pozitíva, ktoré sa dosiahli, nie sú na strane pacientov. Pretrvávajúca kríza vyvoláva obavy o kvalitu zdravotnej starostlivosti a bezpečnosť pacientov. Je potrebné realizovať systémové kroky pri rovnakých podmienkach pre všetky zdravotnícke zariadenia, bez ohľadu na zriaďovateľa. Na moderný systém financovania zdravotnej starostlivosti sa kladú tieto požiadavky: 1. systém by mal byť transparentný; 2. mal by zabezpečiť stabilný a bezpečný zdroj financovania; 3. systém nesmie byť v konflikte s ďalšími sociálno-ekonomickými cieľmi; 4. nesmie vyvolávať nežiaduce správanie účastníkov; 5. musí obsahovať kladné spätné väzby; 6. nesmie na vlastné fungovanie spotrebovať podstatnú časť prostriedkov.

* prof. Ing. Vojtech Stanek, PhD., Katedra verejnej správy, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vojtech.stanek@vsemvs.sk

** doc. Ing. Iveta Dudová, PhD., Katedra verejnej správy, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: iveta.dudova@vsemvs.sk

Zo známych typov financovania zdravotníctva vo vyspelých štátoch týmto požiadavkám najlepšie vyhovuje systém všeobecného zdravotného poistenia, založeného na princípe solidarity členov spoločnosti. Cieľom je, aby všetky vybrané finančné prostriedky v povinnom zdravotnom poistení (ZP) išli na zdravotnú starostlivosť.

1 Zdravotná politika v čase globálnej krízy

Svetové ekonomické fórum odhaduje, že do roku 2030 spôsobia neprenosné choroby straty vo výške 47 biliónov eur. Okrem iného to môže významne spomaliť ciele Stratégie Európa 2020 (zamestnanosť obyvateľov 20-64-ročných až 75% a zníženie chudoby o 20 mil. osôb.) Je zrejmé, že krajiny, ktoré majú rozpočty na zdravotníctvo vyššie, fungujú lepšie. Je všeobecne známe v Európe, a teda i u nás, že je zrejmá nerovnováha medzi rastúcim dopytom po zdravotníckych službách a disponibilnými zdrojmi. Problematikou zdravotníctva sa zaoberajú inštitúcie ako MMF, ECB, EÚ. Intervencie prebiehajú v dvoch smeroch: 1. cez podporné programy EÚ, 2. nepriamo cez Radu ministrov zdravotníctva EÚ, ktorá požiadala Komisiu, aby poskytla členským štátom efektívne nástroje a metodiku na zhodnotenie výkonu zdravotníckeho systému. Tento fakt umožňuje členským štátom žiadať o radu a pomoc. EÚ môže významnú rolu zohrať pri stimulácii a podpore investícií do zdravotníctva tým, že financie z Fondu zdravotníckeho výskumu z Digitálnej agendy z Kohézneho fondu sa budú využívať efektívne. V roku 2013 sa u nás ukončuje čerpanie pomoci z fondov EÚ pre Operačný program Zdravotníctvo (OPZ). Tento program sa člení na dve prioritné osi: 1. je zameraná na modernizáciu zdravotníckej infraštruktúry špecializovaných a všeobecných nemocníc, 2. sa sústreďuje na rekonštrukciu a modernizáciu zariadení ambulantnej zdravotnej starostlivosti a na podporu národných projektov. OPZ sa darí plniť. Ukončených je už 16 projektov v prvej osi a 13 projektov v druhej. Ešte 35 projektov je v realizácii. Musíme veriť, že napriek ťažkostiam sa i zásluhou realizácie projektov zlepši kvalita, efektívnosť a dostupnosť zdravotnej starostlivosti. Môžeme konštatovať, že viac ako 99% disponibilnej alokácie OPZ je zazmluvnených. Čerpanie takmer 65% je nad priemerom celej EÚ (45%). V ďalšom období bude potrebné riešiť stav a skutočnosti elektronického zdravotníctva.

Pôvodný projekt e-Health sa mal rozbehnúť v tomto roku. MZ SR oddialilo termín na rok 2016. Už v tomto roku však všeobecní lekári a pediatri začnú kompletizáciu elektronických sumárov. Obdobie do roku 2016 slúži na prepájanie všetkých poskytovateľov zdravotnej starostlivosti – lekární, ambulancií, laboratórií, nemocníc (celkom 12 000 poskytovateľov). V budúcom roku sa z európskych prostriedkov využije na tento účel 40 miliónov eur a zo štátu sa vyčlení 1,5 mil. eur. Po elektronickej zdravotnej knižke bude nasledovať elektronická dokumentácia. Od roku 2015 sa vytvorí Národný zdravotnícky informačný systém, ktorý sa integruje do e-Healthu spoločného systému EÚ.

Po štrajku lekárov môže nastať ďalšia vlna nespokojnosti v zdravotníctve, ak sa v pripravovanej novele zákona o poskytovateľoch zdravotným poisťovniam umožní neuzatvárať zmluvy s každým všeobecným lekárom a pediatrom. Na Slovensku funguje 2223 všeobecných lekárov a 1100 pediatrov, s ktorými zdravotné poisťovne musia uzavrieť zmluvy. Ak sa táto povinnosť zruší, nebudú musieť uzatvoriť zmluvy so všetkými, ale budú viazané len starším vládny nariadením o povinnosti dodržať minimálnu ambulantnú sieť, ktorá je stanovená podľa krajov.

2 Povinné verejné zdravotné poistenie

Pluralitný systém v povinnom zdravotnom poistení, teda model podobný u nás majú len 3 krajiny. Systém jednej zdravotnej poisťovne v povinnom poistení má väčšina krajín. Dlhodobu v systéme poskytovania zdravotnej starostlivosti zaznamenávame rozpor medzi vytvorenými zdrojmi a potrebami. Reálne krytie u poisťencov štátu (nákladov) je tak na úrovni 57 %. Zdroje z platieb štátu (za neproduktívne obyvateľstvo) sa pohybujú v súčasnosti na úrovni 34 %. V oblasti zdrojov verejného zdravotného poistenia (VZP) sa v poslednej dobe realizovala zmena v oblasti ceny liekov. Zmeny v kategorizácii priniesli pre VZP zníženie nákladov na lieky. V priebehu roka došlo k úprave

nariadenia o minimálnej sieti. Normatívy dodržiavania siete sa začali posudzovať podľa trhového podielu zdravotných poisťovní a zrušila sa koncová sieť v ústavnej zdravotnej starostlivosti.

Aktuálne makroekonomické prostredie v Slovenskej republike ovplyvňuje situáciu v povinnom verejnom zdravotnom poistení.

Tab. 1 Vývoj vybraných makroekonomických ukazovateľov

Ukazovatele	Skutočnosť v rokoch		
	2009	2010	2011
HDP v b.c.v mil. eur	62795,2	65743,5	69058,2
Reálny rast HDP v %	-4,7	4,0	4,8
Priemerný rast zamestnanosti v %	-2,8	-2,0	1,5
Priemerná mesačná mzda v eur	744,5	769	786
Priemerná mesačná mzda nominálna v %	3	3,2	2,2
Priemerná ročná miera inflácie v %	1,6	1,0	3,9
Reálny rast priemernej mesačnej mzdy v %	1,4	2,2	-1,6
Podiel miezd na HDP v %	31,1	31,7	30,9
Počet zamestnaných v NH v tis. osôb	2365,8	2317,5	2351

Zdroj: Spracované podľa správy ŠÚ SR o základných vývojových tendenciách v hospodárstve SR za roky 2009-2010, Bratislava

Mierny rast zamestnanosti a priemerných miezd pozitívne ovplyvnili finančné zdroje v zdravotníctve. Negatívny vplyv mala zas znížená sadzba poistného za poistencov štátu a tiež pokles reálnej mzdy.

Tab. 2 Vývoj štruktúry a výšky disponibilných zdrojov v zdravotníctve

Ukazovatele	Skutočnosť v mil. eur		
	2009	2010	2011
1. Verejné zdravotné poistenie	3342,4	3519,5	3581,1
V tom za poistencov štátu	1162,4	1341,2	1281,2
2. Ostatné verejné zdroje	313,6	180,8	204,8
3. Verejné zdroje spolu (1+2)	3656,0	3700,3	3785,9
4. Súkromné zdroje	1144,7	1203,3	1235,4
5. Zdroje spolu (3+4)	4800,7	4901,6	5021,3
Podiel reálnych zdrojov na HDP v %	7,3	7,4	7,3

Zdroj: Vestník č. 8/2012 Správa o stave vykonávania verejného zdravotného poistenia za r. 2011, ÚDZS Bratislava

V roku 2011 zaznamenávame nárast disponibilných zdrojov oproti roku 2010 o 2,4%. Všetky zdrojové položky rástli, len platby štátu za svojich poistencov klesli o 4,5%. V r. 2011 vo verejnom povinnom ZP pôsobili tri zdravotné poisťovne s týmto podielom na celkovom počte poistencov. Všeobecná zdravotná poisťovňa 65,80 %, Dôvera 26,79 %, Union 7,41 %. Príjmy ZP za r. 2011 (bez príjmových finančných operácií) dosiahli objem 3611,2 mil. eur. V tomto roku príjmy na 1 poistenca boli vo výške 690,88 eur a medziročne vzrástli o 1,04 %. Zdravotné poisťovne v r. 2011 evidenčne uznali výkony vo výške 3363 mil. eur, pritom medziročný pokles je 1,17 %. Podiel jednotlivých foriem zdravotnej starostlivosti (ZS) na uznaných výkonoch je: ústavná ZS 27,81 %, ambulantná ZS 39,93 %, lekárenstvo 32,26 %. V r. 2011 všetky tri zdravotné poisťovne vykázali kladný hospodársky výsledok vo výške 24,29 mil. eur. Postupne nastala aj zmena v štruktúre zdrojov financovania. Keď v r. 2002 tvorili verejné zdroje 90% a súkromné 10% tak v r. 2010 bola už štruktúra 77 % ku 23 %. V rámci verejných zdrojov tvoria zdroje zdravotných poisťovní 73 %, rozpočet VÚC, miest a obcí 1 %, rozpočtové kapitoly 3 %. Analýza Inštitútu finančnej politiky z decembra 2011 konštatuje, že nárast zdrojov v zdravotníctve sa nepremietol do zlepšeného zdravia obyvateľov. Pokles efektívnosti (pod priemer OECD) bol zapríčinený najmä vyššími upravenými nákladmi Všeobecnej zdravotnej poisťovne (VŠZP), vysokými ekonomicky neprimeranými ziskami súkromných zdravotných poisťovní, vysokými výdavkami na lieky, vysokými hotovostnými doplatkami poistencov, zlou manažérskou

a tiež medicínskou situáciou u poskytovateľov ZS. K podstatnému zhoršeniu došlo v rokoch 2003-2007 v dôsledku reformy, v rámci ktorej sa uskutočnila decentralizácia a deregulácia cien bez účinne nastavenej kontroly. Súčasná právna úprava ZP upravuje nakladanie so ziskom, ale neupravuje nakladanie s inými prostriedkami zdravotných poisťovní (zisk z ich hlavnej činnosti). Zdravotná poisťovňa Dôvera tak v r. 2010 vyplatila akcionárom 125 mil. eur a v r. 2011 180 mil. eur [18]. Zisky z celkových tržieb v posledných rokoch boli vo výške 10,4 %, pritom v najvyššie hodnotenom zdravotníctve v Holandsku to bolo 0,8 %. Podľa MZ SR stála prevádzka súkromných zdravotných poisťovní v rokoch 2006-2011 celkovo 347,7 mil. eur, pričom tieto mali zisk 558,6 mil. eur.

Nerovnováha medzi príjmami a výdavkami v ZP je násobená i veľkou masou neplatičov. Zdravotná poisťovňa Dôvera hovorí v r. 2012 o 82 919 neplatičoch a 78,5 miliónovom dlhu, poisťovňa Union o 50 000 dlžníkov a 30 miliónovom dlhu, VŠZP mala 357 328 dlžníkov a dlh 257 miliónov eur. Naopak, zase zdravotnícke zariadenia dlhovali Sociálnej poisťovni ku koncu októbra 2012 sumu 52,1 mil. eur. Tento dlh narástol za rok o 33,3 mil. eur. Na celkovom objeme pohľadávok sa sumou 30,4 mil. eur podieľali zdravotnícke zariadenia v pôsobnosti MZ SR. Z celkového počtu Sociálnou poisťovňou sledovaných zdravotníckych zariadení pre dlhy je 6 v pôsobnosti MZ SR a 15 je transformovaných.

Solidarita v zdravotníctve

Výsledky všetkých zdravotných poisťovní dlhoročne potvrdzujú, že poistenci v produktívnom veku (zamestnanci či SZČO) čerpajú menej zdravotnej starostlivosti ako poistenci štátu. Najnákladnejší pacienti sú seniori a deti. Štát cez poistný systém dáva na túto kategóriu: v r. 2010 4,78 %, t.j. 34,56 eur; v r. 2011 4,34 %, t.j. 32,16 eur; v 2. polroku 2012 4,33%, t.j. 31,54 eur. Návrh na r. 2013 bol 4 %, t.j. 31,44 eur. Priemerné náklady pritom na týchto poistencov sú 55 eur. Ekonomicky aktívni občania si do ZP ročne zaplatia približne 1 300 eur, za ekonomicky pasívnych platí štát asi 380 eur. Vo VŠZP pritom z celkového počtu 3,4 mil. poistencov tvoria poistenci štátu 2,1 mil. osôb. Každý rok sa u nás uskutoční 60 mil. návštev v ambulanciách, v nemocniciach je hospitalizovaných viac ako 1 milión pacientov. Pri bezplatnej ZS aj tak občan z vlastného vrecka hradí až tretinu nákladov, tzn. 1,3 mld. eur. Hospodárenie poskytovateľov ZS, zvlášť nemocníc, od zavedenia verejného ZP prebieha v zložitých a náročných podmienkach. Dôvod je zrejmý - rozsah ZS, ktorú garantuje štát občanom na základe povinného ZP bol a je neúmerne vyššie zdrojom, ktoré do systému plynú. Pri neexistencii stratégie a plánovania do budúcnosti, systém funguje z roka na rok pri privatizácii zisku a socializácii strát.

Unitárny systém zdravotných poisťovní

Potrebujeme transparentné, objektívne a spravodlivé pravidlá, ktorých dodržiavanie sa kontroluje a porušovanie sankcionuje. Prechod na unitárny systém musí byť spojený s reálnym ohodnotením zdravotných výkonov, so zavedením DRG systému (klasifikačný systém zoskupujúci hospitačné prípady do homogénnych skupín, určujúci ich cenu), s pevným definovaním postavenia poskytovateľov ZS. Existujú tri možnosti ako vytvoriť jednu zdravotnú poisťovňu: 1. správa poistného kmeňa, 2. odkúpenie akcií a vymedzenie aktív, 3. vyvlastnenie. MZ SR zatiaľ rozhodlo, že to pôjde prevodom akcií súkromných ZP. Táto možnosť umožní štátu získať výlučnú kontrolu nad všetkými zložkami podnikania a nadobudnúť plnú riadiacu kontrolu.

Prehľadne a jednoznačne treba definovať štandard služieb, ktoré by boli hradené z verejného zdravotného poistenia. V krajinách, kde existuje verejné zdravotné poistenie, existuje aj trh súkromného zdravotného poistenia, ktorým sa dopĺňujú verejné zdroje. Súkromné poistenie obvykle ponúka: prístup k zdravotníckym službám, ktoré sú čiastočne kryté povinným zdravotným poistením alebo umožňujú poistencovi väčší výber poskytovateľov alebo umožňujú vyhnúť sa čakacím listinám na niektoré operácie.

3 Decentralizácia a jej dôsledky

Naplnenie procesu decentralizácie, a z toho úlohy vyplývajúce pre samosprávne kraje v prechode pôsobnosti z orgánov štátnej správy na vyššie územné celky za oblasť zdravotníctva (ZS, jej rozsah a služby s ňou súvisiace) sú vyjadrené v legislatíve. Napr. odbor zdravotníctva územného celku vedie evidenciu existujúcich zdravotníckych zariadení, vydáva povolenia na prevádzkovanie zdravotníckych zariadení, vydáva povolenia na prevádzkovanie verejných lekární a výdajní zdravotníckych potrieb, vykonáva dohľad na podmienky prevádzkovania zdravotníckych zariadení, vypracováva návrhy koncepcie rozvoja priorít zdravotnej starostlivosti, podieľa sa na príprave a realizácii projektov z fondov EÚ a podobne. Samosprávny kraj na plnenie úloh na úseku zdravotníctva ustanovuje lekára samosprávneho kraja, farmaceuta samosprávneho kraja a sestru samosprávneho kraja.

V r. 2002 v rámci decentralizácie prešli desiatky nemocníc zo štátu do rúk samosprávnych krajov. Následne si tieto uvedomili, že kompetencie získali, ale peniaze však nie. Bratislavský, Prešovský, Košický kraj zdravotnícke zariadenia predali alebo prenajali súkromníkom. Trenčiansky a Žilinský kraj patria medzi posledné, ktoré nemocnice ešte prevádzkujú samy. Tieto dva kraje prevádzkujú 7 nemocníc, ktoré v súčasnosti ponúkajú späť štátu. Ako dôvod ich vracania uvádzajú skutočnosti: 1. spôsob financovania (dominantné zdroje ZP), 2. zmeny v legislatíve (odňatie krajom možnosť udeľovať nemocniciam licencie), 3. dlhy nemocníc, s ktorými sa nevedia vyrovnáť.

Odborníci na problematiku hovoria, že proces vrátenia nemocníc štátu je legitímny. Stanovisko MZ SR zatiaľ nie je známe. Motívom krajov potenciálneho vzdania sa udeľovania licencií sú najmä dlhy nemocníc. Napr. zdravotnícke zariadenia dlhujú Sociálnej poisťovni na neuhradenom poistnom ku koncu októbra 2012 celkovo 52,1 mil. eur. Sociálna poisťovňa eviduje celkovo 21 sledovaných zdravotných zariadení s pohľadávkami. Z toho 6 je v pôsobnosti MZ SR a 15 je transformovaných. Z celkovej sumy pohľadávok u tých 6 zariadení to tvorí 30,4 mil. eur a u 15 zariadení 21,7 mil. eur. Ukazuje sa, že zmenu v zodpovednosti za licencie bude treba realizovať. MZ SR bude mať tak dohľad aj nad nemocnicami, ktoré nemá vo svojej zriaďovateľskej pôsobnosti. Kontrolovať tak bude možné plnenie personálneho normatívu alebo i neštandardné poplatky, ktoré zariadenia vyberajú (už sa pripravuje jednotný cenník platieb).

Myslíme si, že toto je len jeden krok, ktorý problém dlhov nevyrieši. Pokiaľ platí zákon, že pacient má z povinného verejného poistenia garantované všetko a poskytovateľ bez ohľadu na to, či to má platené reálnou alebo nereálnou cenou, musí službu poskytnúť, zadlžovanie bude pokračovať.

Záver

Rezort zdravotníctva je v dlhodobej štrukturálnej kríze. Globálna hospodárska kríza ho ovplyvnila najmä cez trh práce. Dopady sú: 1. v znížení odvodovej schopnosti a disciplíny platiteľov poistného (napr. platby z minimálnych vymeriavacích základov), 2. pokles disponibilných vkladov tým, že zlyhal regulátor trhu verejného zdravotného poistenia, ktorý neprijal adekvátne opatrenia, 3. rast nákladov na zdravotnú starostlivosť, najmä v špecializovanej ambulantnej starostlivosti, v ústavnej starostlivosti a v spoločných vyšetrovacích a liečebných zložkách pri celkovom raste chorobnosti, 4. zlyhanie anticyklického mechanizmu platieb štátu za ekonomicky neaktívnych poistencov, 5. zníženie zamestnanosti a rast nezamestnanosti, a tým i zmena vo vývoji štruktúry poistného kmeňa.

Riešenia sa hľadali najmä prijatím opatrení smerujúcich k zníženiu indukovaných nákladov na lieky a vyšetrenia, prehodnocovanie zmluvných objemov u niektorých nemocničných oddelení, mení sa stratégia nákupu zdravotnej starostlivosti na trhuvo flexibilnú, ktorá pre elimináciu rizík obsahuje rezervu pre prípad negatívneho vývoja príjmu poistného.

Nevyhnutným sa dnes ukazuje vytvoriť pravidlá tvorby siete, vstupu a výstupu poskytovateľov do siete a z nej. Upraví sa definícia siete poskytovateľov a rozsah poskytovanej starostlivosti. Skončiť by mali siete minimálna, koncová, poisťovní a bude jedna sieť pre občanov. Unitárny poistný systém predpokladá, že základnými piliermi budú ministerstvo, Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou, silné komory. Tieto s poisťovňou budú kontrolovať kvalitu, etiku, liečebné postupy,

vzdelávanie. Vydávať budú i licencie na výkon povolania. Chceme mať definované kritérium právnej istoty pre poskytovateľov, predvídavoť správania všetkých v systéme, presnú metodiku a spôsob oceňovania zdravotníckych výkonov, stanovenie týchto výkonov pre jednotlivé typy poskytovateľov.

Unitárny systém umožní nastaviť v zdravotnom poistení prehľadnejšie prostredie, efektívnejšie finančné toky a vyššiu mieru právnej istoty pre poskytovateľov ZS. Súkromné poistenie by malo prejsť z povinného na doplnkové. Zaviesť možnosť pripoistenia. Oligopolné postavenie zdravotných poisťovní na trhu a existujúce regulačné prostredie umožňujú získavať príjmy nad rámec zisku v konkurenčnom prostredí, tzv. ekonomické renty. Za úvahu stojí i skúsenosť viacerých štátov s realizáciou tzv. riadenej starostlivosti, v ktorej ide o koordináciu a kooperáciu čerpania zdravotnej starostlivosti na základe spolupráce medzi poisťovňami a poskytovateľmi a zavádzanie benefitov a motivácie tak, aby sa vytvorila spoluzodpovednosť za celkové náklady na zdravotnú starostlivosť.

Oddĺženie nemocníc, ktoré neboli oddĺžené, zavedenie systému DRG, ktorý by priniesol vyššie príjmy do ZP, mohol by motivovať zdravotnícke zariadenia k vyššiemu záujmu o každého pacienta. Prehľadne a jednoznačne treba definovať štandard služieb, ktoré by boli hradené z verejného zdravotného poistenia. V krajinách, kde existuje verejné zdravotné poistenie, existuje aj trh súkromného zdravotného poistenia, ktorým sa dopĺňujú verejné zdroje. Súkromné poistenie obvykle ponúka prístup k zdravotníckym službám, ktoré sú čiastočne kryté povinným zdravotným poistením alebo umožňujú poistencovi väčší výber poskytovateľov, či umožňujú vyhnúť sa čakacím listinám na niektoré operácie.

EÚ môže tiež zohrať väčšiu úlohu pri podpore a stimulácii investícií do zdravotníctva. Môže zabezpečiť, aby financie z Kohézneho fondu, Digitálnej agendy, z Fondu zdravotného výskumu, z Európskeho partnerstva v oblasti inovácií sa využili efektívne pri riešení problémov - zdravotnícky sektor verzus aktuálne problémy.

Literatúra

- [1] *Málo zdravia za veľa peňazí. Analýza efektívnosti slovenského zdravotníctva.* Ekonomická analýza 28. IFP MF SR december 2012, Bratislava.
- [2] *Správa o stave vykonávania verejného zdravotného poistenia za rok 2011.* Vestník číslo 8/2012, Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou Bratislava.
- [3] ZACHAR, D. *Zdravotníctvo v SR* [online]. Dostupné na: <http://www.ineko.sk/projekty/monitoring-a-komentovanie-strukturalnych-reforiem>
- [4] *Zdravotníctvo – Trhy, regulácia, politika.* [online]. Dostupné na: <http://www.hpi.sk/hpi/sk/view/10495/financovanie-zdravotnictva-sposoby-a-mechanizmy-financovania.html>
- [5] *Koncová sieť nemocníc: déjà vu.* [online]. Dostupné na: <http://www.hpi.sk/hpi/sk/view/8134/koncova-siet-nemocnic-deja-vu.html>.
- [6] <http://www.hpi.sk/hpi/sk/view/8134/> z 23.11.2012
- [7] *Rozpočet verejnej správy na roky 2011- 2013.* [online]. Dostupné na: <http://www.finance.gov.sk/Default.aspx?CatID=7830>
- [8] Vestník č. 8/2012 *Správa o stave vykonávania verejného zdravotného poistenia za rok 2011.* Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou Bratislava, 2011. [online]. Dostupné na: http://www.udzs-sk.sk/buxus/docs/vestniky/rocnik%202012/VE-8_Sprava_VZP_2011_vratane_priloh.pdf

The Necessity of Creating the Stimulation System for Effective State and Social Management of Education

Mychailo GONCHARENKO*

Abstract

In the paper the current problems and strategic tasks of education system development are considered in the world and in Ukraine. Mechanism of state-public education management, target orientation of participants and forms of government support are proposed for improvement education system in Ukraine and its flexibility for labour market needs. The proposed incentives system for the participants in the process of state-public education management is based on the structural hierarchy and marketing approaches and is aimed at improving the quality of their interaction in the process of the education market modernization.

Keywords: education, coordination, labour market, employment policy

JEL Classification: I24, I25, J08

Introduction

Today the mankind faces the task to guarantee the stable development of civilization in conditions of world and national economics changes as well as growing social and ecological problems. As a result of it the importance of education increases considerably. The significance of education for the civilization development objectively results from the growing role of organizational and information technologies in conditions of the production curb. Education becomes a most important factor for the world community development due to utilization of systematic knowledge and skills acquired and effectively used by people in their professional activity.

Thus, it is quite reasonable that the scientific research of the most important non-governmental organization, such as for example UNESCO [1] is devoted to the problems of mechanisms and tools modernization and development, the reveal of current and future skills requirements, the introduction of information and communication technologies in the education for determining the changes in labour sector and the society as a whole, the formation of effective policy aimed at teaching quality improvement, the support of flexible methods of individual teaching and training through transparent, adjusted qualification systems oriented at the final results.

1 Challenges of Technical and Vocational Education in the World

The Third International Congress on Technical and Vocational Education and Training "TVET transformation - the development of skills for labour and life" which was held in Shanghai (China) on 14-16 of May 2012, pointed to significant achievements in development of national policies for the TVET system progress and the coordination improvement since the Second International Congress on Technical and Vocational Education (Seoul, 1999) especially with regard to interrelation between education and vocational training and the TVET role in lifelong learning. The representatives of UNESCO Member States determined the new directions for further development, namely: 1) The enhancing of TVET relevance; 2) The access extension, the increase of quality and equality levels; 3) The adaptation of qualifications and development methods; 4) The improvement of the factual basis; 5) The strengthening of management systems and expansion of partnerships; 6) The increase of investment in TVET and the diversification of financing; 7) The promotion of TVET.

These areas include general vectors for the development of technical and vocational education and training system in the XXI century, and manifest the significant transformation of the world

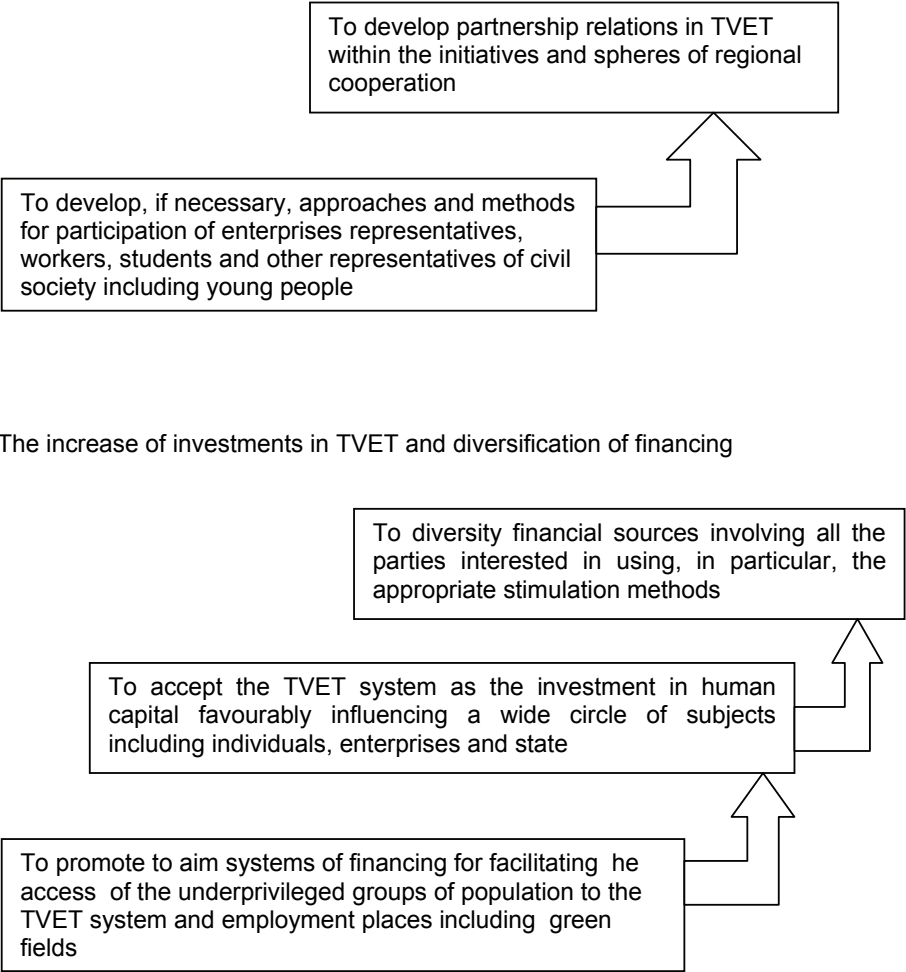
* Mychailo Goncharenko, PhD. Scientific and Research Economic Institute of Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine, Metrostroitelnaia 5a, Kiev, 03065, e-mail: goncharenko3@ukr.net

community associated with the emergence of knowledge societies, the rapid spread of information and communication technologies, the effects of the global financial crisis, the impact of climate change and demographic trends, and as a consequence, the necessity of developing new skills, and a higher level of competence.

Among the lines of development chosen for the countries with transforming economies the directions connected with the transfer from state to state-public management of education hold the lead, namely the strengthening of management system, expansion of partnership relations, the increase of investments in TVET and diversification of financing. The essence of state-public management of education is the pooling of state and public efforts for solution of education problems on the basis of effective use of all the resources - human, material, financial and information.

Fig. 1 demonstrates the main tasks for achievement of two aims of state-public education and management.

Fig. 1 Tasks and methods for state-public education management formation

Source: developed by author

2 Mechanism of improvement of education systems in Ukraine

However, the improvement of education systems through state-public management is impossible without the formation and constant regulation of incentive system for those involved in the process - the subjects of the education market (Ministry of Education and Science of Ukraine, higher education establishments), the subjects of the labor market (employers) and the educational requirements of the population (potential applicants). First of all, this system should be aimed at leveling the current problems and the localization of strategic challenges of education process. The most important of these problems is the necessity to attract applicants not only to the most popular specialties of to-day, but also to those that considered unpopular but necessary for comprehensive development of the national state, its labor market.

Thus, to build a system of incentives for solving this problem, it is necessary to use the structural hierarchy and marketing approaches; the first will allow you to create the relationship of incentives complex system for members of state-public education management, the second - to develop a set of effective socio- economic incentives, consistent with the market laws of national economy development as a whole.

The formation of complex structured system of incentives is based on the relationship between the objectives of participants of state-public education management process and the determination of those obstacles that may arise in achieving the goals (Table 1).

Table 1 The target orientation of participants in the state-public education management process

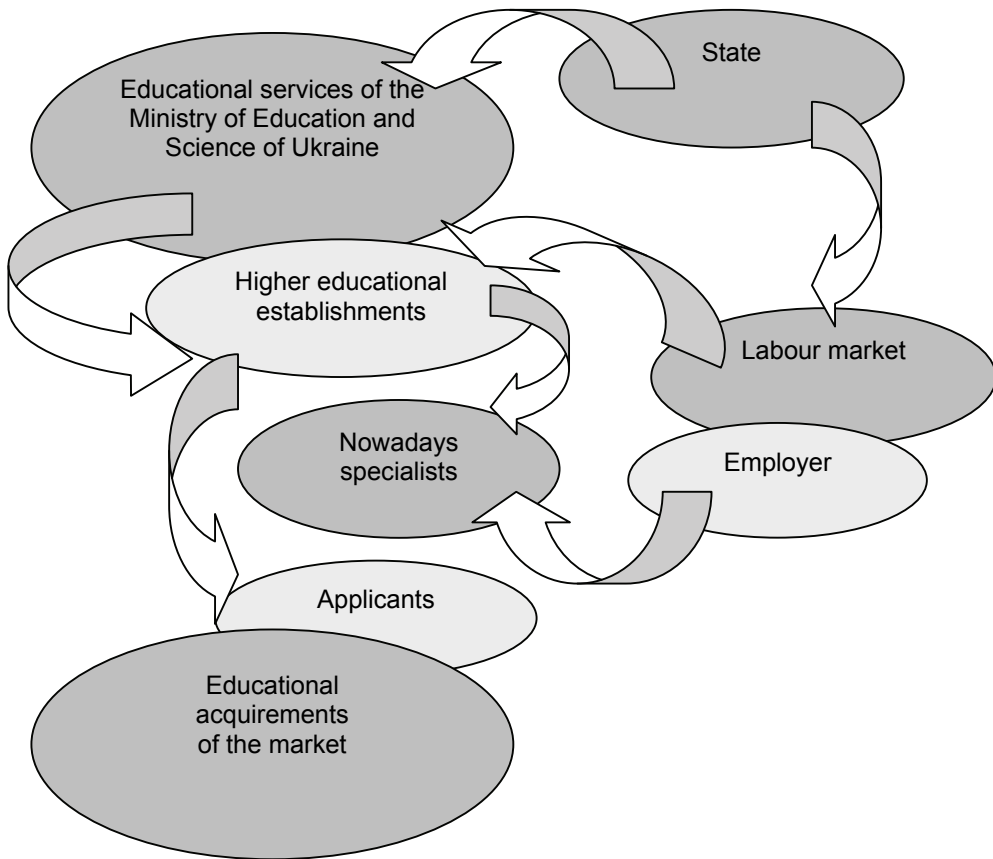
Participant	Aim	Threats for aim achievement
The market of Educational Services		
Ministry of Education and Science of Ukraine	Training the graduates with competence appropriate to current and future labour market demands	Weakness of state support - reduction of education and science financing
Establishment of higher education		Groundless competition between educational establishments caused by the excessive number for the country
		Weak balance between educational standards and market requirements for definite specialists
		Decrease of educational services quality
		Absence of really acting system of preliminary education
Labour market	Insufficient flexibility in formation of price policy in educational services	
	Insufficient orientation of educational establishments towards the innovation methods – application of education advanced technologies, strengthening of education practical orientation, openness to the international integration in the educational services market, etc.	
		Insufficient opportunities for self-development

Employers	Satisfaction of current and strategic requirements for specialists with necessary and advanced competences	Absence of effective mechanisms for education quality regulation by market Absence of the future specialists' real interest in gaining education (insufficient participation in educational process through educational innovation methods) Insufficient integration with educational services market Unstable financial situation Insufficient support of young inexperienced specialists Absence of interest as for the investments in educational sphere
Market of population educational demands		
Applicants	Gaining of competitive life advantages such as entry-level skills and competences required by the labour market	The choice of profession without consideration for learner's preferences and his individual features The choice of profession of the so-called high prestige category The absence of effective systems for finding the learner's inclination for his future speciality at the secondary school level Unreliable ratings of higher educational establishments and their level of teaching Parents' financial situation Parents' preferences

Source: developed by author

As the mentioned aims of state-public education management participants are closely interrelated and supplement each other we may assume that the development and implementation of the incentive system will make a great influence on the general management of required labour resources within the national economy and as a result will lead to strengthening of economic security and competitiveness of Ukraine. Moreover, the complementary character of the aims makes it possible to represent the incentive system as a graph of interconnection of stimulation methods between this process participants (Fig.2).

Fig. 2 Tendency of incentives impact

Source: developed by author

However, the choice of future profession is influenced by the false prestige of certain professions and occupations, poor information quality from the media about the ranking of universities and the quality of instruction, the distance from the university area from the residence of the future entrants, the financial resources of the population, etc. Such a choice does not always correspond to the interest of individuals and employers but essentially determines the structure of educational services making it inadequate to the labor market demands. Moreover, given the difficulties in obtaining a job, some potential applicants prefer to get fast the applied education by attending different courses to traditional higher education, which involves the study of plenty general subjects. In these circumstances, universities are faced the problem of low enrollments, first of all shortage of students in the “run-down” specialties, low-quality training both of full-time and part-time students as well as those who take distance learning methods.

To cope with this situation the authorities of educational establishments try to develop effective methods of preventive and tactical steps for stimulating the best applicants to choose a particular higher education institution in conditions of hard competition with other institutions of higher education.

Taking into account the low enough incomes of middle strata characteristic of the population of Ukraine at the current stage of economic development the university price policy as for the forms and ways of tuition payment becomes the most important incentive for potential applicants. Analyzing foreign and national experience [2-8] it may be noted that forms and methods of tuition payment are considered by the leading universities as important means of stimulating and attracting applicants including even unpopular specialties. Table 2 shows the forms of payment and procedure for their calculation.

Table 2 Stimulating forms of tuition payment for attracting the potential applicants

Forms of payment	Contents
1. Payment at different intervals of time	The aim is to make education available for low-income students. Installment payment, tuition credit.
2. Progressive payments by semesters	The aim is to decrease the financial burden during the first years of training, supposing that the initiative undergraduate students will be able to combine work and studies. The payment for the first term is minimal and then it increases every next term. It is considered, that the nearer to the end of studies, the greater is the student's desire to complete his education and to get the diploma
3. Discount to the applicants for a definite period	The aim is to attract the greatest possible number of applicants due to the payment reduction for a definite period. It is necessary to announce clearly the last date of the discount action. It will make the applicants take more decisive steps.
4. Discount to the bearer of the advertisement coupon	The aim is to increase the number of applicants and by means of additional profits to get more than the discount given. It is assumed that this coupon will be located next to the higher education institution with the promise to give the coupon bearer, let's say 5-10% tuition discount.

Source: developed by author

Of great interest may be the experience of some universities in the USA, which use various forms of pre-payment. For, example, the parents who have some financial constraints, may pay for four years ahead. In this case the university quarrantees not to raise the tuition fee till the very end of studies. In the University of Pennsylvania the applicants may choose between partial payment and pre-payment.

It stands to reason, that the implementation of such forms of tuition payment requires strong government support but their advantages are obvious - the removal of financial strain from applicants' parents or from applicants themselves if the latter are going to pay for tuition; the formation of long-term credit relations between applicants (or their parents) and the university which makes it possible to form the strategic demand for the educational services of the given university; the possibility to utilize the credit money of the current period for the institution development; the possibility of preventive strategic analysis of the population potential educational requirements.

The social incentives that may increase the attractiveness of the institution for potential applicants include:

1. the guarantee of hostel accommodation (free for the students of "unpopular" specialties);
 2. free access to Wi-Fi within the university and the hostel;
 3. provision with opportunities for practical work and practical experience;
 4. provision of a special discount card of the club "Friends and alumni of the university" for students.
- The co-founders and members include sponsors, patrons, heads of banks, restaurants, shops, travel agencies, different trade and other companies having their own enterprises, goods and

services which are in great demand among students. Students, obtaining excellent marks and other categories of students can receive on the competitive basis such discount card which allows its holder to get discounts of 5-50 % and more in these enterprises and more in these enterprises and establishments.

5. 4The flexible schedule for senior students who combine work and studies. Stimulating activities of a particular university should certainly be supported by the Ministry of Education and Science (MES), especially regarding the so-called “unpopular” specialties. This task is of the primary importance as it forms the professional dominants and priorities for the development of national economy. That is, why these stimulating activities should be aimed both at the potential applicant and at the institution which provides training of these students (Table 3).

Table 3 MES stimulating activities on improving the attractiveness of “unpopular” specialties

Four incentives for applicants	Incentives for institutions that train future specialists
1. Possibility of free education	1. The increase of state order
2. 100% guarantee of employment	2. Financing of free social services - accommodation in the hostel
3. The higher scholarship in comparison with other specialties	3. Introduction to the methodology of institutions rating the additional points for training students of unique specialties
4. Possibility of free hostel accommodation	4. Additional purpose financing for maintaining the technical facilities (especially in case of technical and natural sciences) for students training
5. Interest-free loans for education in case of the contractual forms of education	5. The increase of the free education quota for people with disabilities
6. Expansion of scholarship programs	
7. The possibility of getting preferential loan for buying a home after graduating	

Source: developed by author

The proposed stimulation for training unique, specialists in unpopular specialties involves the creation of a special state program for supporting the strategic development of the priority areas. This program should be based on the comprehensive and well-grounded forecast of current and long-term demands for such specialists.

As noted above, the process of state-public education management presumes pooling the efforts of the state and society, first of all key players in the labor market - employers. Effectiveness of such cooperation is explained by the change of employers role from passive to active in the formation of future specialists. It presumes the business representatives participation (direct or indirect) in the programs of future specialists' trainings, participation in tenders for hiring young workmen, strengthening of practical component of students' training by giving them real opportunities of applying theoretical knowledge and skills while solving production problems thus the acquisition of professional competences.

However, mutually beneficial cooperation of the labor market and the education market subjects is almost impossible without the financial resources ensuring such cooperation. Today, the system of education is viewed from the standpoint of the most effective investment in the future well-being of society – the investment in human capital. However, in terms of the budget deficit and, as a

consequence, the reduced government funding, the education sector needs alternative sources of funds, such as investments from employers who are interested in final results. Unfortunately, there is a lack of interest of the majority of potential investors to raise funds for the development of higher education institutions, to improve educational programs to facilitate the access to quality education, to solve a range of social problems. The situation is explained by the absence of an effective system of government incentives, primarily of a legislative nature. Moreover, given the severe financial functioning conditions of a large number of Ukrainian companies, it can be assumed that the most effective legislative proposals must have the form of tax benefits, the creation of different preferences for enterprises-investors. So, we can suggest the following government incentives enhancing investment in education as: the introduction of preferential income tax, the introduction of preferential tax on wages of young professionals during the first five years of the labour activity of those who received the job placement to the enterprise as in the case with unique specialists of after graduates selection in the tender process.

On their part, employers also should build incentives for further development of the educational services market in order to grant the assistance in training specialist and improving the balance between labour supply and demand. Table 4 shows the stimulating activities of the labor market.

Table 4 The system of incentives for the education market development

Stimulation of MES	Stimulation of universities activities
1. Participation in the development of educational standards and jobs description	1. Participation in various forms of targeted training of future professionals by strengthening their practical training
2. Investment in education quality monitoring	2. Providing opportunities for students for solving real business problems within the system of practices
3. Investing in monitoring of the labor market demand for specialists of advanced competencies	3. Participation in tenders for the selection of graduates for jobs
4. Financing the students scholarship programs	4. Funding of scientific and practical research according to the orders of business structures

Source: developed by author

Conclusion

Thus, the proposed incentives system for the participants in the process of state-public education management, based on the structural hierarchy and marketing approaches is aimed at improving the quality of their interaction in the process of the education market modernization, removal of the imbalance between supply and demand in the labor market, as well as adjustments of educational preferences of the population, depending of the national economy priorities. This system is an active element of the general system regulating the demand for specialists with higher education for the national economy whose, further improvement depends on the main tendencies in of the transformation of technical and vocational education training system of future generations, developed by UNESCO.

References

- [1] Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. Указ Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013// <http://www.president.gov.ua/ru/documents/15828.html>
- [2] Шанхайский консенсус: рекомендации третьего Международного конгресса по техническому и профессиональному образованию и подготовке «Трансформация ТПОП: выработка навыков для труда и жизни» Шанхай, Китайская Народная Республика 14-16 мая 2012 г. // <http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/ED/pdf/CONSENSUSRussian>.

- [3] Paulsen M.B. College Choise: Understanding Student Enrollment Behavior. ASHE-ERIC Higher Education Report No.6. Washington, DC: The George Washington University, School of Education and Human Development, 1990.
- [4] Priorities and Strategies for Education: A World Bank Review. – Washington.– 1995.
- [5] Пономаренко В.С. Проблеми підготовки компетентних економістів та менеджерів і Україні: монографія/ Пономаренко В.С. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2012. – 328 с.
- [6] Технология максимального привлечения абитуриентов и доходов в ваш ВУЗ.//www.s-vlasov.ru/img/saved/8/libr_book_68_vuz-metodika.doc
- [7] Кукурудза І.І. Ринок послуг вищої школи в Україні: стан, проблеми та перспективи. / Вісник економічної науки України. Науковий журнал, 2(20)2011. - С. 72-78.
- [8] Кузнецова В.В., Машкина О.А. Высшая школа КНР: успехи, проблемы, решения / Экономика образования. № 2, 2009. - С. 64-81.

Marketingové modely spoločensky zodpovedného správania podniku

Viera ČIHOVSKÁ*

Marketing Models of Corporate Social Responsibility

Abstract

Corporate social responsibility conception introduces the new approach to business and company's activities, which forces to follow corporate code of ethic and to implement social and environmental points of view into business and other interest groups. The main aim of the corporate social responsibility is to contribute to the sustainable development and to growth of the life quality. The contemporary opinion's stream shows how corporate's aims have not to be on the collision course with other social interests, rather the opposite the connection these streams could bring the huge effect, which shows off itself in increased asset and competitive ability of the company on the market.

Keywords: corporate social responsibility, stakeholders, marketing, image, ethic, sustainable development, competitive advantage

JEL Classification: M21, M31, P16

Úvod

Nástrojom na skvalitnenie vzťahov medzi podnikom, relevantnou skupinou a verejnosťou sa stáva Corporate Social Responsibility (CSR) – sociálna/ spoločenská zodpovednosť podniku. Konceptia spoločenskej zodpovednosti firiem je relatívne novým prístupom k podnikaniu a podnikateľským aktivitám, ktorý akcentuje potrebu etického správania sa a integrovanie sociálnych a ekologických hľadísk do firemných operácií a marketingových aktivít so všetkými zainteresovanými skupinami. Tento koncept vychádza z teórie stakeholders (teórie participujúcich skupín), trvalo udržateľného rozvoja a dobrého občianstva. V strede záujmu sa nachádza sociálny rozvoj a problematika konfliktov s ním spojených. Zdôrazňuje, že firma by sa nemala sústreďovať len na svoj ekonomický rast, ale mala by zohľadňovať a riešiť aj environmentálne a sociálne dopady svojho podnikania. Cieľom spoločenskej zodpovednosti organizácie je prispievať k trvale udržateľnému rozvoju a zvyšovaniu kvality života a blahobytu celej spoločnosti. Súčasný názorový vývoj potvrdzuje, že ekonomické ciele firiem nemusia byť v rozpore so spoločenskými záujmami, ale naopak ich spájanie prináša podnikateľským subjektom synergetický efekt, ktorý sa prejavuje vo zvýšenej kredibilitate a konkurencieschopnosti firmy na trhu.

Cieľom príspevku je v tomto kontexte prezentovať sociálnu/ spoločenskú zodpovednosť podnikov ako súčasť stratégie firmy uplatňovanej v rámci marketingových aktivít na trhu. Prejavom tohto konceptu je vzostup sociálneho, ekologického a dobročinného marketingu s úsilím účinne a efektívne stimulovať a uspokojovať potreby a želania zákazníkov pri rešpektovaní záujmov jednotlivca a spoločnosti ako celku.

1 Spoločenská zodpovednosť podniku (Corporate Social Responsibility) Skupiny participujúce na podnikaní

Teória participujúcich skupín (teória stakeholders) je založená na stanovisku, že podnikateľská organizácia má širšiu zodpovednosť než len voči svojim vlastníkom. Pojem „stakeholders“ vznikol na začiatku 60-tych rokov ako slovná hračka. V angličtine predstavujú výrazy „stockholder“ a „shareholder“ akcionára, podielníka. Pojem „stake“ vyjadruje okrem iného záujem na niečom,

* prof. Ing. Viera Čihovská, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra manažmentu. 851 04 Bratislava, Furdekova 16, e-mail: viera.cihovska@vsemvs.sk

väčšinou finančne podloženom a pojem „stakeholders“ je teda skupina tých, ktorí majú záujem na činnosti firmy. Sú to organizácie, či skupiny jednotlivcov, ktoré majú vplyv na činnosť podniku alebo sú jeho činnosťou nejako dotknuté – v súčasnosti sú označované ako skupiny participujúce na podnikaní. Z teórie aj praxe sú známe rôzne modely participujúcich skupín, ktoré majú buď strategický (analytický), alebo normatívny (metodologický) základ. Tieto metódy vychádzajú z užšieho poňatia, ktoré zahŕňa maximálne šesť participujúcich skupín (vlastníci, zamestnanci, zákazníci, manažéri, dodávatelia a investori), alebo zo širšieho poňatia, ktoré rozoznáva minimálne 12 participujúcich skupín (mimo už spomenutých napr. konkurencia, malo/ veľkoobchod, miestne spoločenstvo, verejní aktivisti, médiá, obchodné asociácie, zahraničné vlády, štát a miestne zastupiteľstvá, verejnosť).

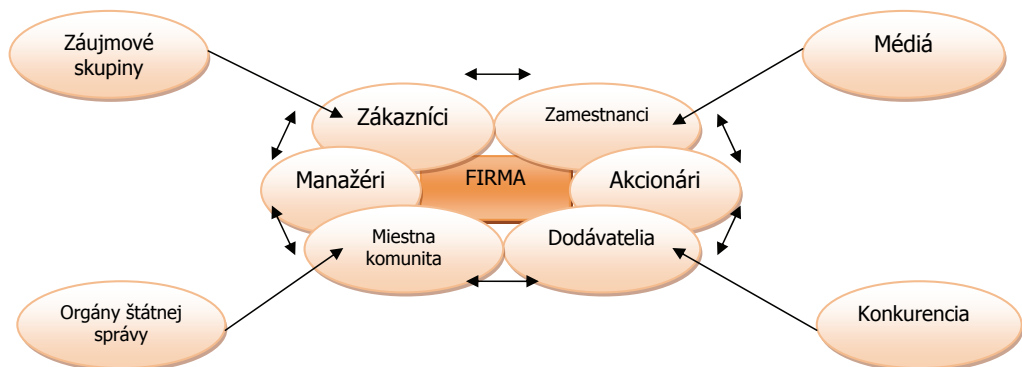
Dlhú dobu, predovšetkým v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 20. storočia sa zastával opačný názor, ktorého hlavným zástancom bol americký ekonóm Milton Friedman. Tvrdil, že hlavným, či dokonca jediným cieľom podniku a jeho manažérov je maximalizácia zisku. Ostatné zúčastnené skupiny sú podľa tohto prístupu druhoradé. Podľa Friedmana existuje jedna a jediná spoločenská zodpovednosť podnikania – používanie zdrojov a vytváranie aktivít vedúcich k zvýšeniu zisku vlastníkov, pokiaľ sa stále pohybujeme v pravidlách hry. Uvádzal, že úlohou vlády je určiť pravidlá a podnikanie by sa malo držať presne predpísaných pravidiel, čiže maximalizácie spoločných ziskov.

Spochybnenie širšej zodpovednosti podnikania Friedman postavil na niekoľkých argumentoch:

1. Firma ako právnická osoba je sociálny konštrukt (umelo vytvorená jednotka) a zodpovednosť môže mať iba reálna osoba.
2. Manažment zastupuje vlastníkov a jeho hlavnou povinnosťou je zodpovednosť voči vlastníkom, nie voči širším skupinám stakeholders.
3. Zohľadnenie alebo ochrana neakcionárskych stakeholders by sa prakticky uskutočňovala na úkor akcionárov a tým by ich manažment prakticky zdaňoval.
4. Teória stockholder (teória akcionára) podporuje individuálnu zodpovednosť, čo vraví v prospech tejto teórie.
5. Spoločenská zodpovednosť firiem poškodzuje slobodu spoločnosti a znižuje ekonomickú slobodu tým, že na seba preberá záväzky, ktorými deformuje pluralistické strety záujmov.

Odozvou na klasický pohľad a prirodzený vývoj v korporáciách bol vývoj teórie stakeholders, podľa ktorej by firma nemala byť vyňatá z požiadavky na morálnu zodpovednosť [14] Ako naznačuje schéma 1 dopady podnikateľských aktivít firmy ovplyvňujú široké okolie, v ktorom firma pôsobí.

Schéma 1 Participujúce skupiny

Zdroj: FERRELL, O.C. – FRIEDRICH, J. – FERRELL, J.: *Business Ethics*, str. 33

Do prvého okruhu stakeholders, priamo spojených s fungovaním firmy sú zaradení tzv. primárni stakeholders (akcionári, manažéri, zamestnanci, zákazníci, dodávatelia a miestna komunita). Sekundárnych stakeholders tvoria odbory, konkurencia, médiá a záujmové skupiny. Táto teória je postavená na požiadavke neznevýhodňovať jednu skupinu (vlastníkov) a nepodriaďovať im záujmy ostatných skupín (manažéri, zamestnanci, zákazníci, dodávatelia, miestna komunita). Tieto skupiny nemôžu slúžiť ako prostriedok na dosiahnutie cieľov iných ľudí.

Autori Evan a Freeman [2] argumentujú, že firmy sú v skutočnosti vedené v záujme participujúcich skupín, čiže nie len firemných akcionárov. Manažéri, ako ľudia riadiaci firmu, nezastupujú iba záujmy vlastníkov, ale aj zamestnancov, zákazníkov, odberateľov a ostatných skupín, ktoré majú k firme vzťah. Preto navrhujú dva princípy stakeholders:

1. Korporácia by mala byť vedená s ohľadom na zisk svojich stakeholders – svojich zákazníkov, dodávateľov, vlastníkov, zamestnancov a miestnej komunity. Práva tejto skupiny musia byť zaistené a skupina musí spolupracovať pri rozhodnutiach týkajúcich sa ich budúcnosti.
2. Manažment má zodpovednosť voči stakeholders a tiež voči firme. Musí sa správať v záujme stakeholders ako ich agent a musí vystupovať v záujme spoločnosti, aby zaistil prežitie firmy, ochraňoval tak dlhotrvajúce záujmy skupiny.

Pokiaľ chce manažment konať zodpovedne, Pruzan odporúča zodpovedať štyri základné, pre firmu existenčne dôležité otázky:

- Ktorí akcionári pôsobia na naše rozhodnutia?
- Aké sú hodnoty týchto akcionárov?
- Akú formu komunikácie zvolíme na rozvíjanie vzájomného vnímania?
- Ako môžeme propagovať a vyvažovať rôzne hodnoty akcionárov?

Teória participujúcich skupín je pokusom o vysvetlenie fungovania firmy v súčasnom globálnom prostredí trhu. Firmy sú subjektom dopytu rôznych skupín, ich hodnoty a spôsoby rozhodovania sú však oslabované vzájomným a často protichodným pôsobením. Táto teória sa stále vyvíja a získava viac priaznivcov.

Spoločenská zodpovednosť podniku (SZP)

Keď sa rozoberá „Corporate Social Responsibility“ (doslovný preklad - korporáčna sociálna/ spoločenská zodpovednosť), niektorí odborníci uprednostňujú pomenovanie „Corporate Responsibility“, aby zabránili domnienkam, že ide o oblasť limitovanú na sociálne/ spoločenské záujmy (strategickú filantropiu a vzťahy s komunitou). Iní používajú pojem „Social Responsibility“, aby sa vyhli stigme, podľa ktorej sa táto téma vzťahuje iba na podnikateľskú obec. Zdôrazňujú, že aj neziskové a vládne organizácie by mali dodržiavať štandardy spoločenskej zodpovednosti.

Definícií SZP je niekoľko, podľa toho, ktorý prínos SZP daný autor podčiarkuje. Prvá oficiálna definícia Spoločenskej zodpovednosti firmy publikovaná Európskou úniou v „Zelenej knihe“ ju charakterizuje ako „dobrovoľné integrovanie sociálnych a ekologických hľadísk do každodenných firemných operácií a interakcií s firemnými stakeholders [3].

Basu a Palazzo [5] argumentujú, že SZP je „proces, prostredníctvom ktorého manažéri v rámci organizácie premýšľajú nad a rozoberajú vzťahy so stakeholders, ich úlohy vo vzťahu k celkovému dobru, ako aj ich behavioristickú dispozíciu s ohľadom na naplnenie a dosiahnutie týchto úloh a vzťahov“. Spoločenskú zodpovednosť tak možno chápať ako trvajúci záväzok podnikateľského sektora správať sa eticky a prispievať k ekonomickému rozvoju a zároveň zlepšovať kvalitu života pracovných síl, ich rodín, ale aj danej komunity a celkovej spoločnosti.

Rawlins [10] uvádza, že „rozumne činíme, keď činíme dobro“. Vysvetľuje, že organizácie s vysokou spoločenskou zodpovednosťou sa stávajú zamestnávateľmi na základe voľby (výborné pracovné miesto), susedmi na základe voľby (komunita, kde organizácia podniká, sa ich prítomnosti teší) a predajcom na základe voľby (vyhýbaním sa nekvalitným produktom, dodržiavaním bezpečnostných

pravidiel, poskytovaním plnej hodnoty). Skutočnou výzvou pre organizácie je byť zodpovednými nad rámec ich finančných záväzkov. Dytrt [3] zdôrazňuje, že koncept SZP znamená, že podniky by sa nemali zaujímať iba o vlastnú ziskovosť a ekonomickú efektívnosť, ale že by mali rešpektovať záujmy rôznych subjektov spojených s firmou. Podľa neho ide vždy o správanie, fungovanie a aktivity firmy, ktoré v prvom rade predpokladajú plnenie právnych požiadaviek a nad tento rámec zodpovedné dobrovoľné správanie v ekonomickej, sociálnej, environmentálnej oblasti a k relevantnej komunite.

Napriek rozdielnosti definícií, v štyroch bodoch sa všetci autori zhodujú:

- Každá organizácia pôsobí v kolektívne participujúcich skupinách, kde má každý člen odlišné predstavy o tom, ako by mala fungovať.
- Neexistujú žiadne kompletne a úplné štandardy zamerané na spoločenskú zodpovednosť, sú formulované každou generáciou.
- V procese plánovania, implementácie, hodnotenia je potrebné aplikovať prístup outside- in/ zvonka – dnu.
- Konanie v smere verejného záujmu alebo záujmu komunity často vyžaduje hlboké a komplikované analýzy, ktoré daný záujem definujú ako prepojený súbor multidimenzionálnych ukazovateľov spoločného záujmu.

Treba si uvedomiť, že spoločenská zodpovednosť je viac než strategická dobročinnosť alebo len vzťahy s komunitou.

Úvahy o spoločenskej zodpovednosti sú staré ako samé organizácie. Kľúčovou otázkou však zostáva, či každá organizácia snažiaca sa dosiahnuť svoju misiu a víziu, pridáva nejakú hodnotu spoločnosti, ktorá umožnila jej existenciu. Otázka SZP bola v minulosti pôvodne adresovaná vláde a cirkvi a až neskôr zahrnula aj korporácie.

Aj keď otázka spoločenskej zodpovednosti nie je nová, seriózne sa ňou začali ekonómovia zaoberať v 50-tych rokoch minulého storočia v krajinách, kde sa nachádzali veľké korporácie alebo kde sa snažili zvrhnúť vládu a kapitalistický kolonializmus. Vo vyspelých krajinách aktivácia sociálneho/ spoločenského hnutia a princípy sociálnej demokracie opakovane zdôrazňovali, že masová produkcia a masová spotreba plodí veľké korporácie, ktoré pomaly dominujú nad štandardmi podnikateľských výkonov spôsobom, ktorý deformuje nielen zmysel ich existencie, ale aj „zdravie“ súkromného sektora. Účinné a logické podnikateľské praktiky mohli v skutočnosti poškodiť spoločnosť, ktorá im umožnila podnikáť.

V 60-tych rokoch záujem o spoločenskú zodpovednosť vzrástol po tom, ako sa aktivisti všetkých ideologických a geografických pozícií domáhali vyšších štandardov pre podnikateľské a vládne výkony. Neziskový sektor žiadal podiel na podnikateľskom zisku, akademici debatovali o rozdieloch medzi modernou a postmodernou organizáciou. Diskusie a kritiky SZP sa točili aj okolo postoja Milтона Friedmana, ktorý SZP zavrhol a tvrdil, že jedinou povinnosťou firmy je tvoriť zisk. Zástancovia koncepcie spoločenskej zodpovednosti tvrdili, že Friedman nepostrehol výhody SZP - zníženie podnikateľských nákladov a posilnenie ziskov.

V 80-tych rokoch diskusie o SZP logicky postúpili a zamerali sa na otázky schopnosti konať čestne a schopnosti odkazovať svoju politiku a plány na kultúru etiky, ktorá uznáva najzásadnejšie morálne princípy ľudstva. Začína sa tiež presadzovať názor, že ku kvalite života nemôže prispievať svojimi zásahmi len štát, ale tiež podnikateľský sektor. Firmy sú stále viac vnímané širokou verejnosťou nielen ako samostatné, nezávislé subjekty zodpovedné za svoje aktivity vlastníkom, ale tiež ako subjekty, ktoré majú zodpovednosť voči širokej verejnosti. Srdcom SZP je vzájomná závislosť firmy od podnikania a spoločnosti zároveň.

V 90-tych rokoch sa zvyšuje záujem o práva spotrebiteľov a ochranu životného prostredia, čo vyúsťuje do organizovaných hnutí ako konzumerizmus a environmentalizmus, ktorých poslaním je posilňovanie práva a postavenia kupujúceho vo vzťahu k predávajúcemu a občianska ochrana životného prostredia voči rozpínavosti a neetickému správaniu sa veľkých korporácií. Tento trend bol silne podporovaný rozvojom informačných a komunikačných technológií.

Súčasný trend posúva filozofiu spoločenskej zodpovednosti firmy k otázkam trvale udržateľného rozvoja, ktorého cieľom je eliminácia chudoby, zdravie pre každého a zabezpečenie potrieb spoločnosti pri súčasnom rešpektovaní ekologických limitov planéty. Základnou charakteristikou spoločenskej zodpovednosti je princíp tzv. trojitej výsledovky, to znamená prepojenosť medzi ekonomikou, životným prostredím a spoločnosťou. V ekonomickej oblasti ide o dôraz na transparentnosť podnikateľských aktivít firmy, dodržiavanie etických princípov, potláčanie korupcie, udržiavanie dobrých vzťahov k širokej verejnosti, ochrana a rozvoj znalostí, a pod. Cieľom environmentálnej politiky firmy je presadzovanie ekologickej výroby produktov, otázky recyklácie, ochrana prírodných zdrojov a eliminovanie negatívnych dopadov činnosti firmy na životné prostredie. Treťou oblasťou spoločenskej zodpovednosti firiem je široká ochrana sociálneho systému jednak smerom do vnútra firmy (rozvoj ľudského kapitálu firmy, ochrana zdravia a bezpečnosti zamestnancov, rovnaké pracovné príležitosti) ako aj smerom von (firemná filantropia, dodržiavanie ľudských práv, zákaz detskej práce, dodržiavanie pracovných štandardov).

SZP je nevyhnutná pre každú organizáciu – dobrú, či zlú. Charakter SZP závisí od toho, ako dobre dokáže spojiť svoje záujmy so záujmami spotrebiteľov, komunity a verejnosti [7].

Význam spoločenskej zodpovednosti firiem

Spoločensky zodpovedné správanie je pre úspech organizácie dôležitá minimálne z nasledujúcich dôvodov:

1. vylepšuje imidž a kredibilitu firmy ako morálneho subjektu;
2. stáva sa konkurenčnou výhodou a môže znižovať nechcené náklady;
3. globalizácia a zmena vnímania podnikania zo strany verejnosti.

Spoločné záujmy a morálny argument

Spoločensky zodpovedné správanie firmy je základom pre dosiahnutie spoločných záujmov a podporuje argument za sociálny význam organizácií. Moderný prístup k manažmentu organizácií formoval „prístup inside – out /z dnu von“, pričom postmoderný prístup navrhuje „outside – in/ zvonku dnu“, ktorý umožňuje vytvoriť udržateľné vzťahy dosiahnutím spoločných záujmov.

Aby sa zabránilo nezhodám a aby sa zvýšila spokojnosť všetkých participujúcich skupín na podnikaní (stakeholders), je potrebné systematické prehodnocovanie spoločenskej zodpovednosti firmy:

- Zistiť, ktoré štandardy spoločenskej zodpovednosti uznávajú stakeholders.
- Porovnať dané štandardy so štandardmi preferovanými a zaužívanými organizáciou.
- Definovať prečo existujú odlišnosti, prípadne či zaťažujú vzťahy so stakeholders.
- Zistiť, či sú odlišnosti vyvolané rozličnými očakávaniami.
- Rozhodnúť, či hodnotové rozdiely vytvárajú nerovnosť medzi organizáciou a jej kľúčovými stakeholders.
- Vyhradiť prostriedky na zmenu názorov – prostredníctvom komunikačných stratégií, redefinovania podnikateľských stratégií, aby viac vyhovovali očakávaniam stakeholders.
- Zmeniť výkony alebo operačné štandardy, aby sa zmenšila miera nezhody.
- Získať pozornosť a záujem komunity na odkomunikovanie postoja založenom na správnych faktoch alebo preferovaných hodnotách.
- Eliminovať nedorozumenia a nezhody predkladaním faktov, či redefinovaním štandardov rozhodujúcich pre komunitu.
- Včleniť preferované štandardy spoločenskej zodpovednosti do strategického plánovania a prekonzultovať ich s kľúčovými externými stakeholders.
- Integrovať štandardy do individuálnej aj korporátnej kontroly výkonov – snaha dosiahnuť úplný manažment kvality.
- Používať zvýšené štandardy spoločenskej zodpovednosti na dosiahnutie konkurenčnej výhody.
- Integrovať tieto štandardy do správ týkajúcich sa produktovej, organizačnej reputácie a reputácie služieb.

Dosiahnuť vzájomne prospešné záujmy nie je jednoduché, nie každý stakeholder má rovnaké priority - ich záujmy sú niekedy navzájom v konflikte. Vysoké štandardy spoločenskej zodpovednosti sprehľadňujú vzťahy a pomáhajú predísť nákladným konfliktom.

Znižovanie nákladov a marketingová výhoda (racionálne a ekonomické argumenty)

Spoločenská zodpovednosť je dôležitá aj preto, lebo tvorí základ pre znižovanie nákladov a získavanie konkurenčnej výhody v týchto oblastiach:

- Konflikty zvyšujú náklady prostredníctvom súdnych procesov, legislatívy a regulácií.
- Dosiahnutím vhodných štandardov spoločenskej zodpovednosti získa organizácia priaznivejší obraz a je preferovaná zákazníkmi a inými stakeholders. Týmto spôsobom môže rásť obrat podniku.

Vplyv spoločensky zodpovedného správania je výraznejší, keď sú štandardy vnímané viac altruisticky, než keď sú cielene zamerané na efekt. Porter a Kramer [9] tvrdia, že jasnou skúškou pre dobrú filantropiu organizácie je, keď je žiadaná spoločenská zmena tak užitočná pre firmu, že by ju organizácia uskutočňovala, aj keby o tom nik nevedel.

Spoločenská zodpovednosť ponúka manažérom zameraným na maximalizáciu výkonov a minimalizáciu operačných a finančných obmedzení racionálne argumenty – predovšetkým v dnešnom globalizovanom svete, kde sú aktivisti oprávnení domáhať sa zmeny.

Globalizácia (voľný tok informácií a meniace sa trendy)

Spoločensky zodpovedné správanie je základňou pre porozumenie a uspokojovanie výziev globálnych stakeholders. V druhej polovici 20. storočia sa sformovala aktivistická verejnosť zameraná na zmenu každého aspektu podnikania a politiky. Lokálne obavy prerástli do globálnych proporcií. Prostredníctvom internetu má každý podnikateľský a politický krok neustálu pozornosť celého sveta. Z tohto dôvodu hrajú stakeholders každej organizácie čoraz významnejšiu rolu v štandardoch spoločenskej zodpovednosti.

Zo strany verejnosti dochádza k zmene vnímania podnikania. Rastie požiadavka kontroly a transparentnosti podnikania. Stalo sa to súčasťou moderného životného štýlu – spotrebiteľ uprednostňuje firmy s ekologickými a sociálnymi programami.

Zabudovanie sociálnych a environmentálnych výkonov do kľúčových stratégií spoločnosti a rozvíjanie silných aktívnych vzťahov so stakeholders zvyšuje hodnotu značky, inovačné príležitosti, ako aj ovplyvňuje zisk. Schopnosť reagovať na sociálne a environmentálne trendy a preferencia aktivít stakeholders sú kľúčovými faktormi úspechu podnikateľských stratégií.

2 Sociálne zodpovedné marketingové modely

Globalizácia a rozvoj nových technológií prinášajú spoločnostiam množstvo nových príležitostí, ale toto nové socio-ekonomické, kultúrne a environmentálne prostredie zároveň predstavuje mnohé obmedzenia pre marketingové a podnikateľské praktiky. Najväčšiu šancu uspieť budú mať firmy schopné zavádzať nové riešenia a hodnoty v zmysle sociálnej zodpovednosti.

Dobročinný marketing (Cause-Related Marketing)

Množstvo firiem spája korporátnu spoločenskú zodpovednosť s marketingovými aktivitami. Dobročinný marketing sa považuje za časť spoločensky zodpovedného marketingu a Drumwright a Murphy ho definujú ako „marketingové úsilie, ktoré obsahuje minimálne jeden neekonomický cieľ súvisiaci so sociálnou starostlivosťou a využíva zdroje firmy a/ alebo jej partnerov.“ Zahŕňa aj iné aktivity ako tradičnú a strategickú dobročinnosť a dobrovoľnosť. Cause – Related Marketing možno chápať ako vzájomne prínosné prepojenie ziskových a neziskových organizácií, kde ziskovo orientované spoločnosti poskytujú dobročinným organizáciám financovanie a publicitu, na odplatu za to neziskové organizácie poskytujú ich partnerským spoločnostiam príležitosť zvýšiť predaj

a podporu nepodnikateľských aktivít v tom istom čase. Medzi najzákladnejšie prejavy využívania koncepcie dobročinného marketingu dnes v praxi patria korporatívna filantropia, sponzoring, podpora rôznych sociálne orientovaných podujatí či strategické partnerstvá medzi komerčnou a neziskovou organizáciou [16]. Základom je dobrovoľná spolupráca ziskového a neziskového sektora, ktorá má podobu efektívneho, resp. win/win marketingového partnerstva.

Cause – Related Marketing a realizácia aktivít s ním spojených má veľký potenciál pre oboch zainteresovaných partnerov. Neziskové organizácie získavajú prostriedky a podporu na realizáciu svojej zásluhnej činnosti, ako aj potrebnú nízku – nákladovú formu marketingovej komunikácie. Komerčné organizácie partnerstvom s neziskovým sektorom získavajú výhody v podobe pozitívneho imidžu v očiach zákazníkov, schopnosti zvýšiť hodnotu produktu alebo služby na trhu a uplatniť lacnejšiu a účinnejšiu formu komunikácie s cieľovým segmentom.

Dobročinný marketing sa môže uplatňovať rôzne: napr. spoločnosť Nike venuje každému Indiánovi, ktorý si nechá vyšetriť krv na cukrovku pár tenisiek, British Airways vyberá priamo na palube lietadiel od pasažierov zvyšné lokálne peniaze, ktoré im po ich pobyte v danej krajine ostali a venuje ich UNICEF-u, Tesco v Británii dáva zákazníkovi za každý nákup v hodnote 10 £ kupón, ktorý podľa svojho rozhodnutia venujú nejakej škole – školy kupóny neskôr zamieňajú za počítače. Firmy môžu vytvoriť vlastný dobročinný program alebo sa môžu spojiť s už existujúcim.

Úspešný dobročinný marketing prináša množstvo výhod: skvalitnenie sociálnej starostlivosti, vytvorenie diferencovanej pozície pre značku, vybudovanie silného puta so zákazníkmi, pozdvihnutie imidžu firmy na verejnosti, podporenie internej morálky a povzbudenie zamestnancov, rast predaja. Prostredníctvom „poľudštenia“ firmy si k nej zákazníci môžu vytvoriť silný, výnimočný vzťah presahujúci rámec bežných trhových transakcií.

Nebezpečné však je, ak má komunikačná snaha dobročinného marketingu opačný efekt – cynickí zákazníci môžu spochybňovať prepojenie medzi produktom a dobročinnosťou a vnímať firmu ako výpočítavú.

Sociálny marketing (Social Marketing)

Dobročinný marketing vykonáva firma, aby podporila určitý spoločensko-prospešný cieľ. Sociálny marketing sa orientuje na riešenie sociálnych úloh a dosiahnutie spoločenských zmien na nekomerčnej báze. Koncept sociálneho marketingu smeruje k zvýšeniu informovanosti a motivácie pre zmenu postojov k negatívnym javom spoločnosti a k zmene správania sa cieľového publika. Sociálny marketing možno teda chápať ako úsilie presadiť určité spoločensky/sociálne žiaduce postoje a idey, ktoré vyúsťia do podoby spoločensky prijateľného správania. Realizujú ho hlavne neziskové alebo vládne organizácie, aby presadili myšlienku ako „povedz drogám nie“ alebo „cvič viac a jedz lepšie“. Stratégia sociálneho marketingu je náročný a dlhodobý proces. Na rozdiel od klasického marketingu sa usiluje o zmenu hlboko zakorenených názorov a postojov, ktoré nie je možné dosiahnuť jednorazovou aktivitou. Kým na bežnú reklamnú kampaň reagujú spotrebitelia pomerne rýchlo, zmeniť postoje, návyky a zvyky trvá aj niekoľko rokov (rasizmus, agresivita, brutálnosť, úmrtia spôsobené nedostatočnou prevenciou alebo neznalosťou chorôb, či iné celospoločenské hrozby).

Výber vhodného cieľa alebo zámeru je v procese sociálneho marketingu kľúčovou otázkou. Organizácia môže zvoliť kognitívne kampane (vysvetlenie problému), akčné kampane (motivovanie ľudí, aby povedali áno/nie konkrétnemu problému), kampane zamerané na správanie (demotivovanie voči drogám), kampane komunikujúce hodnoty (menenie postojov, fanatických názorov). Prax potvrdzuje, že účinným prostriedkom podpory cieľového publika na osvojenie si zmeny správania je tiež osobná komunikácia (face - to - face). Šírenie myšlienky integrácie ľudí s hendikepom bude účinnejšie pomocou návštevy ich chránenej pracovnej dielne, ako rozprávaním o založení združenia na ich pomoc.

Úspech sociálnych marketingových programov sa dá hodnotiť na základe kritérií ako vysoká je incidencia/ početnosť prijatia programu, vysoká rýchlosť prijatia, vysoká kontinuita prijatia,

nízke náklady na jednotku prijatia, či žiaden výskyt väčších kontraproduktívnych dôsledkov [14]. Všeobecne možno povedať, že sociálna kampaň je úspešná vtedy, keď splnila stanovené ciele. Cieľov môže byť niekoľko, vo väzbe na cieľovú skupinu, marketingovú situáciu, komunikačnú, alebo mediálnu stratégiu, na dosiahnuté výsledky kampane. Všeobecný cieľ sociálnej kampane by mal smerovať k povzbudeniu cieľového publika, aby dospelo k záveru, že prezentovaná zmena je akceptovateľná a žiaduca.

Záver

Náročné konkurenčné prostredie, zmeny v potrebách a správaní zákazníkov nútia organizácie prehodnotiť doterajšie prístupy, na ktorých sú založené ich marketingové aktivity a hľadať nové, kreatívnejšie, inovatívnejšie a k spotrebiteľovi bližšie nástroje marketingovej koncepcie. Jednou z nich je aj spoločensky zodpovedné správanie a marketing, ktorý možno zaradiť medzi efektívne formy práce s trhom.

Zo strany verejnosti dochádza k zmene vnímania podnikania. Rastie požiadavka kontroly a transparentnosti podnikania. Stalo sa to súčasťou moderného životného štýlu – spotrebiteľ uprednostňuje firmy s ekologickými a sociálnymi programami. Mnohé úspešné firmy spájajú predaj produktov so sociálnymi a ekologickými marketingovými aktivitami. Prepojenosť marketingových konceptov a sociálne, či environmentálne zameraných tém vytvára programy, ktoré umožňujú ľahšie dosahovanie cieľov v oblasti behaviorálnych zmien. Účasťou na projekte takéhoto charakteru môže organizácia osloviť spotrebiteľov, ktorým nie sú ľahostajné lepšie podmienky života a istoty ľudskej populácie.

Stále viac firiem si uvedomuje užitočnosť tzv. „sociálneho podnikateľstva“, ktoré je založené na prepojení komerčného a neziskového sektora a na iniciovaní dlhodobých partnerstiev podnikateľských subjektov a nekomerčných organizácií pri realizácii spoločensky žiaducich aktivít. Zabudovanie sociálnych a environmentálnych výkonov do kľúčových marketingových stratégií spoločnosti a rozvíjanie silných aktívnych vzťahov so všetkými subjektmi, ktoré ovplyvňujú činnosť firmy totiž stále viac pomáha zvyšovať hodnotu značky, inovačné príležitosti, ako aj optimalizáciu zisku. Schopnosť reagovať na sociálne a environmentálne trendy a preferencie aktivít všetkých participujúcich skupín na podnikaní sa tak stávajú kľúčovými faktormi úspechu súčasných podnikateľských stratégií.

Literatúra

- [1] ANDREASEN, R. A. 2006. *Social Marketing in the 21st century*. 1: Title. Thousand Oaks, London, New Delhi : Sage Publications, Inc., 2006, 264 s. ISBN 1-4129-1634-8.
- [2] ÁNGELES GIL ESTALLO, M. – GINER DE LA FUENTE, F. – GRÍFUL MIQUELA, C. 2007. The Importance of Corporate Social Responsibility and its Limits In: *International Advances in Economic Research*. Roč. 13, august 2007, č.3, s. 379-388, s.10.
- [3] BARON, D.,P. 2007. Corporate Social Responsibility and Social Entrepreneurship. In: *Journal of Economics & Management Strategy*. Roč.16, september 2007, č. 3, s.683-717, 35 s.
- [4] DYTRT, Z. 2006. *Etika v podnikateľskom prostredí*. Praha : Grada Publishing, 2006.196 s. ISBN 80-247-1589-9.
- [5] COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES: Green Paper - Promoting a European framework for Corporate Social Responsibility. Brusel, júl 2001, 32 s. http://europa.eu/documents/comm/green_papers/index_sk.htm#2001
- [6] FERRELL, O.C. – FRIEDRICH, J. – FERRELL, J. 2005. *Business Ethics*. 6. vyd. Boston : Houghton Mifflin Company, 2005. 461 s. ISBN 9780618549610.
- [7] FTOREK, J. 2009. *Public relations jako ovlivňování mínění*. 2. vyd. Praha : Grada, 2009. 200 s. ISBN 978-80-247-2678-6.
- [8] HAHHAGAN, T. J. 1996. *Marketing pro neziskový sektor*. 1. vydanie. Praha : Management Press, 1996. 105s. ISBN 80-85943-07-7.
- [9] HEATH, R.,L. – NI, L. *Corporate Social Responsibility*. 25.9.2008. www.instituteforpr.org

- [10] IANKOVA, E., A. 2008. From Corporate Paternalism to Corporate Social Responsibility in Post- Communist Europe In: *Journal of Corporate Citizenship*, 2008. č. 29. s. 75-89, 15 s.
- [11] JIMENA, J. 2008. The CSR: another way to communicate In: *Canadian Mining Journal*. Roč. 129. august 2008. č. 6. s. 9-9, 1s.
- [12] KOTLER, P. – ARMSTRONG, G. 2004. *Marketing*. Praha : Grada, 2004, 856 s. ISBN 80-247-0513-3.
- [13] KOTLER, P. – ARMSTRONG, G. 2007. *Principles of Marketing*. 12.vyd. New Jersey : Prentice Hall, 2007. 736 s. ISBN 978-013239.
- [14] KOTLER, P. – KELLER, K., L. 2006. *Marketing Management*. 12. vyd. New Jersey : Prentice Hall, 2006. 816 s. ISBN 978-0131457577.
- [15] MACKENZIE, C. 2007. Boards, Incentives and Corporate Social Responsibility In: *Corporate Governance: An International Review*. Roč.15. september 2007. č. 5. s. 935 – 943. 9 s.
- [16] MARCONI, J. 2002. *Cause marketing: build your image and bottom line through socially responsible partnership, programs and events*. 1. vydanie. Dearborn : Dearborn Trade Publishing, 2002. 213s. ISBN 0-7931-5258-5.
- [17] PUTNOVÁ, A. – SEKNIČKA, P. 2007. *Etické řízení ve firmě*. 1. vyd. Praha : Grada, 2007. 168 s. ISBN 978-80-247-1621-3.

Economic analysis of entrepreneurial potential use in the agricultural sector of Transcarpathia

Krystyna VORONYCH*

Abstract

This article presents an economic analysis of the use of entrepreneurial potential in agriculture of Transcarpathian region. In particular, the analysis of the main businesses of the agricultural sector of the regional economy is being done, the impact of natural resources on their activities was determined, the dynamic performance of their activities was shown.

Keywords: *entrepreneurial potential, farms enterprises, farms, natural resource potential*

JEL Classification: Q10, R52

Introduction

Land reform led to significant socio-economic changes in the country, including the creation of new diverse businesses in agriculture and economic basis for enhancing their performance. Today in Ukraine in agriculture there are about 14.8 thousand companies of different legal forms of business, 41.7 thousand of farms and more than 4.5 million private farms [1].

These forms differ in size and land-use specialization, ways of organizing production and labor, development priorities and efficiency of agricultural production. However, they form a single structure of production and fulfill their role in filling the food basket of the state. In particular, agricultural production enterprises provide 40% of gross agricultural farms - 5% households - 55%. All forms of management make an important component of modern agriculture, and the ratio between them defines a model of development and efficiency of business potential, the main components of which are natural resources, manufacturing and human potential [4, 8].

Transcarpathian region plays an important role in the cooperation of Ukraine with such countries as Slovakia and Hungary. This region has significant potential for tourism and agriculture. Nevertheless Transcarpathian region faces with many problems of its social and economic development, namely as high unemployment and migration of local economically active population abroad, lack of capital to investment in infrastructure and development of SMEs, insufficient support of local programs for development of entrepreneurship [3, 5, 6, 7].

The aim of this paper is to analyze the entrepreneurship potential on the example of agriculture sector of Transcarpathian region.

1 The perspectives of development of agriculture sector of Transcarpathian region

Today the main producers of agricultural products in Transcarpathian region include agricultural enterprises, farmers and farms, whose number is shown in Tab. 1.

Table 1 Number of agricultural products (on January 1)

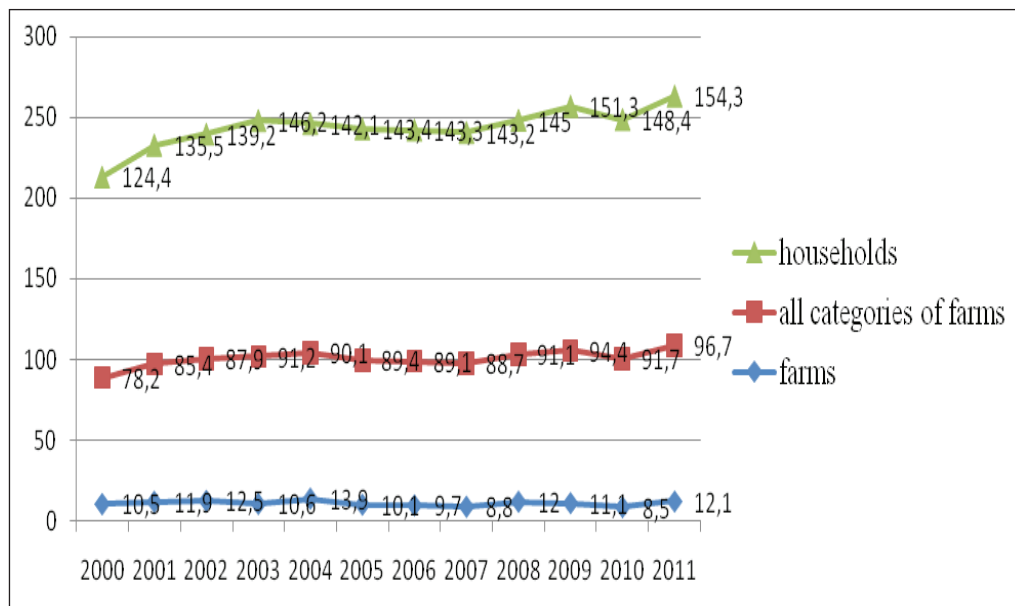
	2001	2006	2010	2011	2012
Farms, number	1803	1621	1771	1756	1740
Including farm households	1459	1447	1616	1606	1582
Households in thousands	294,9	295,8	244,4	244,4	249,0
Land owners in collective and individual gardens and orchards, thousands of people	66,9	63,8	54,5	53,7	53,7

Source: *Transcarpathia 2011: Statistical Yearbook [2]*

* Krystyna Voronych, junior researcher of Zakarpattia Regional Centre for Socio-Economic and Humanitarian Research of NAS UKRAINE, Hlyboka 7 Str., 88000, Uzhgorod, Ukrain, e-mail: kristina_22@mail.ru

Analysis of Tab. 1 shows that in January 1, 2012 in Transcarpathian region, there were 1,740 farms, of which compared to 2001 decreased by 63 companies (3.5%). However, the number of farms within these enterprises during the period grew by 8.4% and in 2012 there were 1 582 of farms. However, today the main producers of agricultural products in the region are households, whose number in 2012 was 249 thousand, despite the reduction in their number during the analyzed period (15.42%). The above mentioned statement is confirmed by the dynamic pace of agricultural production in the years 2000-2011, as reflected in Fig. 1.

Figure 1 Dynamics of the rate of agricultural production in 2000-2011 (up to 1990; %)

Source: own elaboration based on data from Transcarpathia 2011: Statistical Yearbook [2]

Fig. 1 shows that during 2000 to 2011 the growth of agricultural production in all categories of farms in the region tended to increase. However, if farms increase of agricultural production for the period was only 2.1%, in households it was 30% and 154.3% compared to 12.1%.

Analyzing the activities of agricultural producers in the region there should be noted that in 2012 there were produced 1968.2 million of crop production and 2076.6 million of livestock farms of all categories. The above shows that the structure of agricultural production in the region remains relatively uniform distribution of livestock and crop production. During the years 2000-2011 there was a positive trend of increase of agricultural production, including increased crop production by 7.3% and livestock production by 44.3%. The growth of these indicators was primarily due to agricultural production households, as reflected in Tab. 2.

Table 2 The dynamics of agricultural production (at constant 2010 prices, mln. UAH)

	2000	2005	2009	2010	2011
Farms of all categories					
agricultural products	3272,4	3739,3	3951,7	3838,3	4044,8
plant products	1438,9	1692,9	1911,2	1771,2	1968,2
livestock products	1833,5	2046,4	2040,5	2067,1	2076,6
Farms					
agricultural products	177,6	170,9	187,4	144,5	205,1

plant products	133,6	127,5	109,6	82,7	138,5
livestock products	44,0	43,4	77,8	61,8	66,6
Households					
agricultural products	3094,8	3568,4	3764,3	3693,8	3839,7
plant products	1305,3	1565,4	1801,6	1688,5	1829,7
livestock products	1789,5	2003,0	1962,7	2005,3	2010,0

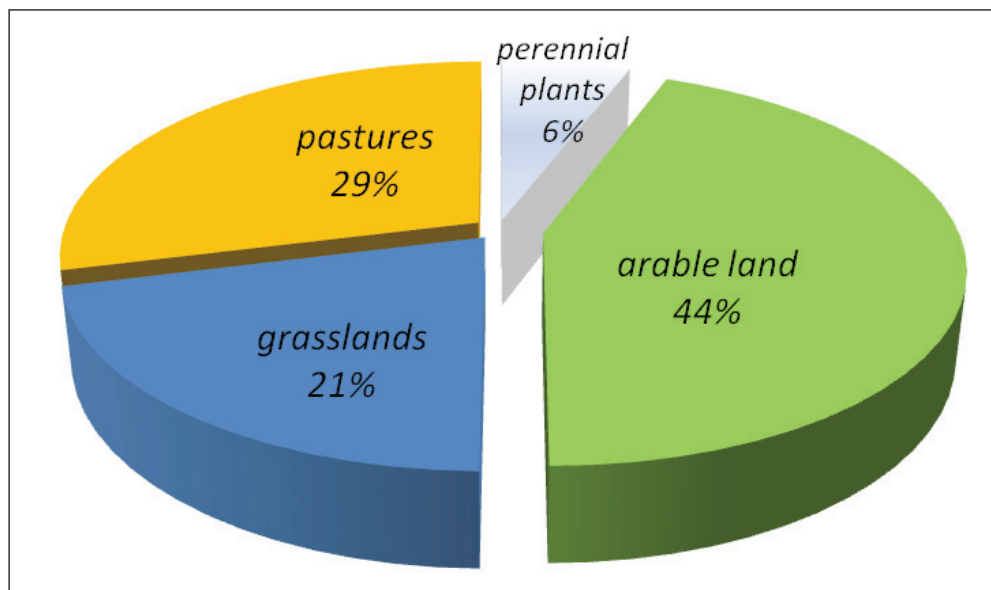
Source: *Transcarpathia 2011: Statistical Yearbook* [2]

Analysis of Tab. 2 shows that during 2000 to 2011 agricultural products in all categories of farms increased by 23.6% to 4044.8 million in 2011. However, if farms during the period of growth completed only 15.5%, in households there were 24%. In particular crop grown by 40.17% and in 2011 it was 1829.7 mln. vs 138.5 mln. in farms, livestock products increased by 12.32% to 201 mln vs 66.6 mln. of agricultural products. This situation demonstrates the high efficiency of management in households compared to agricultural enterprises and determines the need to support their activities and further development.

The primary sector, including agriculture, is one of the demanding industries that uses a large number of human, logistical and natural resources. Their quantitative and qualitative composition, the ratio between labor, industrial and natural resources, determine the value of entrepreneurial potential in specific natural and economic conditions of functioning of the economic activity, they are certain industries, sectors and enterprises. Agriculture as a sector of the economy is based on the use of natural resources, the growth rate is largely dependent on the nature and extent of their participation in the production process [1, 3, 4, 8].

In agriculture, land is the principal means of production. A characteristic feature of the land is forested Carpathian region and a low percentage of areas suitable for agricultural production, including the smallest country arable land (193.8 hectares). Degree of cultivated area is also the lowest and is respectively 35.4% and 15.7% with 68.9% and 53.8% in Ukraine. On 01.01.2012, the agricultural land area was 404.7 ha (31.7% of the total area), the structure of which is reflected in the diagram (Fig. 2).

Figure 2 Structure of agricultural land of Transcarpathian region (on 01.01.2012)

Source: own elaboration based on data from *Transcarpathia 2011: Statistical Yearbook* [2]

Analysis of Fig. 2 shows that the structure of agricultural land of Transcarpathian region has the largest share of arable land and is 193.8 thousand ha or 44.2%. The area of grasslands and pastures makes 185, 4 hectares, including grasslands - 21%, pastures - 29%. Within the agricultural land area accounts for 6% of perennial plants, whose area on 01.01.2012 amounted to 24.2 thousand hectares.

One of the specific features of Transcarpathia is a clear spatial vertical zonation, including lowlands, foothills and mountains natural economic zone. These administrative-territorial formations differ in height above sea level, climate, slopes of different exposures, dissection of relief available resource and production potential.

Analysis of the structure of land area and agricultural land of Transcarpathian region shows that in January 1, 2012 the total land area of farms and farm population was 1275.3 ha (34.5% of total land area), particularly in the area of low-lying highest share these lands were in Beregovsky region - 75.1% (59.3 ha) in the foothill zone in Khust and Irshava areas - 39.3% (39.2 ha) and 38.3% (36.2 ha), respectively, in the mountain area, in the intermountain region - 29.2% (34.1 ha). The figure was the lowest in Rakhivskyi district and made 19.1% of the total land area in this region.

Analysis of the structure of agriculture shows that the share of arable land accounts for 47.9%, meadows and pastures - 45.8%. Effect of vertical zonation caused a slightly different distribution of the ratio in the structure of agricultural lands in lowland and mountainous districts. In particular, Beregove, Vynogradovo and Mukachevo district, which are low-lying, the proportion of arable land is 74.1%, 70.6% and 65.3% respectively, while in the mountainous and foothill areas of Transcarpathia about 70% of agricultural land are meadows and pastures including 76% in Mizhhirskyi, 72.1% in Tyachevo and 93, 8% in Rakhivskyi area. This distribution of agricultural land in the area leads to the specifics of doing farm work in various areas of the region, including the predominance of livestock in mountainous and foothill regions and crops in low-lying areas of Transcarpathia.

During the analyzed period (2000-2012 years) there have been significant changes in the structure of acreage area. First of all, it should be noted that all the cultivated area of the Transcarpathian region in all categories of farms has decreased over the period from 2000 to 2012 by 2.76%. In particular, the proportion of forage crops in total acreage decreased by 22.74%, including by maize (90%) and annual grasses (65%). On the other hand, the share of cereals in total sown area increased by 20.6%. For the period to 19% share of crops in total sown area, including through sunflower (at 86.6%). Share potato and vegetable and melon crops for the period increased by 19.35%.

An important indicator that reflects the activity of the major agricultural producers in the region is the index of agricultural production, the dynamics of which is shown in Tab. 3.

Table 3 The dynamics of the index of agricultural production (till previous year, %)

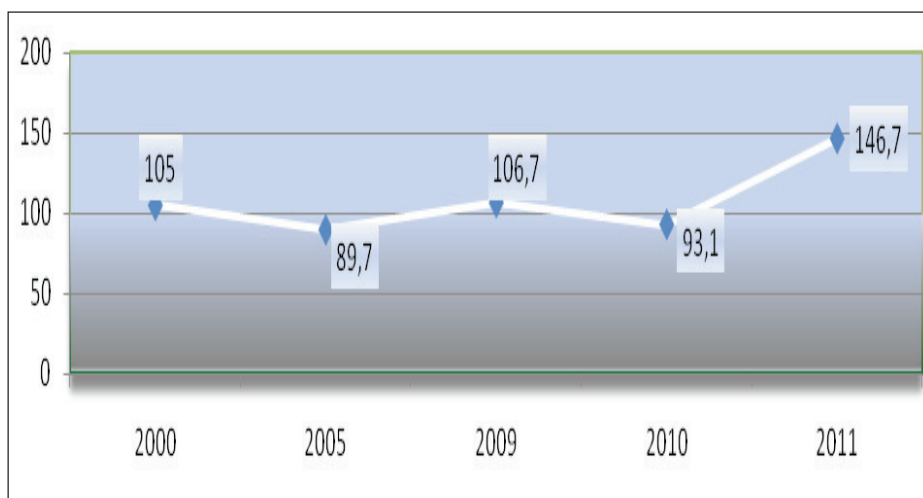
	2000	2005	2009	2010	2011
Farms of all categories	108,3	99,2	103,7	97,1	105,4
Farms	86,5	72,6	92,1	77,1	141,9
Households	109,9	100,9	104,3	98,1	103,9

Source: *Transcarpathia 2011: Statistical Yearbook* [2]

Analysis of Table 3 shows that in 2011 in all categories of farms there was a significant increase in the index of agricultural production, which amounted to 105.4% versus 97.1% in the previous year. The growth of this indicator was primarily due to agricultural enterprises (141.9%), indicating a positive trend of their activities during the period. Index of agricultural production in households also tended to increase in 2011 and was 103.9%.

One of the important conditions of business potential in agriculture is the use of human potential, which reflects the efficiency index of labor productivity, which can be defined as the ratio of cost value of products and services rendered to the number of employees. The dynamics of the index of labor productivity in agriculture is reflected in the graph (Fig. 3).

Figure 3 Dynamics of the index of labor productivity in agriculture

Source: own elaboration based on data from *Transcarpathia 2011: Statistical Yearbook* [2]

Figure 3 shows that during 2000 -2011 there was a positive trend of increasing index of labor productivity in agriculture. In particular, in 2011 the figure was 146.7%, which is 39.7% more than in 2000. This situation shows the efficiency of the business, including human potential in agriculture during the period.

Conclusion

The analysis proved the efficiency of the business potential in the agricultural sector of Transcarpathia. In particular, it was found that the main producers of agricultural land today are farms that produce about 95% of these products are also major competitor farms. The analysis also showed an increase in the efficiency of labor in the agricultural sector of the regional economy, as well as the substantial natural resources, which is the main condition of entrepreneurship in agriculture.

References

- [1] Strategic directions of development of agriculture of Ukraine for 2020 / Ed. YO Lupenko, VJ Mesel-Veselyaka. - K.: NSC «IAE», 2012. - 182 p.
- [2] *Transcarpathia 2011: Statistical Yearbook*. - Uzhhorod, 2012. - 543 p.
- [3] Комарницький І. Проблеми розвитку малого та середнього підприємництва / І. Комарницький, М. Офік // *Регіональна економіка*. – 2005. - № 4. – С. 50-58.
- [4] Мороз О.О. Нові типи сільськогосподарських підприємств та їх вплив на розвиток аграрного сектору / О.О. Мороз, В.М. Семцов // *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. – 2010. - № 6, ч.1. – С.78.
- [5] Пітюлич М.І. Регіон: соціально-економічні трансформації: монографія / М.І. Пітюлич, Ю.Б. Кушнір, О.С. Молнар. – Ужгород: Карпати, 2007. – С.83.
- [6] Поп С.С. Природні ресурси Закарпаття / С.С. Поп. – Ужгород: ТОВ “Спектраль”, 2002. – 296 с.
- [7] Природно-ресурсний потенціал Закарпатської області та проблеми його раціонального використання / Ю.І. Шпак // *Механізм регулювання економіки*. – 2005. - № 4. – С.258-264.
- [8] *Сільське господарство Закарпаття у 2006-2010 роках* / Головне управління статистики в Закарпатській області. – Ужгород, 2011. – С. 17-18.

Sídlné prostredie a územný rozvoj

Július HANUS* - Marta HAMALOVÁ** - Zuzana AUFRICHTOVÁ***

Build Environment and Spatial Development

Abstract

The matter of sustainable development of the environment can be found in almost all the development policies, strategies and programs. Especially relevant is the issue of aligning the demand of the society for quality build environment with the pillars of sustainable development. Urbanism in Slovakia is currently undergoing a paradigmatic shift due to increased importance of sustainable development of build environment. This is influenced by parameters and indicators of spatial, social and ecological qualities, which need to be specified and simulated through modern technologies during the planning and assessment of qualities of settlement structures. A new legislation, currently prepared, tasks municipalities with the continuous monitoring of build environment quality.

Keywords: build environment, spatial development, territorial planning, territory evaluation methods, sustainability, spatial decision support system

JEL Classification: Q 56

Úvod

Predkladaný článok je úvahou o možnosti ako zefektívniť procesy spojené so zabezpečovaním územného rozvoja v oblasti výstavby. Dáva si za cieľ upozorniť na potrebu takých zmien prístupu k zabezpečovaniu procesu výstavby, ktoré by prispeli k zvýšeniu jeho kvality (presnosti, včasnosti a komplexnosti) [1]. Základnými tézami pritom sú:

1. v oblasti urbanizmu snaha rozšíriť metódy súvisiace s navrhovaním funkčného využitia územia o nástroje a postupy pre exaktnejšie hodnotenie kvality sídelného prostredia;
2. v oblasti zabezpečovania procesu výstavby komplexnejšie chápanie plánovacích cyklov, zabezpečujúce priebežné hodnotenie kvality sídelného prostredia ako nový prvok pre skvalitnenie územnoplánovacieho procesu podpory regionálneho rozvoja a
3. s tým súvisiace využitie a rozvoj informatických nástrojov pre priebežné hodnotenie kvality sídelného prostredia a dopadov jednotlivých zamýšľaných zmien v území na kvalitu jednotlivých faktorov sídelného prostredia, resp. na jeho celkovú kvalitu.

1 Základný rámec

Potreba plánovania

Z pohľadu človeka je vo vzťahu k územiu, priestoru v ktorom žijeme, podstatné, aby boli v území podmienky na sídlenie, žitie v území. Je v jeho záujme identifikovať jednotlivé faktory sídelného prostredia a na základe znalostí o ich ideálnych stavoch a kombináciách, o nasledovaniachodných vzoroch a stanovených normách sídelného prostredia si vytýčiť (naplávať) reálne ciele.

* Ing. arch. Július Hanus, PhD., Inštitút priestorového plánovania, Ľubľanská 1, 831 02 Bratislava, externe Fakulta architektúry STU, e-mail: hanus@aurex.sk

** doc. Ing. Marta Hamalová, Ústav verejnej správy, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: marta.hamalova@vsemvs.sk

*** Ing. arch. Zuzana Aufrichtová, Slovenská technická univerzita v Bratislave, Fakulta architektúry, Odd. Vedy a výskumu, Námestie slobody 19, 812 45 Bratislava, e-mail: aufrichtova@fa.stuba.sk

Budú zamerané na zabezpečenie takých hodnôt jednotlivých faktorov v jednotlivých častiach územia, ktoré vo svojej synergii vytvoria kvalitné sídelné prostredie [4].

Územný rozvoj je zložitý, dynamický a často nepredvídateľný proces a preto je potrebné ho plánovať, aby sme ako spoločnosť aj ako jednotlivci prežili v zdraví a mali tiež aj radosť. Práve schopnosť plánovať a následne realizovať svoje plány v území umožnila človeku, resp. spoločnosti dostať sa na vrchol a získať dominantné postavenie. Stále viac sa však presviedčame o tom, že táto pozícia je udržateľná len potiaľ, pokiaľ bude človek rešpektovať existujúce prírodné a spoločenské sily a vzťahy. To zároveň znamená, že ich musí skúmať, spoznať a prispôbiť sa im tak, aby ich mohol využiť vo svoj prospech. [7]

Ideálne trhové ekonomické prostredie predpokladá dobre informovaných predávajúcich dobre informovaným kupujúcim a ideálne demokratické politické prostredie garantuje rovnosť šancí a slobodné rozhodovanie sa. Nič v praxi nie je ideálne a ani nikdy nebude, ale neustále by mala existovať snaha o dosiahnutie ideálov. V kontexte územného rozvoja to znamená rovnosť šancí pri uspokojovaní potrieb subjektov spoločnosti po sídelnom prostredí a tiež dobrej informovanosti o sídelnom prostredí ako nevyhnutnej podmienke prijímania správnych rozhodnutí. Aby sme dosiahli najlepší možný výsledok je potrebné:

1. sústavné hľadanie ciest ako efektívne predvídať vývoj jednotlivých faktorov sídelného prostredia; následne
2. plánovať kroky nevyhnutné na zabezpečenie prijateľných hodnôt jednotlivých faktorov sídelného prostredia v jednotlivých častiach územia;
3. hľadať spoločenskú dohodu na presadenie navrhovaných opatrení do praktického života;
4. zhromaždiť zdroje nevyhnutné na realizáciu;
5. zrealizovať zmeny v území a
6. kontrolovať a vyhodnocovať naplnenie spoločnosťou schváleného plánu.

Niet asi sporu o potrebe plánovania jednotlivých ľudských činností. Čím je činnosť konkrétnejšia, tým je vlastné plánovanie konkrétnejšie, zrozumiteľnejšie a jasnejšie. Problém nastáva pri plánovaní vývoja zložitých, rozsiahlych, dynamicky sa meniacich, nie celkom poznateľných systémov, akým je aj sídlo, resp. sídelné prostredie. Na zabezpečenie kvality takéhoto komplexného plánovania je potrebné vytvoriť znalostné, legislatívne, informačné a inštitucionálne predpoklady – systémy.

Komponenty základného rámca

Kvalita sídelného prostredia je podmienená kvalitným plánovaním a kvalitné plánovanie zase kvalitnými informáciami, znalosťami a kvalitnou organizáciou celého procesu zabezpečovania sídelného prostredia.

Pojem sídlo je kľúčovým pojmom vedného odboru urbanizmus, ktorý predstavuje východiskový vedný odbor pre rozvoj sídiel – sídelného prostredia. Prostredníctvom procesu výstavby sa jeho návrhy a odporúčenia realizujú v území. Nevyhnutnou podmienkou pre zabezpečovanie sídelného prostredia, resp. pre diskusiu a rozhodovanie o ňom je kvalitná informačná podpora.

Urbanizmus, proces výstavby a súvisiaca informačná podpora tvoria základný rámec pre zabezpečovanie sídelného prostredia v území. Ich základné charakteristiky sú uvedené v nasledovnej tabuľke.

Tabuľka 1 Základný rámec pre vymedzenie sídelného prostredia

	Urbanizmus	Proces výstavby	Informačná podpora
Predmet	Znalostný model sídelného prostredia, metódy a postupy jeho skúmania, vnímania a tvorby	Proces výstavby sídiel	Informačný model sídelného prostredia

Terminológia – základné pojmy	Sídlo, sídelné prostredie, sídlenie, systém osídlenia Zložky, stránky, faktory systému osídlenia	Územné plánovanie, územné rozhodovanie, projektovanie výstavby, stavebná realizácia, monitorovanie výstavby, hodnotenie kvality sídelného prostredia	Vrstvy informačného systému, metainformácie, aplikácie, databázový systém, popisné a zemepisné dáta
Prostriedky a metódy	Metódy vedy, vývoj a zdokonaľovanie projekčných a plánovacích metód skúmania, vnímania tvorby sídelného prostredia,	Plánovacie, rozhodovacie, projekčné, schvaľovacie, kontrolné a hodnotiace procedúry	e-infraštruktúra, Informačný systém,
Produkt	Objavy v oblasti sídelného prostredia, terminológia, metódy, návrhy, obrazy, simulácie	Územné plány, územné rozhodnutia Stavebné povolenia, Stavby Kolaudačné rozhodnutia Územnoplánovacie podklady	e-infraštruktúra, Informačné systémy jednotlivých fáz procesu výstavby, Informačné systémy o jednotlivých faktoroch sídelného prostredia
Nositelia - Aktéri	Urbanisti a záujemcovia o urbanizmus	Plánovači, projektanti, manažéri, operátori, stavbári, investori a obyvatelia	Informatici v oblasti urbanizmu a procesu výstavby

Zdroj: *vlastné spracovanie*

Významným faktorom je inštitucionálna podpora zabezpečovania kvalitného sídelného prostredia. Ak má byť plánovanie v dnešnom hektickom živote úspešné musí mať rešpekt a aby malo rešpekt musí byť spoľahlivé. A ak má byť spoľahlivé, tak musí mať pravdu a ak má mať pravdu musí mať argumenty. Ak má mať argumenty musí mať informácie a k nim musí mať údaje a znalosti. Nič z toho nesmie chýbať.

Je príznačné, že sa doteraz nepodarilo vytvoriť informačný systém o sídelnom prostredí o jednotlivých jeho faktoroch a pokusov bolo viac. Ide totiž o potrebu integrovaného prístupu o efektívnu koordináciu činností spojených s rozvojom sídelného prostredia v území, na čo zatiaľ naše „fénixové“ (priebežne zanikajúce a znovu sa vytvárajúce) inštitúcie nedospeli.

2 Urbanizmus a sídelné prostredie

V predchádzajúcom texte sme viackrát použili termín sídelné prostredie. Vynára sa otázka prečo, aký to má zmysel a keď hovoríme o sídelnom prostredí ako o vlastnosti časti územia, prečo nepoužijeme termín funkcia územia?

Odpoveďou je, že termín funkcia územia je nejednoznačný. Byť sídelným prostredím je len jedna z funkcií, ktoré môže časť územia mať, okrem neho môže územie mať aj iné funkcie (napr. byť zdrojom energie, byť predmetom ochrany a pod.).

Hlavným dôvodom je spôsob vymedzovania územnej jednotky pre umiestnenie nejakej aktivity v území. Keď hovoríme o prostredí vymedzujeme ho v území negatívne, to jest všetko územie, kde je splnená daná podmienka je prostredím, zatiaľ čo pri funkcii je to naopak, územie sa vymedzuje pozitívne, hovorí sa, je to tu, kde bude umiestnená daná funkcia.

Funkčné vymedzenie znižuje rozsah územia, kde sa daná funkcia môže realizovať, zatiaľ čo naopak prostredie môže byť zachované v požadovanej kvalite pri lokalizácii danej aktivity, pokiaľ sa vykonajú potrebné opatrenia. Prístup, v ktorom sa určuje funkcia územia, je vo svojej podstate príkazový. Naproti tomu prístup, kde sa určuje kvalita sídelného prostredia, je zákazový a teda vhodnejší do súčasného politického a ekonomického systému.

Na druhej strane treba povedať, že zákazová metóda, ktorá výrazne rozširuje možnosti pre rozvoj nových aktivít v území zvyšuje riziko vzniku kolízií v území, riziko znižovania efektívnosti investícií do dopravnej a technickej infraštruktúry a podobne. Myslíme si, že uplatnenie takejto metódy si vyžaduje modernizáciu celého procesu hľadania celospoločenského konsenzu, ktorý by mal zabezpečiť nájdenie najlepšieho možného riešenia v danom čase v danom území. V zákazovej metóde musí potenciálny investor dokázať, že jeho technické riešenie neohrozí kvalitu žiadneho z existujúcich faktorov. A to hovoríme o faktoroch sociálno-ekonomických, územno-technických, kultúrno-historických, nehovoriac už o faktoroch ekologických, ktorých hodnotenie je povinné už v súčasnosti. Potenciálny prechod od príkazovej metódy k zákazovej (alebo skôr ich paralelné fungovanie) si bude vyžadovať vybudovanie zodpovedajúcej plánovacej a informačnej infraštruktúry, čo je dlhodobý proces.

Je pravdepodobné, že nástroje umožňujúce posúdiť dopady návrhových aktivít v území budú mať charakter územno-technických podkladov, umožňujúcich „efektívne“ posudzovať súlad navrhovaných zmien vo využití územia s relevantnými zákonnými normami. Ide hlavne o súlad s územnými plánmi vyššej systémovej úrovne, resp. súlad s relevantnými faktormi sídelného prostredia zdokumentovanými v príslušných sektorových dokumentoch a analýzach. Takéto nástroje by mohli znížiť riziko chybného plánovania, resp. rozhodovania o využití územia.

Vytvorenie takéhoto nástroja si vyžaduje rozpracovať nasledovné tézy:

1. nájsť dohodu na výklade pojmu sídelné prostredie a jeho pozíciu v terminologickom systéme urbanizmu, ako aj jeho význam a využiteľnosť v efektívnení zabezpečovania procesu výstavby;
2. rozpracovať princípy riadenia projektového cyklu do procesov výstavby a zlepšiť tak podmienky pre zabezpečenie permanentnosti jednotlivých fáz procesu výstavby;
3. zásady a princípy informatizácie jednotlivých procesov výstavby, by mali byť postavené na integrovanom prístupe k zabezpečovaniu kvalitného sídelného prostredia v území.

Sídelné prostredie – staronový predmet územného rozvoja

Jednou z najdôležitejších podmienok nevyhnutných pre život je kvalitné životné prostredie. Ide o veľmi široký pojem, ktorý z pohľadu územného rozvoja môžeme zúžiť na sídelné prostredie ako bezprostredného životného prostredia ľudí. Nie je cieľom tohto článku zamýšľať sa nad terminologickými otázkami súvisiacimi so vzťahom životného a sídelného prostredia ako pojmov. Postačí nám ak povieme, že pojem sídelné prostredie je špeciálnym prípadom životného prostredia, v ktorom okrem prírodných faktorov podrobnejšie sledujeme aj špecifické sociálne, ekonomické, kultúrne, historické a technické vlastnosti prostredia v území [8].

Považujeme za potrebné zdôrazniť, že sídelné prostredie predstavuje dynamický faktor ľudskej existencie. Tak, ako sa menia potreby nás ľudí a spoločnosti, tak ako ľudia vynakladajú energiu na zabezpečenie sídelného prostredia v území, tak sa vyvíja aj kvalita sídelného prostredia. Koniec koncov, územie môže aj stratiť potenciál sídelného prostredia. Nebolo by to prvý raz v histórii ľudstva, kedy by jej sídelné prostredie vo vymedzených častiach priestoru – územia zaniklo a spoločnosť v tej podobe v akej existovala spolu s ním.

Otázky spojené so zabezpečením udržateľného rozvoja sídelného prostredia v území nachádzame prakticky vo všetkých rozvojových politikách, stratégiách a programoch. Mimoriadne aktuálnou je problematika zosúladenia potrieb spoločnosti a túžby po kvalitnom sídelnom prostredí s jej snahami po rovnováhe medzi tzv. piliermi udržateľného rozvoja – ekologickým, sociálnym a ekonomickým rozvojom [12].

Pojem sídelné prostredie sa vzťahuje na človekom pretvorené a pretvárané časti územia (čo je skoro celé územie Slovenska), ktoré vytvárajú rámec pre väčšinu ľudských činností, v rozsahu od jednotlivých stavieb, ich súborov cez ucelené časti sídiel (zóny) až po sídelné celky a aglomerácie. Sídelné prostredie predstavuje súhrn sociálnych, ekonomických, územno-technických, kultúrno-historických a ekologických faktorov podmieňujúcich zabezpečenie kvalitného života spoločnosti obyvateľov. Predstavuje človekom pretvorený a sústavne pretváraný priestor, v ktorom ľudia

realizujú svoje činnosti súvisiace s bývaním, prácou, voľným časom a zotavením. Sídlné prostredie zahŕňa objekty a priestory vytvorené alebo upravené ľuďmi, vrátane budov, líniových stavieb a veľkoplošných terénnych úprav. V posledných rokoch, výskum v oblasti verejného zdravia rozširuje definíciu sídelného prostredia, ktorý teraz zahŕňa aj nové faktory medziiným aj problematiky prístupu k zdravému jedlu, komunitným záhradám, pešej dostupnosti, dostupnosti bicyklom a iné [10].

Sídelné prostredie ako systém

Pri vymedzovaní pojmu sídelné prostredie vychádzame z prác prof. Šteisa s tým, že pojem činnosť chápeme v dvoch rovinách, činnosť ako spoločenskú aktivitu a činnosť ako prostredie činnosti [2, 3].

Do vzťahu vystupujú jednotlivé prvky nasledovne:

- **Územie** je priestor, ktorý sa nachádza na povrchu zeme a v jeho bezprostrednej blízkosti. Vo vzťahu k spoločnosti, resp. jej konkrétnym činnostiam má územie potenciál byť prostredím činností. Tento potenciál je podmienený na strane jednej požiadavkami spoločnosti a na strane druhej možnosťami prírody. V závislosti na náraste počtu ľudí a ich potrieb, spoločnosť časť prírody (územie) mení tak, aby bola sústavne jej sídelným prostredím.
- **Spoločnosť** je nositeľom sídlenia, resp. konkrétnymi nositeľmi sú jednotlivé fyzické a právnické osoby vystupujúce ako vlastníci, resp. užívatelia územia.
- **Činnosti** majú svojich nositeľov, predmet, prostriedky a svoje prostredie; časť činností má ako predmet vytváranie, resp. udržiavanie sídelného prostredia (napr. plánovanie, stavebníctvo); rôzne činnosti majú rôzne požiadavky na svoje prostredie. Tieto sú vyjadrené vo vzťahu k sústave faktorov prostredia, resp. definujú intervaly prípustných hodnôt, ktoré by mala nimi využívaná časť územia spĺňať, pokiaľ má mať potenciál byť jej prostredím.
- Sústavy požiadaviek jednotlivých činností sa na základe podobnosti zoskupujú do **tried sídelného prostredia**, ktoré v súlade s legislatívou v oblasti územného plánovania nazývame **druhy a spôsoby funkčného využitia územia**. Priemetom sídelného systému, ako teoretickej schémy do územia, je **osídlenie (systém osídlenia)** reprezentované sídlami, ktoré predstavujú konkrétne sídelné prostredie v území. Sídlom ako systém sa člení na podsystemy, ktoré zabezpečujú kvalitné sídelné prostredie ich vhodným usporiadaním v čase a priestore – kvalitnou sídelnou štruktúrou.

Z uvedeného je možné povedať, že sídelné prostredie je zložitý, rozsiahly a dynamický systém. Hľadanie takých trajektórií jeho vývoja, ktoré sú udržateľné nielen vo vzťahu k ľuďom, ale aj k maximálnej biodiverzite prostredia si vyžaduje interdisciplinárny prístup podporený simulačnými, hodnotiacimi a rozhodovacími metódami. Toto by malo umožniť s akceptovateľnou mierou pravdivosti predvídať dôsledky investičných počínov v území a vytvoriť tak podklady pre také rozhodovanie o rozvoji územia, ktoré bude mať za dôsledok jeho udržateľnosť v prijateľne dlhom výhľade do budúcnosti. Čiže malo by dôjsť k takému rozvoju sídelného prostredia v území, ktoré by udržiavalo sídelný systém v homeostatickom stave, kedy by jeho vlastné autoregulačné procesy zabezpečovali dynamickú rovnováhu medzi životným štýlom, životnou úrovňou a životným prostredím. Aj diskusie na vedeckých fórach sa posúvajú do rovín, kedy sa udržateľnosť chápe ako odolnosť (reziliencia), prípadne robustnosť sídelného systému voči zmenám.

Sídelné prostredie je nielen objektom skúmania, ale hlavne cieľom, ktorého kvalitné zabezpečenie by v procese rozhodovania o územnom rozvoji malo byť rozhodujúcim kritériom. Hodnotenie kvality sídelného prostredia bolo a stále je veľmi komplexná a aktuálna problematika. Je natoľko komplexná, že prax veľakrát pochybuje o možnosti plánovať, resp. hodnotiť tak zložitý systém a prikláňa sa k zjednodušeným pragmaticky orientovaným riešeniam na uspokojenie aktuálnych potrieb jednotlivých skupín obyvateľstva.

Rozhodujúci hráči v procese rozhodovania o rozvoji územia, ktorými sú politici, záujmové nátlakové skupiny a developeri nemajú v plánovačoch dostatočne silného pomocníka, ktorý by presvedčivo a jasne argumentoval a radil pri hľadaní najlepšieho možného rozvoja územia. Je tomu tak, ako už bolo povedané, hlavne preto, že charakter rozvoja územia sa zmenil a práca

plánovača sa z polohy tvorcu posúva aj do roly poradcu – konzultanta, ktorého hlavnou úlohou je efektívna koordinácia zúčastnených aktérov. Mal by byť koordinátorom diskurzu pri hľadaní riešenia, ktoré má čo najmenej slabín a čo najviac výhod. Úspešnosť tejto polohy plánovača je závislá od jeho schopnosti argumentovať, ktorá je podmienená jednak jeho charizmou, ale hlavne jeho znalosťami a aktuálnymi a presvedčivými informáciami. Potenciál plánovača dneška je teda podmienený do značnej miery efektívnou disponibilným monitorovaním kvality územia a teda aj kvalitným informačným systémom.

Hodnotiace ukazovatele sídelného prostredia musia byť SMART. Čiže musia byť jednoznačné a jednoduché, merateľné, dostupné, musia sa opierať o poznané skutočnosti a byť sledovateľné v čase. Mali by sa teda opierať o štatistické údaje podložené normami, štandardami, mapujúce jednotlivé faktory sídelného prostredia.

V súčasnosti sú vyvíjané tzv. systémy pre podporu priestorového rozhodovania (SDSS – Spatial Decision Support System), ktoré vytvárajú znalostné prostredie umožňujúce efektívne hľadať odpovede na hodnotenie dopadov investičných zámerov na relevantné faktory sídelného prostredia. [6]

Zmeny plánovacích podmienok

Zmeny plánovacích podmienok sa odzrkadľujú aj v rozhodujúcich politikách a stratégiách EÚ, kde dokument Europe 2020 zahŕňa udržateľný rozvoj popri podpore výskumu a sociálnej kohézii ako jeden zo základných cieľov EÚ v ďalšom plánovacom období 2014-2020. I keď ťažiskom procesu udržateľného rozvoja sídiel zostáva výstavba, jej charakter sa prispôsobuje rozvoju spoločnosti. Čoraz väčší dôraz sa kladie na skvalitnenie prevádzky a údržby existujúcich sídelných štruktúr a zvyšovanie ich kvality z pohľadu sídelného prostredia čiastkovými úpravami (intervenciami) namiesto masívnej prestavby.

Ciele urbanizmu a územného plánovania v ostatnom období upúšťajú od sledovania a hodnotenia územného rozvoja na základe rastu a sústreďujú pozornosť aj na ochranu územia a na hľadanie rovnováhy, na monitorovanie, analyzovanie a revitalizáciu narušených častí územia, na snahy vyvážiť disparity vo využití územia zapríčinené dynamikou trhových ekonomických síl.

V súčasnosti dochádza v oblasti urbanizmu na Slovensku k systémovým zmenám, vyplývajúcich z postupného prechodu na udržateľný rozvoj sídelného prostredia. Sídelné prostredie je ovplyvnené parametrami a indikátormi priestorovej, sociálnej a ekologickej kvality, ktoré je potrebné špecifikovať a s aplikáciou moderných technológií simulovať v procese návrhu a hodnotenia kvality sídelných štruktúr. Návrh novej legislatívnej normy, ktorá je v súčasnosti v procese prípravy, ukladá samosprávam povinnosť zabezpečiť trvalé monitorovanie kvality sídelného prostredia.

Súčasný nástroj územného plánovania nedostatočne reagujú na rýchlo sa meniace požiadavky užívateľov územia a nezabezpečujú žiaducu reguláciu intervencií do územia, čo spôsobuje veľké problémy s riadením územia a jeho funkčnosťou. Legislatívna príprava nového stavebného zákona sa snaží reagovať na tieto rozpory a pracuje so zavádzaním nových pojmov a metód v územnom plánovaní. Uvidíme, čo výsledná forma stavebného zákona prinesie.

Od funkčného využitia územia k tvorbe sídelného prostredia

Pojem sídelné prostredie je potrebné vymedziť nielen opisnou formou, ale stanovením sústavy ukazovateľov, pre ktoré určí prijateľné hodnoty a priradí k nim limity. Súčasný metódy územného plánovania sú postavené na prístupe, v ktorom sa vymedzujú funkčné plochy v území (územie obytné, vybavenosť, výroba a pod.), kde každá predstavuje sídelné prostredie nejakého typu. Ukazuje sa, že plánovanie, ktoré je v princípe postavené na definovaní funkčnej náplne územia, nie je schopné zabezpečiť požadovanú kvalitu sídelného prostredia, a to hlavne v situáciách, kedy je možné vhodnými technickými riešeniami zabezpečiť súlad aj pri susedstve zdanlivo protirečivých aktivít. Príliš dôsledné uplatňovanie funkčnej delimitácie územia navyše vedie k zužovaniu výmery

území na jednotlivé aktivity, zvyšovaniu ich vzácnosti s následným zvyšovaním ceny pozemkov na jednotlivé funkcie.

Prelínanie sa jednotlivých druhov funkčného využitia územia vytvára potenciál pre zvyšovanie miery funkčnej komplexnosti územia vo vzťahu k jeho jednotlivým užívateľom a s vysokou pravdepodobnosťou aj dosahovanie lepších sociálnych, ekonomických a ekologických výsledkov pri definovaných merateľných ukazovateľov.

Kritéria pre definovanie sídelného prostredia možno určovať na základe zvolených ukazovateľov, kde každý ukazovateľ získa kvantitatívne body, ktoré umožnia diferenciaciu sídelného prostredia podľa jeho kvality. Diferenciácia sa vykoná napr. použitím Ballovej metódy. [15]

Hľadanie kvalitnejšieho prístupu k metodike územného plánovania je postavené na:

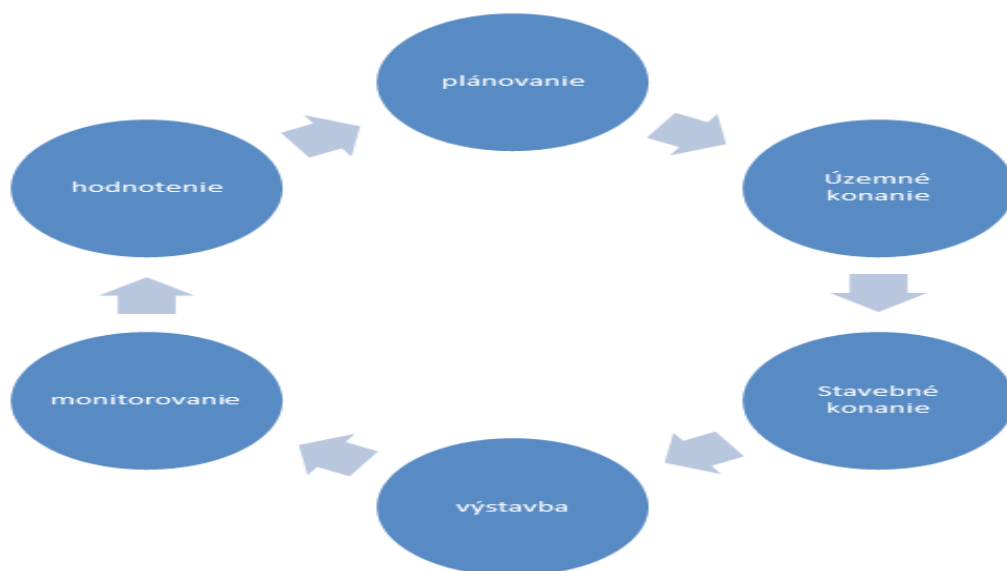
1. stanovení hodnôt identifikovaných faktorov, resp. ukazovateľov sídelného prostredia, ktoré musia byť dodržané pre zabezpečenie udržateľnosti prostredia;
2. ich priebežnom vyhodnocovaní (monitorovaní);
3. následnej identifikácii disparít;
4. návrhu opatrení pre ich odstránenie;
5. vyhodnotení dopadov na hodnoty ukazovateľov po virtuálnej realizácii navrhovaných zmien.

Posúdenie účelnosti doteraz využíwanej metódy funkčnej delimitácie územia a návrh jej doplnenia, prípadne zmeny, by mala jedným z predmetov výskumu [11].

3 Sídelné prostredie a proces výstavby

Zabezpečovanie sídelného prostredia je sústavný proces, na ktorý môžeme nahliadať z viacerých stránok, pričom jedna z najdôležitejších je otázka správneho nastavenia procedúr výkonu verejnej správy v oblasti územného rozvoja. V prezentovanom kontexte je najvýznamnejší proces výstavby. Inšpirovaní princípom riadenia projektového cyklu, tak ako je používaný v rámci regionálnej politiky EÚ a procedúrami stavebného zákona sme skoncipovali schému jednotlivých krokov procesu výstavby spolu s jej základnými charakteristikami s cieľom zvýrazniť princíp cyklov v procese výstavby.

Obr. 1 Princíp cyklu v procese výstavby

Zdroj: vlastné spracovanie

Tabuľka 2 Princíp cyklu v procese výstavby, popis jednotlivých fáz cyklu a súvzťažnosti medzi nimi

Nositelia - Aktéri	Produkt	Prostriedky a metódy	Terminológia – základné pojmy	Predmet	Meno fázy
Obstarávateľia a spracovatelia ÚPN, Užívateľia územných plánov	Územné plány (Konceptia územného rozvoja SR (KURS), Územný plán regiónu, Územná plán obce, Územný plán zóny)	Procedúry spracovania a schvaľovanie územných plánov	Územný plán, Veľký územný celok, sídelný útvar, zóna, priestupky a rozbohy, koncept	Dohoda o funkčnom využití územia – územnom pláne	Územné plánovanie
Príslušný orgán verejnej správy Stavebný úrad, Investor	Územnoplánovacia informácia, Územné rozhodnutia	Dokumentácia pre územné rozhodnutie	DUR, Územné rozhodnutie Analýza uskutočniteľnosti, Analýza nákladov a výnosov	Zabezpečenie súladu rozvojových projektov s územným plánom	Územná príprava
Príslušný orgán verejnej správy Stavebný úrad, Investor	Stavebné povolenia	Dokumentácia pre stavebné povolenie	DSP, stavebné povolenie, architektúra, stavebný rozpočet	Návrh technickej a finančnej realizácie stavby	Stavebná príprava
Stavebná firma, stavebník, autorský dozor, stavebný dozor	Stavba	Stavebný dozor, stavebný denník, stavebné materiály, stavebná technika	Stavebný dozor, stavebný denník, POV, stavebná ekonómia	Realizácia stavby – fyzickej zmeny územia	Stavebná realizácia
Štátna správa, stavebník	Užívacie rozhodnutie, územnotechnické podklady	Kolaudácia stavby, Zápis do Katastra nehnuteľností a ISSP	IS územného plánovania, IS stavebného poriadku, Kataster nehnuteľností	Sledovanie súladu vývoja územia so schválenou plánovacou a projektovou dokumentáciou	Monitorovanie
Multidisciplinárny urbanistický tím	urbanistická štúdia, územné genery	Mapovanie a hodnotenie potenciálov a limitov faktorov sídelného prostredia	Potenciály a limity faktorov sídelného prostredia	Hodnotenie možnosti rozvoja sídelného prostredia v území	Hodnotenie

Zdroj: vlastné spracovanie

4 Súčasný stav riešenia problematiky

Uvedené teoretické východiská, resp. analýzy súčasného stavu inštitucionálneho a procedurálneho zabezpečenia územného rozvoja sa opierajú o praktické skúsenosti posledných dvadsiatich rokov. Na to, aby sa širšie uplatnili v praxi, bol spracovaný výskumný projekt všeobecnej výzvy APVV, ktorý predložila Fakulta architektúry STU v Bratislave v spolupráci so Sociologickým ústavom SAV. V ďalšom texte článku uvádzame navrhovaný obsah a rozsah výskumných prác.

Načrtnutý výskum nadväzuje na výstupy projektu operačného programu juhovýchodná Európa –Donaregionen+ (vedúcim partnerom bolo Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky, účastníkmi projektu boli aj Bratislavský, Trnavský a Nitriansky samosprávny kraj). V rámci tohto projektu bol projektovými aktivitami vyvinutý model pre hodnotenie kvality úrovne rozvoja dunajských regiónov. Tento model je následne vyvíjaný a modifikovaný na slovenské podmienky a slovenské firmy AUREX s.r.o. ISAX s.r.o. a InfoProjekt s.r.o., ho ďalej rozvíjajú s tým, že bude, a už aj je, využívaný v oblasti podpory regionálneho rozvoja a územného plánovania. V súčasnosti sa jeho modifikovaná verzia využila pri spracovaní Programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja Bratislavského samosprávneho kraja. Prebiehajú prípravné práce pre využitie v Nitrianskom a Banskobystrickom samosprávnom kraji.

Predstavený zámer je vyvíjaný pomocou portálu pre podporu územného plánovania. Vlastný model predstavuje integráciu technológie GIS (model využíva technológie firmy ESRI ArcGIS), ktorá slúži na výpočet hodnôt jednotlivých ukazovateľov v územných jednotkách s využitím geografických analýz a technológie systému pre podporu rozhodovania, založenej na databázovom systéme (model využíva MSSQLserver). Model je implementovaný v prostredí internetu ako dynamická WEB stránka umožňujúca jeho tvorcom, správcom a užívateľom priestorovo distribuovaný systém práce.

Intervenčná logika navrhovaného výskumu

Dlhodobým cieľom je skvalitniť nástroje územného plánovania smerom k efektívnejšiemu využívaniu potenciálu sídelného prostredia.

Špecifickým cieľom výskumu je navrhnúť metódy a postupy hodnotenia dopadov rozvojových zámerov na kvalitu sídelného prostredia a overiť ich na modelových územiach.

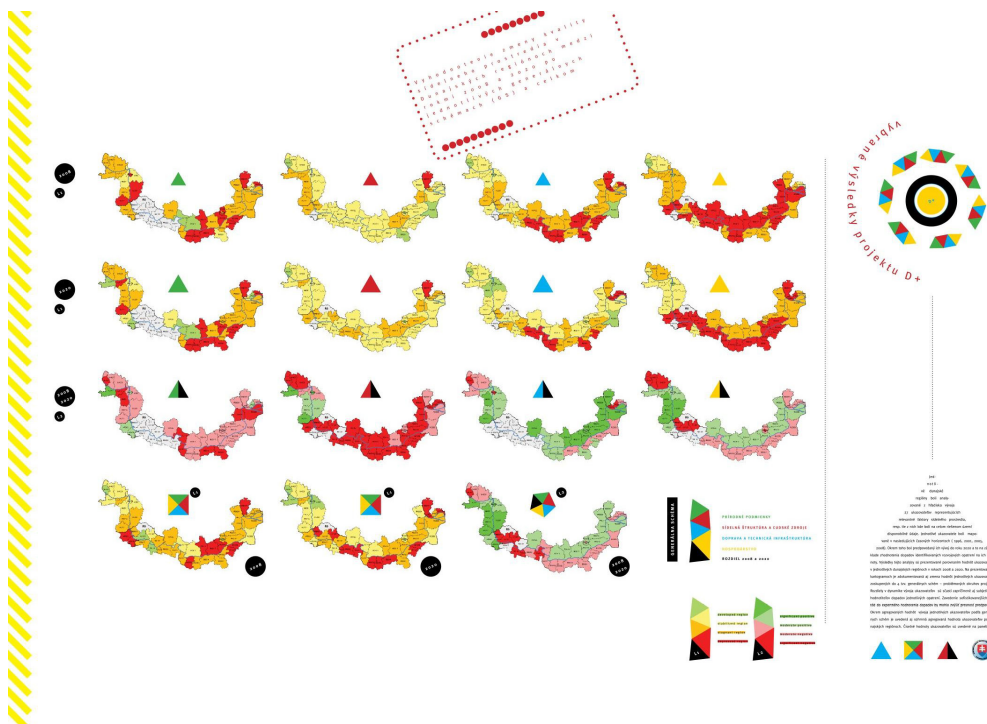
Výsledky výskumu:

- kvalitnejšie poznanie procesu hodnotenia dopadov rôznych typov rozvojových zámerov na kvalitu sídelného prostredia v územných jednotkách;
- zdokonalený a overený nástroj na hodnotenie kvality sídelného prostredia.

Výskumné aktivity:

- spresnenie predmetu, terminológia a metodika výskumu;
- zabezpečenie informatickej podpory;
- vývoj metód pre hodnotenie dopadov;
- vývoj modulu pre hodnotenie dopadov rozvojových zámerov na sídelné prostredie;
- overenie vyvinutých metód na vybraných územiach.

Obr. 2 Ukážka výstupov – hodnotenie územia riešeného projektom Donauregionen+[13], hodnotenie riešeného územia na základe rôznych ukazovateľov

Zdroj: Výstup projektu Donauregionen+ [13]

Opis navrhovanej metodiky výskumu

Metodika navrhovaného projektu bude pozostávať z nasledovných krokov:

1. Definovanie termínu sídelné prostredie ako modelu nevyhnutného pre život spoločnosti v území v jeho hierarchických systémových urbanistických úrovniach (región, sídlo, zóna).
2. Identifikácia a charakteristika vybraných ukazovateľov sídelného prostredia.
3. Analýza vybraných ukazovateľov sídelného prostredia a identifikácia sledovaných ukazovateľov podľa SMART (konkrétne, merateľné, dostupné, relevantné, časované).

Charakteristika vlastností a spôsobu výpočtu jednotlivých ukazovateľov a to:

- a) Určenie typu ukazovateľa (existenčný, topologický, metrický),
 - b) Stanovanie hodnôt potenciálov pre jednotlivé ukazovatele z hľadiska hodnotenia kvality sídelného prostredia a to:
 - i) v prípade existenčných ukazovateľov - identifikáciou výskytu;
 - ii) v prípade topologických ukazovateľov - určením škál kvalitatívnych tried (prostredníctvom superpozície identifikovaných javov, alebo expertným hodnotením);
 - iii) v prípade merateľných ukazovateľov - stanovením limitných hodnôt pri ukazovateľoch pre kvantifikáciu jeho potenciálov pre sídelné prostredie (absolútnych, využitých, nevyužitých).
5. Návrh metód výpočtu potenciálov územných jednotiek pre jednotlivé ukazovatele sídelného prostredia.
 6. Návrh metód výpočtu hodnotenia kvality sídelného prostredia, resp. jeho jednotlivých typov v územnej jednotke – diagnostické metódy.

7. Návrh metód hodnotenia dopadov rozvojových zámerov. Identifikácia zmien jednotlivých ukazovateľov sídelného prostredia sídelného prostredia v dôsledku rozvojového zámeru. Definovanie zásad a pravidiel určovania parametrov jednotlivých ukazovateľov sídelného prostredia.
8. Návrh zásad a metód interpretácie výsledkov modelu pre proces urbanistického navrhovania [5].

Záver

Základným predpokladom optimalizácie procesov územného plánovania je riadenie procesov systematickou identifikáciou, vizualizáciou a zlepšovaním procesov, prebiehajúcich v organizácii. „Na to, aby riadenie bolo cieľovo zamerané a účinné, je potrebné identifikovať a logisticky následne určiť jednotlivé procesy, ktoré ako celok budú dávať zmysluplný výsledok“ [14].

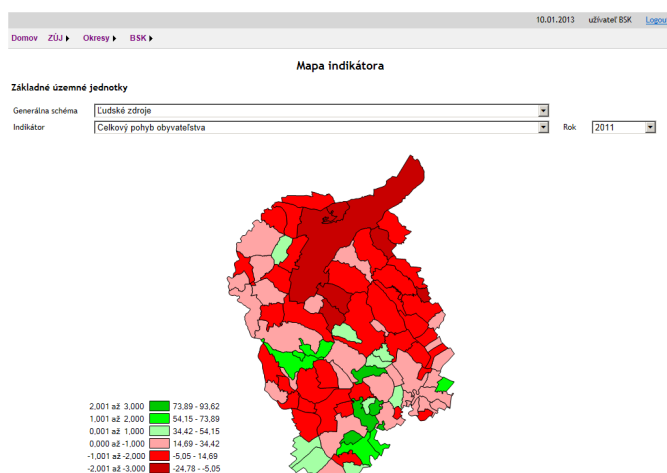
Inovácia v oblasti sústavy urbanistických nástrojov pre hodnotenie kvality sídelného prostredia spočíva v možnosti komplexnejšie zhodnocovať stav sídelného prostredia v jednotlivých územných jednotkách. To je stav jednotlivých ukazovateľov v porovnaní s ich žiaducimi hodnotami, ďalej disparity jednotlivých ukazovateľov v rámci hierarchicky vyššej územnej jednotky umožňujúce identifikovať slabé miesta v území.

Článok sa snaží poukázať na fakt, že sídelné prostredie môžeme popisovať prostredníctvom merateľných ukazovateľov a na ich základe rozdeliť analyzovanú časť územia na jednotlivé územné jednotky a v nich následne hodnotiť existujúce potenciály, či už z pohľadu jednotlivých faktorov, alebo ich skupín. Toto nám následne umožňuje územné jednotky porovnávať, určovať rozdiely, robiť klasifikácie. Zmapovaním existujúcich a zamýšľaných rozvojových zámerov, môžeme následne odhadovať ich dopady na vývoj relevantných ukazovateľov v konkrétnych územných jednotkách.

Výstupy výskumu sú navrhnuté tak, aby boli využívané územnými plánovačmi pre skvalitnenie procesu urbanistickej tvorby v rámci spracovania územných plánov a územnoplánovacích podkladov, verejnou správou a samosprávou pre vydávanie rozhodnutí k rozvojovým zámerom v území. Obzvlášť významné môže byť nasadenie modelu pre spracovanie územno-plánovacích podkladov, resp. územno-technických a tzv. ostatných podkladov, čo predstavuje základný nástroj územného plánovania pre zabezpečenie pravidelného hodnotenia – monitorovania kvality sídelného prostredia.

Úspešnosť projektu je podmienená integrovaným prístupom štátnych a verejných inštitúcií a efektívnou koordináciou činností spojených s rozvojom sídelného prostredia v území.

Obr. 3 Ukážka výstupov vyvíjanej pracovnej verzie portálu – hodnotenie územia BSK podľa generálnej schémy ľudské zdroje, indikátor celkový pohyb obyvateľstva

Zdroj: vlastné spracovanie

Literatúra

- [1] FREIRE, M. – STREN, R. E. 2001. *The Challenge of Urban Government: Policies and Practices*. World Bank Institute, January 2001. ISBN 0-8213-4738-1.
- [2] ŠTEIS, R. 1983. *Sídelné štruktúry: územné plánovanie*. SVŠT Blava.
- [3] ŠTEIS, R. 1985. *Nový urbanizmus*. Bratislava : Veda, 278 s.
- [4] ZIBRÍN, P. 1981. *Priestorové štruktúry sídelných systémov*. Bratislava : Alfa.
- [5] LEGÉNY, J. 2012. *Generovanie efektívnych urbánnych štruktúr*. Bratislava : ALFA Architektonické listy Fakulty architektúry STU 2012, číslo 1, s 62, ISSN 1135-2679.
- [6] JEPSON, W. - LIGGETT, R. – FRIEDMAN, S. 1995. *An Environment for Real-Time Urban Simulation, Proceedings of the ACM Symposium on Interactive 3D Graphics*, New York, 1995.
- [7] IVANIČKA, K. 1983: *Základy teórie a metodológie socioeconomickej geografie*. Bratislava : SPN, 432 s.
- [8] STANĚKOVÁ, K. 2012. *Aký typ vedeckého problému je mesto?*. Bratislava : ALFA Architektonické listy Fakulty architektúry STU 2012, číslo 3. s. 100. ISSN 1135-2679.
- [9] MORGENSTEIN, P. 2012. *Energetická kooperatívnosť urbánnych štruktúr*. Bratislava : ALFA Architektonické listy Fakulty architektúry STU 2012, číslo 4. s. 63. ISSN 1135-2679.
- [10] ŠPAČEK, R.- JANČURA, P. 2001. *Životné prostredie – Mesto*. Životné prostredie. roč.35. č.4/2001, ÚKE, SAV, str. 173 – 220. ISSN 0044-4863.
- [11] TAN L.- LAMBERT, P.- TURNER, K. J.- BLUM, J. - BOWES, A. 2009. Enabling Quantitative Data Analysis through e-Infrastructures. *Social Science Computer Review*, January 2009. ISSN 0894-4393.
- [12] Genesis Project, <http://www.genesis-fp7.eu/>
- [13] Projekt Donauregionen +, <http://www.donauregionen.net/>
- [14] ŠTANGOVÁ, N. – VÍGHOVÁ, A. 2012. Identifikácia procesov v riadení samospráv. Bratislava: Verejná správa a regionálny rozvoj, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Číslo 2. december 2012. ročník VIII. ISSN 1337-2955.
- [15] NIŽŇANSKÝ, V. – HAMALOVÁ, M. 2013. *Územné a správne členenie Slovenska*. Zborník vedeckých statí. Inštitút aplikovaného manažmentu Trenčín. ISBN 978-80-89600-19-9.

Tax Rates Effects on The Risk Level of Listed Viet Nam Hardware Firms During Global Economic Crisis 2007-2009

Dinh Tran Ngoc Huy*

Abstract

The emerging stock market in Viet Nam has been developed since 2006 and affected by the financial crisis 2007-2009. This study analyzes the impacts of tax policy on market risk for the listed firms in the insurance industry as it becomes necessary. First, by using quantitative and analytical methods to estimate asset and equity beta of total 9 listed companies in Viet Nam insurance industry with a proper traditional model, we found out that the beta values, in general, for many institutions are acceptable. Second, under 3 different scenarios of changing tax rates (20%, 25% and 28%), we recognized that there is not large disperse in equity beta values, estimated at -0,147, -0,157 and -0,164. Third, by changing tax rates in 3 scenarios (25%, 20% and 28%), we recognized both equity and asset beta mean values have negative relationship with the increasing levels of tax rate. Finally, this paper provides some outcomes that could provide companies and government more evidence in establishing their policies in governance.

Keywords: beta, capital structure, economic crisis, risk, tax rate, insurance industry

JEL Classification : G010, G100, G390

Introduction

Together with the development of the whole economy and the growth of FDI, throughout many recent years, Viet Nam insurance industry is considered as one of active economic sectors, which has some positive effects for the economy.

This paper is organized as follow. The research issues and literature review will be covered in next sessions 2 and 3, for a short summary. Then, methodology and conceptual theories are introduced in session 4 and 5. Session 6 describes the data in empirical analysis. Session 7 presents empirical results and findings. Next, session 8 covers the analytical results. Then, session 9 presents analysis of risk. Lastly, session 10 will conclude with some policy suggestions. This paper also supports readers with references, exhibits and relevant web sources.

1 Research Issues

We mention some issues on the estimating of impacts of tax rates on beta for listed insurance companies in Viet Nam stock exchange as following:

Issue 1: Whether the risk level of insurance firms under the different changing scenarios of tax rates increase or decrease so much.

Issue 2: Whether the disperse distribution of beta values become large in the different changing scenarios of tax rates estimated in the insurance industry.

Beside, we also propose some hypotheses for the above issues:

Hypothesis 1: because tax may strongly affect business returns, changing tax scenarios could strongly affect firm risk.

Hypothesis 2: as tax policy is vital for the business development, there will be large disperse in beta or risk values estimated.

* Dinh Tran Ngoc Huy, MBA, PhD candidate, Banking University HCMC, Viet Nam – GSIM International University of Japan, Japan, e-mail: dtnhuy2010@gmail.com

2 Literature review

Smith (2004) mentions in Chicago, properties located in a designated TIF (tax increment financing) district will exhibit higher rates of appreciation after the area is designated a qualifying TIF district when compared to those properties selling outside TIF districts, and when compared to properties that sell within TIF district boundaries prior to designation.

David (2009) stated the U.S states can increase the likelihood of using tax rate adjustments to cope with fiscal volatility rather than (more harmful) spending fluctuations. Robert et al (2011) recognized a significant positive relation between changes in intercorporate investment and changes in corporate marginal tax rates on ordinary income.

George and Jot Yau (2012) found that there is a positive relationship between transaction cost and price volatility, suggesting that the imposition of a transaction tax could increase financial market fragility, increasing the likelihood of a financial crisis rather than reducing it. Mark (2012) found in some European countries during the crisis raising tax rates and tax burdens, the trend in which overall revenue levels were broadly stable while marginal rates in corporate and top personal income declined has stopped. Then, Filip (2012) believed low levels of taxation, esp. low levels of taxation on the income or wealth of the so-called productive segments of society are beneficial for economic growth.

Finally, tax rate can be considered as one among many factors that affect business risk of insurance firms.

3 Conceptual theories

The impact of fiscal policy on the economy

Tax policy is one among major fiscal policies. When the government decides to change the tax policy or tax rates, the mobility of capital in the markets will be affected.

In a specific industry such as insurance industry, on the one hand, using tax policy with a decrease or increase in tax rate could affect tax revenues, profit after tax and financial results and compensation and jobs of the industry. And it also shows the purpose of fiscal policy: following either contractionary or expansionary directions.

During and after financial crises such as the 2007-2009 crisis, there raises concerns about fiscal policies or public policies of many countries, in both developed and developing markets. The government might choose either lowering the tax rates or cutting the public expenditures while increasing demand stimulating programs to resolve difficulties from the crisis.

4 Methodology

In this study, we use the live data during the crisis period 2007-2011 from the stock exchange market in Viet Nam (HOSE and HNX) to estimate systemic risk results and tax impacts.

In this research, analytical research method is used, philosophical method is used and specially, tax rate scenario analysis method is used. Analytical data is from the situation of listed insurance firms in VN stock exchange and current tax rate is 25%.

Finally, we use the results to suggest policy for both these enterprises, relevant organizations and government.

5 General Data Analysis

The research sample has total 7 listed firms in the insurance market with the live data from the stock exchange.

Firstly, we estimate equity beta values of these firms and use financial leverage to estimate asset beta values of them. Secondly, we change the tax rate from 25% to 28% and 20% to see the sensitivity of beta values. We found out that in 3 cases (rate = 20%, 25%, and 28%), asset beta mean is estimated at -0,100, -0,104 and -0,107 which are negatively correlated with tax rate. Also in 3 scenarios, we find out var of asset beta estimated at 0,403, 0,406 and 0,407 (almost the same) which shows acceptable risk dispersion. Tax rate changes almost has no effect on asset beta var under financial leverage.

6 Empirical Research Findings and Discussion

In the below section, data used are from total 7 listed insurance companies on VN stock exchange (HOSE and HNX mainly). In the scenario 1, current tax rate is 25% which is used to calculate market risk (beta). Then, two (2) tax rate scenarios are changed up to 28% and down to 20%, compared to the current corporate tax rate.

Market risk (beta) under the impact of tax rate, includes: 1) equity beta; and 2) asset beta.

Scenario 1: current tax rate is 25%

In the case of tax rate of 25%, all beta values of 7 listed firms on VN insurance market as following:

Table 1 Market risk of listed companies on VN insurance market (t = 25%)

Order No.	Company stock code	Equity beta	Asset beta (assume debt beta = 0)	Note	Financial leverage
1	CMT	0,442	0,216	LTC as comparable	51,07%
2	SVT	0,740	0,560	TLC as comparable	24,24%
3	VIE	0,241	0,046	UNI as comparable	80,98%
4	HPT	0,098	0,026	TST as comparable	73,70%
5	NIS	0,289	0,137	VTC as comparable	52,54%
6	TST	0,303	0,097	LTC as comparable	68,07%
7	ST8	0,875	0,670		23,47%
8	TAG	0,561	0,365	LTC as comparable	35,00%
9	POT	0,927	0,472		49,04%
10	CKV	0,105	0,038	VIE as comparable	63,45%
11	ONE	0,629	0,248	UNI as comparable	60,59%
12	PMT	0,256	0,219	NIS as comparable	14,45%
13	SMT	0,194	0,136	PMT as comparable	29,97%
14	UNI	1,011	0,624		38,26%
15	TLC	0,917	0,662		27,80%
16	KST	0,584	0,332	TLC as comparable	43,15%
17	VAT	0,139	0,066	PMT as comparable	52,78%
18	VTC	0,528	0,358		32,20%
19	ELC	1,011	0,505	ITD as comparable	49,99%
20	SAM	1,138	1,022		10,19%
21	LTC	0,788	0,235		70,17%
22	ITD	0,412	0,155	POT as comparable	62,48%

Scenario 2: tax rate increases up to 28%

If corporate tax rates increases up to 28%, all beta values of total 7 listed firms on VN insurance market as below:

Table 2 Market risks of listed insurance firms (t = 28%)

Order No.	Company stock code	Equity beta	Asset beta (assume debt beta = 0)	Note	Financial leverage
1	CMT	0,450	0,220	LTC as comparable	0,511
2	SVT	0,745	0,565	TLC as comparable	0,242
3	VIE	0,249	0,047	UNI as comparable	0,810
4	HPT	0,103	0,027	TST as comparable	0,737
5	NIS	0,294	0,139	VTC as comparable	0,525
6	TST	0,311	0,099	LTC as comparable	0,681
7	ST8	0,875	0,670		0,235
8	TAG	0,568	0,369	LTC as comparable	0,350
9	POT	0,927	0,472		0,490
10	CKV	0,110	0,040	VIE as comparable	0,635
11	ONE	0,629	0,248	UNI as comparable	0,606
12	PMT	0,262	0,224	NIS as comparable	0,144
13	SMT	0,200	0,140	PMT as comparable	0,300
14	UNI	1,011	0,624		0,383
15	TLC	0,917	0,662		0,278
16	KST	0,593	0,337	TLC as comparable	0,431
17	VAT	0,145	0,069	PMT as comparable	0,528
18	VTC	0,528	0,358		0,322
19	ELC	1,011	0,505	ITD as comparable	0,500
20	SAM	1,138	1,022		0,102
21	LTC	0,788	0,235		0,702
22	ITD	0,422	0,158	POT as comparable	0,625

Scenario 3: tax rate decreases down to 20%

If corporate tax rate decreases down to 20%, all beta values of total 7 listed firms on the insurance market in VN as following:

Table 3 Market risk of listed insurance firms (t = 20%)

Order No.	Company stock code	Equity beta	Asset beta (assume debt beta = 0)	Note	Financial leverage
1	CMT	0,430	0,210	LTC as comparable	0,511
2	SVT	0,730	0,553	TLC as comparable	0,242
3	VIE	0,229	0,044	UNI as comparable	0,810
4	HPT	0,090	0,024	TST as comparable	0,737
5	NIS	0,280	0,133	VTC as comparable	0,525
6	TST	0,291	0,093	LTC as comparable	0,681
7	ST8	0,875	0,670		0,235
8	TAG	0,551	0,358	LTC as comparable	0,350
9	POT	0,927	0,472		0,490

10	CKV	0,096	0,035	VIE as comparable	0,635
11	ONE	0,629	0,248	UNI as comparable	0,606
12	PMT	0,247	0,211	NIS as comparable	0,144
13	SMT	0,184	0,129	PMT as comparable	0,300
14	UNI	1,011	0,624		0,383
15	TLC	0,917	0,662		0,278
16	KST	0,571	0,324	TLC as comparable	0,431
17	VAT	0,130	0,062	PMT as comparable	0,528
18	VTC	0,528	0,358		0,322
19	ELC	1,011	0,505	ITD as comparable	0,500
20	SAM	1,138	1,022		0,102
21	LTC	0,788	0,235		0,702
22	ITD	0,397	0,149	POT as comparable	0,625

All three above tables and data show that values of equity and asset beta in the case of increasing tax rate up to 28% or decreasing rate down to 20% have small fluctuation.

7 Comparing statistical results in 3 scenarios of changing tax rate:

Table 4 Statistical results (tax rate = 25%)

Statistic results	Equity beta	Asset beta (assume debt beta = 0)	Difference
MAX	1,138	1,022	0,116
MIN	0,098	0,026	0,072
MEAN	0,554	0,327	0,227
VAR	0,1092	0,0679	0,041
Note: Sample size : 22			

Table 5 Statistical results (tax rate = 28%)

Statistic results	Equity beta	Asset beta (assume debt beta = 0)	Difference
MAX	1,138	1,022	0,116
MIN	0,103	0,027	0,076
MEAN	0,558	0,329	0,229
VAR	0,1075	0,0675	0,040
Note: Sample size : 22			

Table 6 Statistical results (tax rate = 20%)

Statistic results	Equity beta	Asset beta (assume debt beta = 0)	Difference
MAX	1,138	1,022	0,116
MIN	0,090	0,024	0,066
MEAN	0,548	0,324	0,224
VAR	0,1119	0,0686	0,043
Note: Sample size : 6			

Based on the above results, we find out:

Equity beta mean values in all 3 scenarios are low (< 0) and asset beta mean values are also small (< 0) although max equity beta values in some cases might be higher than ($>$) 1. In the case of current tax rate of 25%, equity beta value fluctuates in an acceptable range from -1,592 (min) up to 1,255 (max) and asset beta fluctuates from -1,143 (min) up to 0,803 (max). If corporate tax

rate increases to 28%, equity beta and asset beta move in an unchanged range. When tax rate decreases down to 20%, equity beta value and asset beta also fluctuate in an unchanged range.

Beside, Exhibit 6 informs us that in the case 28% tax rate, average equity beta value of 7 listed firms decreases down to -0,007 while average asset beta value of these 7 firms decrease slightly up to -0,003. Then, when tax rate reduces to 20%, average equity beta value of 7 listed firms goes up to 0,011 and average asset beta value of 7 firms up to 0,005.

The below chart 1 shows us : when tax rate decreases down to 20%, average equity and asset beta values increase slightly (-0,147 and -0,100) compared to those at the initial rate of 25% (-0,157 and -0,104), which shows opposite movement compared to the market index. At the same time, when tax rate increases up to 28%, average equity beta decreases slightly whereas average asset beta value remains unchanged (to -0,164 and -0,107). However, the fluctuation of equity beta value (1,160) in the case of 28% tax rate is higher than (>) the results in the rest 2 tax rate cases.

Chart 1 Comparing statistical results of three (3) scenarios of changing tax rate (2007-2009)

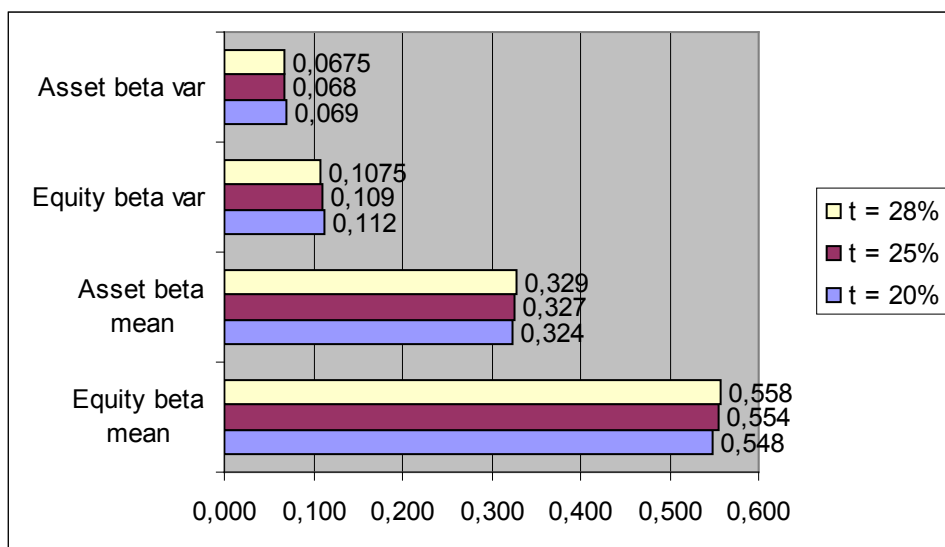

Chart 2 Comparing statistical results of three (3) scenarios of changing tax rate (2007-2011)

8 Risk analysis

On the one hand, in the case of decreasing tax rate, (20%), the market and companies can receive more benefits such as generating more jobs, output and compensation, but the government budget can have deficit and the government has to cut expenditures. Hence, changes in tax rates can have both positive and negative impacts on the local market.

On the other hand, in the case of increasing tax rate (28%), the government will have budget to finance public expenditures but the income tax burden could reduce both demand and supply, as well as the output, jobs and compensation.

Conclusion and Policy suggestion

In summary, the government has to consider the impacts on the mobility of capital in the markets when it changes the tax policy or tax rates. Beside, it continues to increase the effectiveness of building the legal system and regulation and macro policies supporting the plan of developing

insurance market. The Ministry of Finance Continue to increase the effectiveness of fiscal policies and tax policies which are needed to combine with other macro policies at the same time, although we could note that in this study when tax rate is going to increase up to 28%, the risk level does not increase so much, compared to the case it is going to decrease down to 20%. And the risk dispersion during 2007-2009 (asset beta var of 0,406) is higher than that during 2007-2011 (0,068) in case tax 25%.

The State Bank of Viet Nam continues to increase the effectiveness of capital providing channels for insurance companies. Furthermore, the entire efforts among many different government bodies need to be coordinated.

Finally, this paper suggests implications for further research and policy suggestion for the Viet Nam government and relevant organizations, economists and investors from current market conditions.

Exhibit

Exhibit 1 Interest rates in banking industry during crisis

Year	Borrowing Interest rates	Deposit Rates	Note
2011	18%-22%	13%-14%	
2010	19%-20%	13%-14%	Approximately (2007: required reserves ratio at SBV is changed from 5% to 10%) (2009: special supporting interest rate is 4%)
2009	9%-12%	9%-10%	
2008	19%-21%	15%-16,5%	
2007	12%-15%	9%-11%	

(Source: Viet Nam commercial banks)

Exhibit 2 Basic interest rate changes in Viet Nam

Year	Basic rate	Note
2011	9%	
2010	8%	
2009	7%	
2008	8,75%-14%	Approximately, fluctuated
2007	8,25%	
2006	8,25%	
2005	7,8%	
2004	7,5%	
2003	7,5%	
2002	7,44%	
2001	7,2%-8,7%	Approximately, fluctuated
2000	9%	

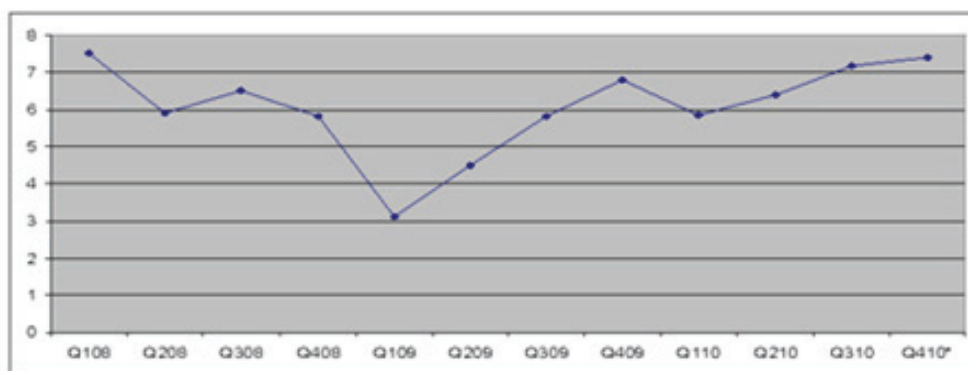
(Source: State Bank of Viet Nam and Viet Nam economy)

Exhibit 3 Inflation, GDP growth and macroeconomics factors

Year	Inflation	GDP	USD/VND rate
2011	18%	5,89%	20.670
2010	11,75% (Estimated at Dec 2010)	6,5% (expected)	19.495
2009	6,88%	5,2%	17.000
2008	22%	6,23%	17.700
2007	12,63%	8,44%	16.132
2006	6,6%	8,17%	
2005	8,4%		
Note	approximately		

(Source: Viet Nam commercial banks and economic statistical bureau)

Exhibit 4 GDP growth Việt Nam 2006-2010

(Source: Bureau Statistic)

Exhibit 5 Risk and financial leverage of 9 listed banking firms on VN stock exchange period 2007-2011

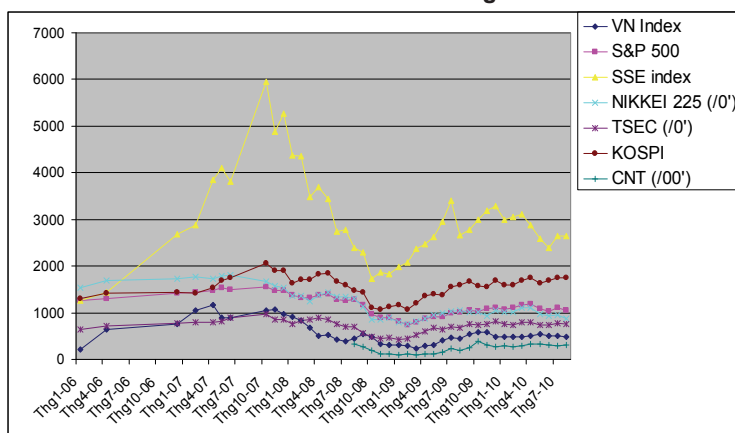
Order No.	Company stock code	Equity beta	Asset beta (assume debt beta = 0)	Financial leverage
1	ACB	0,7874	0,0378	95,2%
2	CTG	0,5540	0,0312	94,4%
3	EIB	0,3847	0,0365	90,5%
4	HBB	0,1335	0,0138	89,7%
5	MBB	0,0722	0,0054	92,5%
6	NVB	0,0211	0,0026	87,7%
7	SHB	1,0038	0,0824	91,8%
8	STB	0,7395	0,0721	90,3%
9	VCB	0,4083	0,0299	92,7%

Exhibit 6 Increase/decrease risk level of listed hardware firms under changing scenarios of tax rates : 25%, 28%, 20% period 2007 - 2009

Order No.	Company stock code	t = 25%		t = 28%		t = 20%	
		Equity beta	Asset beta	Increase / Decrease (equity beta)	Increase / Decrease (asset beta)	Increase / Decrease (equity beta)	Increase / Decrease (asset beta)
1	CMT	0,442	0,216	0,008	0,004	-0,013	-0,006
2	SVT	0,740	0,560	0,006	0,004	-0,009	-0,007
3	VIE	0,241	0,046	0,008	0,001	-0,012	-0,002
4	HPT	0,098	0,026	0,005	0,001	-0,008	-0,002
5	NIS	0,289	0,137	0,005	0,003	-0,008	-0,004
6	TST	0,303	0,097	0,008	0,002	-0,012	-0,004
7	ST8	0,875	0,670	0,000	0,000	0,000	0,000
8	TAG	0,561	0,365	0,007	0,004	-0,011	-0,007

9	POT	0,927	0,472	0,000	0,000	0,000	0,000
10	CKV	0,105	0,038	0,006	0,002	-0,009	-0,003
11	ONE	0,629	0,248	0,000	0,000	0,000	0,000
12	PMT	0,256	0,219	0,006	0,005	-0,009	-0,008
13	SMT	0,194	0,136	0,006	0,004	-0,010	-0,007
14	UNI	1,011	0,624	0,000	0,000	0,000	0,000
15	TLC	0,917	0,662	0,000	0,000	0,000	0,000
16	KST	0,584	0,332	0,009	0,005	-0,014	-0,008
17	VAT	0,139	0,066	0,006	0,003	-0,009	-0,004
18	VTC	0,528	0,358	0,000	0,000	0,000	0,000
19	ELC	1,011	0,505	0,000	0,000	0,000	0,000
20	SAM	1,138	1,022	0,000	0,000	0,000	0,000
21	LTC	0,788	0,235	0,000	0,000	0,000	0,000
22	ITD	0,412	0,155	0,009	0,004	-0,015	-0,006
Average				0,004	0,002	-0,006	-0,003

Exhibit 7 VNI Index and other stock market index during crisis 2006-2010

References

- [1] ADB and Viet Nam Fact Sheet, 2010.
- [2] AMEER – BEENISH – JAMIL - MOAZZAM. 2013. *A Test of Fama and French Three Factor Model in Pakistan Equity Market*, *Global Journal of Management and Business Research*, Vol.13, Issue 7, pp. 24-28.
- [3] BAKER – KENT, H. – SINGLETON – CLAY, J. – VEIT – THEODORE, E. 2011. *Survey Research in Corporate Finance: Bridging The Gap Between Theory and Practice*, Oxford University Press.
- [4] FLIFEL - KAOOTHER. 2012. *Financial Markets between Efficiency and Persistence : Empirical Evidence on Daily Data*, *Asian Journal of Finance and Accounting*.

- [5] HUY, DINH T.N. 2013. Estimating Beta of Viet Nam Listed Public Utilities, *Natural Gas and Oil Company Groups During and After The Financial Crisis 2007-2011*, Economic and Business Review, Vol. 15, No. 1, pp. 57-71.
- [6] HUY, DINH T.N. 2013. *Beta of Viet Nam Listed Computer and Electrical Company Groups During and After The Financial Crisis 2007-2011*, Asian Journal of Finance & Accounting, Vol. 5, No. 1, pp. 127-139.
- [7] MAMUN, MD. ABDULLAH AL. 2013. *Performance Evaluation of Prime Bank Limited in Terms of Capital Adequacy*, Global Journal of Management and Business Research, Vol. 13, Issue 9, pp. 26-29.
- [8] OVAT, OKEY O. 2013. *Liquidity Constraints and Entrepreneurial Financing in Nigeria: The Fate of Fresh Graduate Entrepreneurs*, Global Journal of Management and Business Research, Vol.13, Issue 9, pp. 49-57.
- [9] RAJ - BHAVANA - SINDHU. 2013. *Skill Level in Risk Management: Training in Credit Risk – A Comparative Study of Indian Banks and Foreign Banks*, Global Journal of Management and Business Research, Vol.13, Issue 7, pp. 56-62.
- [10] REHMAN - SYED S.S.U. 2013. *Relationship Between Financial Leverage and Financial Performance: Empirical Evidence of Listed Sugar Companies of Pakistan*, Global Journal of Management and Business Research, Vol.13, Issue 8, pp. 45-53.
- [11] <http://www.ifc.org/ifcext/mekongpsdf.nsf/Content/PSDP22>
- [12] <http://www.mofa.gov.vn/vi/>
- [13] <http://www.hsx.vn/hsx/>
- [14] www.tuoitre.com.vn
- [15] www.saigontimes.com.vn
- [16] www.mof.gov.vn
- [17] www.vneconomy.com.vn
- [18] www.sbv.gov.vn

Napĺňanie manažérskej funkcie organizovania v podmienkach obecnej samosprávy na Slovensku¹

Anna BELAJOVÁ^{*} – Ivana GECÍKOVÁ^{**}

The fulfillment of managerial function “organization” in conditions of municipal self - government in Slovakia

Abstract

Municipal self-government in the exercise of its competencies is based on approaches and concepts applied in management. The paper aimed to highlight how municipalities fulfil one of the four basic functions of management - organizing function. The results showed that, in practice, leading to a narrower understanding of the organizational structure of the municipality, which is often identified with the organizational structure of the office. In fulfilling the functions of organization the role of municipal council is ignored. Municipal council has considerable authority not only in creating its own organizational structure, but also shapes organizational structure of municipality.

Keywords: managerial functions, organization, municipalities' structure, local self-government, municipal council' structure

JEL Classification: H70, L10

Úvod

Manažment sa dlhodobo pokladal za teóriu a prax predovšetkým výrobných podnikov a organizácií fungujúcich na komerčnom prístupe. Avšak vo svojom obsahu je manažment širokým procesom, a preto postupne nachádza svoje uplatnenie v rôznych ekonomických odvetviach, sektoroch či činnostiach. Svojim vnútorným obsahom sa manažment a jeho rôzne koncepty úspešne implementovali aj v neziskových organizáciách či inštitúciách verejnej správy. Či sa na manažment pozeráme ako na praktickú činnosť, či osobitnú skupinu ľudí – manažérov, alebo ako vednú disciplínu, v praktickej rovine inštitúcií verejnej správy je možné aplikovať všetky tri uhly pohľadu. Aj inštitúcie verejnej správy, bez ohľadu, či sa jedná o štátnu správu či územnú samosprávu, sú vedené osobitnou skupinou ľudí (manažérmi), vykonáva sa v nich ekonomická aktivita, ktorej cieľom je naplnenie cieľa a súčasne sa formuje ako vedná disciplína, nakoľko cieľovou funkciou organizácií verejnej správy nie je dosahovanie zisku, ale najmä dosahovanie úžitku. Tomu sa potom podriaďuje cieľové smerovanie všetkých činností v organizáciách, čím sa vytvárajú nové podnety pre vedecké skúmanie.

Príspevok sa opiera o základné funkcie manažmentu, pričom jeho cieľom je poukázať, akým spôsobom sa v podmienkach miestnej samosprávy na Slovensku napĺňa manažérska funkcia rozhodovania, aké determinanty ovplyvňujú jej praktickú aplikáciu, aké subjekty a akým spôsobom sa podieľajú na jej napĺňaní. Súčasťou príspevku je tiež poukázať aj na výsledky funkcie organizovania v miestnej samospráve.

1 Manažérska funkcia organizovania v súkromnej a verejnej správe

Manažment je subjektívny a uvedomelý proces resp. séria súvislých a opakovaných činností, ktoré vyplývajú zo spoločensko - ekonomických procesov a deľby práce (Piškanin, 2010/10).

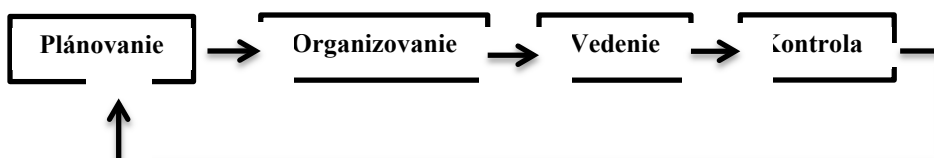
1 IGA VŠEMVS v Bratislave projekt č. 2/2010 „Kvalita samosprávneho manažmentu na miestnej úrovni“

^{*} doc. Ing. Anna Belajová, PhD. Katedra verejnej správy, Ústav verejnej správy, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: anna.belajova@vsemvs.sk

^{**} Ing. Ivana Gecíková, PhD., Katedra verejnej správy, Ústav verejnej správy, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: ivana.gecikova@vsemvs.sk

Obsahovú náplň manažmentu výstižne charakterizujú jeho základné funkcie, ktorými sú: plánovanie, organizovanie, vedenie a kontrolovanie (Kosorín, 2003/8; Sedlák, 2008/11; Kokavcová a kol., 2012/7). Tieto funkcie sú zovšeobecnením jednotlivých činností a úloh, ktoré vykonávajú manažéri a pomocou ktorých sa udržiavajú a rozvíjajú systémy v organizáciách (Majtán, 2010/9). V praktickom živote tieto funkcie nemusia vždy nasledovať v logickom usporiadaní tak, ako sú prezentované na obrázku 1.1 (Sedlák, 2008/11).

Obr. 1 Základné funkcie manažmentu

Zdroj: Sedlák, M. 2008. *Základy manažmentu*, s. 53

Základnou úlohou organizovania je tvorba organizačných štruktúr organizácie. Organizačná štruktúra predstavuje formálny systém, ktorý manažérom umožňuje uskutočniť deľbu práce, zabezpečiť pracovnú špecializáciu, kombinovať činnosti a delegovať právomoci v záujme dosiahnutia plánovaných cieľov. Organizačná štruktúra je prostriedkom na dosiahnutie cieľa, avšak nemôže sama byť cieľom (Drucker, 1993/4).

Organizačná štruktúra má najčastejšie tvar pyramídy. V praxi sa organizačné štruktúry jednotlivých organizácií odlišujú počtom stupňov (úrovní manažmentu) a počtom pracovníkov na jednotlivých stupňoch riadenia, ktorí sú podriadení jednému vedúcemu. Na základe toho sa rozoznávajú dva základné typy organizačných štruktúr:

- vysoká organizačná štruktúra, ktorá má relatívne veľký počet stupňov riadenia a malý počet útvarov a pracovníkov podriadených jednému vedúcemu,
- plochá organizačná štruktúra s malým počtom stupňov riadenia, ale na jednotlivých stupňoch riadenia je viac útvarov (pracovísk) a pracovníkov podriadených jednému vedúcemu.

Organizačná štruktúra umožňuje definovať právomoc a zodpovednosť pracovníkov pomocou popisu pracovnej činnosti, vymedzuje konfiguráciu organizačnej štruktúry, z ktorej vyplývajú vzťahy nadradenosti a podradenosti (tzv. líniové vzťahy) a manažérom poskytuje informácie potrebné na rozhodovanie (Grznár, 1998/5).

Zmyslom organizovania je vytvoriť podmienky:

- pre štruktúru vzťahov, označovanú aj ako kostra organizácie, ktorá poskytuje základ pre fungovanie organizácie,
- pre štruktúru procesov, ktorá je dôležitá na určenie spôsobov, ako majú pracovníci vykonávať jednotlivé práce.

Organizovanie ako proces musí zohľadňovať skutočnosť, že organizačná štruktúra organizácie musí vychádzať z cieľov stratégie a plánov, pretože od nich sa odvíjajú všetky činnosti organizácie. Musí vyjadrovať disponibilnú právomoc pre manažment a musí zohľadňovať vnútorné prostredie (čím disponuje), ale i vonkajšie prostredie, ktoré vplýva na organizáciu (Slávik, 2005/13).

Vo verejnej správe, ktorá je správou vo verejnom záujme, sa vykonávajú všeobecne prospešné činnosti pre všetkých alebo pre väčšinu občanov. Subjekty, ktoré ju vykonávajú, ju realizujú ako právom uloženú povinnosť, ktorú musia akceptovať. Súkromná správa sa vykonáva súkromnoprávnymi subjektmi, ktoré sledujú predovšetkým vlastné ciele. Organizácie verejnej správy tak rozvíjajú svoju činnosť na základe verejne stanovených potrieb a nie na základe potrieb stanovených trhom.

Absencia ekonomického trhu sa vo verejnej správe prejavuje nedostatkom stimulov na zníženie výdavkov a na zvýšenie efektívnosti výkonu. Rozhodovanie manažérov vo verejnej správe len malou mierou ovplyvňujú také indikátory, akými sú zisk, efektívnosť či miera rentability. V súkromnom sektore je možné vyjadriť efektívnosť ako pomer medzi dosiahnutým ziskom a celkovými nákladmi vynaloženými na dosiahnutie zisku, vo verejnom sektore je zisťovanie efektívnosti oveľa zložitejšie. Vo verejnej správe preto v mnohých prípadoch nemôže byť ani ukazovateľ zisk braný do úvahy, pretože nie je dosahovaný. Často sa používa ako substitút pojmu zisk veličina úžitok a pojmy hospodárnosť, účinnosť a najmä efektívnosť, ktoré vyjadrujú vzájomné vzťahy medzi vstupmi a výstupmi, medzi stanovenými cieľmi a výsledkami.

Tvorbu organizačnej štruktúry pre inštitúcie verejnej správy do značnej miery ovplyvňujú zákonom stanovené podmienky pre orgány, ktoré si ju musia vytvárať. Menia sa v závislosti od funkcie verejnej organizácie a jej postavenia vo verejných vzťahoch. Čoraz viac sa upevňujú demokratické princípy správy, princípy subsidiarity, ale aj závislosť od smerovania spoločensko - politických cieľov štátu. Na manažment verejnej správy majú politické faktory ako uznesenia politických orgánov, verejná voľba a občianska kontrola, ktoré sa so zmenami vládnuccich strán tiež menia, mimoriadne silný vplyv. Politické rozhodnutia majú v organizáciách verejnej správy stále väčší vplyv a venuje sa im väčšia pozornosť ako právnym a ekonomickým rozhodnutiam (Barták, 2006/2).

2 Obecná samospráva a funkcia rozhodovania

Samospráva ako jeden podsystem verejnej správy predstavuje oprávnenie občanov samostatne rozhodovať a uskutočňovať právom vymedzený okruh záležitostí, ktoré sú priamo späté so záujmami obyvateľstva žijúceho v autonómnom území obce alebo samosprávneho kraja. Samosprávu uskutočňujú obyvatelia predovšetkým prostredníctvom volených orgánov, ktoré majú rozhodovaciu právomoc (Hamalová, 2008/6). Na samospráve sa podieľajú i výkonní pracovníci, ktorými sú pracovníci úradov, ako aj občania zapájajúci sa do rozvoja obce rôznymi inými formami (cez združenia, spolky, individuálne aktivity).

Obecná samospráva sa v podmienkach Slovenska opätovne obnovila v roku 1991. Predstaviteľom obecnej samosprávy je obec, ktorá sa stala základným samosprávnym celkom na Slovensku, čo je deklarované v článku 64a Ústavy Slovenskej republiky (zákon 460/92 Zb.).

Samospráva ako činnosť vykonávaná na obecnej úrovni je charakterizovaná (Belajová, Balážová, 2004/3):

- demokratickým výkonom moci a prejavuje sa v možnosti i povinnosti občanov podieľať sa na samospráve adekvátnymi formami,
- územnou autonómiou, ktorá sa vo výkone samosprávy prejavuje jednak samostatným a slobodným určením rozvojových priorít na území obce atď. Samosprávna zodpovednosť a rozhodnutia volených orgánov obecnej samosprávy sú platné len pre autonómne územie obce, obyvateľov žijúcich v nej a pre ostatné subjekty, ktoré majú na území obce svoj majetok resp. prevádzkujú svoju podnikateľskú činnosť,
- samosprávnou zodpovednosťou, ktorá predstavuje nielen právo, ale aj povinnosť samosprávy spravovať verejné záležitosti pre úžitok miestneho spoločenstva, t.j. zabezpečiť všetky úlohy súvisiace s naplnením základných potrieb obyvateľstva žijúceho v príslušnom území, ktoré sú jej vymedzené zákonmi,
- kombináciou výkonu samosprávnych a štáto-právnych funkcií, prejavujúcou sa zodpovednosťou obecnej samosprávy za výkon dvoch druhov úloh.

Obec je samostatnou právnickou osobou, ktorá má svoj názov, vymedzené katastrálne územie, obyvateľov, ktorí majú na jej území trvalý pobyt. Má nárok na vlastné symboly (vlajku, pečať, erb). Za podmienok ustanovených zákonom samostatne hospodári s vlastným majetkom a vlastnými príjmami.

Základnou úlohou obce pri výkone samosprávy je starostlivosť o všestranný rozvoj územia a potreby jej obyvateľov. (ods. 2 §1 Zákona č.369/1990 Zb. o obecnom zriadení v z.n.p.). Tejto základnej úlohe obce sa prispôsobuje napĺňanie manažérskych funkcií, t.j. aj funkcie organizovania.

Organizovanie ako manažérska funkcia sa aj v podmienkach obecnej samosprávy zameriava na organizovanie ľudí, zdrojov či jednotlivých činností. Obsahom organizovania na obciach je (Balážová, Papcunová, 2008/1):

- určenie sústavy činností potrebných k tomu, aby riadený celok fungoval a aby plnil stanovené ciele,
- priradenie určitých činností jednotlivým pracoviskám pri zaistení racionálnej del'by práce,
- zoskupenie vymedzených činností, pracovísk a ľudí do organizovaných celkov a ich podriadenie príslušným manažérom,
- stanovenie, delegovanie úloh, právomoci a zodpovednosti ľuďom a útvarom,
- zabezpečenie horizontálnej a vertikálnej koordinácie činností smerujúcich k naplneniu cieľov organizácie.

3 Organizovanie v miestnej samospráve

Z praktického pohľadu výkonu obecnej samosprávy je potrebné brať do úvahy skutočnosť, že všetky obce na Slovensku majú rovnaké kompetencie bez ohľadu na ich veľkosť. Pre zabezpečovanie výkonu kompetencií si môžu obce zvoliť internú formu (cez vlastné organizačné jednotky s právnou alebo bez právnej subjektivity) alebo prostredníctvom externej formy tzv. outsourcingu.

Preto organizačnú štruktúru obce z praktického hľadiska je možné vnímať z dvoch pohľadov, ako:

- a) organizačnú štruktúru obce ako právnickej osoby,
- b) organizačnú štruktúru subjektov, ktoré sa podieľajú na zabezpečení konkrétnej úlohy.

Zistiť, ako sa naplňuje funkcia organizovania v obciach Slovenska sme realizovali dotazníkový prieskum, kde sme cez počet zamestnancov v organizáciách v zriaďovateľskej pôsobnosti obce zisťovali, ako sú obce vnútorne organizované, t.j. aké organizačné jednotky si vytvárajú. Následne sme skúmali aj počet zamestnancov na obecnych úradoch, čím sme zisťovali organizačnú štruktúru úradu. Súčasne sme zisťovali aj vnútornú organizáciu obecnych zastupiteľstiev ako významného rozhodovacieho orgánu obce. Skúmané obce sme posudzovali najmä podľa počtu obyvateľov, kde sme ich rozdelili do 7 veľkostných kategórií (viď Tab. 1).

Tab.1 Základná charakteristika obcí zapojených do výskumu

Počet obyvateľov*	Označenie kategórie obcí	Počet obcí	Počet poslancov zastup.	Počet zamestnancov obecného úradu	Počet zamest. obce
do 299	1	11	54	38	76
300 - 999	2	80	511	504	1161
1000 – 2999	3	111	955	1542	3631
3000 – 4999	4	21	224	547	1177
nad 5000	5	8	101	296	884
mestá	6	36	679	3395	8029
mestské časti	7	18	339	1254	3046
Výskumná vzorka spolu		285	2 863	7576	18007

Zdroj: vlastný výskum

Presná organizačná štruktúra obce nie je daná zákonom, ale vyplýva zo štatútu konkrétnej obce. Štatút obce upravuje v súlade so všeobecne záväznými právnymi predpismi postavenie a pôsobnosť obce, práva a povinnosti obyvateľov obce, základné zásady hospodárenia, financovania, nakladania s majetkom obce, postavenie a pôsobnosť obecného zastupiteľstva, starostu a ďalších orgánov obecnej samosprávy, ich vnútornú štruktúru, formy a metódy ich činnosti, rieši tiež vzťahy obce

k ostatným subjektom verejnej správy, upravuje symboly obce, postup pri udeľovaní čestného občianstva, cien obce a odmien. Štatút obce predstavuje základný normatívno-právny a organizačný predpis obce, ktorý je schvaľovaný obecným zastupiteľstvom. Z uvedeného dôvodu jednotlivé obce sa svojou organizačnou štruktúrou navzájom odlišujú, a to aj napriek výkonu rovnakých kompetencií. Na tvorbu organizačnej štruktúry má rozhodujúci vplyv veľkosť obce.

Výsledky nami realizovaného prieskumu poukázali, že každá obec bez ohľadu na svoju veľkosť má zriadený obecný úrad. Okrem obecného úradu obce môžu zriaďovať rozpočtové a príspevkové organizácie, obchodné spoločnosti či mimovládne organizácie. S rastúcim počtom obyvateľov dochádzalo k zriaďovaniu širšieho spektra organizačných jednotiek obce, ale aj k nárastu počtu zamestnancov týchto jednotiek v prepočte na jednu obec (viď Tab.2).

Tab. 2 Počet zamestnancov organizačných jednotiek obce pripadajúcich na jednu obec podľa veľkostnej kategórie obcí

Kategória obce*	Organizačná jednotka obce**											
	OcU	ZŠ	ŠJ ZŠ	ŠKD	MŠ	ŠJ MŠ	CVČ	ZUŠ	OS	iná PO	iná RO	d'alsie
1	1	0,00	0,18	0,00	0,00	0,00	0,09	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2	1	3,39	0,93	0,48	2,58	0,60	0,03	0,03	0,05	0,08	0,09	0,18
3	1	18,1	2,48	1,53	5,55	1,17	0,95	0,41	0,31	0,15	0,00	0,16
4	1	21,4	3,00	1,62	6,76	1,52	1,95	1,81	0,86	0,95	0,00	0,00
5	1	46,3	5,88	4,88	18,6	4,38	18,3	8,38	4,50	9,63	0,00	0,00
6	1	86,1	11,53	7,28	42,6	6,83	9,14	16,6	6,72	10,4	1,78	0,00
7	1	74,2	12,00	11,00	47,1	12,78	0,44	0,67	0,06	1,50	12,4	0,00

Zdroj: vlastný výskum

Vysvetlivky:

*Kategória obce

1 – obce s počtom obyvateľov do 299; 2 - obce s počtom obyvateľov od 300 do 999; 3 - obce s počtom obyvateľov od 1000 do 2999; 4 - obce s počtom obyvateľov od 3000 do 4999; 5 - obce s počtom obyvateľov nad 5000; 6 – mestá; 7 – mestské časti

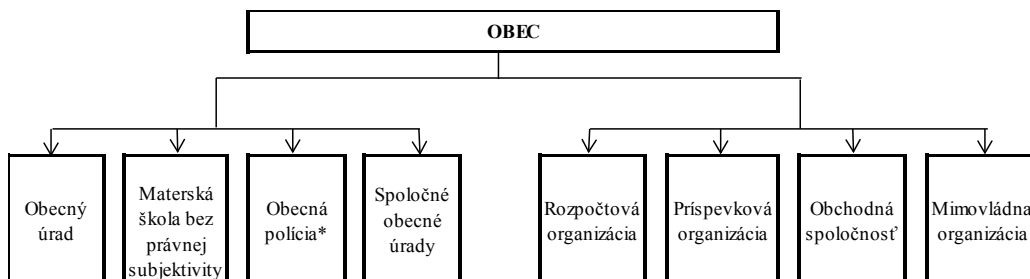
** Organizačné jednotky obce:

OcU – obecný úrad; ZŠ – základná škola; ŠJ ZŠ – školská jedáleň pri základnej škole; ŠKD – školský klub detí; MŠ – materská škola; ŠJ MŠ – školská jedáleň pri materskej škole; CVČ – centrum voľného času; OS – obchodná spoločnosť; PO – príspevková organizácia; RO – rozpočtová organizácia

Niektoré organizačné jednotky obce nemajú vlastnú právnu subjektivitu (napr. obecné úrady, školské jedálne pri ZŠ, MŠ, materské školy, centrá voľného času, školské kluby detí, základné umelecké školy,) a niektoré majú vlastnú právnu subjektivitu (základné školy, obchodné spoločnosti, rozpočtové a príspevkové organizácie či mimovládne organizácie). Tieto vystupujú vo vlastnom mene, majú vlastný majetok a rozpočet. Niektoré organizačné jednotky sú vytvorené len za účelom napĺňania originálnych kompetencií obce (napr. obecný úrad, materská škola, školská jedáleň, centrum voľného času), niektoré za účelom prenesených kompetencií (základná škola, základná umelecká škola) a niektoré zabezpečujú kombináciu originálnych a prenesených kombinácií (obchodné spoločnosti, príspevkové a rozpočtové organizácie a ďalšie).

Organizačnú štruktúru obce tvoria všetky zastupiteľstvom vytvorené organizačné jednotky, ktoré sa podieľajú na zabezpečení jej kompetencií.

Obr. 2 Príklad organizačnej štruktúry obce

Organizačné jednotky obce bez právnej subjektivity

*Organizačné jednotky obce s právnou subjektivitou***

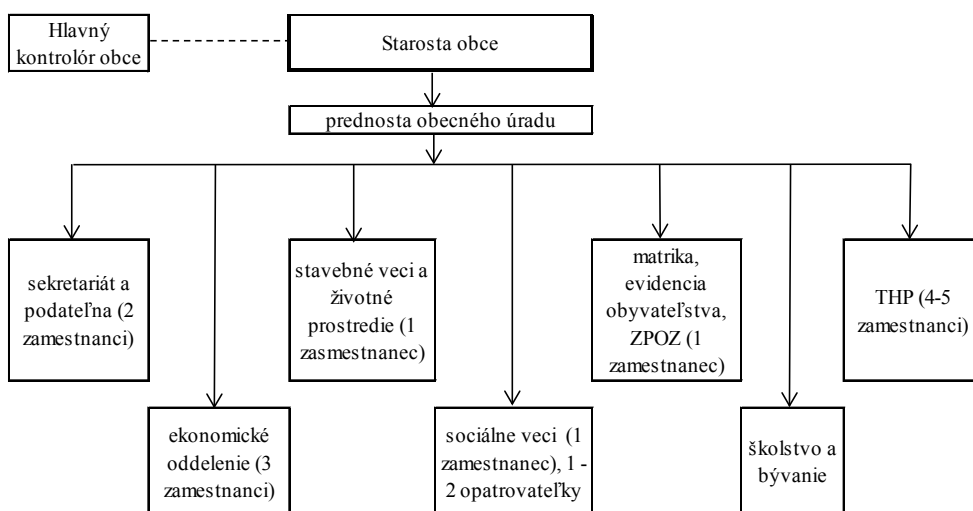
Zdroj: vlastné spracovanie

Organizačnú štruktúru jednotlivých organizačných jednotiek spadajúcich pod obec si vytvára individuálne každá organizačná jednotka bez jej schválenia v zastupiteľstve. Zodpovednou osobou za organizačnú štruktúru organizačnej jednotky je jej štatutár, resp. najvyšší manažér. V prípade obecného (aj mestského aj miestneho) úradu je to starosta obce či primátor mesta (príp. starosta mestskej časti), ktorý súčasne organizačnú štruktúru úradu potvrdzuje organizačným poriadkom úradu. Jediným nástrojom, ako môže zastupiteľstvo ovplyvniť výkon úlohy, ktoré zabezpečuje príslušná organizačná jednotka obce, je objem finančných zdrojov, ktoré zastupiteľstvo schváli pre jednotlivé organizačné jednotky na príslušný hospodársky rok v rozpočte obce.

V odbornej literatúre sa nevenuje dostatočná pozornosť praktickému pohľadu na organizačnú štruktúru obce. V súvislosti s organizačnou štruktúrou obce je možné sa v teórii stretnúť najmä cez pohľad na organizačnú štruktúru orgánov obce (napr. komisie zastupiteľstva) resp. sa organizačná štruktúra obce zužuje na organizačnú štruktúru obecného úradu. Taktiež často dochádza k prelínaniu organizačnej štruktúry obce s riadiacou štruktúrou obce.

V praxi absentujú typové organizačné štruktúry pre rôzne veľkostné skupiny obcí, ktoré by slúžili ako určitý návod pri formovaní vlastných organizačných štruktúr obcí zohľadňujúcich existujúce potreby a podmienky každej obce.

Obr. 3 Modelová organizačná štruktúra obecného úradu

Zdroj: vlastné spracovanie

Ak hovoríme o naplňaní manažérskej funkcie organizovania v obecnej samospráve, je potrebné poukázať aj na organizačnú štruktúru obecného zastupiteľstva. Obecné zastupiteľstvo si môže v zmysle zákona vytvárať vlastné iniciatívne, poradné a kontrolné orgány. Tieto orgány je potrebné chápať ako samostatné organizačné jednotky, ktoré majú svoje poslanie a kompetencie a je na rozhodnutí zastupiteľstva, či bude alebo nebude formovať svoje vnútorné organizačné jednotky. Organizačná štruktúra obecného zastupiteľstva každej obce je spravidla uvádzaná v štatúte obce.

Medzi organizačné jednotky zastupiteľstva môžeme zaradiť obecnú radu a komisie zastupiteľstva. Obecná rada je iniciatívnym, výkonným a kontrolným orgánom obecného zastupiteľstva. Plní úlohy podľa rozhodnutia obecného zastupiteľstva. Zároveň plní funkciu poradného orgánu starostu. Obecnú radu tvoria poslanci obecného zastupiteľstva, pričom spôsob voľby členov upravuje rokovací poriadok obecného zastupiteľstva. Počet členov obecnej rady tvorí najviac tretinu počtu poslancov. V zložení obecnej rady sa prihliada na zastúpenie politických strán, politických hnutí a nezávislých poslancov v obecnom zastupiteľstve. Obecná rada predstavuje teda fakultatívny orgán obce a je len v kompetencii zastupiteľstva, či obecnú radu zriadi alebo nie.

Komisie obecného zastupiteľstva môžu byť zriadené ako stále (napr. mandátová komisia resp. komisia na ochranu verejného záujmu) alebo dočasné. Komisie sú zložené z poslancov zastupiteľstva, ako aj z ďalších osôb zvolených obecným zastupiteľstvom. Zloženie a úlohy komisií vymedzuje obecné zastupiteľstvo na základe potrieb.

Tab. 3 Počet komisií zriadených pri OZ v skúmanej vzorke obcí

Komisie Veľkosť obce	Počet komisií zriadených pri OZ												Počet obcí s nezria- dennými komi- siami
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	Spolu	
1	2	1	2	0	1	0	0	0	0	0	0	6	5
2	7	13	15	14	10	4	3	0	0	0	0	67	14
3*	5	1	21	23	22	16	6	4	4	1	0	103	7
4	1	0	0	3	4	7	2	3	0	0	0	20	1
5	0	0	0	3	1	3	0	1	0	0	0	8	0
6	0	0	0	1	4	7	5	10	2	3	1	33	0
7	0	0	0	4	3	3	0	5	1	2	0	18	0
Spolu	15	15	38	48	45	40	16	23	7	6	1	254	27

Zdroj: vlastný výskum, vlastné spracovanie

Vysvetlivky:

1 – obce s počtom obyvateľov do 299; 2 - obce s počtom obyvateľov od 300 do 999; 3 - obce s počtom obyvateľov od 1000 do 2999; 4 - obce s počtom obyvateľov od 3000 do 4999; 5 - obce s počtom obyvateľov nad 5000; 6 – mestá; 7 – mestské časti

* jedna obec neposkytla požadované údaje

Z výsledkov výskumu vyplynulo, že 27 obcí nemá vôbec zriadené tieto komisie. Prevažne sú to obce s nižším počtom obyvateľov, ktoré sme zaradili do kategórií 1, 2 a 3 (viď Tab. 3). V ostatných obciach sa pohyboval počet komisií od 1 až po 11, v závislosti od veľkosti obce a počtu poslancov zastupiteľstva. Najčastejšie si obce zriaďovali komisie: finančnú, majetkovú, na ochranu verejného záujmu, poriadkovú, životného prostredia, výstavby a územného plánovania, sociálnu a ďalšie. Z výskumu vyplynulo, že členmi komisií sú okrem poslancov aj iní občania obce, ktorí síce nie sú poslancami, ale majú odborné vedomosti a zručnosti v príslušnej oblasti. OZ tak môže zvýšiť odbornosť rozhodovania v komisiách.

Záver

Skúmaním štatútov obcí, ako aj výsledky výskumu poukázali, že skúmané obce majú rôznorodú organizačnú štruktúru. Obce, často ani teória, nevnímajú v praxi rozdiel medzi organizačnou štruktúrou obce a organizačnou štruktúrou obecného úradu. Obce si často stotožňujú svoju organizačnú štruktúru s organizačnou štruktúrou obecného úradu. Často si spájajú svoju organizačnú štruktúru s riadiacou štruktúrou obce, čo z hľadiska naplňania jednotlivých manažérskych funkcií nepovažujeme za správne.

Pri naplňaní funkcie organizovania samosprávnym manažmentom na základe nami dosiahnutých výsledkov môžeme konštatovať, že každá obec si musí zo zákona vytvárať organizačnú jednotku - obecný úrad. Na organizačnú štruktúru obce, ako aj obecného úradu vplýva veľkosť obce. Vyplýva to z rastúcich požiadaviek obyvateľov na zabezpečenie vyššieho dopytu po službách a s tým súvisiacu administratívu.

Vzhľadom k tomu, že malé obce buď nemajú dopyt po niektorých službách resp. je dopyt po konkrétnej službe nízky, je pre ne efektívnejšie preniesť výkon služby na iné subjekty. V praxi sa tak častokrát stáva, že malé obce alebo rezignujú na výkon zákonom stanovených úloh z dôvodu nedostatku finančných a ľudských zdrojov. Majú spravidla veľmi jednoduchú organizačnú štruktúru obecného úradu. Z toho vyplýva, že pri vnútornom organizačnom členení obecného úradu sú malé obce nútené kumulovať výkon viacerých činností (napr. podateľňa, sekretariát a správa daní a poplatkov).

Taktiež sa v praxi opomína organizovanie v rámci obecného zastupiteľstva, ktoré si môže zriaďovať komisie a obecnú radu. Naplňanie funkcie organizovania v obecnom zastupiteľstve však vychádza z naplňania vlastných potrieb a špecifických podmienok v obci, a preto sa každá samospráva rozhoduje pri tvorbe komisií samostatne.

Literatúra

- [1] BALÁŽOVÁ, E. - PAPCUNOVÁ, V. 2008. *Manažment samospráv*. Žilina : Municipalia, 2008. 134 s. ISBN 978-80-552-0045-3.
- [2] BARTÁK, P. 2006. K politickému pilieru verejnej správy In *Verejná správa a regionálny rozvoj*. 2006. s. 22-25. ISBN 80-8075-157-9.
- [3] BELAJOVÁ, A. - BALÁŽOVÁ, E. 2004. *Ekonomika a manažment územnej samosprávy*. Nitra: SPU, 2004. 185 s. ISBN 80-8069-458-3.
- [4] DRUCKER, P. G. 1993. *Cestou k zítŕku. Management pro 21. stoloť*. Praha : Management Press, 1993. 135 s. ISBN 80-85603-28-4.
- [5] GRZNÁR, M. 1998. *Firemné plánovanie*. Bratislava : Ekonóm, 1998. 170 s. ISBN 80-2250-976-0.
- [6] HAMALOVÁ, M. 2008. *Teória, riadenie a organizácia verejnej správy, 2. časť: Organizácia verejnej správy*. Bratislava : Merkury spol. s.r.o., 2008. 144 s. ISBN 978-80-89143-63-4.
- [7] KOKAVCOVÁ, D. a kol. 2012. *Manažment I – ako plánovať, organizovať a rozhodovať*. Bratislava : Iura Edition, 2012. 160 s. ISBN 978-80-8078-513-0.
- [8] KOSORÍN, F. 2003. *Verejná správa (konceptia, reformy, organizácia)*. Bratislava : Ekonóm, 2003. 168 s. ISBN 80-225-1696-1.
- [9] MAJTÁN, M. et al. 2003. *Manažment*. Bratislava : SPRINT víra, 2003. 432 s. ISBN 80-89085-17-2.
- [10] PIŠKANIN, A. et al. 2010. *Manažment: Klasické teórie a moderné trendy*. Bratislava : Fakulta managementu Univerzity Komenského, 2010. 345 s. ISBN 978-80-89037-26-1.
- [11] SEDLÁK, M. 2009. *Základy manažmentu*. Bratislava: IURA Edition , 2009. 310 s. ISBN 978-80-8078-193-4.
- [12] SLÁVIK, Š. 2005. *Strategický manažment*. Bratislava : Sprint, 2005. 403 s. ISBN 80-8908-549-0.
- [13] Zákon č.369/1990 Zb. o obecnom zriadení v z.n.p.
- [14] Zákon č. 460/92 Zb. Ústava Slovenskej republiky v z.n.p.

Fiscal instruments impact on the economic growth

Anna GLUKHA*

Abstract

The article focuses upon Ukraine's economic development dependence on state fiscal policy instruments. The main objective is to establish major fiscal economic growth factors. State fiscal policy principal functions have been identified. Tax proceeds into Ukraine's budget and GDP dynamics have been analysed.

Keywords: *fiscal policy functions, fiscal policy instruments, taxation, economic growth*

JEL Classification: E62, H3

Introduction

Achievement of stable and qualitative macroeconomic growth is considered one of the priority tasks of the development of any country. Level of living standards of population, level and innovativeness of industrial and production activity, level of satisfaction of social, educational and cultural demands, solving of ecological problems depend on the success of its realization.

In its turn economic growth of the country depends on the number of important factors. One of the most important of them is fiscal policy of state. With its help state not only determines the vector of functioning and development of fiscal system of the country, but also solves concrete strategic and tactical tasks, among which are influence on the amounts, dynamics and structure of public production and reproductive processes in economics, correction of the structure of consumption, redistribution of incomes, stimulation of internal and foreign investments in perspective and strategically important spheres, which need financial and administrative help, stimulation and ensuring of the development of economic and social infrastructure etc.

Separate questions connected with different aspects of state fiscal policy were studied by Ukrainian economists such as Z.Varnaliy, A.Krysobaty, I.Lutsenko, A.Oksenenko, O.Rozko, M.Romaniuk, A.Sokolovska and others. However, studying of questions of fiscal policy influence on economic growth of state, studying of system of factors, which determine appropriate directions and force of fiscal instruments influence and fiscal policy influence on the conditions, speed and quality of economic growth needs future research.

Task stating. Aim of this work is to find out the main relations between state fiscal policy instruments, conditions and parameters of economic growth on macrolevel, determine main fiscal dominants of economic growth.

Results of the research

Stability, speed of growth of national economics directly as well as indirectly depend on the level of effectiveness of state mechanism functioning organization in different public and economic spheres. In such a case main resource for the ensuring of functioning of this mechanism is monetary and financial flows, which are accumulated in appropriate financial (budget) resources, which are in state's disposal. These resources play very important role in satisfaction of different industrial, production, infrastructure, innovative, social, cultural, ecological and other demands, which reflects the economic growth in any civilized.

At the same time it should be mentioned that the most significant amounts of monetary and financial resources, which are accumulated by state and are traditionally concentrated in the main

* Anna Glukha, PhD, Associate Professor, Associate Professor of International Economics and Economic Theory Department of Dnipropetrovsk University of Alfred Nobel

budget of the country, are formed at the cost of multi-way incomings from the taxation of economic activity of all subjects of economic management in the country, - although state receive important fiscal incomings from foreign economic activity.

So, taking into account dependence of modern and perspective economic growth of countries on the level of state budget filling by monetary and financial resources using the system of taxation of economic activity and consumption, state must pay more attention not only to the directions of state financial resources use for the ensuring of public and economic demands, but also to consider the problem of taxation of the activity of appropriate subjects of economic management and other subjects of economic life, not obstructing the possibility of their development. Finally, this is the basis of macroeconomic growth and the basis of general economic growth of the country.

In such a way, it is logically to consider, that internal fiscal policy on practice should regulate and implement aims, functions, directions, means and mechanisms of state activity, directed to the implementation of internal economic policy, aim of which is to reach stable and adequate economic growth according to speed and quality.

In spite of important scientific achievements in the sphere of fiscal policy, fiscal system and fiscal administration, there are still a number of questions and aspects, which need future scientific researches. It should be mentioned, that among economists-researches there are no single point of view as to explanation of concept and economic essence of state fiscal policy.

As a rule, in most cases fiscal policy is perceived as fiscal mechanism [1, p. 64-65]. Undoubtedly, fiscal accent of fiscal policy is absolutely evident. Surely, it is the main purpose of fiscal policy functioning. However, it is clear that state must not only assess and surcharge taxes and tax payments to form centralized and regional funds of monetary resources, but must also ensure by taxes the regulation of the economics in any directions and to fulfil more many-sided functions.

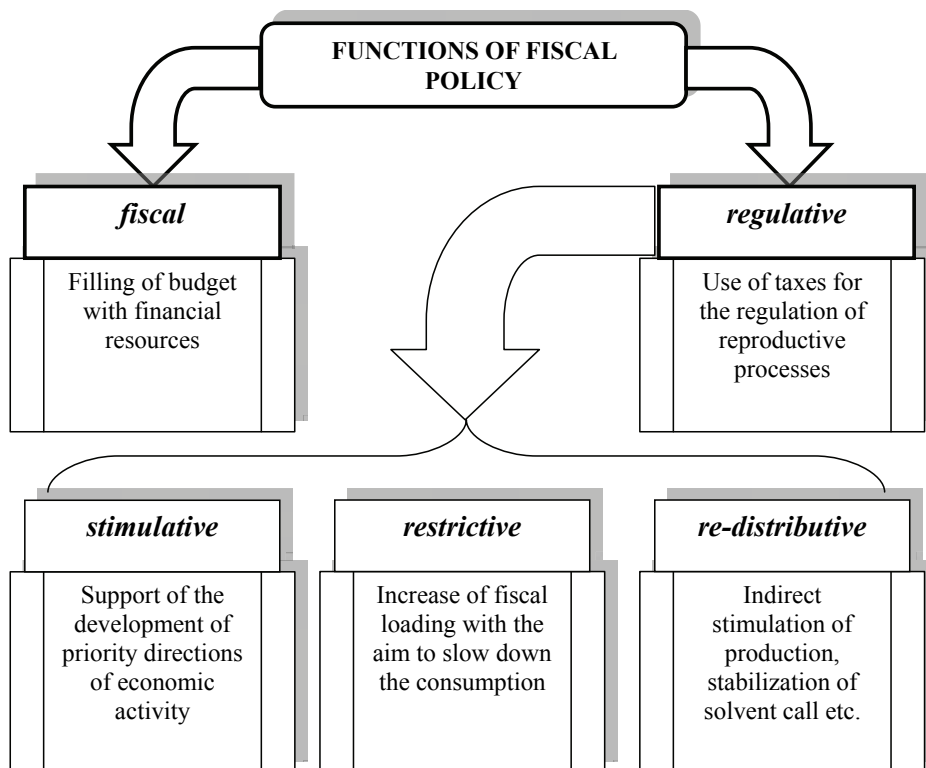
Making a conclusion of all mentioned above, one should agree that fiscal system, fiscal policy should be considered as a component, module of general economic policy of state and as one of the instruments of state economy regulation. By the regulation state has to ensure the development of national economy and economic growth. Instruments, means and mechanism of taxation is an important block of the achievement of adequate public and economic growth in the country.

In general one should confirm that modern functions of fiscal policy of state emerge from appropriate functions and tasks, which taxes must fulfil as a main effective instrument of fiscal regulation (pic. 1).

Fiscal function is one the basic and historically conditioned functions of taxes. Formation of financial resources was historically the first vision of taxes role. It is supposed that with the help of this function state monetary funds are formed and conditions for the fulfilment by the state of important tasks are created. In particular, in Ukraine formation of fiscal incomings to the budgets of all levels is characterized by the complete direction to the achievement of determined fiscal aim. This determines structure and composition of fiscal incomings and relations between them [2, p. 56].

At the same time it should be mentioned that today in most countries of the world together with fiscal component regulative function of taxes is actively used [3, p. 12-13]. Attention should be paid to the fact, that this function in modern conditions received additional properties and characteristics such as stimulative or encouraging; discouraging or restrictive; re-distributive (between business, government and population, central and local budgets etc.).

Fig. 1 Main modern functions of fiscal policy

It is important to mention that there are attempts of theoretical and empirical grounding of assumption, that excessive level of taxation negatively influence public and economic development of the state, even due to the conditions when other factors influence positively [4, p. 67-68]. One should agree with this. Really, effective fiscal policy mustn't permit the use of the excessive, limitative level of taxation, because it can negatively influence the development of economy of the country in perspective in spite of the fact, that the use of high rates of taxes or not substantiated increase of taxes number or base of taxation can temporarily satisfy fiscal demands of state budget in short period.

Moreover, using the means of fiscal regulation one should take into consideration that the essence of regulation of economic processes on microlevel by the realization of fiscal policy instruments is based on stimulating of the change of behaviour of participants of public production process [5, p. 69]. Question concerning the influence on the behaviour of economic subjects seems the main subject matter. It is important not only to collect taxes and costs of the subjects of economic life, but to collect costs and correct the activity and influence the behaviour of economic subjects according to public interests. In fact it is told about the ensuring through the system of fiscal policy, through the use of appropriate fiscal instruments of resources re-orientation to fulfil tasks, which appear before public social and economic system.

It is possible, that the need in adjustment, certain direction of economic subjects behaviour by the use of key factors of state influence is revealed during the activation of macroeconomic cyclic variations. Particularly, appearance and approximation of crisis phenomena causes the necessity to use means of fiscal stimulation, directed to the broadening of internal combined call by the lessening of general fiscal loading on the subjects of economic management. The basis of the idea is to try to

leave more amount of money for enterprises and domestic economies to increase the resources, which can be presented in appropriate call for goods and services.

In such a case it is considered that to assist in economic growth of the state it is necessary to give the combined call the possibility to grow with such speed, which will correspond to the speed of the increase of natural level of real amount of production (combined proposition), which can be supported by fiscal stimulating and adequate credit and monetary policy [6, p. 56].

Evaluation of changes speed in combined call is an important as well as very difficult question. It is evident that very quick growth of combined call brings inflationary danger – risks of speeding up of inflationary processes in economy appear, which, in its turn, causes the weakening of investment activity and slowing down of public and economic growth of the country. And conversely, if combined call grows more slowly than combined proposition, this will cause lowering of the speed of economic growth of the country. Here fiscal system should be analyzed. It should be studied not narrowly fiscally, but broadly enough as an important instrument of macroeconomic influence on economic processes in the society.

In literature it is mentioned that the task of fiscal stimulating can be realized through the system of appropriate instruments, accessible for fiscal regulation [5, p. 69-70], among which there are: manipulation of fiscal rates, viewing of the list of certain taxes payers, change of the base of taxation, giving of fiscal privileges etc. Totality of instruments is very wide. So the question appears, concerning the correct selection of them and “adjustment” and also determination of the indicators of valuation of influence on certain parameters of macroeconomic development, branch and regional economic development.

It is evident that the use of reduced fiscal rates or the use of means of privileged taxation can free certain part of additional financial resources, which on macrolevel can be directed to the solving of strategically important tasks of the development of enterprises, regions, branches and public development. These costs can be used for production broadening, organization of new work places, renewal of physically and morally old production funds, introduction of innovative technologies of production, introduction of energy-efficient technologies etc. At the same time it is necessary to understand that financial resources liberated in the result of the use of reduced fiscal rates or privileged taxation can be potentially directed differently. One should see and evaluate the presence of possible contradictions between different levels of economic interests. So, to liberate, increase certain resources is to solve only the first part of the problem, to create certain preconditions. The second step is very important and difficult – to direct additional (liberated) financial resources correctly. It is hard to reckon on economic revival or growth when financial resources are directed to cover damages of past periods, to increase undivided income, to pay dividends etc. It seems that in fiscal policy it is easier to make the first step and more difficult to make the second step. At the same time only effective realization of the second step can lead to appropriate economic effect.

Analyzing macroeconomic processes specialists consider gross domestic product (GDP) and its dynamics as a certain “mirror”, resumptive index of the development of country’s economy. Taking this into consideration, dependence between fiscal policy of the state and its economic growth can be followed, researching the tendencies of change of annual indexes of GDP in the sphere of dynamics of indexes of fiscal incomings to main budget of the country (table 1). The last index is considered as the main result of practical realization of state fiscal policy (table 1).

At this, one can logically suppose, that there is certain regularity according to which dynamics of reproductive processes depends on the level of GDP re-distribution, particularly on the level of taxation [7, p. 11]. So, insufficient centralization of GDP by the means of fiscal regulation (amounts of accumulated costs as to GDP) potentially restricts the possibilities of state to fulfil financial and economic tasks, also as to stimulation of public economic growth. At the same time excessive centralization of GDP oppresses enterprising initiative and causes shadow economic activity, which, in its turn, restricts financial basis of state functioning thank to the narrowing of the base of taxation, reduction of appropriate incomings.

According to the results of the analysis of the indexes of GDP growth, amounts of fiscal incomes and their profit importance in GDP in the period 2006-2012 in Ukraine, it should be mentioned, that directions (tendencies) of changes of given economic indicators coincide. In other words, in all years, when fiscal incomes to state budget grow in the result of fiscal activity in comparison with previous year, indexes of GDP changed in the same direction. At the same time it should be mentioned that in 2009 insignificant reduction of the speed of both indexes was observed, though nominally the level of these determinants was still high. As to the indexes of 2012 we can see that hindering of the speed of GDP growth in Ukraine takes place on the background of reduction of profit importance of taxes and payments in GDP, and also by the reduction of the speed of growth of fiscal incomes to state budget.

Table 1 Dynamics of GDP changes in the sphere of fiscal incomes to State budget of Ukraine in 2006 – 2012, in % (according to the data [8; 9])

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Speed of growth of GDP, %	23.3	32.4	31.6	-3.7	18.5	21.6	8.2
Speed of growth of fiscal incomes to State budget of Ukraine, %	29	21.9	74.3	-7.1	19.4	29.1	1.7
Profit importance of taxes and payments in GDP, %	16.1	14.8	19.6	18.9	19.1	20.2	18.7

So, it should be mentioned that there is a real dependence between tendencies of change of economic activity results in the state, expressed with the help of GDP, and the results of appropriate fiscal policy as main interrelated determinants of general economic growth of the state. It is clear that while making such comparison important nuances appear, to which attention should be paid. But, to our mind, there is a dependence between fiscal activity of state, fiscal policy, fiscal regulation and macroeconomic results, which fix effective parameters of national economy functioning.

Conclusion

Taking into consideration everything mentioned above, a conclusion can be made, that in case of state strategy orientation on public and economic development of the country, on overcoming and reducing of possible negative influence of economic crisis phenomena, fiscal policy must solve not only fiscal tasks, but also consider realization of regulative function as one of the most priority directions. Assuming this, the most important tasks of fiscal policy, together with traditional classical support of income part of state budget, are: regulation of combined call and combined proposition, restraining of inflation processes, possibility to save up money, stimulating of investment and innovative activity, ensuring of preconditions for the creation and development of competitive environment for the involvement of additional costs and encouraging of enterprising activity etc. It is evident that fulfilment of all these tasks will allow to create a system of the effective fiscal regulation, directed to counteraction to cyclicity, possible appearance of crisis phenomena in the economy and ensuring of stable economic development of the country.

References

- [1] Луценко І. С. Сучасне трактування сутності податкової політики в сфері зовнішньоекономічної діяльності / І. С. Луценко // Економіка та держава : Міжнародний науково-практичний журнал. – 2010. – № 3. – С.63-65.
- [2] Рожко О. Д. Оцінка стану формування податкових надходжень в Україні / О. Д. Рожко // Економіка та держава : Міжнародний науково-практичний журнал. – 2011. – № 12. – С. 56-58.
- [3] Оксененко А. А. Аналіз світового досвіду реалізації податкової політики та визначення впливу податків на соціально-економічний розвиток країни / А. А. Оксененко // Формування ринкових відносин в Україні : Збірник наукових праць. – 2012. – № 2. – С. 11-17.

- [4] Соколовська А. М. Податкова політика України у контексті її впливу на розвиток економіки / А. М. Соколовська // Фінанси України. – 2006. – №9. – С. 65-81.
- [5] Романюк М. В. Податкове регулювання як дієвий інструмент антикризової економічної політики / М. В. Романюк // Фінанси України. – 2009. – № 12. – С. 66-71.
- [6] Варналій З. Вплив оподаткування прибутку на економічний розвиток України / З. Варналій, Д. Серебрянський // Економіка України. – 2010. – № 5. – С. 55-69.
- [7] Крисоватий А. І. Податкові трансформації та економічне зростання / А. І. Крисоватий, Т. В. Кошук // Фінанси України. – 2008. – № 9. – С. 10-24.
- [8] Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Назва з екрана.
- [9] Офіційний сайт Рахункової палати України. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/>. – Назва з екрана.

Digitalizácia rezortu školstva do roku 2020

Dagmar HRAŠKOVÁ*

Digitizing of Slovak educational system until year 2020

Abstract

Future and prosperity of the countries depends mainly on the upbringing and education of their citizens. The arguments are the same for politicians, scientists, economists, futurologists and managers at all levels. Globalization of the economy is moving from a national to a global economy, and global interconnectedness and interdependence brings many very rapid changes, which affect not only the economy but also all areas of our lives, for example culture, politics, science, technology, education. The world today is characterized by the explosion of information and the rapid pace of innovation and this trend is accelerating. Enlargement of the European Union and the emergence of a united Europe therefore requires promotion of the European dimension of education, student and teacher mobility within the EU and active participation in EU education programs.

Keywords: digitization, education, digital curriculum, innovation, technology

JEL Classification: I25, I28

Úvod

Koncepcia digitalizácie rezortu školstva s výhľadom do roku 2020, tzv. DIGIPEDIA 2020, prináša základnú predstavu ďalšieho rozvoja a kvality vzdelávania z pohľadu celosvetových trendov digitalizácie a rozvojových potrieb Slovenska. Ak má rezort školstva SR udržať krok s ostatnými krajinami EÚ, pripravovať absolventov schopných reagovať na potreby moderného trhu práce, rozvíjať vedecko-výskumný potenciál spolu so slovenským priemyslom a všetko to robiť s čo najmenším administratívnym zaťažením, je komplexná digitalizácia v súčasnom zložitom globálnom prostredí nevyhnutnosťou. Ak chce Slovenská republika patriť aj v budúcnosti medzi ekonomicky úspešné krajiny, ide o nevyhnutný proces. Preto je potrebné už v súčasnosti začať intenzívne pripravovať študentov na požiadavky trhu práce v budúcnosti, ktoré budú klásť vysoké nároky na digitálnu gramotnosť absolventov. Predpokladom rozvoja digitálnej gramotnosti je modernizácia vzdelávania s využitím informačných a komunikačných technológií.

1 Prečo digitalizácia vzdelávania?

Digitalizácia vzdelávania v školstve nie je len o moderných technológiách a zručnostiach na ich využívanie. Jej hlavným cieľom je poskytnúť žiakom a študentom, čo najkvalitnejší a najaktuálnejší vzdelávací obsah v digitálnej forme a zároveň moderné softvérové nástroje na vzdelávanie. Digitálny vzdelávací obsah predstavuje dôležitý nástroj a pomôcku pre učiteľov, ktorá im uľahčuje prácu a zvyšuje atraktivitu vzdelávania pre žiakov a študentov. Jeho implementácia je logickým krokom v súčasnej dobe, založenej na rozsiahlom využívaní informačno-komunikačných technológií interaktívneho charakteru. Vďaka digitálnemu vzdelávaciemu obsahu sa podstatne zlepšia možnosti pedagógov v oblasti vizualizácie zložitejších dejov a procesov, aktívneho zapojenia študentov či prepájania teoretických poznatkov s praxou. Systém digitálneho učiva pritom umožní jeho priebežnú aktualizáciu a jednoduchú distribúciu s nižšími nákladmi. Digitálne učivo zároveň umožní zjednodušiť návrh, tvorbu a distribúciu špecializovaného digitálneho vzdelávacieho obsahu a kompenzačných pomôcok pre žiakov so zdravotným postihnutím, či so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami.

* doc. Ing. Dagmar Hrašková, PhD., Katedra ekonomiky, Fakulta PEDAS, Žilinská univerzita v Žiline, Univerzitná 1,010 26 Žilina, e-mail: dagmar.hraskova@fpedas.uniza.sk

Piliere digitalizácie školstva

Aby bol proces digitalizácie školstva plnohodnotný, musí byť komplexný a pokrývať všetky dôležité oblasti, preto sa rezort školstva SR rozhodol postaviť proces digitalizácie na troch pilieroch. Prvým je zabezpečenie digitálneho obsahu najmä pre regionálne školstvo, kde sa bude zdôrazňovať nielen kvalita digitálneho vzdelávacieho obsahu, ale aj možnosť jeho prepojenia s konkrétnymi učebnicami, printovými metodickými príručkami pre učiteľov, či pre študentov. Hlavným cieľom tohto piliera nie je nahradiť tradičné vzdelávacie materiály digitálnymi, ale vzájomne ich integrovať a rozšíriť tak možnosti vzdelávania, uľahčiť prácu pedagógom a zatriktívniť výučbu pre študentov. Druhým nevyhnutným pilierom, na ktorom bude postavený proces digitalizácie školstva je modernizácia potrebnej infraštruktúry. V rámci nej bude do každej školy zavedený vysokorýchlostný internet, ktorý zvýši dostupnosť online vzdelávacieho obsahu a interaktívnych nástrojov. Okrem toho sa plánuje vybaviť školy nevyhnutnou modernou vzdelávacou technikou, ktorá umožní využívať digitálny vzdelávací obsah v bežnej výučbe. Tretí pilier patrí medzi prioritné, je ním zvyšovanie digitálnych zručností pedagógov, ktorí aj v dobe digitálnej výučby budú mať naďalej nezastupiteľnú úlohu. Aby však mohli sprostredkovať poznatky žiakom a študentom aj v digitálnom prostredí, budú musieť byť na svoju úlohu primerane odborne pripravení.

Základné ciele digitalizácie školstva

Koncepcia digitalizácie rezortu školstva zahŕňa potreby strategických oblastí, ako je napr. rozvoj infraštruktúry, optimalizácia elektronických služieb, digitalizácia učiva, digitálne zručnosti a spolupráca so zamestnávateľmi. Medzi jej základné ciele patrí rozvoj najmodernejších technológií na podporu výučby a výskumu, implementácia modernej centralizovanej infraštruktúry informačných a telekomunikačných technológií pre potreby regionálneho a vysokého školstva, vzdelávacích a vedecko-výskumných pracovísk a športových organizácií, digitalizácia vzdelávania v materských, základných, stredných a vysokých školách, ako i optimalizácia procesov v rezorte a ich podpora zavedením elektronických služieb, naviazaných na eGovernment.

2 Súčasný stav rezortu školstva

Súčasný stav rezortu školstva a vedy SR sa opiera o moderné technológie, no napriek nemalým investíciám zo štátneho rozpočtu, štrukturálnych fondov EÚ a ďalších zdrojov, je miera digitalizácie školstva a vedy rôznorodá. Kým v niektorých oblastiach, ako napr. vo vybavení škôl počítačmi a využívaní výpočtovej techniky učiteľmi sa dosiahli dobré výsledky, v iných oblastiach len ťažko možno hovoriť o efektívnom využití potenciálu, ktorý digitalizácia prináša. Prístup škôl k internetu, najmä z pohľadu prenosovej rýchlosti, sa každoročne zlepšuje, avšak stále nedosahuje dostatočnú úroveň. Kým v roku 2009 malo 2/3 škôl pripojenie nižšie ako 2Mbit/s, v roku 2012 to už bolo len 40% škôl. Postupné zvyšovanie rýchlosti pripojenia škôl k internetu má však stále príliš pomalé tempo. K 31.12.2012 mala totiž len každá piata škola pripojenie s rýchlosťou vyššou ako 12Mbit/s. Postupne narastá aj počet počítačov na základných a stredných školách s pripojením na internet (z 85 % v 2009 na 91 % v 2012), pričom ¼ počítačov v regionálnom školstve sú používané vo vyučovacom procese. V roku 2012 pritom pripadal jeden počítač na 3,8 žiakov, čo je mierne zlepšenie oproti roku 2009, kedy jeden počítač pripadal na skoro piatich žiakov. Za ostatné roky však dochádza k spomaleniu obnovy počítačového vybavenia na školách. Kým v roku 2009 bola viac ako 1/3 počítačov novonadobudnutých, v roku 2011 to bolo už len 10 %, čo predstavuje výrazný pokles. Na vysokých školách je prístup študentov k počítačom o niečo lepší, keďže v roku 2011 pripadal jeden počítač na 3,2 študentov. Len 2/3 počítačov na vysokých školách sa však priamo využíva vo vyučovacom procese. Základné a stredné školy sú na tom podstatne horšie z pohľadu digitálnych vzdelávacích pomôcok (ako napr. interaktívne tabule, dataprojektory a pod.). Napriek ich rastúcemu počtu, pripadala v roku 2011 jedna interaktívna tabuľa na 91 žiakov a jeden dataprojektor na 36 žiakov. Digitálne vzdelávacie pomôcky sú pritom kľúčové pre prístup žiakov k digitálnemu učivu. Zlepšuje sa aj pripravenosť učiteľov v regionálnom školstve na digitálne vzdelávanie, keďže skoro všetci učitelia využívajú počítače. Avšak len 43 % ich v roku 2012 využívalo počítače pravidelne vo vyučovacom procese. To je len mierny nárast oproti roku 2009, kedy ich pravidelne využívalo

38 % učiteľov. Zodpovedá tomu aj počet učiteľov, vyškolených na využívanie informačných a komunikačných technológií. Napriek tomu, že viac ako 90 % učiteľov absolvovalo školenia v tejto oblasti, len mierne viac ako 1/5 z nich nadobudli pokročilé kompetencie.

Digitálna agenda EÚ

Digitálna gramotnosť, rozvoj zručností a dostupnosť moderných technológií, je jednou z priorit Digitálnej agendy EÚ. Aj keď porovnávanie jednotlivých krajín je zložité z pohľadu rôznorodých národných vzdelávacích systémov, Európska komisia sa v roku 2011 pokúsila o prvé porovnanie pokroku v digitalizácii vzdelávania v jednotlivých členských krajinách EÚ v rámci Prieskumu škôl IKT vo vzdelávaní. V prístupe žiakov a študentov k počítačom dosiahlo Slovensko slušné výsledky, keďže priemerný počet žiakov a študentov na jeden počítač v EÚ je medzi 3,2 a 7. Horšie dopadlo Slovensko z pohľadu pripojenia škôl na internet, kde 9 z 10 žiakov a študentov v EÚ má v školách prístup k širokopásmovému internetu. Slovenskí žiaci a študenti nadpriemerne využívajú IKT, avšak väčšia časť ich viac využíva doma ako v škole. Slovensko sa rovnako dobre umiestnilo z pohľadu využívania IKT učiteľmi. Pripravenosť učiteľov využívať IKT však negatívne ovplyvňovala nízka miera prístupu k digitálnym službám, resp. vysoké prekážky k prístupu. Najhoršie dopadlo Slovensko z pohľadu pripravenosti škôl na digitalizáciu, z dôvodu slabého technického zázemia a nízkych rýchlostí internetového pripojenia.

Doterajšie skúsenosti s informatizáciou rezortu školstva priniesli viacero poučení, o ktoré sa ďalší rozvoj digitalizácie musí opierať, všetky aktivity sa preto budú riadiť nasledovnými princípmi:

Prístup k najnovším technológiám - tempo inovácií v oblasti IKT vytvára vysoký tlak na aktuálnosť používaných technológií v rezorte školstva. Najlepším príkladom je prudký nábeh tabletov, ktoré ešte pred 3 rokmi tvorili nepatrnú časť trhu. Zadefinovanie aktivít digitalizácie by sa preto nemalo orientovať na konkrétnu technológiu, ale malo by počítať s tým, že v priebehu najbližších rokov dôjde k ďalšiemu pokroku. Najnovšie technológie pritom musia byť postavené na báze interaktivity a interdisciplinarity.

Udržateľnosť – správa, podpora a obnova, kvalita

Všetky aktivity digitalizácie musia hneď od návrhu počítať s potrebami a nákladmi na udržateľnosť investícií. Treba tak predísť základnému nedostatku minulých investícií do IKT, kedy boli zásadne podcenené náklady na správu, podporu a obnovu IKT vybavenia v školách, vedecko-výskumných organizáciách a ďalších organizáciách. Zásadný je dôraz na kvalitu výstupov IKT investícií a projektov, ktorá bude merateľne stanovená na začiatku investície alebo projektu a bude vyhodnocovaná počas celého obdobia ich používania.

Partnerstvo so súkromným sektorom

Digitalizácia v oblasti vzdelávania je globálny trend, v rámci ktorého je nositeľom inovácií najmä súkromný sektor. Súkromný sektor je zároveň základným prijímateľom absolventov vzdelávacieho systému. Z pohľadu nastavenia cieľov digitalizácie a zabezpečenia kvalitného a aktuálneho obsahu je preto kľúčové úzke partnerstvo so súkromným sektorom. Cieľom partnerstva pre digitalizáciu je nadviazať na spoluprácu so súkromnou sférou pri implementácii cieľov danej koncepcie. Na základe štúdie realizovateľnosti ministerstvo určí najvhodnejší model fungovania partnerstva pre digitalizáciu, ktorý umožní najefektívnejšie využívanie skúseností súkromného sektora na spoločné verejnoprospešné aktivity. Súkromný sektor celosvetovo je a bude zdrojom inovácií v oblasti IKT. Zároveň je základným odberateľom absolventov vzdelávacieho systému a výsledkov výskumu, pričom určuje použiteľnosť jednotlivých technológií na podporu rozvoja slovenského hospodárstva. Spolupráca so súkromným sektorom pri príprave a implementácii digitalizácie zaručí, že aktivity udržia krok s celosvetovým vývojom a zároveň sa zamerajú na najvhodnejšie technológie z pohľadu ich využiteľnosti pre rozvoj slovenského hospodárstva.

V záujme digitalizácie rezortu do roku 2020 je potrebné rozvíjať strategické oblasti, ako sú infraštruktúra, optimalizované elektronické služby, digitálny vzdelávací obsah, digitálne zručnosti, ako i spoluprácu so zamestnávateľmi. Rozvoj týchto strategických oblastí bude zameraný na všetky agendy rezortu a to regionálne školstvo, t. j. materské, základné a stredné školy, vysoké školstvo, vedu a výskum, ako aj šport. V jednotlivých oblastiach budú aktivity vyvíjané v spolupráci so zainteresovanými rezortmi, najmä rezortmi hospodárstva, práce, sociálnych vecí a rodiny, kultúry, zdravotníctva, vnútra a obrany. V každej oblasti bude zároveň špecifikovaný prínos pre žiakov a rodičov, učiteľov a školy, rezort a trh práce, pričom ciele budú zamerané na vybudovanie infraštruktúry na podporu digitalizácie vzdelávania v materských, základných, stredných, špeciálnych a vysokých školách, ako aj umeleckých školách a ďalších vzdelávacích inštitúciách, rozvoj najmodernejších technológií na podporu výučby a výskumu na vysokých školách a vo výskumných organizáciách, ako i implementáciu modernej centralizovanej IKT infraštruktúry pre potreby regionálneho a vysokého školstva, vedecko-výskumných a športových organizácií.

Prioritou do roku 2016 bude zabezpečiť digitálne vzdelávacie pomôcky a programové vybavenie na umožnenie digitálneho vzdelávania minimálne do každej druhej triedy v materských, základných a stredných školách, širokopásmový bezpečný internet do každej materskej, základnej, strednej a vysokej školy, vrátane vedecko-výskumných organizácií a ďalších inštitúcií v pôsobnosti rezortu, adekvátne koncové zariadenie umožňujúce digitálne vzdelávanie pre každého učiteľa v regionálnom a vysokom školstve, ako i vybudovanie centralizovanej infraštruktúry na prístup k digitálnemu učivu.

Prioritou do roku 2020 bude zabezpečiť digitálne vzdelávacie pomôcky a programové vybavenie na umožnenie digitálneho vzdelávania v každej triede v materských, základných, stredných a vysokých školách, adekvátne koncové zariadenie umožňujúce digitálne vzdelávanie pre každého žiaka, ako i posilnenie vysokovýkonnej výpočtovej infraštruktúry.

Financovanie digitalizácie školstva

Implementácia Konceptie informatizácie rezortu školstva bude vyžadovať významnú investičnú podporu štátu. Na tento účel budú k dispozícii 3 rôzne typy finančných zdrojov - štátny rozpočet, štrukturálne fondy EÚ v programovom období 2014-2020, ostatné zdroje, vrátane súkromných a iných verejných zdrojov. V spolupráci s priamo riadenými organizáciami, samosprávami, vysokými školami, vedecko-výskumnými inštitúciami a partnerstvom pre digitalizáciu, budú ciele a priority Konceptie premietnuté do návrhu Rozpočtu verejnej správy a zároveň do návrhu programových dokumentov na čerpanie štrukturálnych fondov v programovom období 2014-2020. Zámerom Konceptie je vyčleniť každoročne minimálne 50 miliónov EUR, ktoré budú určené na jej strategické oblasti.

Záver

Koncepcia informatizácie rezortu školstva predstavuje rámcový plán digitalizácie rezortu do roku 2020, na naplnenie jej konkrétnych cieľov v jednotlivých strategických oblastiach rozvoja budú vypracované akčné plány, ktoré presne naformulujú úlohy a zodpovedné inštitúcie na plnenie tejto koncepcie. Jej súčasťou je aj vzdelávací portál *Naučteviac.sk* pre moderných učiteľov, ktorý obsahuje viac ako 35 000 interaktívnych vzdelávacích materiálov. Učiteľom ponúka viaceré online nástroje pre jednoduché vyhľadávanie materiálov, prípravu učebných materiálov na vyučovacie hodiny, vytváranie zadaní a domácich úloh pre žiakov a ich kontrolu. Vzdelávací portál pre žiakov *Naučsaviac.sk* prináša pre žiakov moderný spôsob vypracovávania úloh, zadaných učiteľom. Práca s úlohami sa pre nich stáva zábavnou a motivujúcou k dosahovaniu čo najlepších výsledkov. Vytváranie úloh a výsledky od žiakov má učiteľ k dispozícii na vzdelávacom portáli pre učiteľov *www.nauceviac.sk*.

Literatúra

- [1] Koncepcia informatizácie rezortu školstva s výhľadom do roku 2020 –MŠSR.
- [2] www.iedu.sk – centrálny portál rezortu školstva, <http://www.nauceviac.sk/>.
- [3] <https://www.minedu.sk/nove-trendy-vo-vychovno-vzdelavacom-systeme>.

Investment, Insurance and Pensions in the UK

Russell GERRARD*

Abstract

The historical development of investments, insurance and pension funds in the UK are considered in the article. It presents an outline of the principal features of the UK economy, indicating how they originated and some of the factors which influenced their development into their current form. The role of the UK financial market and London is showed in the global economy.

Keywords: *investment, insurance, pension funds, stock exchange, financial services*

JEL Classification: E44, G20, N2

Introduction

This article is an expanded version of a talk presented at VŠEMVS in Bratislava on 14 April 2014. It presents an outline of the principal features of the UK economy, indicating how they originated and some of the factors which influenced their development into their current form. As this is such a broad overview of the subject, some aspects of the article have been simplified to a certain extent. The list of references at the end should permit those with an interest in the details to satisfy their curiosity.

Non-Life Insurance

Marine insurance

The first form of insurance recorded in London was the insurance of ships and cargoes: the earliest UK policy we have is from 1547, although there is evidence (see Leonard, 2014) that insurance of cargoes carried between Italy and London was already available from Italian merchants in the early 15th century. Indeed, the 1547 policy was written in Italian, even though the parties to the contract were all English.

When it opened in 1688, Edward Lloyd's Coffee House near the Tower of London soon became popular with seamen, traders and ship owners, since Lloyd provided them with a source of the latest shipping news. The presence in one place of everyone involved in the shipping business gave rise to a market in insurance contracts for shipping (Lloyd's, 2014). The growth of Lloyd's of London paralleled the growth of the British merchant fleet, and both attained a position of great influence in their respective markets.

Fire insurance

Evans (1987) states that fire insurance was a German invention; the idea of requiring all residents of London to pay a fire insurance premium features in documents of the 1630s. This proposal was not accepted into law, as it did not meet with the approval of the King, and indeed the issue of fire insurance did not receive much further attention until after the Great Fire of London in 1666. An insurance company called the Fire Office was set up in London in 1681 (Jenkins and Yoneyama, 2000). For more than a century, fire insurance and marine insurance were the principal forms of insurance available on the London market.

Other forms of non-life insurance

Accident insurance is a more modern development; specialist insurance products were marketed from the 1840s. The first company offering this form of insurance was the Railway Passengers

* Dr Russell Gerrard PhD, Associate Dean for the Undergraduate Programme, Cass Business School, City University, Northampton Square, London EC1V OHB, United Kingdom, e-mail: r.j.gerrard@city.ac.uk

Assurance Company, formed in 1848, which sold policies offering compensation to passengers injured in railway accidents, a relatively frequent occurrence at the time. The popularity of this form of insurance was increased by the fact that it was easy to buy: passengers could buy a ticket with insurance included. (Woodward, 1917)

Burglary insurance was first offered by Lloyd's in 1887.

When the first motor vehicles arrived in the UK, the insurance industry was quick to offer motor insurance, starting from 1896. The policies were simply adapted versions of insurance policies for drivers of horse-drawn vehicles, and it was only 10 years later that the premium charged for the insurance product began to vary depending on the size of the engine (Aviva, 2014).

In the twenty-first century motor insurance is the largest sector of the insurance industry: by law, every driver must have a minimum level of insurance. However, many accidents continue to be caused by uninsured drivers, who constitute around 4% of the drivers on the roads¹ but tend to cause a disproportionate number of accidents; the effect of this is that the premiums of law-abiding drivers are increased.

House insurance is also common: in the UK, the standard insurance arrangement is that buildings are covered by one policy, contents by a separate policy.

Private health insurance is not as common as in some other countries, as the UK's National Health Service is regarded as being generally adequate. Around 11% of the UK population is covered by one kind or another of private health insurance²; the current trend is that employer-funded health insurance is declining, whilst there is a corresponding increase in the number of policies paid for by individuals.

Unusual kinds of insurance

Almost anything can be insured: festival organisers can buy insurance against bad weather; pianists can insure their hands; companies can buy insurance against fraud by their employees

Insuring against catastrophes such as natural disasters or terrorist attacks is a problem: some structures are so big that no insurer could not afford to pay out on all the claims which might arise. This is leading to the commoditisation of insurance with products like "cat bonds" (Financial Times, 2014), where investors put money into the insurance industry to contribute towards costs in the event of a catastrophe, but receive a good return on their investment if no catastrophe takes place.

Annuities

An annuity is a regular payment – originally made once a year – which continues until some specified event occurs; this event typically involves the death of the person receiving the payments, although in past times it was common to base the annuity on the life of another person.

In modern times we associate annuities with pensions, but this has not always been their function: see Kopf (1940) for a discussion of early forms of annuity.

Wealthy men often used annuities to leave a guaranteed income to their wife or children. In addition, the King or Queen used to grant annuities to favourite courtiers in return for doing a little work (or none): this was a way of providing the courtiers with an income so that they could spend their time at the Royal Court without having to go out and earn money.

It was only in the 1830s that annuities were advertised as a means of providing for yourself in your old age, although evidence suggests that a good proportion of annuities were already being purchased for exactly that purpose.

¹ Source: Motor Insurers' Bureau

² Source: Private Healthcare UK

Edmond Halley

The mathematician and scientist Edmond Halley – known for Halley's comet – developed the first mortality tables based on data from Wrocław provided by Caspar Neumann. These were published in 1693. A number of mathematicians, including the well-known DeMoivre, investigated Halley's methods and proposed less laborious ways of calculating the numerical values, but the structure of a modern life table would still be familiar to Halley.

Halley's work can be regarded as the foundation of demography and a significant influence on the development of actuarial science.

The sale of annuities was very widespread in the UK at the end of the 17th century and the beginning of the 18th. However, fraud was common: there were sellers of annuities who just took the money and paid nothing to the annuitants, and equally there were many families who pretended that the annuitant was still alive so that they could collect the money. The problems became so frequent that the government put a stop to the selling of annuities until suitable regulatory methods could be devised.

Life Assurance

As reported in Aviva (2014), the first known UK life assurance policies date from the 1580s, but life assurance was on an informal basis – in the form of contracts between individuals – until 1706, when the Amicable Society for a Perpetual Assurance Office, the world's first company offering life insurance, was started.

To begin with, everyone was charged the same premium regardless of age; to take account of the fact that older people would expect to pay fewer premiums before death, applicants aged over 55 were simply rejected.

James Dodson, a mathematician and actuary, was rejected for life assurance because he was too old. He worked with Halley's mortality tables to devise a system for setting a fair premium for everyone, based on their age and life expectancy – the term "expectation of life" had first been introduced by DeMoivre (Kopf, 1940).

Although Dodson intended to use his work to found a company offering life assurance to everybody, he was no businessman, and it was not until 1762 that The Equitable Life Assurance Society was founded to put Dodson's system on a commercial basis. The company remained in business for over 200 years.

Life assurance in modern times

The main purpose of life insurance, as originally conceived, is to provide money for your wife, husband or children when you die. In modern times, however, many policies have an investment element, so that policyholders who pay premiums for many years can see a return on their money during their lifetime. Examples of this are "with-profits" schemes, where the policyholders share in the profits of the insurance company.

In some countries life insurance is a very popular form of investment. South Africa is a particularly good example, as life insurance premiums make up more than 10% of GDP (Munro and Snyman, 1995).

The popularity of life insurance as opposed to saving for a pension or other investments depends on how much tax must be paid: this is different in different countries. In the UK, for example, pension contributions (up to a certain limit) are tax-free, whereas life insurance premiums are subject to tax.

Pensions

The right to a pension

Until 1908 in the UK, the Poor Law stated that old people who had no means of support had to work in workhouses. We associate the idea of a workhouse with the Victorians, who firmly believed that people who received support from the state should be required to carry out some form of work to earn their keep. The conditions in workhouses were awful, but for many people this represented the only way to survive at all.

The Old Age Pensions Act of 1908 provided a pension of 5 shillings per week (25p) to poor people over 70, subject to their fulfilling a list of criteria (Thurley, 2008). Although it was agreed that such provision for old people was needed, there were worries that the cost of the scheme might be too high if people started living longer.

1911 saw the introduction of a contributory pension: people in work pay National Insurance contributions, and can claim benefits when they are sick, unemployed or too old to work. The aim is to ensure that the payments made out of the fund to people unable to work should be balanced by payments into the scheme made by workers.

For a long time the state pension age for men was 65, for women 60. However, as a result of gender equality legislation, the pension age for women will increase to 65 by 2018, and then the pension age for both men and women will rise to 66 by 2020, subsequently to 67 and then to 68.

The current pension system

Everyone is entitled to the basic state pension as long as they have paid National Insurance contributions for 30 years. But the basic state pension is not very generous, and 85% of people going into retirement have additional sources of income (Pensions Policy Institute, 2013).

Almost all workers pay into an occupational pension scheme; a recent law means that all employers must make a pension scheme available to their workers, and there has been advertising to encourage the workers to join their employers' schemes.

Some older occupational pension schemes provide pensions which are related to the employee's salary just before retirement: these are Defined Benefit schemes (DB), which work by adjusting the level of contributions made by the employees so that the fund has enough money to pay the pensions. However, the problem with DB schemes is that they rely on high interest rates, and in recent years investment returns have been low. This explains why a large proportion of DB schemes have had to change their nature and become, like all new occupational pension schemes, Defined Contribution (DC) schemes, where the size of a person's pension is determined by how much they have paid into the scheme and how much interest it has earned.

It is also possible to set up additional, private pensions: up to a certain limit, payments into a pension fund are not taxed, and this makes pension funds attractive places for the investment of money.

Banking

Until the 1640s many UK merchants stored surplus money in the Tower of London

When, in 1640, Parliament would not allow him to raise taxes to fight a war with Scotland, King Charles I went into the Tower of London and "borrowed" 130 thousand pounds of gold bullion to pay the soldiers (see Goosen et al, 2008). Although the King repaid this money at the end of the war, the event demonstrated that the Tower of London was not the safest place to leave money; after this event, money and valuable objects were more often deposited with goldsmiths, who effectively became bankers. The goldsmiths' receipts for coins left in their possession began to be regarded

as currency: a receipt for one pound from a well-known goldsmith could be used to buy one pound's worth of goods. In other words, banknotes had effectively been introduced into the UK economy.

The Bank of England

In January of 1672 King Charles II found himself in need of £1.3 million to pay for a war against the Netherlands. He had previously borrowed a similar sum and had promised to repay the debt in January; by refusing to repay, he was left with the money he needed to finance the war. The war went badly and was abandoned two years later, but the effect of the King's financial manoeuvres was to bankrupt some of the leading goldsmiths (Quinn, 1997). What was needed was a central bank which could bear the burden of lending to the King without running the risk that individuals would be ruined if the King proved unable to repay his debts.

The Bank of England was founded in 1694 (Thornbury, 1878); it lent £1.2 million to the new King William III and received 8% interest and the right to print banknotes up to the value of £1.2 million. It was, however, not owned by the state – the Governor and Directors of the Bank were private subscribers – and aroused the enmity of the goldsmiths. The Bank survived by lending money to influential people and by encouraging Isaac Newton, the Master of the Royal Mint, to speed up the production of new, standardised, coins for general use.

Laws favouring the Bank of England meant that private banks could only be small, local affairs. For example, a law passed in 1708 stated that a bank could only print banknotes if it had no more than six partners. It was to be more than a hundred years until a bank was able to open branches in cities across the country, and even now there are only very few banks which have branches on high streets from one side of the country to the other.

The Bank of England was nationalised after the Second World War. It now sets the Minimum Lending Rate and is responsible for the money supply, with the aim of controlling inflation and helping the economy to grow at a sustainable rate. It is also responsible for overseeing the banking industry in the UK, ensuring that banks, building societies and credit unions are financially sound (Bank of England, 2014).

Companies and Corporations

Partnerships, companies and corporations are legal constructs, each of which possesses particular rights and responsibilities as a business entity. They are owned by the partners or the shareholders, and the rights and responsibilities of the owners are clearly set out.

Joint-stock companies

An essential feature of the UK financial system is that people who do not have enough money to set up their own ventures can buy shares in ventures set up by others. A joint-stock company was conceived as a company founded by a number of individuals, who each contributed a varying amount of money to the setting up of the company, in exchange for a proportional share in the venture. The first such company in the UK was the Muscovy Company of 1555, founded to conduct trade with the Russian Empire, but the concept of the joint-stock company was extremely popular and the number of such companies increased greatly in the 17th century.

Corporations

Corporations are large companies set up for the purpose of undertaking a task which is assumed to be too large to be carried out by an individual. Examples include the British East India Company (established in 1600), the South Sea Company (established 1711 to trade with South America) and a number of corporations designed to build railways and canals or to undertake mining operations. A corporation is owned by its shareholders, but it has a legal existence in its own right, so is responsible for its own debts – the liability of the shareholders is strictly limited, as explained by Hessen (2008).

As originally conceived in the UK, a corporation could only be created by an Act of Parliament or Royal Charter. As a result, the number of corporations was quite limited. In the 19th century, however, the formation of corporations was made easier; there is now a simple process of registration.

Limited Liability

Although a corporation involves limited liability, that was not true for other forms of company. It was only in 1855 that groups of individuals were able to set up companies (not corporations) without exposing their personal fortunes to the risks of the market.

Investment and the Stock Exchange

People with unused money have always looked for ways to invest it. Trading has always been a profitable activity, with long-distance ventures generally more profitable, and more risky, than local activities. Voyages of exploration, to discover new sources of wealth on other continents, were also attractive to those with money to spare.

These, though, were the high-profile ventures. It was far more common to invest money in local schemes, such as building houses and renting them out. These were far less risky, and had the added benefit that the property owner could see that the investment was in good shape.

In the modern era there was the opportunity for profitable investment in transport infrastructure, such as turnpike roads, canals and railways, via corporations.

The industrial age offered capitalists great wealth from setting up manufactories to make and sell goods. Other 19th century capitalists made fortunes from importing exotic items from places like India.

The basis of the capitalist financial model is that investors are able to use their capital to finance activities which will bring in more capital. The role of a financial institution such as a stock exchange is to make it easy for those who want to invest capital to get together with those who need capital.

Stock

One of the defining features of a joint-stock company is that any stockholder is free to sell the stock at whatever price is agreed with the buyer. One of the first companies which promoted the buying and selling of stock was the Dutch East India Company, which issued stock in 1602; members of the public were so keen to buy and sell the stock that six specific locations were set up where buyers and sellers could be sure of finding a broker to facilitate the transaction. These were the first stock markets, as indicated by Petram (2011).

Bonds

A bond is a document written by a corporation or by a government, promising to pay a fixed sum of money on a particular date, and usually agreeing to make interest payments at specified intervals until that date.

Government bonds have been issued since the 12th century, first by Venice, Genua and Florence (Taylor, 2013). They form the principal method for financing government debt. Government bonds are assumed to be free of risk, since a government can always print more currency or sell more bonds in order to preserve its financial reputation. However, the Russian rouble crisis of 1998, in which the Russian government defaulted on its bonds, shows that government bonds are not completely risk-free.

Corporate bonds, on the other hand, are issued by companies or corporations to raise funds. It has always been recognised that corporate bonds carry the risk of default, so are more risky than government bonds. The first corporate bonds traded in London are associated with the great 19th century ventures involved in the construction of the canals and the railways, as well as mining companies.

Derivatives

A derivative is a financial instrument whose value depends on the present or future value of a stock or a commodity. Examples are futures (where I contract to buy or sell at some specific future date) and options (where I have the right, but not the obligation, to buy or sell at some specific future date, for a price determined by a sometimes quite complicated formula).

Kummer and Pauletto (2012) show that the Babylonians, the Greeks and the Romans all had forms of contract which we would recognise as derivatives, but that it was 16th century Antwerp which saw the first market in which contracts for future deliveries of commodities were regarded as freely tradable items. At the same time, a number of contracts contained provisions that, if the spot price at the time of delivery was different from the price agreed at the time of the contract, the party who gained by this would refund some of the margin to the other party – this is very similar to the modern concept of hedging one's investments by the use of put or call options.

When Antwerp was largely destroyed by the army of the King of Spain, the trade in the financial products pioneered in Antwerp largely shifted to Amsterdam. The Dutch Prince William of Orange became King William III of England in 1689. When he came to London, he was followed by a number of the Amsterdam finance professionals, who brought with them knowledge of derivatives trading. (Kummer and Pauletto, 2012).

The London Stock Exchange

In 1698 Jonathan's Coffee House on Change Alley in London was posting lists of prices of stock and commodities (London Stock Exchange, 2014). This was the start of the London Stock Exchange, as it encouraged stock brokers, as well as individuals interested in buying or selling stock, to come to a single place where they could be confident that they would find someone to help with their transaction.

The early days of stock trading in London were marked by the low respect in which stockbrokers were held, largely because of their behaviour. This did not prevent the growth of the market for stock and associated derivatives: the history of investment in the South Sea Company demonstrates that investors were so keen to put their money into anything which might conceivably show a profit that they did not pay sufficient attention to the fundamental value of the assets. When the enormously inflated price of the shares in the South Sea Company came crashing down, a large number of investors lost their money. One consequence of this was that the trading of options was banned in London for a number of years, as was the short selling of stock (Weber, 2008). It is therefore reasonable to say that the South Sea Bubble (as the event was known) held back the development of derivatives trading in London.

One aspect of the role of a stock exchange is to allow companies to raise capital by selling a part of the business to investors. This is known as the *primary market* within the stock exchange – the name underlines the fact that it is the fundamental role on which all others are based. This function of a stock market has the effect of increasing the circulation of money: the money is taken out of banks, where it usually does very little, and is used for purposes of investment, encouraging the growth of the economy.

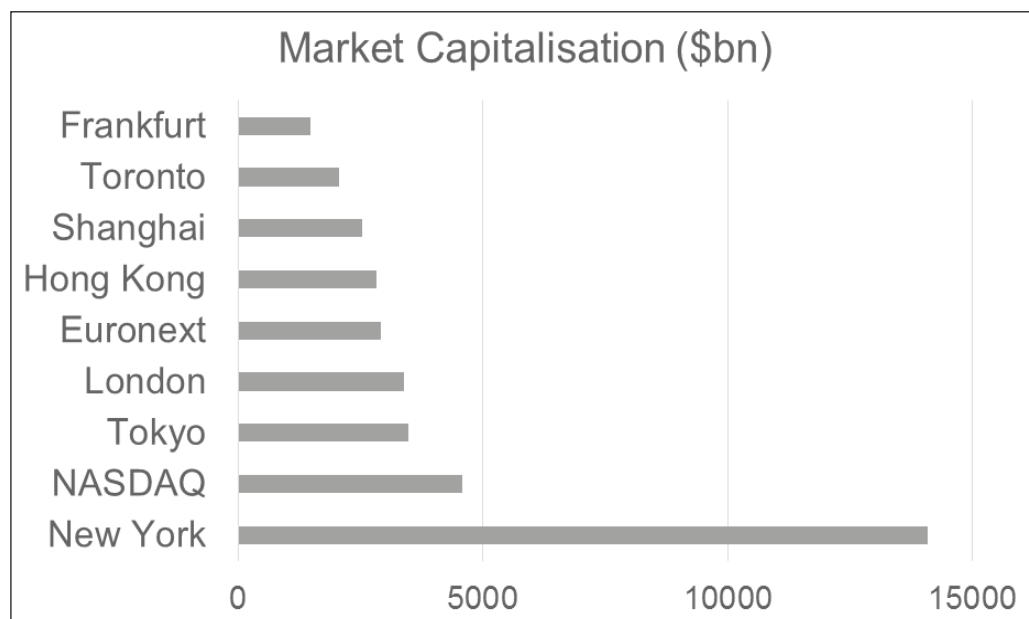
A second aspect of the role of a stock market is to allow investors to liquidate their holdings, thus releasing capital for other projects, or to trade assets in the hope of making a profit. This trading takes place in the *secondary market*.

Both the primary and secondary markets were available in London in the 18th century, but the lack of regulation added an element of risk to all transactions which were carried out on the exchange. The London Stock Exchange of today is an august and respected institution, with rules on membership and regulation of trades; the membership rules and trade regulation were introduced in 1801, which can therefore be considered to be the beginning of the modern form of the LSE. (London Stock Exchange, 2014)

Relative sizes of stock exchanges

The size of a stock exchange is measured either by the volume of trade going through the exchange or else by the size (market capitalisation) of all companies listed on the exchange. Figure 1 below shows that the London Stock Exchange is the fourth largest in the world in terms of market capitalisation.

Fig. 1 Comparison of world stock exchanges 2014

Source: Eurostat

Regulation of Financial Services

In the 14th century a law was passed in England to prevent people buying a lot of corn and then selling it later at a higher price in the same place (Gilligan, 1997).

This is one example of a body of legal practice known as the “law merchant”, which was a set of laws governing buying and selling, and was regulated by the merchant guilds in each town (Thomas, 1932). The development of this business law parallels that of the Italian cities in the 13th and 14th centuries, and there is evidence that the English merchants of the time had contact with their counterparts from other countries.

Edward IV, who was on the throne of England in the second half of the 15th century, was a successful businessman and merchant, who invested in a number of businesses within London. His understanding of what was required to help business in London led him to work to eliminate corruption in the exchequer (see Ross, 1998).

It is perhaps surprising that the King and the City of London often had a common interest but in the Middle Ages both of them often found themselves opposed to the strongly conservative forces of the barons, who tried to control the King by restricting his finances whilst at the same time trying to retain the power granted to them in the feudal system even though the financial strength of the merchant classes of London was allowing them to exert an increasing influence (Gilligan, 1997). The King had the power to grant Royal Charters to trading companies; increased trade meant more tax revenues for the King, so the alliance was a natural one.

The conduct of the business of the City of London was controlled by the Court of Aldermen. Aldermen were representatives of the guilds, mediaeval organisations of people who all worked in the same type of business. In other words, the City of London was allowed to regulate itself.

The close relationship between the King and the City made it difficult for the government to pass laws regulating the conduct of the City in the Middle Ages. However, the City was unwilling to be exploited by the King: the setting up of the Bank of England in the late 17th century was a reaction to Charles II's attempt to get around the difficulties of raising taxes by seizing the assets of the goldsmiths.

In 1700 London was the world's largest city, having 600,000 inhabitants, with 25% working in the ports or the City of London. The City considered itself essential to the success of England as a whole, and with good reason.

In 1697, when trading in stocks had become common, a law was passed requiring stock brokers to be regulated. But these rules did not last long: the City was so powerful that the regulations were removed in 1707, with regulatory responsibility reverting to the Court of Aldermen. In fact, until the Financial Services Authority came into existence in 1986, the City continued to be responsible for itself, and the guilds set up in the Middle Ages are still in existence, although for the most part they now act as charitable organisations.

Ethical standards

In the 19th century companies which issued stock were required to publish regular accounting information without delays (Gilligan, 1997). All companies had to be registered and have official addresses; names of company directors were recorded, as well as how many shares they owned. As already noted, the behaviour of the companies and their employees was regulated by the City of London. Regrettably, though, 19th century ethical standards in the City were very low: market manipulation and insider dealing were common. It was also common to sell shares in companies which had no hope of success and soon went bankrupt; the financial problems of these companies were kept secret before the sale because rules about disclosure of relevant information were not enforced.

In the 20th century laws were introduced to prevent fraud in investments, but the penalties were not severe until the introduction of the Financial Services Authority.

The financial crisis of 2008 was largely due to negligence, and could have been avoided if ethical standards had been strictly observed. This has focused the attention of the financial services industry on the need to act responsibly rather than pursuing profits at all costs.

London's role in the global economy

The UK is no longer a major manufacturing country.

Although London is a significant port, there are many bigger ones around the world.

London's stock exchange is large, but not the largest.

The world's largest futures exchange is now in Mumbai, where a great deal of futures trading in food and other commodities takes place. The Seoul exchange handles the largest volume of trading in options. The London Stock Exchange is therefore no longer a world leader in derivatives trading: perhaps this is a legacy of the South Sea Bubble.

London's principal role today is as a "clearing house": a clearing house is a mediator between two parties to a contract, ensuring that both parties do what they have promised. Many international transactions in shares, options, commodities, foreign exchange, and so on go through London, even if neither of the parties to the transaction is based in London.

The efficiency of the London financial market – a legacy of the light-touch regulation which it has enjoyed over the centuries – may be the reason why the City of London is still so important to the world's finances.

References

- [1] AVIVA. 2014. *History of Insurance*, retrieved from www.aviva.com/about-us/heritage/history-of-insurance/ on 12 April 2014.
- [2] Bank of England (2014), URL: <http://www.bankofengland.co.uk/about/pages/default.aspx>, accessed 25 May 2014.
- [3] CHANCE, Don M. 1998. *A Brief History of Derivatives* in *Essays in Derivatives* (1998, Wiley) – available from Wiley Online Library.
- [4] EVANS, R. 1987. *The Early History of Fire Insurance*, *The Journal of Legal History*, 8, pp. 88-91.
- [5] Financial Times. 28 April 2014. *Investors place bets on insurers' catastrophe bonds*, retrieved from FT.com.
- [6] GILLIGAN, G. .1997. *The Origins of UK Financial Services Regulation*, *The Company Lawyer*, 18, 167-176.
- [7] GOOSEN, W. - PAMPALLIS, A. - VAN DER MERWE, A. - MDLULI, L. 2008. *Banking in the New Millennium*, Republic of South Africa, Kenwyn: Juta.
- [8] HESSEN, R. 2008. *Corporations*. In David R. Henderson (ed.). *Concise Encyclopedia of Economics* (2nd ed.). Indianapolis: Library of Economics and Liberty.
- [9] JENKINS, D. - YONEYAMA, T. (eds). 2000. *History of Insurance. Volume 1: Fire*, London : Pickering & Chatto.
- [10] KOPF, E. W. 1940. *The Early History of the Annuity*, *Proceedings of the Casualty Actuarial Society*. 26, pp. 225-266.
- [11] KUMMER, S. - PAULETTO, Ch. 2012. *A History of Derivatives: a few Milestones*, presented at the EFTA Seminar on Regulation of Derivatives Markets, url: www.seco.admin.ch/themen/00513/00586/02150/index.html
- [12] LEONARD, A. 2014. *The Origins of London Marine Insurance*, online lecture delivered for Gresham and Defoe (Underwriters). Accessible from <http://www.gresham.ac.uk/lectures-and-events/gresham-and-defoe-underwriters-the-origins-of-london-marine-insurance>
- [13] Lloyd's of London (2014) *Corporate History*, most up-to-date version available online from <http://www.lloyds.com/lloyds/about-us/history/corporate-history>
- [14] London Stock Exchange (2014), *Our History*, url: <http://www.londonstockexchange.com/about-the-exchange/company-overview/our-history/our-history.htm>
- [15] MUNRO, A. - SNYMAN, A. M. 1995. *The Life Insurance Industry in South Africa*. Geneva Papers on Risk and Insurance 20, pp. 127-140.
- [16] Pensions Policy Institute (2013), *The Pensions Primer: A Guide to the UK Pensions System*.
- [17] PETRAM, L. 2011. *The World's First Stock Exchange: How the Amsterdam Market for Dutch East India Company Shares Became a Modern Securities Market, 1602-1700*, PhD thesis, University of Amsterdam, url: <http://dare.uva.nl/document/201694>
- [18] QUINN, S. 1997. *Goldsmith-Banking: Mutual Acceptance and Inter-Banker Clearing in Restoration London*, *Explorations in Economic History*, 34, pp. 411-432.
- [19] ROSS, Ch. 1998. *Edward IV*, Yale University Press.
- [20] TAYLOR, B. 2013. *Birds, Boats and Bonds in Venice: the first AAA Government Issue*, url: <http://www.ritholtz.com/blog/2013/12/birds-boats-and-bonds-in-venice-the-first-aaa-government-issue/>, accessed 26 May 2014

- [21] THOMAS, A. (ed.). 1932. Calendar of the Plea and Memoranda Rolls of the City of London volume 3: 1381-1412, url: <http://www.british-history.ac.uk/report.aspx?compid=36695>
- [22] THORNBURY, W. 1878. *The Bank of England*, Old and New London, Volume 1, pp. 453-473, url: <http://www.british-history.ac.uk/report.aspx?compid=45058>, accessed 25 May 2014
- [23] THURLEY, D. 2008. *Old Age Pensions Act 1908*, House of Commons Library report SN 4817.
- [24] WEBER, E. J. 2008. A Short History of Derivatives Security Markets (University of Western Australia).
- [25] WOODWARD, A..P. 1917. *The Disability Insurance Policy*, Annals of the American Academy of Political and Social Sciences, 70, pp. 227-237.

Nelegálna práca a nelegálne zamestnávanie v zmysle právneho rámca SR

Anna NEUMANNOVÁ* - Marián ŽIDÓ**

Illegal work and illegal employment under the legal framework of the Slovak Republic

Abstract

Illegal work represents that kind of illegal activity, which is contrary to a law or this contributes some illegal activity, which allows to illegal employees an income. Illegal employment represents some activity, when applicable provisions of labor legislation are not observed and which ephasizes on the activity of employers willing to use the workforce of persons without the fulfillment of a legal notifications, social contributions, tax and legal obligations. Both of these actions are contrary to the laws of the Slovak Republic governing business entities and individuals.

Keywords: *illegal work, illegal employment, employer, employee, economy of Slovakia*

JEL Classification: M21

Úvod

Problematika nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania sa stáva v súvislosti s ich veľmi častým výskytom v ekonomike prioritou pre riešenie tak z právneho, ako aj z ekonomického hľadiska. Právne riešenia spočívajú v zdokonaľovaní systému zákonov, ktoré riešia otázky nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania. Ekonomovia sa prostredníctvom rôznych metód snažia kvantifikovať dopady uvedených negatívnych javov na ekonomiku SR.

1 Nelegálna práca a nelegálne zamestnávanie, ich podstata a právne vymedzenie

Nelegálnu prácu môžeme definovať ako „profesionálne aktivity, vykonávané pravidelne za účelom zárobku, nie príležitostne, pritom sa pohybujú na hranici, alebo mimo povinností, daných právnym poriadkom, predpismi a zmluvnými záväzkami, s výnimkou tých neformálnych činností, ktoré sú súčasťou kriminálnej ekonomiky, pretože sú v rozpore s trestným zákonom“.¹

Z uvedenej definície vyplýva, že nelegálnou prácou rozumieme všetky aktivity, ktoré nie sú započítané do hrubého domáceho produktu, ale svojou povahou sú legálne. Nelegálne sa stávajú až v celkovom kontexte chápania nelegálnej práce, pretože výsledkom je neplatenie odvodov do poisťovní, nezdanenie aktivít, zamestnanci nie sú chránení pracovno-právnymi normami, atď.

Nelegálna práca zahŕňa vo svojej podstate dve základné skutočnosti, a to nelegálnu prácu a nelegálne zamestnávanie. „Nelegálnu prácu chápeme ako určitý druh nepovoleného vykonávania činností v rozpore so zákonom alebo neprihlásenú činnosť, ktorá umožňuje neprihláseným osobám príjem. Nelegálne zamestnávanie je zase činnosť, pri ktorej nie sú dodržané platné ustanovenia pracovno-právnych predpisov, a ktorá kladie dôraz na aktivitu zamestnávateľského subjektu ochotného využívať pracovnú silu osôb, a to bez splnenia zákonných notifikačných, odvodových, daňových a iných právnych povinností.“² Je teda spravidla konaním, ktoré vedome porušuje právo“.

* doc. Ing. Anna Neumannová, CSc., Vysoká škola ekonomie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra malého a stredného podnikania, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: anna.neumannova@vsemvs.sk

** Ing. Marián Židó, PhD., Vysoká škola ekonomie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra malého a stredného podnikania, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: marian.zido@vsemvs.sk

¹ BEDNÁRIK, R. - DANIHEL, M. - SIHELSKÝ, J. 2003. Nelegálna práca v podmienkach slovenskej spoločnosti. [online]. 2003. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, zastúpenie v Slovenskej republike, 2003. 51 strán. [citované 30.10.2013]. Dostupné na internete: http://fesprag.ecn.cz/img_upload/72ff215dde4b7f046a6aa04d2af13196/nelegalna-praca-v-podmienkach-slovenskej-spolocnosti.pdf

² BEŽÁKOVÁ, T. – BUDJÁČ, M. – VLKOVÁ, E. K niektorým otázkam fenoménu nelegálnej práce a nelegálneho

Podľa Európskej nadácie pre zlepšovanie životných a pracovných podmienok definícia nelegálnej práce zahŕňa rôzne zárobkové činnosti od domácich služieb až po činnosti vykonávané pracovníkmi, ktorí pracujú v krajine bez pracovného povolenia. Európska nadácia pre zlepšovanie životných a pracovných podmienok rozlišuje tri typy nelegálnej práce:³

- neregistrovanú prácu v rámci formálneho, či neformálneho sektora, respektíve nelegálne platené zamestnanie. Takéto zamestnanie môže byť úplne načierno, čiže všetky mzdy sú vyplácané načierno alebo čiastočné, keď časť miezd je vyplácaných oficiálne a časť načierno,
- nelegálna práca na vlastný účet, čiže zabezpečovanie tovarov a služieb pre vlastný podnik alebo klienta takým spôsobom, akoby mal subjekt samostatnú zárobkovú činnosť,
- nelegálna práca na vlastný účet, čiže zabezpečovanie tovarov a služieb pre známych, susedov, priateľov a príbuzných.

V najnovšom Stanovisku európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru sa uvádzajú nasledujúce dopady nelegálnej práce na podniky, pracovníkov a verejný rozpočet:⁴

- narušuje sa hospodárska súťaž v dôsledku nekalej konkurencie medzi podnikmi, ktoré predpisy dodržia a tými, ktorí nie; v dôsledku tohto stále existujú podniky, ktoré sú na trhu, ale za normálnych okolností (normálneho fungovania bez nelegálnej práce a zamestnávania) by bola ich existencia ohrozená,
- pracovníci sú vystavení nevyhovujúcim pracovným podmienkam z hľadiska bezpečnosti práce, odmeňovania, sociálneho zabezpečenia, čo z etického hľadiska vplýva tak na ich dôstojnosť, ako aj na úroveň vzdelávania, kvalifikačného rastu, resp. výhod, ktoré so sebou prináša legálna práca,
- verejné financie nemajú dostatok zdrojov na financovanie zdravotníckych, vzdelávacích, sociálnych, prípadne iných verejnoprospešných programov v dôsledku nízkeho príjmu z daní a odvodov.

Nelegálna práca a zamestnávanie v podmienkach Slovenskej republiky

Nelegálna práca a nelegálne zamestnávanie patrí k negatívnym javom slovenskej ekonomiky. Nelegálna práca vedie k nerovným podmienkam pri dosahovaní zisku alebo podnikania. Subjekty, ktoré si plnia všetky povinnosti sú znevýhodnené voči subjektom, ktoré tieto podmienky nesplňajú. V Slovenskej republike môžeme problematiku nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania považovať za relatívne mladú. Prvým dokumentom, ktorý sa zaoberal problematikou nelegálnej práce bola Dohoda o koordinácii a výkone kontroly nelegálnej práce (ďalej len Dohoda) prijatá v apríli 2000 a platila do roku 2002.

Uvedená Dohoda bola uzavretá medzi Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny, Ministerstvom financií, Sociálnou poisťovňou, Národným úradom práce a Úradom bezpečnosti práce. Jej cieľom bolo upraviť spoluprácu zúčastnených strán pri odhaľovaní:

- „zamestnávateľov, ktorí zamestnávajú osoby bez založenia pracovnoprávneho vzťahu v písomnej forme a následne z toho dôvodu vyplácajú odmenu za prácu, z ktorej nezabezpečia daň z príjmov, ani poistné na zdravotné poistenie, nemocenské poistenie, dôchodkové zabezpečenie a príspevok na poistenie v nezamestnanosti;
- osôb pracujúcich bez založenia pracovnoprávneho vzťahu v písomnej forme, osôb vedných v evidencii nezamestnaných, ktoré vykonávajú samostatnú zárobkovú činnosť;

zamestnávania v politike zamestnávania. In Aktuálne trendy na trhu práce a v politike zamestnanosti: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. – Trenčín: Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, 2007, ISBN 978-80-8075-195-1, s. 39-51.

³ Working Document Number 29, 2013. Labour Inspection and Undeclared Work in the EU. 2013. [online]. 2013. Geneva: International Labour Organization, 2013. 81 strán. [citované 30.1.2013]. Dostupné na internete: <http://bit.ly/1jCCdzl>

⁴ PALMIERI, S., 2014. Stratégia boja proti tieňovej ekonomike a nelegálnej práci: Stanovisko európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru. Brusel: 21.1.2014. 13 strán. <http://www.eesc.europa.eu>

- osôb vykonávajúcich podnikateľskú činnosť bez príslušného oprávnenia na podnikanie;
- cudzích štátnych príslušníkov, ktorí sú zamestnaní v SR bez povolenia na zamestnanie a bez povolenia dlhodobého pobytu za účelom zamestnania“.⁵

Na základe tejto Dohody bol ešte pred prijatím súčasného zákona predložený na rokovanie vlády SR návrh opatrení zameraných na vyhľadávanie a postihovanie nelegálnej práce, vrátane vyhodnotenia doterajšieho postupu, ktoré boli schválené uznesením vlády SR č. 306/2001.

„Vyššie prijaté opatrenia však neumožňovali postihovať nelegálnu prácu a nelegálne zamestnávanie. Návrh zákona č. 82/2005 Z.z. bol predložený vládou SR ako iniciatívny návrh, ktorého účelom bolo vymedziť nelegálnu prácu a nelegálne zamestnávanie, ustanoviť generálny zákaz ich vykonávania, zabezpečiť následne výkon kontroly plniaci proaktívny aj represívny dosah a ustanoviť ekvivalentný postih v prípade porušenia zákazu vykonávania nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania. Cieľom prijatého zákona bolo nielen chrániť spoločnosť pred nelegálnou prácou a nelegálnym zamestnávaním a ich dôsledkami, ale aj garantovať individuálnu ochranu, tzn. chrániť fyzické osoby, pre ktoré nelegálna práca prináša zásadnú sociálnu neistotu.“⁶

Zákon o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní č. 82/2005 Z.z. vymedzuje nelegálnu prácu a nelegálne zamestnávanie, ustanovuje zákaz vykonávania nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania, výkon kontroly, povinnosti kontrolného orgánu a postih za porušenie zákazu nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania.

Podľa tohto zákona, §2, odsek1 je nelegálna práca *„je závislá práca, ktorú vykonáva fyzická osoba pre právnickú osobu alebo fyzickú osobu, ktorá je podnikateľom a nemá s právnickou osobou alebo s fyzickou osobou, ktorá je podnikateľom, založený pracovnoprávny vzťah podľa osobitného predpisu (zákon č. 311/2001 Z.z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov) alebo je štátnym príslušníkom krajiny, ktorá nie je členským štátom Európskej únie, iným zmluvným štátom Dohody o Európskom hospodárskom priestore alebo Švajčiarskou konfederáciou alebo osobou bez štátnej príslušnosti a nemá povolenie na prechodný pobyt na účel zamestnania a ak medzinárodná, ktorou je viazaná Slovenská republika neustanovuje inak.“*⁷

Podľa tohto zákona rozumieme pod nelegálnym zamestnávaním v §2 odseku 2 *„zamestnávanie právnickou osobou alebo fyzickou osobou, ktorá je podnikateľom, ak využíva závislú prácu:*

- a) fyzickej osoby a nemá s ňou založený pracovnoprávny vzťah podľa osobitného predpisu;
- b) fyzickej osoby, má s ňou založený pracovnoprávny vzťah podľa osobitného predpisu a do začiatku výkonu kontroly nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania nespĺnila povinnosť podľa osobitného predpisu alebo
- c) štátneho príslušníka tretej krajiny, ktorý nemá povolenie na prechodný pobyt na účely zamestnania a povolenie na zamestnanie, ak to vyžaduje osobitný predpis a ak medzinárodná zmluva, ktorou je Slovenská republika viazaná, neustanovuje inak.“⁸

Kontrola nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania

Prijatý zákon umožňuje postihovanie nelegálnej práce a postupné odstraňovanie tohto negatívneho spoločenského javu prostredníctvom kontroly. Kontrolu nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania vykonávajú:

- Inšpektorát práce;
- Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny;
- Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny.

⁵ Správa z rokovania Národnej rady, 2003. [online]. 2003. Bratislava: 19 strán. [citované 30.1.2013]. Dostupné na internete: hsr.rokovania.sk/data/att/104437_subor.rtf

⁶ BEZÁKOVÁ, T. – BUDJÁČ, M. – VLKOVÁ, E. K niektorým otázkam fenoménu nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania v politike zamestnávania. In Aktuálne trendy na trhu práce a v politike zamestnanosti: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. – Trenčín: Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, 2007, ISBN 978-80-8075-195-1, sv44.

⁷ Zákon č. 82/2005 Z.z. o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní.

⁸ Zákon 82/2005 Z.z. o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní.

Tieto kontrolné orgány sú podľa zákona č. 82/2005 Z.z. povinné spolupracovať a poskytovať si informácie. Právnická a fyzická osoba, ktorá je kontrolovaná, je zase povinná poskytovať kontrolnému orgánu potrebné informácie, keď kontrolovaný subjekt zamestnáva príslušníka tretej krajiny, je povinný predložiť kontrolnému orgánu kópiu jej povolenia na pobyt. Podľa §5a odseku 2 zákona o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní vykonáva kontrolný orgán kontrolu najmä v rizikových odvetviach.

Kontrolné orgány pri svojej práci a zbieraní údajov využívajú aj pomoc iných inštitúcií. Spolupracujúce orgány sú: Úrad hraničnej a cudzineckej polície, Úrad justičnej a kriminálnej polície, daňové úrady a zdravotné poisťovne. Výšku pokút za nelegálne zamestnávanie upravuje zákon 125/2006 Z. z. o inšpekcii práce. Podľa zákona č. 82/2005 Z. z. §7 odseku 1 sa priestupku dopustí ten, kto vykonáva nelegálnu prácu a za takýto priestupok možno uložiť poriadkovú pokutu do 331 eur. Od 1.11.2013 sa sprísnila pokuta podľa zákona 125/2006 Z. z. o inšpekcii práce. V prípade porušenia zákazu nelegálneho zamestnávania sa rozlišuje závažnosť tohto porušenia podľa počtu nelegálne zamestnaných osôb. V prípade jednej osoby je minimálna výška pokuty 2000 eur, v prípade dvoch a viacerých je minimálna hranica vo výške 5000 eur. Maximálna výška pokuty, ktorú môže subjekt dostať je 200 000 eur. Tieto pokuty samozrejme platí zamestnávateľ.

2 Zmeny v legislatíve od 1.1.2014

V súvislosti s negatívnymi dôsledkami nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania možno konštatovať, že s nepriaznivou ekonomickou situáciou, ktorá sa prejavuje predovšetkým zhoršujúcou sa situáciou na trhu práce a s rastúcou nezamestnanosťou, stúpa výskyt nelegálnej práce a zamestnávania.

V záujme ochrany záujmov spoločnosti, ako aj jednotlivcov je potrebné, aby štátne inštitúcie naďalej pokračovali v kontrolách, aby sa ich počet zvyšoval. Kontrolné orgány by mali dbať nielen na represívnu stránku kontrol, ale aj na prevenciu a poradenstvo.

K zlepšeniu uvedeného stavu v súčasnej dobe prispievajú aj viaceré zmeny, ktoré boli prijaté minulý rok v oblasti nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania. Zmeny sa týkajú zavedenia vyšších pokút, efektívnejšieho zavedenia kontrol, ako aj sprísnení definície nelegálnej práce a pod.

V súvislosti so závislou prácou sa v súčasnosti pod nelegálnou prácou rozumie práca podľa §2 a odseku 1 zákona č. 82/2005 Z.z. o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní (viď Zákon o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní č. 82/2005 Z. z.) a nelegálnym zamestnávaním je zamestnávanie, ak podnikateľ využíva závislú prácu podľa zákona č. 82/2005 Z. z. podľa §2 a odseku 2 (viď Zákon o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní č. 82/2005 Z. z.).

Zákon už nerozlišuje medzi závažnosťou situácie, keď subjekt zamestnáva „načierno“ a situáciou, kedy síce zmluvný vzťah existuje, ale prišlo k oneskorenej registrácii do Sociálnej poisťovne. Novela zákona považuje za nelegálnu prácu aj situáciu, keď zamestnávateľ nesplnil povinnosť prihlásiť zamestnanca do registra zamestnancov a sporiteľov starobného dôchodkového poistenia, a to bez ohľadu na termín vykonania kontroly. Do času nástupu platnosti uvedenej novely, sa nelegálne zamestnávanie a práca chápali ako priestupok iba v prípade, že prihlásenie nebolo vykonané do začiatku výkonu kontroly nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania.

V zákone č. 125/2006 Z.z. o inšpekcii práce sa od 1.11.2013 upravila - zvýšila výška pokút za vykonávanie nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania. Za závažné porušenie predpisov sa považuje presiahnutie odpracovaného času pri práci vykonávanej na základe dohody o brigádnickej práci študentov alebo dohody o pracovnej činnosti.

V zákone č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení bola zavedená výnimka pri odvodoch na sociálne a zdravotné poistenie dlhodobo nezamestnaných občanov. Táto zmena odbremenuje zamestnávateľov od platenia odvodov (okrem úrazového a garančného poistenia) za nových

zamestnancov, ktorí boli minimálne 12 kalendárnych mesiacov evidovaní na úrade práce. Ide o pozitívnu zmenu z pohľadu zamestnávateľa, ale z pozície zamestnanca nemusí byť žiaduca.

Zamestnancovi v dôsledku uvedenej zmeny nevyplyva ani jeden nárok plynúci z dôchodkov a riadneho poistenia (napríklad práceneschopnosť sa hradí iba prvých 10 dní). Táto zmena sa netýka zamestnancov, ktorí pracujú na dohodu. Ďalšie zmeny sa v tomto zákone týkajú samostatne zárobkovo činných osôb. Za „pozitívnu“ zmenu a určitú diery v zákone možno považovať výpočet vymeriavacieho základu pre SZČO. Ten bude daný vždy ako 1/12-tina základu dane nezníženého o odvody, bez ohľadu na počet mesiacov podnikania v predchádzajúcom roku. Z pozície nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania môžeme tieto skutočnosti považovať za pozitívnu zmenu, keďže SZČO ušetrí peniaze za predpokladu, že si môže dovoliť nevykonávať činnosť celý rok, respektíve prerušiť živnosť na určitú čas roka.

Zmeny v zákone o dani z príjmov, ktoré môžu podporovať alebo zamedziť nelegálnej práci a nelegálnemu zamestnávaniu sa týkajú najmä zavedenia daňových licencií. Daňovú licenciu musí platiť každá právnická osoba, ktorá už raz podala daňové priznanie. Daňovou licenciou je „*minimálna daň, po odpočítaní úľav na dani podľa § 30a alebo § 30b alebo § 52 ods. 3 a 4 a po zápočte dane zaplatenej v zahraničí podľa § 45, ktorú platí daňovník za každé zdaňovacie obdobie, za ktoré daňová povinnosť vypočítaná v daňovom priznaní je nižšia ako výška daňovej licencie ustanovenej pre jednotlivého daňovníka podľa odseku 2 alebo daňovník, ktorý vykázal daňovú stratu*“.⁹ Zmena, ktorá sa týka daňovej licencie nepodporuje mladé začínajúce firmy a môže viesť k snahe obísť platenie tohto poplatku, ako aj k nelegálnemu zamestnávaniu a práci.¹⁰

K ďalším zmenám patrí § 68 zákona č.5/2004 Z.z. o službách zamestnanosti, v zmysle ktorého by sa mal zabezpečiť efektívnejší výkon kontroly. Kontrolóri môžu vykonávať kontrolnú činnosť na základe preukazu kontrolóra. V minulosti bolo potrebné písomné poverenie na výkon kontroly a kontrolovaného subjektu.

Posledná významná zmena sa týka útvarov kontroly. Od 1.10.2013 sa posilnil výkon kontroly nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania. Na inšpektoráte práce boli zriadené útvary kontroly nelegálneho zamestnávania – sú to špecializované tímy inšpektorov práce, ktorých činnosť je zameraná na kontrolu dodržiavania zákazu nelegálnej práce a zamestnávania.

Na základe uvedených skutočností možno konštatovať, že za posledné obdobie sa pristúpilo k viacerým zmenám v oblasti nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania. Posilnila sa legislatíva, najmä kontroly. Kontroly nelegálnej práce má v kompetencii Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny. Do budúcnosti však predpokladáme, že len kontroly a vyrubovanie pokút na zníženie nelegálnej práce a zamestnávania nestačia.

V záujme overenia si teoretických poznatkov priamo v praxi vykonali sme analýzu nelegálnej práce metódou prieskumu. Prieskum sme realizovali začiatkom roku 2014, na vzorke 174 respondentov. Výsledky prieskumu ukázali, že nelegálnu prácu vykonáva alebo vykonávalo 33,91 % opýtaných respondentov. Pri porovnaní tohto údaju s dostupnými údajmi Národného inšpektorátu práce, podľa ktorých nelegálna práca predstavuje len 7,1 % zo všetkých vykonaných kontrol, je tento údaj značne vysoký.

Vysoké percento môžeme zdôvodniť tým, že k nelegálnej práci majú sklon skôr mladší ľudia. Nášho prieskumu sa zúčastnilo vyše 75 % ľudí vo veku medzi 18. až 30. rokom. V prípade kvantifikácie tohto údaju by sme dospeli k fatálnym dôsledkom pre ekonomiku Slovenskej republiky.

Ďalším dôležitým zistením je tiež skutočnosť, že nelegálna práca je zastúpená vo všetkých odvetviach rovnomerne okrem odvetvia služieb, ktoré tvorilo viac ako polovicu všetkých odpovedí prieskumu. Na základe uskutočneného prieskumu sme zistili, že z celkového počtu respondentov,

⁹ Zákon č. 595/2003, Z.z., Zákon o dani z príjmov.

¹⁰ Seminár, povinnosti mzdovej účtovníčky pri uzávierke roka 2013 a všetky legislatívne zmeny v mzdovej účtárni od 1.1.2014, Konzultačný seminár, 14.3.2014. Miesto konania: Bratislava.

ktorí vykonávali alebo vykonávajú nelegálnu prácu až 59,32 % ju vykonáva v sektore služieb a 13,56 % v sektore maloobchodu a veľkoobchodu. Ostatné sektory nedosahujú vyššiu hodnotu ako 7 %.

Na základe výsledkov vykonaného prieskumu môžeme potvrdiť, že ľudia vykonávajú nelegálnu prácu len v prípade potreby zvýšiť svoj príjem, respektíve z existenčných hľadísk. Z uskutočneného prieskumu vyvodzujeme tiež záver, že nelegálnu prácu vykonávajú častejšie muži ako ženy.

Záver

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny, ako aj Národný inšpektorát práce vykazujú zvýšenú aktivitu v oblasti sledovania nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania. Za ich najvýznamnejšiu aktivitu môžeme považovať zmeny v zákone č. 82/2005 Z.z. o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní. Súčasne s novelou tohto zákona sa sprísnil aj postihy za túto činnosť.

Zintenzívnený počet kontrol a rast výšky pokút za nelegálnu prácu, síce znižuje jej počet, ale aj napriek tomu, za účinnejšiu cestu považujeme nájsť spôsob, ako zvýšiť dôveru ľudí vo verejnú správu, uľahčiť administratívne postupy pre podniky a zvyšovať povedomie občanov o dôležitosti platenia odvodov na sociálne a zdravotné poistenie.

Literatúra

- [1] BEDNÁRIK, R. - DANIHEL, M. - SIHELSKÝ, J. 2003. *Nelegálna práca v podmienkach slovenskej spoločnosti*. [online]. 2003. Bratislava : Friedrich Ebert Stiftung, zastúpenie v Slovenskej republike, 2003. 51 s. [citované 30.10.2013]. Dostupné na internete: http://fesprag.ecn.cz/img_upload/72ff215dde4b7f046a6aa04d2af13196/nelegalna-praca-v-podmienkach-slovenskej-spolocnosti.pdf
- [2] BEZÁKOVÁ, T. – BUDJÁČ, M. – VLKOVÁ, E. 2007. K niektorým otázkam fenoménu nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania v politike zamestnávania In *Aktuálne trendy na trhu práce a v politike zamestnanosti: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Trenčín : Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, 2007. s. 39-51. ISBN 978-80-8075-195-1.
- [3] Working Document Number 29, 2013. Labour Inspection and Undeclared Work in the EU. 2013. [online]. 2013. Geneva: International Labour Organization, 2013. 81 strán. [citované 30.1.2013]. Dostupné na internete: <http://bit.ly/1jCCdzl>
- [4] PERICHTOVÁ, B. 2010. *Analýza vývoja nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania v SR s dôrazom na jej ekonomický a sociálny dopad na spoločnosť, zamestnávateľa a zamestnanca : Správa z riešenia výskumnej úlohy*. Bratislava : MPSVR SR, 2010. 76 strán.
- [5] PALMIERI, S. 2014. *Stratégia boja proti tieňovej ekonomike a nelegálnej práci: Stanovisko európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru*. Brusel : 21.1.2014. 13 s. <http://www.eesc.europa.eu>
- [6] Správa z rokovania Národnej rady, 2003. [online]. 2003. Bratislava : 19 s. [citované 30.1.2013]. Dostupné na internete: hsr.rokovania.sk/data/att/104437_subor.rtf
- [7] Zákon č. 82/2005 Z.z. o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní.

Pretrvávajúce problémy na trhu práce v Slovenskej republike

Peter MACHOVIČ*

Pending Problems on the Labor Market in the Slovak Republic

Abstract

The required structural reforms in the Slovak economy are not on the horizon. One-sided focus on the automotive industry increases the risk of the ending of "Slovak tiger", mutatis mutandis, as the automobile boom ended in Detroit. Designation „Central European tiger“ is flattering, but we must not forget the end of the „Asian tigers“ in the nineties of the twentieth century. The paper deals with the possibility of avoiding „the Detroit scenario“ through analysis of the development opportunities in Slovak labor market in selected Slovak regions. It indicates the new role of governance in tackling social and economic problems as long-term unemployment and youth unemployment.

Keywords: *governance, labor market, long-term unemployment, youth unemployment*

JEL Classification: E20, E27

Slovenská republika, spolu s ďalšími tranzitívnymi ekonomikami, prechádza procesom reštrukturalizácie, čo ovplyvňuje aj zamestnanosť. Pre SR je charakteristický nepomer Bratislavského samosprávneho kraja a ostatných regiónov. Po začiatku transformácie v postsocialistických krajinách bol pre všetky krajiny logický dôsledok rastu nezamestnanosti, ktorý súvisel s umelo udržiavanou plnou zamestnanosťou socialistických ekonomík.

Nezamestnanosť je negatívnym javom, ktorý ovplyvňuje celú spoločnosť a životné podmienky obyvateľov. „Nezamestnanosť na jednej strane znamená stratu tovarov a služieb, ktoré mohli byť vyrobené nezamestnanými. Túto stratu môžeme pri priemernej produktivite práce celkom dobre vyčíslieť. Súčasťou straty sú vlastne aj dávky v nezamestnanosti, ktoré na jednej strane vytvárajú podmienky, aby bola nezamestnanosť znesiteľnejšia, avšak na druhej strane zaťažujú štátny rozpočet“ (Konečný-Sojka, 1998/6).

Je bežné, aby si ľudia práve prácou získavali prostriedky na živobytie, dosahovanie osobného šťastia, ak použijeme formuláciu z Deklarácie nezávislosti USA, kde Thomas Jefferson zaradil medzi neodhateľné ľudské práva život, slobodu a sledovanie osobného šťastia. „Vzhľadom na to, že v ďalších svojich prácach Jefferson vychádzal z triády základných práv ako je právo na život, slobodu a právo vlastniť majetok, formulácia osobné šťastie je štylistickou záležitosťou, ktorá mala zdôrazniť výnimočnosť prijatia Deklarácie nezávislosti USA dňa 4. júla 1776“ (Erbenová, 2010/4). Ústava môže ochraňovať rodinný život a obydlie, ale pokiaľ človek nemá prostriedky na ich získanie, ostávajú tieto práva v rovine proklamácií.

Obdobie po roku 1990 spojené s reštrukturalizáciou ekonomiky prinieslo okrem pozitívnych znakov aj negatíva, ktoré na Slovensku predstavuje vysoká miera nezamestnanosti, a to aj vzhľadom na vysoký rast HDP v rokoch 2003-2007. Prepád zamestnanosti nastal v rokoch 2009 a 2010 (pričom negatívne trendy pretrvávajú dodnes), keď otvorenú a exportne zameranú slovenskú ekonomiku zasiahol pokles zahraničného dopytu, na ktorom je slovenská ekonomika závislá.

„Podnikatelia sa s krízou vysporiadali znížením počtu pracovníkov, zvyšovaním pracovných požiadaviek na nich, rôznymi organizačnými opatreniami zvýšili intenzitu práce a to všetko im prinieslo rast produktivity práce. Za týchto nových, menej nákladných podmienok aj po rokoch hospodárskej recesie dokážu vyrábať produkciu objemom ako pred recesiou a nepotrebujú prijímať nových pracovníkov“ (Samson, 2011/8).

* JUDr. Peter Machovič, Katedra teórie práva a sociálnych vied, Univerzita Komenského v Bratislave, Šafárikovo nám. 6, 818 06 Bratislava, e-mail: machovicp@post.sk

„Zahraničné investície vo výraznej miere smerujú do západných regiónov Slovenska a súčasne tieto regióny vykazujú nižšiu mieru nezamestnanosti. Je nevyhnutné smerovať investorov aj do vzdialenejších lokalít Slovenska, nakoľko sa ukazujú súvislosti medzi príchodom zahraničných investícií a pozitívnym pôsobením na zamestnanosť a možnosť uplatnenia sa na trhu práce“ (Soroková-Bittner, 2011/10). Je to zapríčinené jednak lepšou infraštruktúrou, najmä dopravnou v Trnavskom a Bratislavskom kraji, ale aj napr. problémom spojeným s neexistenciou širokorozchodnej železnice v SR. Doprava tovaru z iných častí Európy, Ruska sa predražuje, lebo tovar musí byť prekladaný na vagóny s užším rozchodom kolies. Náklady na výstavbu širokorozchodnej železnice by sa vrátili, a to aj tým, že by poskytla prácu pre nízko kvalifikovanú pracovnú silu, zastúpenú hlavne medzi dlhodobo nezamestnanými. „Odvíja sa to od znižovania výdavkov na vedu a výskum a paralelne aj školstvo. Pokiaľ v roku 1988 bol výdaj na vedu v rámci Československa 3,7 % HDP, teraz je to len 0,7 % HDP, čo znamená, že sme takto na konci Eurozóny. Na Slovensku tak dominuje manuálna práca, kde robotníci montujú na pásoch súčiastky, ale vysokokvalifikované miesta na pracovnom trhu nie sú a nemáme ani dostatok pracovníkov z vyššou kvalifikáciou“ (Baláž, 2013/11). Rovnako odvodové a daňové zaťaženie je v SR vysoké. Oproti tomu, čo Maďarsko znížilo daň z príjmu na 17%, my sme z 19%-nej rovnej dane zaviedli progresívnu daň, ktorá zdaňuje fyzické osoby 25% z daňového základu, ktorý prekročí **176,8-násobok platného životného minima. Sadzba dane pre právnické osoby bola zvýšená na 23%.** „Prejavilo sa to aj v rebríčku konkurencieschopnosti vypracovávaného každoročne Svetovým ekonomickým fórom, keď od roku 2010 v rebríčku stále klesáme a v roku 2012 bolo v rámci EÚ-25 horšie hodnotené len Grécko“ (Baláž, 2013/11).

Paradoxne Slovensko nemá v moci ovplyvniť svoju ekonomickú stabilitu, lebo ako proexportne orientovaná ekonomika je životne naviazaná na situáciu v Eurozóne. Rovnako vysoký podiel dlhodobo nezamestnaných dokumentuje štrukturálny charakter nezamestnanosti na Slovensku. „Značná a ťažko riešiteľná je nezamestnanosť vyplývajúca z nízkeho stupňa vzdelania a tým aj nedostatočnej kvalifikácie určitej časti obyvateľstva hlavne rómskej národnosti. K osobitostiam súčasnej doby u nás parí aj rastúca nezamestnanosť absolventov stredných a vysokých škôl. V roku 2010 bolo 14 800 nezamestnaných absolventov s úplným stredoškolským vzdelaním a 21 400 absolventov s vysokoškolským vzdelaním“ (Samson, 2011/8).

Procesy globalizácie a financilizácie svetovej ekonomiky nanovo formujú ekonomické väzby vo svete. Vo vysokej konkurencii je každý producent nútený optimalizovať náklady. Spoločnosť Nokia zrušila v marci tohto roku svoju fabriku v maďarskom Komárome a presunula ju do Indonézie. „Na trhu pôsobia globálni hráči, posledná akvizícia Microsoftu je práve firma Nokia. Vo Fínsku hovoria o konci jednej ekonomickej éry“ (ZIB, 2013/14). Posledná ekonomická kríza prišla nečakane, väčšina ekonomických expertov predpokladala dlhšie obdobie ekonomického rastu a stability. Pre zdravosť ekonomiky sa uvádza rozvoj malého a stredného podnikania, pričom sme svedkami vzniku stále väčších koncernov, ako aj vzájomných ekonomických väzieb. „V marci roku 2010 kúpil čínsky automobilový holding Geely automobilku Volvo“ (China Daily, 2010/15). Medzičasom automobilka Great Wall, tiež z Číny, spustila v roku 2012 výrobu automobilov v Bulharsku. S produkciou 50 tisíc automobilov dala prácu asi dvom tisíciam Bulharov a produkcia je zatiaľ určená na domáci a macedónsky trh. Prvé úspešné kroky značky Great Wall na starom kontinente chce aktuálne napodobniť ďalší automobilový producent z Číny. BYD sa spojil s bulharskou energetickou spoločnosťou Bulmineral a v meste Breznik, 50 kilometrov západne od metropoly Sofia, začne vyrábať autobusy s elektrickým pohonom. Konkurencia pre produkciu automobilov na Slovensku tak v samotnej Európe stále narastá. Je preto čas naozaj pozrieť sa do budúcnosti.

Počet dlhodobo nezamestnaných na Slovensku je druhý najvyšší v EÚ, hneď po Grécku. „Nakoľko ministerstvo financií počítalo s ekonomickým rastom 2,5% HDP, na základe súčasných odhadov budeme radi, ak rast udržíme na úrovni 0,9% HDP. Tieto predpovede znamenajú aj stagnáciu trhu práce. Rovnako je ťažké odhadnúť, ako sa bude ďalej vyvíjať ekonomika v Eurozóne, na ktorej sme závislí. Celkový dlh SR ku koncu augusta 2013 bol 77,7 miliárd eur“ (Baláž/2013/11). V tejto súvislosti Vladimír Baláž poukazuje na potrebu rozvoja striebornej ekonomiky v SR, zameraním sa na produkty a služby pre staršiu populáciu, ktorá začína v Európe prevažovať.

Čo sa týka problémov na trhu práce, tejto téme sa venuje veľa odborníkov, ktorí sa v hlavných otázkach zhodujú. Globalizovaný svet prináša nové riziká, ale aj príležitosti. Problémy z nedostatku investícií do vzdelania, prepojenia výrobnjej sféry so vzdelávacou, ako aj dopravnej infraštruktúry, sú problémy dlhodobého charakteru. K nim sa pripája nízka vymožitelnosť práva, klientelizmus a korupcia, ktorú odborníci aj podnikatelia považujú za hlavné prekážky rozvoja podnikania. Niečo napovedá aj prepád SR v hodnotení Svetového ekonomického fóra v rebríčku konkurencieschopnosti. Ide však o subjektívne hodnotenie opýtaných subjektov. Hodnotenie vychádza z rozdelenia ekonomík do troch fáz, kde každá fáza predstavuje inú úroveň rozvoja ekonomiky. „V prvej fáze je konkurenčná výhoda chápaná hlavne vo využívaní lacných faktorových vstupov (ceny práce, energie a pod.). Postupne v ďalšej fáze sa primárnym zdrojom konkurenčnej výhody stáva efektívnosť výrobkov a poskytovanie služieb. Priamym zdrojom zvyšovania produktivity sú investície. V nasledujúcej fáze sa za zdroje konkurenčnej výhody považujú schopnosti produkovať inovácie“ (Odehnal-Michálek, 2009/7). Nasledujúca tabuľka zobrazuje subindexy a oblasti, ktoré sú pre tieto ekonomiky z hľadiska ich hospodárskeho rastu kľúčové. Na ľavej strane tabuľky máme subindex základných požiadaviek, ktorý pozostáva v danom prípade z ukazovateľov inštitucionálneho rámca, infraštruktúry, makroekonomickej stability, zdravia obyvateľstva a základného vzdelania populácie.

Tab.1 Oblasti, zohrávajúce úlohu rastu podľa zadelenia krajiny do vývojovej fázy

Základné požiadavky - Inštitucionálny rámec - Infraštruktúra - Makroekonomická stabilita - Zdravie obyvateľstva a základné vzdelanie	Ekonomika poháňaná faktormi
Efektívnosť - Vyššie vzdelávanie a školenia - Efektívnosť trhu tovarov - Efektívnosť trhu práce - Vyspelosť finančného trhu - Technologická pripravenosť - Veľkosť trhu	Ekonomika poháňaná efektívnosťou
Faktory inovácie a vyspelosti - Vyspelosť podnikových procesov - Inovácie	Ekonomika poháňaná investíciami

Zdroj: Svetové ekonomické fórum

Každá ekonomika má uvedené ukazovatele na inej úrovni. Váhu subindexov v rámci celkového hodnotenia svetovej konkurencieschopnosti, zobrazuje tabuľka 2.

Tab. 2 Váha subindexov v rámci celkového hodnotenia svetovej konkurencieschopnosti

Subindex	Ekonomika poháňaná faktormi (%)	Ekonomika poháňaná efektívnosťou (%)	Ekonomika poháňaná inováciami (%)
Základné požiadavky	60	40	20
Efektívnosť	35	50	50
Faktory inovácie a vyspelosti	5	10	30

Zdroj: Svetové ekonomické fórum

Bodové hodnoty sú vypočítavané na základe národných ukazovateľov a hodnotenia oslovených predstaviteľov vrcholového manažmentu podnikov. Prieskum tým zachytáva aj faktory ovplyvňujúce chod ekonomiky, ktoré nie sú štatisticky merateľné a je navrhnutý tak, aby zachytil široký okruh faktorov ovplyvňujúcich podnikateľské prostredie. Pomer hodnotení na základe ekonomických ukazovateľov a dotazníka je 32% : 68%.

Ale vrátim sa k definovaným problémom slovenského trhu práce ako je dlhodobá nezamestnanosť nízkokvalifikovaných pracovníkov. Bez toho, aby som podceňoval význam investícií do vzdelania, tieto investície sa neprejavia hneď a treba sa zamerať na cieľovú skupinu pracovnej sily s nižšou kvalifikáciou v rámci všetkých regiónov na Slovensku. Nízka kvalifikácia je spôsobená nízkou účasťou ľudí na celoživotnom vzdelávaní, čo má za následok obmedzenie možnosti získať nové pracovné zručnosti a schopnosti. Projekty celoživotného vzdelávania boli na Slovensku málo propagované a dotované. Zároveň v dostatočnej miere nezohľadňovali požiadavky na trhu práce. Východiskom je skvalitnenie pracovnej legislatívy, ktorá by nevytvárala bariéry medzi zamestnancami a zamestnávateľmi, ale zvyšovala pružnosť pracovného trhu. Zákonník práce bol v posledných troch rokoch niekoľkokrát novelizovaný so zásadnými zmenami pre práva a povinnosti zamestnancov a zamestnávateľov, čo neprispelo k stabilite na trhu práce. Pre dlhodobo nezamestnaných je demotivujúcim faktorom aj výška miezd na Slovensku, ktorá je nízka. Ľudia pracujú za minimálnu mzdu, pričom rozdiel medzi príspevkami poskytovanými zo štátneho rozpočtu v nezamestnanosti a minimálnou mzdou nepostačuje na aktivizáciu na trhu práce. Vyspelú ekonomiku, napr. USA, ťahajú služby, ktoré sa podieľajú na tvorbe HDP viac ako 40%. To však predpokladá aj kúpyschopnosť obyvateľstva. Pomer miezd na HDP však paradoxne vo svete klesá, čo sťažuje úlohu domáceho dopytu na celkovom hospodárskom raste.

Právny systém úzko súvisí s ekonomikou, spôsobmi produkcie statkov a považuje sa za jeho nadstavbu. Zdanlivo jednoduchá otázka, čo vyrábať, ako vyrábať a pre koho, nemá jednoduchú odpoveď. Ako chceme zabezpečiť prácu pre naše deti, keď ju nevieme dať ani jej otcom. Ako bolo už vyššie uvedené, treba sa zaoberať striebornou ekonomikou, v podmienkach Slovenska s dôrazom na rozvoj služieb a turizmu. Tohtoročná letná turistická sezóna v Tatrách bola vynikajúca, pričom jednoznačne najviac prišlo turistov z Českej republiky. Okrem zlepšenia služieb a otvorením nových atrakcií, tento rozmach českej turistiky podporuje aj neexistencia rečovej bariéry. Treba naďalej pracovať na prepojení podnikateľov, miest a obcí, štátnych inštitúcií a cestovných kancelárií. Práve dostatok informácií na správnom mieste môže turistickému ruchu na Slovensku pomôcť. Tieto projekty sa začínajú pomaly rozbiehať. Napr. spoločnosť Neo Slovakia vypracovala najväčší projekt zameraný na cestovný ruch a regionálny rozvoj na Slovensku, takzvaný Informačno-strategický systém regiónov Slovenska (ďalej len „ISRS“). „V každom krajskom meste sa má zriadiť regionálne centrum ako prepojenie medzi verejnou správou a súkromným sektorom, v okresných mestách vzniknú informačné kancelárie“ (Kokavcová, 2013/5). Tento projekt vykazuje prvky prístupu nového prístupu riadenia, tzv. governance. „Ide o prístup, kde sa štát zameriava na dosahovanie výsledkov a do procesu vťahuje aj podnikateľský a občiansky sektor. Štát vytvorí základný legislatívny rámec, môže samozrejme založiť inštitúcie vlastné, ale pokiaľ možno, zapojí do procesu už existujúce mimovládne štruktúry. Vytvára tak autonómnú samoriadiacu sieť aktérov. Governance rozpozná kapacity ako vyriešiť problémy a spraviť veci bez toho, aby sa spoliehal na silu vládnych príkazov alebo jej autoritu“ (Stoker, 1998/9).

V mestách počas roka študuje veľa študentov, ktorí počas prázdnin nechodia brigádovať do zahraničia a v regióne nemajú vhodné pracovné príležitosti. Hovorím o študentoch preto, lebo u nich predpokladám znalosť cudzieho jazyka a motiváciu. Rovnako turisti zo zahraničia oceňujú, keď sú im ponúkané komplexné služby, pričom bežne žiadaným je aj sprievodca, ktorý sa im počas pobytu venuje a znižuje riziko nedorozumenia s domácimi. Platí to aj pre absolventov vysokých škôl, ktorí si nenašli uplatnenie, a ktorých počet narastá. Motivovať cestovné kancelárie, aby na základe nimi vybraných kritérií oslovovali študentov, a vôbec práve ľudí v regiónoch. Ľudia z regiónu najlepšie poznajú okolie a mali by sa podieľať aj na tvorbe napr. poznávacích turistických zájazdov, čím by originalita a kvalita týchto produktov rástla. Spomenutý ISRS je zatiaľ financovaný z Európskeho sociálneho fondu. „Cieľom je rozvoj miest a obcí. Aj podľa J. Ringoša (konateľa spoločnosti Neo Slovakia) je kameňom úrazu práce (ne)komunikácia. Cestovný ruch je predovšetkým o stretávaní sa, vymieňaní skúseností, o spolupráci. Nemôžeme ho zužovať na ubytovanie a reštaurácie, ako sa to často stáva“ (Kokavcová, 2013/5). Problém nekomunikácie súvisí aj s percentom pripojenia domácností k internetu, pričom v dnešných podmienkach je dôležité práve vysokorýchlostné pripojenie, napr. pre takú vo svete bežnú vec, ako online pohovor uchádzačov o zamestnanie. Bez

toho, aby nezamestnaný opustil bydlisko, absolvuje pracovný pohovor s minimálnymi nákladmi. Rovnako takmer 95% firiem zverejňuje voľné pracovné miesta práve na internete.

Okrem cestovného ruchu je dôležité poskytovať všetkým študentom stredných škôl dostatok informácií o vývoji na pracovnom trhu v regiónoch SR, susedných štátoch, a aj v krajinách EÚ, kam môžu potenciálne vycestovať za prácou. Na tento účel by mali dostávať čo najviac informácií. Pri ich záujme pracovať v zahraničí, by školy mali podporovať vytváranie tímov, menších skupín ľudí, ktorí by cestovali do zahraničia a pracovali by v príbuzných odboroch, ako napr. murár, elektrikár, zvärač alebo v odbore čašník, kuchár, chyžná a iných. Ľudia nie sú v zahraničí sami, pri problémoch sa majú na koho obrátiť. Na tento účel je potrebné vyčleniť prostriedky na zabezpečenie právneho poradenstva týmto ľuďom priamo v zahraničí. Základné informácie o podmienkach na trhu práce, vrátane právnych odlišností, by však mali byť sprostredkované už v rámci spolupráce stredných škôl a úradov práce. Týkalo by so to najmä základných práv a povinností na danom pracovnom trhu, aby nepracovali viac a za nižšiu ako minimálnu mzdu, ktorú stanovuje zákon.

V globalizovanom svete nastávajú posuny, ktoré nedokážeme ovplyvniť. „*Sme zvyknutí na recesie, keď sú veci chvíľu veľmi zlé a potom to znovu vybehne hore. Tentoraz ale hospodárstvo stagnuje. Nový svet pre mňa znamená uvedomenie, že sa veci definitívne zmenili a bude to pre všetkých ťažšie. Máme tu teda spoločenské zmeny, globalizáciu, nové technológie, ekonomické problémy a fakt, že to tu už s nami zostane... Technologické a štrukturálne zmeny, ktoré práve zažívame, nám odhaľujú úplne nové horizonty, o akých sa nám ani nespínalo*“ hovorí Janice Caplanová, uznávaná britská konzultantka v oblasti riadenia a zmien organizácií (Bukerová, 2013/1).

Navyše, my Slováci máme jednu zlú vlastnosť, že sa upriamujeme na nedostatky v spoločnosti. Zabúdame sa pritom inšpirovať úspechmi niektorých firiem, napr. spoločnosť ESET je líder vo vývoji bezpečnostného softwaru na globálnom trhu, liga majstrov sa hrá na slovenských trávnikoch, vypestovaných na Záhorí a mnoho iných úspechov našich podnikateľov a vedcov. Veľmi pekne to vystihla Ľubica Dumitrescu vo svojom článku „V čom spočíva náš problém“, uverejnenom v Hospodárskych novinách 12.7.2013. „*Takýto super kritický prístup len málokedy prináša dobré výsledky. On totiž odoberá motiváciu a energiu. Čo keby sme sa namiesto posadnutosti nedostatkami sústredili na to, čo máme dobré a rozvíjali to? Každá úspešná firma je známa tým, čo vie robiť najlepšie – svojou najlepšou službou alebo výrobkom. Počul niekto niekedy zástupcu úspešnej firmy hovoriť do sveta o nedostatkoch svojej vlastnej firmy? Asi nie. Má každá firma nejaký nedostatok? Asi áno. Možno by sme sa aj k svojej vlastnej krajine mali postaviť tak, ako k úspešnej firme – sústrediť sa na to najlepšie, čo vieme, a popasovať sa s tým, čo nám robí problémy.*“

Všeobecne prijímanou predstavou je, že štát sa má starať o blaho svojich občanov. Snaha zaistiť pre občanov istú úroveň štandardov sa prejavila aj na medzinárodnej úrovni prijatím Všeobecnej deklarácie ľudských práv na pôde OSN. Okrem občianskych a politických práv Charta obsahovala niekoľko ekonomických práv. Články 22 až 27 zakotvujú hospodárske, sociálne a kultúrne práva – od práva na sociálne zabezpečenie cez právo na prácu a odpočinok až po právo na vzdelanie a primeranú životnú úroveň. Neskôr bol v roku 1966 na pôde OSN prijatý Dohovor o ochrane občianskych a politických práv a Dohovor o ochrane hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv, ktorý už konkrétne zaviazal štáty zabezpečiť svojim občanom „isté“ sociálne štandardy. Vzhľadom na všeobecnú definíciu uvedených práv je však možný rôzny výklad ich obsahu. „*Na pôde Rady Európy bol v roku 1950 prijatý Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. V roku 1961 nasledovalo prijatie Sociálnej charty Rady Európy a v roku 1996 Revidovanej Sociálnej charty*“ (Jankův, 2006/3).

Európske spoločenstvá vznikli za účelom hospodárskej a ekonomickej integrácie. Charta základných práv EÚ bola prijatá až v roku 1998 ako právne nezáväzný dokument. Prijatím Lisabonskej zmluvy sa však práva v tejto Charte zakotvené dostávajú na úroveň zakladajúcich zmlúv.

Záver

Príkláňam sa k názoru, že štát má odstraňovať znevýhodnenia na trhu práce aktívnymi opatreniami a na tento účel aj aktívne intervenovať do vzdelania, napr. podporou rôznych štipendií a projektov celoživotného vzdelávania. Pokiaľ bude dobré vzdelanie otázkou peňazí, budú sa vytvárať stále väčšie rozdiely medzi ľuďmi a ich príjmami zapríčinené vzdelaním. V dnešnej situácii sa stretávame s kritikmi sociálneho štátu a oslavovateľmi voľného trhu. Treba si však uvedomiť, že pokiaľ sa vyvinul „homo-sapiens“ ako druh, museli pre to existovať podmienky v podobe prírodného prostredia a zdrojov, ktoré mohol využívať. V dôsledku stratifikácie príjmov na dosiahnutú výšku vzdelania prichádza aj k neúmernému prerozdeľovaniu zdrojov, čo vedie k nespokojnosti v spoločnosti. „Richard Easterlin vo svojom článku *spred troch desaťročí poukázal na prekvapujúci fakt, že okrem veľmi chudobných krajín vyšší príjem na obyvateľa nebýva sprevádzaný vyššou priemernou spokojnosťou. Vysvetlenie je jednoduché - aspirácie, závisť a iné faktory spôsobujú, že životnú spokojnosť neovplyvňuje ani tak absolútna výška príjmu, ako skôr jeho porovnanie s ostatnými členmi spoločnosti. Spoločnosť s nízkou mierou príjmových nerovností zvyknú byť šťastnejšie.*“ (Filko, 2013/12). Tým sa dá argumentovať v prospech kohéznej a sociálnej politiky EÚ, ako aj projektov realizovaných v rámci aktívnych opatrení na trhu práce, pričom však treba mať na zreteli efektívnosť vynaložených prostriedkov.

Nakoľko nezamestnanosť na Slovensku má dlhodobý charakter, ide o problém štrukturálny, ktorý nemá jednoduché riešenie. Treba koncepčne prijímať opatrenia na zlepšovanie podnikateľského prostredia, ako aj investovať do vzdelávania ľudí a tvorby ľudského kapitálu, ktorého potenciál nie je v zodpovedajúcej miere docenovaný. Pre otvorenú, exportne orientovanú slovenskú ekonomiku, bude dôležitý vývoj u našich obchodných partnerov, ako aj celkový vývoj v Eurozóne, kde v prípade ekonomického oživenia a rastu, niektorí analytici predpovedajú vyšší rast HDP v krajinách V4, vzhľadom na nevyužitý potenciál ich pracovnej sily pozitívne vnímanej investormi.

Skvalitňovanie podnikateľského prostredia, otváranie sa svetu prostredníctvom vzdelaných ľudí, hovoriacich cudzími jazykmi, reforma vzdelávacieho systému pre potreby trhu práce, investície do vedy, výskumu a vzdelania, s ich prepojením s výrobnou sférou, investície do infraštruktúry a cestovného ruchu - to by mali byť niektoré naše priority na zlepšenie situácie na trhu práce v podmienkach SR.

Literatúra

- [1] BUKEROVÁ, V. 2013. Neplytvajme talentom. In *Profit*. 2013. č. 16-17. ISSN 1335-4620.
- [2] DUMITRESCU, L. *V čom spočíva náš problém*. Hospodárske noviny 12.7.2013.
- [3] JANKŮV, J. 2006. *Medzinárodné a európske mechanizmy ochrany ľudských práv*. Bratislava: IURA Edition, 2006. 230 s. ISBN 80-8078-096-X.
- [4] ERBENOVÁ, A. 2010. „*Pokladáme za samozrejmé pravdy....*“ *Vývoj ľudských práv v USA od roku 1776 do roku 1787*. Historia et theoria iuris. 2010. č. 3, s. 51. ISSN1338-0133.
- [5] KOKAVCOVÁ, L. 2013. Čo chýba Slovensku. In *Profit*. 2013. č. 16-17. ISSN 1335-4620.
- [6] KONEČNÝ, B. – SOJKA, M. 1998. *Malá encyklopédie Moderní ekonomie*. Praha : Nakladatelství LIBRI, 1998. s. 83-84. ISBN 80-85983-48-6.
- [7] ODEHNAL, J.- MICHÁLEK, J. 2009. Hodnotenie konkurencieschopnosti vybraných regiónov EÚ. In *Ekonomický časopis*. 2009. č.2, s. 113-131. ISSN 0013-3035.
- [8] SAMSON, Š. 2011. Nezamestnanosť v regiónoch Slovenska. In *Regionálny trh práce v podmienkach hospodárskej recesie*. Košice : Technická univerzita v Košiciach, Ekonomická fakulta, 2011. s. 101-104. ISBN 978-80-553-0836-4.
- [9] STOKER, G. 2008. Governance as theory: Five propositions. *International Social Science Journal*, 50, 1998, No. 155 In Karacay Cakmak, H. a Altuntas, N.: *New Global Capitalist System, New Industrial Development Model and Developing Countries* In *Ekonomický časopis*, 56, 2008, č. 9, s. 876-877. ISSN 0013-3035.

- [10] SOROKOVÁ, T. - BITTNER, M. 2011. Nezamestnanosť, problematika trhu práce a zahraničných investícií v regiónoch SR. In *Regionálny trh práce v podmienkach hospodárskej recesie*. Košice: Technická univerzita v Košiciach, Ekonomická fakulta, 2011. s. 110-116. ISBN 978-80-553-0836-4.
- [11] BALÁŽ, V. Slovenská akadémia vied. Slovenský rozhlas. *Z prvej ruky*, vysielané 3.9.2013.
- [12] FILKO, M. 2013. *Šťastie si nikde nekúpime*. [online] Analytik, Erazmova univerzita Rotterdam [cit. 13.4.2013] dostupné na internete: < <http://hnonline.sk/nazory/c1-19337890-stastie-si-nikde-nekupime>>
- [13] Správy Slovenského rozhlasu vysielané 3.9.2013 o 7.00 hod.
- [14] Zeit im Bild, ORF 2 vysielané 3.9.2013 22.05.
- [15] *Focus on Geely's purchase of Volvo* [online] China Daily [cit. 4.9.2013] dostupné na internete: <http://www.chinadaily.com.cn/business/2010-03/29/content_9658301.htm>

Marketing v poisťovníctve e-marketing

Jozef ADAMKO*

Marketing of insurance and electronic marketing

Abstract

Marketing of insurance and electronic marketing are unseparable part of commercial insurance. It is not only communication platform but also the main marketing tool, together with a base plan of marketing strategy, presentation of products and managing and building connections with clients. Through the marketing we get informational sources through electronic media all the way to the product distribution.

Keywords: insurance, insurance market, marketing, client

JEL Classification: E 44

Úvod

Modernými marketingovými prístupmi sa mení pohľad na vývoj v marketingovom riadení a stáva sa ústrednou témou sveta obchodných spoločností a je dôležitým faktorom ich úspechu. Nemal by byť obsiahnutý iba v marketingovom oddelení, ale mal by ním žiť celý podnik. Tento trend sa v neposlednom rade dotkol aj finančných inštitúcií, poisťovní nevynímajúc. Marketing je neoddeliteľnou súčasťou moderných, prosperujúcich firiem na celom svete.

V oblasti poisťných produktov je priestor pre podporné marketingové programy pomerne obmedzený. Najväčší priestor je produktu venovaný vo fáze výskumu a jeho navrhovania. V poisťovníctve nie sú zmeny podmienok, modifikácie produktu či cenové zľavy v prospech klienta obvyklé, a preto je v záujme každej poisťovne klást' vysoký dôraz nielen na kontrolu spokojnosti klienta s poskytovanými službami a jeho vernosť, na imidž svojej značky a na snahu udržať si dobrých zákazníkov, ale hlavne na prípravu produktov a ich prínos pre poisťníka.

Ponúkané poistenie sa tak nestáva len samotným produktom, ale hlavne výhodnou investíciou.

Rozširovaním svojich odbytových možností si poisťovne, tak ako aj iné finančné, či obchodné inštitúcie, hľadajú ďalšie odbytové kanály. Jedným takýmto kanálom je aj elektronický marketing a reklama na internete.

Ako príklad uvedieme štatistický údaj, keď v roku 2000 bola na veľkom americkom trhu penetrácia na úrovni 34%, kým v roku 2010 sa pohybovala už na 89%. Na Slovensku tieto mobilné služby v tomto roku prekročili 100%, aj tak je to doposiaľ stále na úrovni 2%.¹

1 Nové trendy v marketingu, e-marketing

Táto marketingová komunikácia prostredníctvom mobilného zariadenia sa dnes dostáva výrazným spôsobom do popredia. Spôsobilá to rozšírenosť mobilných sietí, telefónov a aj fakt, že ho má potenciálny zákazník stále pri sebe. Pokladáme to za hlavný dôvod existencie mobilného marketingu, pôsobiaceho nepretržite dvadsať štyri hodín denne, 7-krát v týždni, 12-krát do roka. Môžeme to nazvať aj nepretržitý mobilný marketing.

Definovať tento spôsob marketingu sa dá rôznymi spôsobmi ako nový marketingový trend. Mike Wehrsa v roku 2009 na mobilnom marketingovom fóre v Los Angeles definoval mobilný marketing

* Ing. Jozef Adamko, Katedra ekonómie a financií, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: jozef.adamko@vsemvs.sk

¹ ADAMKO, J. 2013. Marketing v poisťovníctve e-marketing. s. 9 – 10.

„ako súbor postupov, ktoré umožňujú organizáciám komunikovať a spolupracovať so svojim publikom interaktívnym a relevantným spôsobom prostredníctvom ľubovoľného mobilného zariadenia a siete.

Je to vlastne podstata, čo vlastne v skutočnosti mobilný marketing je. Jaroš vo svojej knihe v roku 2009 uvádza, že ak chceme aby tento trend bol aj úspešný, musí spĺňať tri základné primárne vlastnosti ako:

- relevantná informácia,
- presné cielenie,
- istý zásah.

2 Podpora predaja poisťných produktov pomocou novej formy reklamy

Cez určitú pridanú hodnotu cez mobilný telefón, tablet, smartfón a iné zariadenia má užívateľ stále pri sebe a so stálym pripojení v sieti.

Tradičné formy šírenia

Turbulentnému technickému vývoju neuniklo ani mobilné zariadenie. Je to neustály proces sústavného vývinu a zdokonaľovania sa, pričom sa tieto formy šírenia menia a neustále vylepšujú.

Medzi základné – tradičné formy šírenia zaraďujeme:

SMS – stály a nesmrteľný hit mobilnej textovej komunikácie, pre mobilný marketing veľmi vhodný nástroj pre distribúciu krátkych textových správ s linkom na webstránku či s telefónnym číslom.

MMS – podobné krátkym telefónnym správam (SMS), ale okrem textu dokážu MMS správy preniesť aj multimediálny obsah, ako sú obrázky, zvonenia a video súbory.

Hlasová služba – do marketingových správ môže vložiť tlačidlo umožňujúce okamžité zavolania (vytočenie) prednastaveného telefónneho čísla (napr. na oddelenie obchodu, predaja call centra – styku so zákazníkom alebo prehratie audio a video záznamu s určitou ponukou (produktov, tovarov a služieb).

Web – podobný ako bežná webstránka, ale upravený pre možnosť zobrazovania sa na mobilných zariadeniach.

Proximity marketing – alebo tzv. múdre telefóny (Smartphone) majú často možnosť určovať svoju geografickú polohu, najčastejšie prostredníctvom GPS. Pri aktívnej funkcii, umožňuje to marketérovi upravovať a napr. zobrazovať grafickú reklamu na aktuálne prezeranej webstránke alebo ho pozvať prostredníctvom ďalšieho nástroja (napr. MMS) do kontaktného centra poisťovne, maklérskej spoločnosti alebo blízkeho obchodného centra atď.

Aplikácie – špeciálne jednoúčelové programy pripravené pre mobilné telefóny a distribuované prostredníctvom mobilného internetu.

E – mail – jeden z kľúčových distribučných nástrojov mobilného marketingu.²

Novodobé formy šírenia

Neustály technický pokrok umožňuje mobilným zariadeniam obrovskú škálu možností. Dnes len ťažko môžeme presne určiť, ktorým smerom sa tento rozvoj bude uberať ako je to v prípade SMS, MMS a podobne. Stále o konkrétnu službu zákazníkovi.

Autor článku „Najdôležitejšie mobilní aplikace pro rok 2012 Ján Handl (2011) popisuje novodobé a moderné formy šírenia, teda služby mobilného marketingu, ktoré sa začínajú využívať a do budúcnosti ich čaká ďalší enormný rozvoj“.³

² DORČÁK, P. - POLLÁK, F. 2010. Marketing a manažment cestovného ruchu. s. 33.

³ HANDL, J. 2011. Najdôležitejšie mobilní aplikace pro rok 2012. [online].

Týmto novodobým formám sa postupne prispôsobujú aj poisťovacie spoločnosti, ale aj ostatní sprostredkovatelia finančných a poisťovacích produktov a služieb za účelom stáleho znižovania vstupných nákladov na realizáciu služieb v tomto segmente. Bez týchto novodobých trendov sa v budúcnosti poisťovacie spoločnosti len ťažko udržia v silno konkurenčnom prostredí.

Týka sa to služieb:

Location-based service - služby spojené s polohou užívateľa.

Marketingový hit – kontextom pri oslovovaní reklamným obsahom je samotná poloha užívateľa.

Sociálne siete - ide o fenomén terajšej doby. Vznikajú z nich rôzne mobilné portály, ktoré poskytujú obrázky, videá a najmä textovú komunikáciu.

Mobilné vyhľadávanie – zaznamenalo v poslednej dobe veľký boom a skrýva v sebe obrovský potenciál. Napríklad umožňuje telefonickú alebo online rezerváciu vstupeniek na rôzne podujatia, cestovanie vlakom autobusom a iné.

Mobilné obchodovanie (Mobile Commerce) – jedná sa o akúsi nadstavbu obchodovania na internete a s tým spojený nástup mobilných aplikácií - virtuálny nákupný košík a pod.

Mobilné platby – zatiaľ málo rozvinuté, avšak skrývajúce ohromný potenciál. Do budúcnosti nástup bezhotovostných a najmä bezdotykových platieb pomocou technológie NFC (Near Field Communication) – bezdotyková peňaženka.

Kontextové služby – Conect Aware Services sú služby, ktoré za poskytnutie údajov o ich záujmoch, dennom režime a preferenciách poskytnú užívateľom maximálny komfort.

Mobilný instant messaging – mobilné aplikácie, ktoré budú umožňovať užívateľom rýchlu a jednoduchú online aplikáciu v reálnom čase.

Rozpoznávanie objektov – QR – QR kódy slúžia ako tzv. „attention-grabber“ (získavač pozornosti).⁴

3 Internet v marketingu

Uskutočňovať dnes zmeny v súčasnom marketingu je oveľa ťažšie ako to bolo v minulosti, kde na trhu bola tvrdá súťaž, ale v súčasnosti sú podmienky úplne odlišné. Stalo sa prioritou bojovať proti roztrieštenosti trhu, jeho saturácii a masovému uvádzaniu nových produktov na trh.⁵

Aspekty, ktoré sa v súčasnej dobe podieľajú na formovaní a zmene tradičného marketingu sú:

- roztrieštenosť a saturácia trhu,
- vysoko konkurenčné prostredie,
- presýtenosť komunikačných posolstiev,
- oslabenie tradičných médií a vznik nových,
- oslabenie reklamy v propagačnom mixe a väčší dôraz na ostatné nástroje propagačného mixu.

Podľa Kotlera je marketing do značnej miery odlišný, než aký bol v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch minulého storočia.⁶

Segmentácia internetu

Tu ide najmä o odkrývanie takých skupín trhových segmentov, v ktorých sú si zákazníci daného segmentu čo najviac podobní svojimi trhovými prejavmi na danom trhu, zatiaľ čo jednotlivé segmenty sú si navzájom svojimi trhovými prejavmi čo najodlišnejšie.

⁴ DORČÁK, P. - POLLÁK, F. 2010. *Marketing a manažment cestovného ruchu*. s. 34.

⁵ KOTLER, P. 2005. *Inovatívny marketing*. s. 199.

⁶ CHAFFEY, D. a kol. 2000. *Internet Marketing strategy*. s. 512.

Segmentácia trhu na internete vyzerá nasledovne:

- geografické kritériá: napríklad svetadiely, kontinenty a regióny;
- demografické charakteristiky: pohlavie, vek, etnická príslušnosť;
- socio-ekonomické charakteristiky: zamestnanie, príjem, vzdelanie;
- psychografické charakteristiky: osobnosť, životný štýl, záujmy.⁷

Ďalej sa užívatelia delia podľa prístupu k technológiám do niekoľkých skupín:

- nadšenci: rozvíjajú možnosti internetu a informačných technológií najprv pre súkromné účely, a neskôr aj pre komerčné účely - patria sem najmä počítačoví profesionáli, vedci, študenti;
- profesionáli zaoberajúci sa informatikou: intenzívne využívajú nové komunikačné technológie – správcovia informačných databáz, novinári, projektanti a iní;
- profesionáli závislí na prístupe k dôležitým informáciám: nevenujú sa však aktívne systematickému vyhľadávaniu informácií na internete – patria sem zamestnanci štátnej správy, konzultanti, lekári, pracovníci bánk, poisťovní a podobne;
- spotrebitelia hľadajú informácie o tovaroch, poisťovaciach, bankových a iných finančných službách, cenách a často nakupujú online;
- surféri – ľudia hľadajúci zábavu, milovníci hier, chatov a podobne.⁸

Internetový marketing a jeho využitie

To, že klasické médiá čiastočne strácajú svoje postavenie, ale aj príjmy z reklamy v mieste predaja, je nám známe. Reklamou sú už dnes ľudia veľmi presýtení, ale nové a nečakané nové oslovenie ich vie zaujať viac ako spomínaný tradičný spôsob. Spôsob, akým sa snažia oslovovať svojich potenciálnych klientov na už aj tak presýtenom trhu je stále ťažší, a preto sa každý snaží nájsť malú „medzeru“. Najviac sa uplatňuje pri uvádzaní nového produktu na trhu. Jeho využitie je omnoho širšie a to:

- účinná prezentácia spoločnosti a produktov – pre zvýšenie lojality zákazníkov (klientov);
- informačné zdroje – priestor pre vyhľadávanie nových klientov či spolupracovníkov, informácie o zákazníkoch či konkurencii;
- lepšie riadenie vzťahu k zákazníkom – komunikácia cez internet je ľahká a intenzívna, ale aj zisťovanie spätnej väzby je efektnejšie;
- efektívny a nový obchodný kanál – elektronické aplikácie obchodu, ako aj cesty ponúkajú možnosť rýchlej, lacnej a bezpečnej realizácie obchodných transakcií;
- spoľahlivé riadenie logistiky – od zadávateľa až ku spotrebiteľovi (zákazníkovi);
- riadenie interných procesov firmy – je omnoho lepšie cez elektronizáciu, a znižuje v konečnom dôsledku náklady.

Sem patria najmä náklady na telefóny, tlače, a distribúcie, a náklady v oblasti služieb zákazníkom (kompletná správa poistení), vďaka napojeniu na sprostredkovateľské spoločnosti (aj reťazce).

Môžeme teda konštatovať, že internet už integrovali do svojich marketingových stratégií, ale v tejto oblasti je ešte veľmi málo skúseností. Väčšinou sa to využíva, alebo len plánuje v obmedzenej miere využiteľných internetových možností súčasného internetu.⁹

4 Distribučné kanály komerčných poisťovní - e-business

Skôr než si niečo chceme povedať o alternatívnych kanáloch v poisťovníctve, je potrebné zadefinovať niektoré kľúčové súvisiace pojmy s touto problematikou. Najvšeobecnejším pojmom je e-business. „Predstavuje generický názov pre biznis spracúvaný prostredníctvom elektronických médií, vrátane internetu, počítačových sietí alebo bezdrôtových transmisných zariadení.“¹⁰ E-commerce alebo elektronický obchod patrí do kategórie e-business. Je to „názov pre všetky

⁷ BOUČKOVÁ a kol. 2003. *Marketing*. s. 432.

⁸ NODEK, L. – ŘENČOVÁ, L. 2000. *Internet a jeho komerční využití*. s.117.

⁹ DORČÁK, P. - POLLÁK, F. 2010. *Marketing a management cestovného ruchu*. s.18 -19.

¹⁰ DUDINSKÁ, E. – RUČINSKÝ, R. – ŠIMEGH, P. 2004. *Medzinárodný marketing*. s. 211.

typy transakcií uskutočňovaných cez elektronické médiá.¹¹ Medzi hlavné médiá patrí predovšetkým internet a telefóny. S e-business a najmä e-commerce sú spojené základné pojmy alternatívnej marketingovej komunikácie:

B2B – Business to Business – obchodné transakcie medzi zákazníkmi, ktoré prebiehajú výlučne v elektronickej forme v kombinácii s telefónmi,

C2C – Customer to Customer – predaj výrobkov spotrebiteľom inému spotrebiteľovi, najčastejšie formou akcie a inzercie,

B2C – Business to Customer – predaj výrobkov konečnému spotrebiteľovi. Tento výraz označuje transakcie medzi podnikmi a koncovými zákazníkmi, ktoré sa uskutočňujú vo forme elektronických interakcií.

Pre poisťovníctvo je charakteristický práve komunikačný prostriedok B2C. Prostredníctvom neho poisťovne, komerční partneri, agenti, makléri, brokeri, teda všetci priami či nepriami predajcovia poistenia oslovujú potenciálnych klientov.

Základným predpokladom pre aplikovanie online poistenia pomocou systému B2C do praxe je existencia počítačového informačného systému. Počítačové informačné systémy sú „systémy určené na zber, prenos, uchovávanie, spracovávanie, distribúciu a prezentáciu údajov. Údaje spracovávané v informačných systémoch získavajú informačný význam. Informačné systémy sú určené predovšetkým pre manažérov na všetkých úrovniach riadenia. Poskytovaním informácií podporujú ich prácu zvlášť vo fázach plánovania a kontroly riadiaceho procesu. Informačné systémy sú veľmi často automatizované pomocou informačných technológií.“¹² V rámci tohto systému je dôležité zabezpečiť v danej poisťovni prepojenia serverov a terminálov prostredníctvom intranetu, extranetu a internetu.

Aj napriek nízkemu podielu online poistenia na celkovom realizovanom poistnom, predstavuje online poistenie skutočne efektívny prostriedok komunikácie a realizácie obchodu ako pre poisťovateľa či sprostredkovateľa, tak i pre samotného klienta. Medzi hlavné výhody online poistenia patrí:

- najjednoduchšia možnosť porovnať si poistku u všetkých na slovenskom trhu dostupných poisťovateľov. Stačí, aby si klient zadal vstupné parametre predmetu poistenia a systém zoradí poistenie podľa výhodnosti pre klienta,
- najrýchlejšia alternatíva pre klienta, ako môže získať naraz a na jednom mieste komplexný prehľad o konkrétnom poistení,
- najprehľadnejší spôsob zobrazenia, resp. porovnania jednotlivých poistení u všetkých slovenských poisťovateľov,
- vysoký bezpečnostný štandard pri online uzatváraní poistenia. Samotné uzatváranie online poistenia je zabezpečené certifikátom THAWTE od VeriSign. Navyše prenos osobných údajov chráni **šifrovaný kód SSL (Secure Sockets Layer)**. Skontrolovať ho je možné prostredníctvom označenia <https://> v URL adrese, namiesto bežného <http://>,¹³
- výhodou online poistenia v porovnaní s tradičnou papierovou formou je fakt, že poistná zmluva nadobúda platnosť zaplatením poistného,
- zákazník v prípade využitia online poistenia nie je obmedzený sviatkami, otváracími hodinami, ani nočnou hodinou. Cez internet sa môže poistiť kedykoľvek.

5 Trendy v online poistení

Medzi alternatívne distribučné kanály radíme predovšetkým online poistenie, ktoré funguje buď priamo prostredníctvom webových aplikácií alebo ako kombinácia webovej aplikácie a call centra. Ako alternatívu ku klasickým distribučným kanálom môžeme rátať aj poistenie cez samotné call centrum, alebo prostredníctvom SMS.

¹¹ Tamtiež, s. 212.

¹² KOKLES, M. – ROMANOVÁ, A. 2008. *Informačný manažment a informačné systémy*. s.5.

¹³ Netfinancie.sk. *Prečo práve online poistenie?* [online].

Alternatívne kanály v súčasnom poisťovníctve stále vo väčšej miere využívajú internet a nové informačné technológie, ktoré umožňujú uspokojovať poisťné potreby klientov rýchlejšie, kvalitnejšie a lepšie. Oslovili najmä klientov, ktorí v dôsledku finančnej krízy menej dôverujú sprostredkovateľom poisťenia a menia nákupné správanie. Vyrastá nová generácia klientov, pre ktorých bude prijateľnejšie uzatvorenie poisťenia online ako rozhovor so sprostredkovateľom.¹⁴

Využívanie online distribučných kanálov v súčasnosti

Od vypuknutia globálnej hospodárskej krízy v roku 2008 je využitie alternatívnych distribučných kanálov na vzostupe a začína v nasledujúcom roku 2009 výrazne rásť podiel najmä online poisťenia a poisťenia s využitím call centra. Najvýraznejšie však rastie význam a podiel poisťenia pomocou kombinácie internetu a call centra.¹⁵

V európskych podmienkach zasa online poisťenie narastá. Podľa správy Online Insurance Trends online poisťenie hrá najdôležitejšiu úlohu v celoeurópskom priemere predovšetkým v sektore neživotného poisťenia. Význam životného poisťenia v kontexte online poisťenia zohráva len nepatrný význam.¹⁶

S narastajúcim podielom online poisťenia na celkovom predpísanom poisťnom rastie podiel neživotná dynamickejšie ako podiel života. V roku 2011 bol podiel online poisťenia 7,46% z celkového poisťného 1 072 mld. €, čo predstavuje 80 mld. €. Z toho 0,94%, teda 10,07 mld. € pripadlo na sektor životného poisťenia a 6,52%, teda 69,89 mld. € na sektor neživotného poisťenia.

V roku 2011 sa teda prostredníctvom online poisťenia uzatvorili poisťné zmluvy za cca 10 mld. € v sektore životného poisťenia a v sektore neživotného poisťenia v hodnote bežmála 70 mld. €.

6 Modely online poisťenia v Európe a na Slovensku

V poisťovacej praxi môžeme vymedziť tri základné modely využívania internetu pri sprostredkovaní a predaji poisťných produktov:

1. model tradičnej poisťovne – online poisťenie je využívané len ako doplnková forma tradičného predaja poisťenia,
2. model internetových sprostredkovateľov – internetové stránky maklérskeho spoločností, ktoré prinášajú výhodu porovnania konkurenčných ponúk spolupracujúcich poisťovní a možnosť uzatvorenia aj online poisťenia, jedná sa tiež o tzv. agregátorov poisťenia,
3. model internetovej/online poisťovne, ktorá ponúka poisťenie výlučne prostredníctvom internetu.¹⁷

V slovenskom a európskom kontexte v súčasnosti sú pre distribúciu poisťenia typické najmä prvé dva dominujúce modely, o čom svedčí i nasledujúci obrázok.

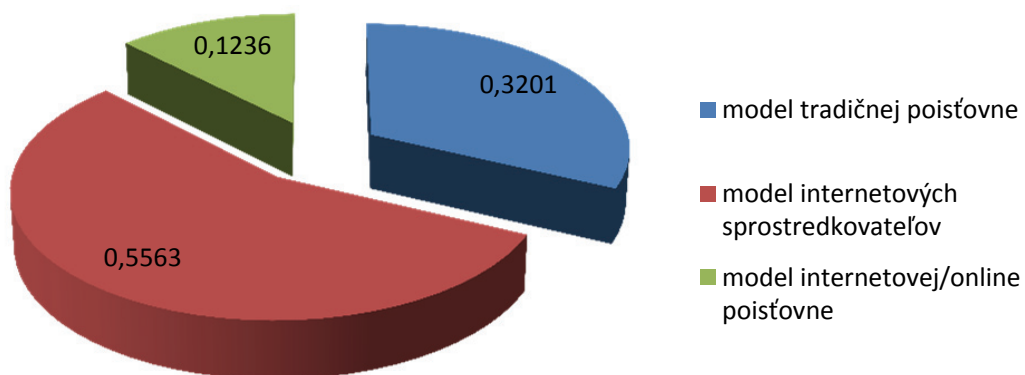
¹⁴ ZLIECHOVCOVÁ, A. 2013. Perspektívy online poisťenia. In. Konferencie FMK UCM v Trnave. [online]. [13.06.2013]. Dostupné na internete: <<http://konferencie.fmk.sk/2013/perspektivy-online-poistenia/>>.

¹⁵ Na účely tohto príspevku budeme v ďalšom texte pojmom online poisťenie označovať súhrnné poisťenie prostredníctvom call centra a kombinácie internetu a call centra.

¹⁶ Mount Onyx. Online Insurance Trends: Country Reports Europe. 2013. Wien : Mount Onyx, Universität Wien, TCI Consult, 2013.

¹⁷ ZLIECHOVCOVÁ, A. 2013. Perspektívy online poisťenia. In. Konferencie FMK UCM v Trnave. [online]. [13.06.2013]. Dostupné na internete: <<http://konferencie.fmk.sk/2013/perspektivy-online-poistenia/>>

Obr. 1 Spôsob distribúcie online poistenia v roku 2011

Zdroj: spracovanie podľa *Online Insurance Trends: Country Reports Europe*. In Mount Onyx

Z obrázku vidíme, že:

- **najviac** online poisťných zmlúv bolo uzatvorených prostredníctvom online sprostredkovateľov a to (56,63%),
- **necelú tretinu** tvoria tradičné poisťovne, ponúkajúce svoje produkty online (32,01%),
- **najmenší podiel** na celkovom objeme online poistenia majú online poisťovne, teda poisťovne, ktoré svoje produkty ponúkajú výlučne online (12,36%).

Na Slovensku prevláda uzatváranie poisťných zmlúv online :

- **PZP** - je to 46,6%, častejšie ako je to bežné v ostatných európskych krajinách (35,3%),
- **cestovné poistenie** podobne je to 31,2%, sa na Slovensku uzatvára online častejšie, ako je priemer v Európe (20,3%).

Naopak, Slovensko zaostáva v online uzatváraní poisťných zmlúv v prípade:

- **havarijného poistenia** 4,2%, pričom priemer v Európe je 14,2%.
- Najväčší rozdiel badať v prípade uzatvárania:
- životného poistenia online - u nás je to len 0,2%, pričom v Európe je to až 9,8%.

Skúsme sa teraz pozrieť, akým spôsobom sa využívajú na slovenskom trhu tri, už v texte vyššie definované modely online poistenia.

Online poistenie v online poisťovni

Na slovenskom trhu pôsobí doposiaľ ako jediná výlučne online poisťovňa – Genertel poisťovňa a.s. Genertel.sk pôsobí na slovenskom poistnom trhu ako pobočka poisťovne z iného členského štátu od 1. 9. 2010 a prináša nový model poistenia ako výlučne online poisťovňa v segmente neživotného poistenia.

V súčasnosti predstavuje jeho trhovú podiel viac ako 10%. Najviac poistení je uzatvorených predovšetkým v PZP a v cestovnom poistení.

Genertel.sk je súčasťou medzinárodnej skupiny Generali Group, do ktorej patrí aj Generali Slovensko poisťovňa, a.s., vďaka technologickej a procesnej inovácii ponúka výlučne cez priame distribučné kanály – internet a telefón – svoje poisťné produkty:

- PZP – cena od 59 €/rok,
- Havarijné poistenie,
- MiniHavarijné poistenie – cena od 29 €/rok,
- MiniHavarijné EXTRA poistenie – cena od 43 €/rok,
- Plné havarijné poistenie – cena o d 200 €/rok.

Koncom roka 2010 začal na slovenskom poisťnom trhu pôsobiť portál superpoistenie.sk, ktorý ako prvý začal ponúkať online poistenie cez internet. V súčasnosti jeho trhovú podiel na tomto trhu je viac ako 10%. Najviac poistení je uzatvorených predovšetkým v PZP a v cestovnom poistení.

Reklama na internetových vyhľadávачoch

Táto reklama je spoplatnenou službou, kedy daný odkaz farebne alebo umiestnením vyniká medzi bežným textom. V internetovom marketingu sa zatiaľ uvádzajú tieto štyri faktory:

- SEM (Search Engine Marketing) – marketing vo fulltextových vyhľadávačoch. Patria sem najznámejšie ako je Yahoo, Google, Alta Vista, MMS, Seznam, Jyxo, Zoohoo.
- U nás v Čechách a Maďarsku je ešte známy systém eTarget, ponúkajúci kontextovú reklamu a sponzorované výsledky vyhľadávania.

Kontextová reklama sa zobrazuje webových stránkach v kontexte sietí, nie vo vyhľadávacích sieťach vyhľadávačov, ale na partnerských webových prevádzkovateľov. Táto reklama je reklamou v texte so zvýraznenými slovami (zjednodušene ide o linky – web odkazy) v obsahovom kontexte web stránky. Pri tejto reklame sa očakáva, že je tam menej prekliknutí.

Podľa zdroja sa ďalej triedia na:

- **nepriamu** (alebo reklama od tretej strany), druhu reklamy, ktorý si môže na web stránku umiestniť prakticky každý. Základom je registrácia do niektorej zo spoločností, ktoré predávajú reklamu na internete.
- **priamu** – druh reklamy bez viazanosti na tretiu stranu. Dominantnou výhodou je oproti nepriamej forme podstatne vyšší zisk. Nevýhodou je tu zasa využívanie len na známych stránkach s vysokou návštevnosťou (Slovanet, Orange, T – Com **a pod.**)¹⁸

Známe formy tejto kontextovej reklamy sú: Ad Sense, AdWords.

Služba Google AdWords poskytuje zacielený dosah len pre používateľov vyhľadávacích v službe Google.

Služba AdSense obsah prehľadáva automaticky a do neho vkladá reklamy (v textovej alebo obrázkovej forme), ktoré sú relevantné pre návštevníkov webovej lokality. Táto reklama predovšetkým prináša aj riziko úniku citlivých informácií.¹⁹

Bannerová reklama - je v podstate reklamný prúžok, používaný na web stránkach. Jedná sa zväčša o obdĺžnikový grafický obrázok, animáciu, prípadne interaktívnu grafiku zobrazenú blízko okraja obrazovky. Bannery tvoria stále jednu z najčastejších foriem reklamy na internete.

Poznáme štyri typy:

1. statické bannery – statický obrázok alebo text, bez interakcie alebo animácie,
2. animované bannery – pútajú pozornosť blikajúcimi alebo pohybujúcimi sa prvkami,
3. interaktívne bannery – obsahujú prvky dostupné v HTML formáte (napr. vyhľadávacie pole, ktoré má za úlohu prilákať užívateľa k interakcii **s reklamou**),
4. trasakčné bannery – celá trasakcia alebo akcia je vykonaná v rámci bannera (nedochádza k presmerovaniu na domovskú webovú stránku).²⁰

Záver

Poisťovne, ktoré chcú byť úspešné na trhu, musia pružne reagovať na novovzniknuté situácie, či už prenikaním na poisťné trhy cez produktovú politiku, ale hlavne v oblasti marketingu, manažmentu a moderných marketingových prístupoch pri zavádzaní nových foriem elektronického marketingu, a tak sa prispôbiť hlavne požiadavkám trhu.

¹⁸ PŘIKRILOVÁ, J. – JAHODOVÁ, H. 2010. Moderní marketingová komunikace. s. 227, 233.

¹⁹ Tamtiež.

²⁰ TONDR, L. 2002. Podnikáme na internete. s. 102.

Preto vo svojich zámeroch (biznis plánoch) sa zameriavajú na tie činnosti, ktoré boli popísané v predchádzajúcich častiach, aby dosiahli čo najlepšie postavenie na poistnom trhu, a teda naplnenie hlavného cieľa podniku - zvyšovanie trhovej hodnoty podniku v dlhodobom horizonte a maximalizácie zisku. Celý marketingový proces je preto zameraný na tento účel už od prvopočiatku od kalkulácií poistného, včasnú a kvalitnú likvidáciu poistných plnení až po perfektnú starostlivosť o existujúci kmeň poistení.

Poistovne robia všetko preto, aby prezentovali svoje poistné produkty, ale aj zapracovávali požiadavky svojich potenciálnych klientov čo najlepšie, aby uspokojovali svojich existujúcich, ale aj budúcich poistníkov za účelom uspokojovania poistných potrieb.

Literatúra

- [1] ADAMKO, J. 2013. *Marketing v poisťovníctve e-marketing*. Prešov: Michal Vaško vydavateľstvo, 2013. ISBN 978-807165-927-3.
- [2] BOUČKOVÁ J. a kol. 2003. *Marketing*. Praha : C.H. BECK, 2003. 432 s. ISBN 80-7179-577-1.
- [3] DORČÁK, P. - POLLÁK, F. 2010. *Marketing a manažment cestovného ruchu*. s.18 - 19.
- [4] DUDINSKÁ, E. – RUČINSKÝ, R. – ŠIMEGH, P. 2004. *Medzinárodný marketing*. s. 211.
- [5] KOTLER, P. 2005. *Inovatívny marketing*. Praha : Grada Publishing, 2005. s. 199. ISBN 80-247-0921-X.
- [6] CHAFFEY, D. a kol. 2008. *E-marketing and Internet marketing definition*. Internet Marketing strategy. 4. vydanie. s. 512. ISBN 978-0-273-71740-9.
- [7] HANDL, J. 2011. *Nejdůležitější mobilní aplikace pro rok 2012*. [online]. Dostupné na internete: <http://www.m-journal.cz/cs/marketing/>
- [8] NODEK, L. – ŘENČOVÁ, L. 2000. *Internet a jeho komerční využití*. Praha : Grada Publishing. s. 117. ISBN 978-80-7169-933-0.
- [9] KOKLES, M. – ROMANOVÁ, A. 2008. *Informačný manažment a informačné systémy*, Bratislava : Vydavateľstvo Ekonóm, 2008. s. 5. ISBN 978-80-89143-71-9.
- [10] ŘIKRILOVÁ, J. – JAHODOVÁ, H. 2010. *Moderní marketingová komunikace*. Praha: Grada Publishing, 2010. s. 227, 233. ISBN 978-80-247-3622-8.
- [11] TONDR, L. 2002. *Podnikáme na internete*. 1 vyd. Computer Press, 2002. s. 102. ISSN 1210-3756.
- [12] Mount Onyx. *Online Insurance Trends: Country Reports Europe*. 2013. Wien : Mount Onyx, Universität Wien, TCI Consult, 2013.
- [13] ZLIECHOVCOVÁ, A. 2013. Perspektívy online poistenia. In. *Konferencie FMK UCM v Trnave*. [online]. [13.06.2013]. Dostupné na internete: <http://konferencie.fmk.sk/2013/perspektivy-online-poistenia/>
- [14] Netfinancie.sk. *Prečo práve online poistenie?* [online]. Dostupné na internete: <http://www.netfinancie.sk/online-poistenie/>

Role of the Interregional Cooperation in the Realization of State Politics of Social and Economic Development of the Territories

Olha VDOVICHENA* - Svitlana OLIYNYCH**

Abstract

The meaning and the peculiarities of the state politics of regional development in the conditions of disbalance intensification between the development of separate regions and forming of effective interregional connections are proved in this article. The main reasons of uneven development and economic backwardness of separate regions are investigated and also the main principles on which the state politics of regional development in Ukraine at modern stage bases are examined.

Keywords: *politics of regional development, social and economic inequality, cyclic crisis, branch diversity, interregional cooperation*

JEL Classification: F55

Introduction

In the contemporary conditions of market development and stabilization of state economic processes, creation of politically stable society and steady growing national economics of the country is impossible without solving the problem of gradual and equal regional development. To provide effective cooperation mechanism in the questions of international cooperation development, expansion of integration processes on the state and local levels special attention should be paid to structural changes at regional level.

Conduction of the dimensioned economic reforms in Ukraine and other post-socialistic countries require provision of economic and social development of countries in principally new conditions. Afterwards, state regional politics must be directed towards provision of regional economic development, overcoming of interregional disproportions and solving of the main social problems by defining the effective mechanisms of social and economic regional development complex management, improvement of state regulation in this sphere, directed towards rational usage of available economic potential and local competitive advantages, stimulation of interregional and international cooperation etc. [1].

Among famous scientist special attention to the process of planning exhibition activity was paid by: V. Shvets', V. Krecman, L. Prokopenko, O. Shevchenko, Ja. Zhalilo, I. Babel, S. Bila etc.

The aim of the research is to define the role of organization the effective state interregional development politics at the modern stage. Among the main tasks, directed towards reaching this aim were: to prove the meaning and peculiarities of state politics of regional and interregional development; investigation of the main reasons of uneven development and economic backwardness of separate regions; definition of principals on which the state politics of regional development of Ukraine is based and definition of the main directions of the politics, directed towards intensification of interregional cooperation.

The object of the research is interregional cooperation as the direction of effective politics of social and economic development of the country forming.

The subject of the research is the processes of forming and activization of economic ties between regions.

* Olha Vdovichena, Chernivtsi Trade and Economics Institute of KNTEU, 7, Tsentralna Square, 58002 Chernivtsi, Ukraine, e-mail: danpol@ukr.net

** Svitlana Oliynych, Chernivtsi Trade and Economics Institute of KNTEU, 7, Tsentralna Square, 58002 Chernivtsi, Ukraine, e-mail: svetaolijnych@mail.ru

Text of paper

In Ukraine, under the conditions of the acute shortage of investment resources practically in all regions, the diffusion of bounds between the problems of actually regional politics and issues of national economic development, including the regional interests in general is happening.

Concerning separate regions of Ukraine one can speak of the becoming more frequent intensification of disbalance in the levels of regional development in Ukraine in different dimensions (center-periphery, East-West, city-village), availability of territories, being in deep depression for a long time, necessity of some regional problems solving – restructuring of enterprises in old-industrial districts, promotion of production effectiveness in rural areas, assistance to frontier regions etc., require conduction of weighed regional politics of the state.

As a rule, the main reasons of uneven development and economic backwards of separate regions serve the long-term cycle crises of over-production, breaking of production and economy structures, low level of branch diversity, and dependences on foreign markets, including foreign, discrepancy of production factors to the requirements of modern scientific and technological development, unfavourable natural and climate conditions, ecological catastrophes and natural disasters, historical and socio-cultural peculiarities, connected, in particular, with the concentration of native population, unfavourable demographic tendencies (e.g. fast decrease of population size).

Inequality of regional development and the level of standard of living creates preconditions for social tension in the society, threaten territorial integrity of the country, restrains the dynamics of socio-economic indexes, slows market transformations and decreases their effectiveness.

Afterwards, the main aim of the effective regional politics is considered to be the minimization of inequalities which create the ground for the appearance of social conflicts, prevent socio-economic development of the country in general or a part of it, or groups of countries (e.g. member countries of certain international organization).

Such orientation of the development requires new approaches to the usage of economic, human and nature and resource potential of the regions, which will provide obtaining the qualitatively new level of effectiveness and competitiveness of economics and life of population, will give a possibility to provide dynamic balanced development of the country in general, to approximate the standard of living to European standards and to create conditions for economic activity intensification in all regions of the country, which will assist in gradual softening of interregional disproportions, decrease of the level of depressive territories creation and will protect the society from significant expenses on the renewal of appropriate conditions of their life activity [1].

Each country develops and implements national regional politics directed towards the maximum possible levelling of economic and social development of the regions of the country. Traditionally it is conducted by the redistribution of the resources from reach regions for benefit of the regions with the lower income level or depressive regions. As a rule, to solve regional problems, two types of measures are used [2, c.25]:

- firstly, improvement of infrastructure and socio-cultural level of the development of the regions, which backward by the number of parameters (social, economic, etc.);
- secondly, intensive usage of economic stimuli (subsidies, tax concession, etc.), which have to promote the attraction of private investments to problem regions or to stimulate the disproportional development of successful regions.

According to V. Keretsman [3], the absence of the weighed regional politics leads to disintegration of any country, which is especially dangerous factor for the countries with undurable history of democratic development. In Ukraine, during the decade of independence regional politics didn't belong to the priorities of national politics, which, in its turn, has meant the absence of structured and effective regional management. Nowadays stage of state-building allows and requires legislative fixation of the new regional politics strategy and forming of the new system of regional management.

In the conditions, when the differences in the possibilities of independent development are very deep, and the main income is created mainly in central regions, only a country can rationally redistribute the income between regions and branches, thereby stimulate the economic development of the country in general and to help problem regions. Realization of the regional politics requires optimization of the mechanism, determination and adhering the main principals of its conduction.

Let us observe the main principals, on which the state regional politics of Ukraine at the modern stage is conducted [4].

1. Planning principal. This principal foresees that the politics of regional development must be conducted on the base of interconnected long- and middle-term strategies, plans and programmes of development at both state and administrative and territorial levels. This principal also foresees annual planning of necessary expanses of state and local budgets on provision of the stability and synchronization in the regional development politics.

2. Selectivity principal. According to this principal, strategic (financial, material, administrative and management, human etc.) resources are concentrated on definite territories, hierarchical priorities according to the formulated aims are defined, the requirements to economic effectiveness of their usage with the further intensification of innovative activity in other regions are determined. Such approach foresees some differentiation of state support to the regions taking into consideration their potential, level of economic and social development of the territory.

3. Synergy principal. Synchronous conduction of the number of reforms is foreseen. Such reforms influence the socio-economic development of the regions, concordance of the priorities and actions of local self-government concerning regional and local development; tight cooperation between central and local executive bodies, bodies of local self-government, unions of citizens, subjects of management is foreseen.

4. Unity principal. Foreseen the provision of:

- social unity, which consists in the decrease of the differences between separate regions in usage of human resources and standard of living;
- economic unity, which consists in decrease of differences in economic development between regions;
- spatial unity, which consists in creation of infrastructural conditions for the development of periphery regions.

To reach this unity in all three dimensions is one of the aims of regional development and regional politics.

5. Decentralization principal – distribution of powers, by which the place of administrative (managerial) support is closed to the maximum to its direct consumer, taking into consideration the fullness of rendering the proper quality services by concentration of material and financial resources at the correspondent management level.

In the conditions of sharp competitiveness between the regions for new investments (including foreign capital) regional politics of socio-economic development must be directed at provision of the territory with the instruments of state support, thanks to which they can be competitive at the investment market. Creation of such system will require both direct financial support from the state budget and creation of nation-wide favourable investment climate.

Taking into consideration all aforesaid, state support of socio-economic development of the regions must be conducted by such main directions:

1. Development and implementation of legislative base on the issues of decentralized regulation of regional (territorial) politics.
2. Development of investment and innovation activity in the regions.
3. Development of regional infrastructure.

4. Development of human potential.
5. Development of interregional economic connections.
6. Increase of the role of regions in international (cross-border) cooperation and globalization processes.

Accordingly, the realization of such politics of human resources development must be conducted with taking into consideration regional peculiarities of demographic situation, employment-population ratio and its standard of living, which will assist in creation of new workplaces, first of all in the sphere of innovation development, retraining of the released workers, improvement of social and labour relations between the employers and wage labourers, and also their bigger social protection.

As S.Bila indicates, interregional cooperation must be examined as a powerful organizational innovation which essentially increases the effectiveness of regional politics of the countries due to:

- development of subjectivity of the regions, strengthening of their ability to produce own initiatives and development projects, to create correspondent infrastructure of the development – in such conditions the role of the country consists not in the generating, but in direction of the development which requires noticeably smaller financial and management resources;
- possibilities of forming the national projects of macroregional (inter-oblast) level – it allows to reach the appropriate significance of national projects and correspondingly multiplicative effect of the attracted by the project funds;
- possibilities of provision the complexity of territories development, including depressive regions, due to larger specification of the cooperation processes, which becomes possible thanks to development of the directions of cooperation at local level [6].

At the same time, innovation constituent of interregional cooperation is oriented at synergetic effect: reaching the stable balanced socio-economic development at nation-wide level due to increase of regional competitiveness level. Due to realization of joint (interregional) projects in the sphere of production, services, infrastructural provision, socio-economic situation in the regions improves, in particular, the economic interconnection of problem territories (rural, distant, old-production) with leading regions intensifies; the disproportions of regional development become even; possibilities for seizing new, not enough used earlier, resources of the development are created [6].

In such conditions interregional economic integration requires the realization of the correspondent state politics, development of measures directed towards strengthening of national market of Ukraine, conduction of which will assist in mutually beneficial cooperation of the regions, development of the single economy space of the country and entrance to the external (international) market.

According the materials, which are listed in the analytical note “Forcing of mechanisms of interregional cooperation of Ukraine” the main directions of such politics, pointed towards intensification of interregional cooperation can be marked the following [7]:

1. Expansion of the sphere of usage of the mechanism of state and private partnership, increase of the interest of private enterprises in usage of the private and state partnership instrument during realization of infrastructural (first of all, road and transport) provision projects, conduction of mutual activities in ecologic balance keeping, forming of interregional clusters.
2. Expansion of the information presentation of the potential investment projects in regions, spreading of information about exhibitions and fairs, conducted in regions with the aim of advertising production and sales activities of the enterprises in different regions.
3. Development of the regional financial market with the aim of financial resources increase, which could be involved for financing the projects of local importance.
4. Increase of the government orders for strategically important for the country and few regions enterprises, usage at that the formed economy ties between regions for allocation of government orders at the enterprises of few regions.

5. Influence on the distribution of production and human resources over the regions and inside the regions by stimulation of new enterprises at distant territories creation and gradual inclusion of such territories to economic turnover.
6. Renew of the economic ties between the regions inside the country on the basis of creation of the economic stimuli for enterprises and for their cooperation with national enterprises.
7. Stimulation of enterprises for expansion of the goods assortment and transition to production of goods with appropriate quality, increase of the allotment of innovative goods, clever usage of the criterion "price-quality" in the produced goods during forming production strategy of the enterprise, forming of the network of techno policies and technological parks [7].

Special direction of the development in this direction is the organic combination of integration move with the solving of questions concerning expansion of good-neighbourly relations with all countries by implementation of the mechanism of mutually beneficial cooperation of frontier regions and development of cross-border cooperation on the new basis of factor, which assists integration of Ukraine to EU.

Besides, to our mind, one can allot the following tasks, concerning the modernization of economic and social sphere of the regions, and namely [8]:

1) At the national and interregional levels, with the aim of provision of the stable development of the territory in the strategic point:

- to develop and to implement the system of measures concerning state support of the producers of highly technological production of the leading enterprises of the region (special attention should be paid to the enterprises which produce innovative products);
- to support the creation of innovation clusters (corporations, technology parks) within the scientific and research institutions, industrial enterprises and educational establishments;
- to activate the activity on the establishment of social partnership between business and power, foreseeing national and interregional measures on discussion of participation of business in solving the tasks of economic development of the territories;
- assistance in the development of small and medium entrepreneurship, including the branches of light industry, tourism and recreation, spheres of services rendering to population (especially frontier regions).

2) With the aim of economic growth and overcoming of the existing disproportions in the levels of territories development such measures will be efficient:

- spreading of the practice of the development of the databases of investment projects with the aim of attraction partners for realization of social programmes through the mechanism of state and private partnership;
- development of the communication infrastructure of the territories, distant from the administrative centres;
- forming of the new investment and innovation models of the territory development and radical increase of the usage effectiveness of their resource potential;
- determination of the check points of the social politics in the spheres of labour market reforming, improvement of the quality of services in social sphere and increase of the effectiveness of their rendering;
- development and optimization of the network of transport, frontier, engineer and information infrastructure.

In general, the restructuring of the economic base of separate regions, creation of conditions for diversification on the new technologic base, forming of production and sale ties with the neighbouring countries (including also cross-border regions), graduate transition from trade and intermediary to investment and productive interconnections between regions, which will assist in forming and development of the effective structure of the economics of regions and determination of their branch specialization will give the possibility to increase the productivity of the economic spheres in regions,

to develop and to support new (innovative) types of activity, to increase the employment-population ratio (incomes - as a result), to strengthen interregional ties.

Economic growth of national economics, structural changes and activation international contacts promote the development of services sector and modernization of infrastructure, which in its turn will assist in increase of the investment attractiveness and competitiveness of regions.

Conclusion

So, the main criterion of the effective development and the cooperation between regions will be effective usage of nature and resource, demographic, industrial and scientific and technical potential with the aim of solving the problems of complex development of the territories, as integration of Ukraine to European structures, according to the priority directions of cooperation between Ukraine and European Union and the strategy of integration of Ukraine to European Union, require gradual involvement to integration process of not only central bodies of executive power, but also regions.

Interregional cooperation is the instrument of solving the inner problems of the territories, both at the level of definition of competitive advantages in involvement of centralized financial resources and at the level of effective usage of the region development resources.

Besides, interregional cooperation is one of the mechanisms of activation the innovation processes and involvement of investments for realization of highly effective innovation projects, possible to form new centres of economic development to develop infrastructural integrity of the country as the environment of free human, resources and information flows, mobilize and optimize usage of the resources of the territories as the main source of the socio-economic development of the country.

Process of the strengthening of interregional economy ties on the base of deepening regional and branch specialization of organizations and enterprises of the region gives the possibility to fully uncover and involve inner potential of the territories and also provide realization of integration of the regions Ukraine to the single national economic system.

References

- [1] Державна програма економічного і соціального розвитку України на 2012 рік [Електронний ресурс] : концепція Кабінету Міністрів України від 21 березня 2011 р. №219. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
- [2] Прокопенко Л.Л. Розвиток регіонального співробітництва України в контексті європейської інтеграції [Електронний ресурс]: монографія / Л.Л. Прокопенко, О.М. Рудік, І.Д. Шумляєва; за заг. ред. Л.Л. Прокопенка. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2008. – 132 с. – Режим доступу : http://www.dridu.dp.ua/institut/kafedra/vidannya_pei/Monografia.pdf
- [3] Керецман В. Проблеми формування регіональної політики та регіонального управління в Україні [Електронний ресурс] / В. Керецман. – Режим доступу : <http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:kCwE0bCDKAJ:univ.uzhgorod.ua/old/science/idurr/kerecman.doc>.
- [4] Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лип. 2006 р. № 1001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
- [5] Швець В.Я. Концептуальні підходи до вдосконалення системи міжбюджетних трансфертів [Тукст] / В.Я. Швець // Фінанси України. – 2005. – № 5. – С. 23-31.
- [6] Міжрегіональне співробітництво у системі нової регіональної політики України [Електронний ресурс] / С. О. Біла, І. Г. Бабець, І. В. Валюшко, Я. А. Жаліло [та ін.]; за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2011. – 32 с. Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>

- [7] Шевченко О.В. Механізми стимулювання міжрегіонального співробітництва в Україні: аналітична записка [Електронний ресурс] / О.В.– Шевченко // Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1056/>
- [8] Стратегічний моніторинг розвитку регіонів. Аналітична записка [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Reg_monitor-34e61.pdf

Recenzia monografie Ivety Dudovej: **Ekonomia vzdelávania**

Vojtech STANEK*

Cieľom EÚ je umožniť občanom zvyšovať si mieru svojej prosperity, solidarity a bezpečnosti v ére globalizácie. Európska únia je model sociálnej dimenzie a integrácie. Je to sociálny kontrakt, ktorý je súčasťou našej konkurenčnej výhody a udržiava politickú stabilitu. Sociálny aspekt trhovej ekonomiky je pilier, na ktorom EÚ stojí a ktorý vychádza z geopolitických súvislostí a historických skúseností. Dlhé desaťročia Európa predstavovala kombináciu voľných trhov a širokej sociálnej ochrany. Snahou bolo kombinovať hospodársku efektívnosť so sociálnou spravodlivosťou. EÚ vyrovnávala podstatné rozdiely v kvalite života v celej škále otázok. Sociálne záväzky vo vzťahu k zamestnaneckým právam, sociálny dialóg, rodová rovnosť, opatrenia proti všetkým formám diskriminácie, spolu s úlohou v zdravotníctve, vzdelávaní či ochrane životného prostredia.

Sociálny štát sa môže považovať za určitý druh sociálneho kapitálu, za znak, ktorým ľudia uznávajú svoj spoločný osud a nezávislosť. Tomuto štátu sa však dnes dáva vina za jeho úpadok. Sociálny štát spôsobil prehĺbenie občianskej spoločnosti, ktorá dávala väčší dôraz na práva ako na zodpovednosť, čo pohlcovalo verejné zdroje a dávalo moc politikom a zamestnancom verejného sektora.

Sociálna realita v EÚ sa od roku 2007 zhoršovala. V 4. štvrtroku 2012 roka klesol HDP o 0,5%, čo je najsilnejší pokles od roku 2009. HDP v stálych cenách dosahuje 98 % predkrízového stavu. Zvyšuje sa počet štátov, ktoré strácajú schopnosť plniť si záväzky v oblasti verejných financií v sľúbenom čase. V EÚ rastie počet ľudí bez práce. Koncom roka 2012 bolo 25 miliónov nezamestnaných. Podľa MOP v roku 2013 pribudne 5,1 milióna nezamestnaných a celkový počet na svete ich bude 202 miliónov.

Podľa J. Stiglitz globalizácia nenaplnila pozitívny potenciál, ktorý má, ale prispieva k sociálnemu strádaniu. Zodpovednosť nesú štáty, ale aj medzinárodné organizácie Svetová banka, Medzinárodný menový fond a Svetová obchodná organizácia. Tiež Washingtonský konsenzus jednostranne cez medzinárodné finančné inštitúcie odporúčal neoliberálny prístup k transformácii, ktorá bola skôr politickou ako ekonomickou agendou. Veľké chyby sa urobili v procese transformácie pri realizácii mnohých doporučení, keď prevládol subjektivismus. Viac opatrnosti a jasné vymedzenie úlohy štátu a inštitúcií mohli zmierniť negatívne dôsledky. Skúsenosti ukazujú, že predčasná liberalizácia kapitálových trhov vyústila do hospodárskej nestability, nárastu chudoby a poklesu strednej vrstvy obyvateľstva. V súčasnosti 24,2% obyvateľov EÚ čelí riziku chudoby a sociálneho vylúčenia. Kríza prehĺbila neoliberálnu povahu doterajšej povahy hospodárskeho riadenia. V kríze prevláda tendencia zbaviť sociálnu politiku jej podstaty, pričom otázky, ktoré treba riešiť, sú negatívne dôsledky recesie a sociálnej destabilizácie.

Sociálny kapitál v rozvinutých štátoch upadol. Individuálne zvyky a postoje sa stali menej viditeľnými, ale nie menej dôležitými a činnosti, ktoré nás spájali, nás začali postupne rozdeľovať. Tieto procesy sami o sebe dokazujú redukcii dôvery a spolupráce. Ľudia sú opatrnejší voči každému. Sociálni demokrati vo Švédsku vravia o neschopnosti trhu vychovať sociálny kapitál, od ktorého závisí sociálna integrácia. Aj podľa niektorých autorov, napr. J. Stiglitz, T. Judt, M. Myant, J. Drahekoupil, I. Tranenková, R. Geist, sociálny rozmer demokracie je rezervou ekonomických a občianskych možností, ako prekonať ekonomickú a morálnu krízu.

V súvislosti s úvahami o intenzívnejšej integrácii EÚ by sa mal tento proces odvodzovať od integrovanejšieho finančného rámca, integrovanejšieho hospodárskeho a sociálneho politiky, integrovanejšieho fiškálneho rámca a od demokratickej legitimacy a zodpovednosti. F. Holland hovorí o potrebe prehĺbenia integrácie, A. Merkelová o potrebe získať súhlas členských štátov s presunom ďalších kompetencií na európske inštitúcie. Integráciu v EÚ musí sprevádzať väčšia solidarita, ktorá zahŕňa garanciu pracovných miest a vzdelávanie pre mladých ľudí. Aj D. Cameron vníma európsku integráciu ako nástroj pre lepší život, zamestnanie, vzdelávanie, cestovanie.

* prof. Ing. Vojtech Stanek, PhD., Katedra verejnej správy, Vysoká škola ekonomie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vojtech.stanek@vsemvysk.sk

Výzvou je hľadanie novej rovnováhy medzi liberalizáciou a sociálnymi úspechmi, či výdobytkami od 2. svetovej vojny. Reakciou Európskej komisie bolo vytvorenie tzv. Balíka sociálnych investícií (Social Investment Package). V júni 2013 európska exekutíva prijala dohodu o posilnení sociálneho rozmeru hospodárskej a menovej únie. Exekutíva začne monitorovať sociálne indikátory, ako sú miera nezamestnanosti, miera nezamestnanosti mladých, počet ľudí, ktorí sa nezapájajú do vzdelávania alebo odbornej prípravy, reálny disponibilný príjem domácností, podiel obyvateľov v produktívnom veku ohrozených chudobou, nerovnosti v príjmoch merané porovnaním 20 % najbohatších obyvateľov s 20 % najchudobnejších.

Udržateľnosť EÚ bude závisieť aj od miery, v akej sa podarí rozvinúť túto sociálnu dimenziu. Sociálne otázky napriek horeuvedenému zostávajú podriadené fiškálnej konsolidácii a štrukturálnym reformám. Podľa J. Barrosa je potrebné dokončiť bankovú úniu a jednotný digitálny trh a podporiť investície do vedy a vzdelávania.

V podmienkach globalizácie sa sociálno-ekonomický rozvoj dosahuje prevažne znalostnými faktormi, čo naznačuje prednosť sociálnej cesty do vedomostnej spoločnosti. Sociálne investovanie do rozvoja ľudských zdrojov je zdrojom dynamizácie spoločnosti. Posudzovaná knižná publikácia predstavuje významný teoretický prínos k problematike ekonómie vzdelávania v jej mnoho dimenzionálnych súvislostiach.

Ľudský a sociálny kapitál sú faktormi vplývajúcimi na formovanie inkluzívnej spoločnosti, riešenia ďalších verejných záležitostí, ako je zdravotníctvo, sociálne nerovnosti, nezamestnanosť, vzdelávanie. Investície do vzdelávania sú predpokladom sociálno-ekonomického vývoja, informačných a komunikačných technológií, a zároveň tým pomáhajú rozvíjať a valorizovať ľudský kapitál. Rozvoj vzdelávania a odbornej prípravy v podmienkach EÚ je podmienkou modelu rastu zodpovedajúcemu 21. storočiu. Dosahovať ciele EÚ, inteligentný, udržateľný a inkluzívny rast je možné cez efektívny rozvoj vzdelávania a odbornej prípravy. V súčasnej kríze môže vzdelávací proces reagovať na účinky krízy zvýšením svojej efektívnosti a zručnosťami, ktoré na trhu práce nachádzajú svoje uplatnenie. Všeobecne môžeme vysloviť tézu, že od rozvoja a úrovne vzdelávania a odbornej prípravy očakávame vplyv na pracovné miesta a hospodársky rast. Naplniť toto si však vyžaduje zosúladiť potreby trhu práce a školskej sústavy, správnu kombináciu zručností vrátane prierezových kompetencií. Potrebná je i komplexná stratégia v celoživotnom vzdelávaní a zvlášť venovať pozornosť znevýhodneným skupinám na trhu práce.

Iveta Dudová patrí k autorom, ktorí v posledných desaťročiach smerujú ekonomiu vzdelávania k svojej podstate - teórii ľudského kapitálu a hlbšie ju rozpracovávajú. Takto ekonomia vzdelávania získava nové multidisciplinárne zameranie. Máme na mysli oblasť formovania ľudského a sociálneho kapitálu, sociálneho investovania a ich vzťah či vplyv na rast. V podmienkach vysokoškolského vzdelávania ide o zvýšenie účinnosti, prítťažlivosti, modernizáciu osnov a rozsahu študijných programov. Inovácie si vyžaduje inštitucionálne usporiadanie, správu a účinnejšie využívanie finančných prostriedkov a diverzifikáciu zdrojov financovania.

Publikácia je určená študentom vysokých škôl a pedagogickému zboru v sekundárnom a terciálnom vzdelávaní. Využívať ju môžu pracoviská formulujúce stratégiu vývoja ľudského a sociálneho kapitálu, ako i široká odborná verejnosť. Monografia je rozdelená do 4 logických častí: 1. Teoretické a metodologické východiská ľudského kapitálu, 2. Kontext politik rozvoja ľudského kapitálu, 3. Vybrané aspekty politik rozvoja ľudského kapitálu a ich hodnotenie, 4. Slovenský vzdelávací systém, jeho inštitucionálna štruktúra a výkonnosť. Tieto 4 časti sú potom logicky usporiadané do 12 kapitol nasledovne: 1. Ľudský a sociálny kapitál, 2. Miery ľudského kapitálu, 3. Investície do vzdelávania, 4. Znalostná ekonomika, vzdelanostná, učiaca sa a informačná spoločnosť, 5. Formovanie európskeho priestoru znalostí, 6. Politiky rozvoja ľudského kapitálu, 7. Efektívnosť, spravodlivosť a rovnosť vo vzdelávaní, 8. Komparácia prínosov z investície do vzdelávania na trhu práce, 9. Tendencie a problémy financovania vzdelávania, 10. Regionálne školstvo, 11. Vysoké školy a 12. Hodnotenie vzdelávacieho systému.

DUDOVÁ, I. 2013. Ekonomia vzdelávania. Bratislava : IURA EDITION, 2013. 312 s. ISBN 978-80-8078-668-7.

Recenzia: Ivanička, Koloman a kol.: Trvalá udržateľnosť inovácií v rozvoji Slovenska

Helena SCHURMANN*

Monografia „Trvalá udržateľnosť inovácií v rozvoji Slovenska“ je ďalším významným príspevkom do bohatej pokladnice slovenskej ekonomickej literatúry. Je výsledkom práce výskumného kolektívu Vysokej školy ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave a jej Inštitútu európskych, národných a globálnych štúdií pod vedením prof. RNDr. Kolomana Ivaničku, DrSc. Autori monografie sú vysokoškolskí pedagógovia, ktorí sa vo svojej vedecko-výskumnej a pedagogickej činnosti venujú aktuálnym otázkam makro a mikroekonómie, prierezových a odvetvových ekonomík, znalostnej ekonomiky, trvalo udržateľného rozvoja a úlohám inovácií v tomto rozvoji. Preto má aj publikácia interdisciplinárny charakter. Je určená nielen širokej odbornej verejnosti so záujmom o problematiku inovácií, znalostnej ekonomiky a trvalo udržateľného rozvoja, ale aj študentom spoločenských odborov vysokých škôl.

Publikácia je rozdelená do piatich častí a 13-tich kapitol tak, aby čitateľ po ich preštudovaní získal ucelený a komplexný pohľad na problematiku trvalej udržateľnosti a inovácií v rozvoji Slovenska. Jednotlivé kapitoly svojím obsahom tvoria jednoliaty celok, súbor príspevkov, ktorého cieľom je zdôrazňovať naliehavú potrebu súčasnej doby vytvoriť nový prístup k zabezpečeniu trvalo udržateľného rozvoja na Slovensku a na celej našej planéte.

V úvodnej časti monografie – v prvej kapitole s názvom *Smerovanie k zvýšeniu produktivity znalostí* jej autor rozoberá aktuálne otázky produktivity znalostí, ktorá má v budúcnosti stále výraznejšie vplyvať na celkovú ekonomickú výkonnosť krajiny.

Prvá časť publikácie s názvom *Rozvojové modely a udržateľný rozvoj* pozostáva z dvoch kapitol. Kapitola druhá – *Národný, európsky a globálny rámec v tvorbe rozvojového modelu Slovenska* – obsahuje podrobnú a precíznu analýzu slovenských, európskych a globálnych podmienok, ktoré významnou mierou ovplyvňujú a tým sa aj podieľajú na tvorbe rozvojového modelu Slovenska.

Tretia kapitola je venovaná dvom veľikánom svetovej ekonomickej vedy. Autor tejto kapitoly vysvetľuje prínos J. M. Keynesa a J. A. Schumpetera v ekonomickej vede s ohľadom na súčasný svetový ekonomický vývoj. V texte kapitoly sú zrozumiteľne a zaujímavo vysvetlené Keynesova teória efektívneho dopytu a Schumpeterov ekonomický systém, ktorého súčasťou je proces transformácie ekonomiky vďaka inováciám na novú spoločnosť budúcnosti, ktorá má byť lepšia a duchovne bohatšia a má priniesť vyriešenie súčasných ekonomických problémov sveta.

Druhá časť monografie – *Fiškálna a menová politika* – je zložená z dvoch kapitol, ktoré sú zamerané na otázky globalizácie svetovej ekonomiky, jej vplyvu na vývoj ekonomiky SR a na vývoj fiškálnej a menovej politiky ako významných súčastí hospodárskej politiky z aspektu Slovenska. Prehľadne a zrozumiteľne napísané kapitoly poskytujú čitateľovi fundované informácie a podnecujú k ďalšiemu štúdiu teórie a praxe z oblasti fiškálnej a menovej politiky SR v nadväznosti na členstvo Slovenska v EÚ.

Tretia časť monografie – *Význam odvetví (sektorov) z hľadiska udržateľnosti a inovácií* – sa skladá z troch kapitol. Prvá z nich je venovaná tematike rozvojového potenciálu slovenského poľnohospodárstva a vidieka. Vo vhodne štruktúrovanej kapitole autor podáva obraz súčasnej situácie slovenského poľnohospodárstva a vidieka vzhľadom na členstvo SR v EÚ a z toho vyplývajúcich výhod a nevýhod. Prínosom tejto kapitoly sú úvahy autora ako zabezpečiť rozvoj a zlepšenie situácie v slovenskom poľnohospodárstve a na slovenskom vidieku využívaním príležitostí z obnoviteľných

* doc. Ing. Helena Schurmann, PhD., Katedra marketingu, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: helena.schurmann@vsemvs.sk

zdrojov energie a z prispôsobovania sa klimatickým podmienkam, investovaním do vidieckej infraštruktúry či diverzifikáciou pre rozvoj slovenského vidieka.

Kapitola – *Kooperácie retailu a turizmu ako inovačný nástroj podpory regionálneho rozvoja* – je takisto napísaná na vysokej odbornej úrovni a z textu vyplýva, že autorka patrí v oblasti marketingu a retailingu k vysoko uznávaným odborníkom na domácej a zahraničnej pôde. Táto kapitola je zameraná na podrobné analyzovanie predpokladov pre intenzívnejšiu kooperáciu medzi cestovným ruchom a obchodom. Osobitne sa autorka tejto kapitoly so znalosťou veci a veľmi dobrým prehľadom v danej problematike venuje aj skúmaniu prvkov ako je región, turistický región, destinácia cestovného ruchu a marketingový manažment turistickej destinácie. Záver kapitoly tvorí kvalitná a ucelená analýza potenciálu turistických regiónov Slovenska, definovanie pojmov kooperácia a koordinácia a s prezentovanie výhod a nevýhod kooperácie medzi obchodom a turizmom.

Ôsma kapitola – *Malé a stredné podniky a ich miesto v ekonomike EÚ* - ako súčasť tretej časti publikácie uvádza čitateľa do tematiky malých a stredných podnikov s ohľadom na ich postavenie v priestore jednotného európskeho trhu. V súlade s názvom monografie sa táto kapitola zameriava aj na proces inovácií v MSP a zdroje jeho financovania. Aj táto kapitola prináša čitateľovi aktuálne poznatky v primeranom rozsahu s cieľom upozorniť na význam MSP v slovenskej ekonomike s ohľadom na tvorbu pracovných miest, flexibilného uspokojovania potrieb zákazníkov a prispievania do štátneho rozpočtu. Všetky tri kapitoly sú prínosom nielen po teoretickej stránke, ale aj z hľadiska prezentácie poznatkov z praxe, čo môže byť inšpiráciou pre čitateľa ako riešiť problémy, s ktorými sa musí pri svojej práci, či už ako manažér alebo výkonný pracovník, vyrovnávať.

Štvrtá časť publikácie pozostáva iba z jednej kapitoly s názvom *Nelinearita a chaos v spoločenskom vývoji*. Autor tejto kapitoly fundovane a precízne analyzuje spoločenský vývoj a prístupy jeho skúmania pričom sa osobitne zameriava na nelineárne a chaotické deje, vysvetľuje tieto pojmy a vymenúva aktuálne asymetrie súčasného globálneho ekonomického systému. Vzhľadom na súčasný nepriaznivý svetový ekonomický vývoj je vysvetľovanie dôvodov tohto vývoja prvým krokom k jeho pochopeniu a hľadaniu možností ako ich odstrániť alebo aspoň minimalizovať.

Piata časť monografie pozostáva zo štyroch kapitol. Všetky sú venované trom prvkom – vzdelávaniu, vývoju a inováciám – nazývaným spoločne aj ako Vedomostný trojuholník Slovenska. Desiata kapitola – *Problémy pripravenosti Slovenska na realizáciu dokumentu Európa 2020* - uvádza čitateľa do problematiky strategických dokumentov Európa 2020. Prínosom tejto podrobne a svedomite spracovanej kapitoly je prezentovanie nového programu Únie pre financovanie výskumu a inovácií Horizont 2020 a iniciatívy Inovácie v Únii, analýzy situácie na Slovensku v oblasti intenzity výskumu, vývoja a inovačnej politiky, výsledkov expertízy slovenského vysokého školstva a čiastkových odporúčaní pre podporu rozvoja inovácií a znalostnej ekonomiky na Slovensku. Kapitola – *Odhaľovanie, budovanie a ochrana metakapitálu* – je venovaná pojmu metakapitál z hľadiska jeho definovania a možností jeho rozvoja. Jej autor prináša čitateľovi zaujímavé poznatky a úvahy o metakapitále s ohľadom na jeho miesto v inovačnom procese. Dvanásť kapitola má názov *Súčasný stav znalostnej ekonomiky v SR v závislosti od podnikateľského prostredia a vzdelania*. Prínosom tejto kvalitne a podrobne rozpracovanej kapitoly je analýza súčasného stavu znalostnej ekonomiky v SR s ohľadom na vzťah podnikateľské prostredie – znalostná ekonomika, pričom autorka kapitoly poukázala na prepojenie kvalita vzdelávania – nezamestnanosť – podnikateľské prostredie – znalostná ekonomika. Posledná trinásť kapitola monografie – *Udržateľnosť hodnôt a hodnoty udržateľnosti* – dôstojne uzatvára celú monografiu. Autorka tejto kapitoly si stanovila za cieľ poukázať na vzťah medzi kultúrou a hodnotami z nej vyplývajúcimi, vymenúva hodnoty trvalej udržateľnosti a európske hodnoty, poukazuje na hodnoty v kríze postmoderného sveta a na záver dáva podnet k úvahe či možno považovať EÚ za nový model, novú paradigmatu v politike a ekonomike. Aj táto kapitola je spracovaná na vysokej odbornej úrovni a čitateľovi prináša okrem fundovaných poznatkov aj mnohé podnety pre uvažovanie o budúcom vývoji v oblasti hodnotového rebríčka občanov EÚ.

Ústrednou myšlienkou monografie sú produktivita znalostí a trvalá udržateľnosť inovácií. Ako už vyplýva z jednotlivých kapitol, Slovensko v súčasnom období znalostnej ekonomiky stojí pred výzvou ako zvýšiť produktivitu znalostí a udržateľnosť inovácií. Na prvý pohľad jednoduchá cesta zvyšovania investícií na získanie, rozšírenie a využitie znalostí však nemusí priniesť očakávané výsledky. Autori tejto publikácie sa preto snažia nájsť odpoveď na otázku, aké sú podmienky pre produktivitu znalostí a inovácií. Nielen vznik kreatívnej osobnosti, ako výsledku kvalitného vzdelania, je zárukou produktivity znalostí, ale aj budovanie kreatívnych centier vedy a výskumu a vysokých technológií. SR musí preto nielen investovať do skvalitnenia vysokoškolského vzdelávania, ale aj zabezpečiť pozitívnu zmenu vo všetkých ostatných oblastiach, ktoré majú priamy a nepriamy dopad na produktivitu znalostí a inovácií (finančné otázky, kultúrne hodnoty, podpora rozvoja priemyselných odvetví a sektorov, bezpečnosť globálna a podniková atď.).

Celkove možno skonštatovať, že recenzovaná monografia je významným prínosom do súčasnej modernej odbornej ekonomickej literatúry jednak pokiaľ ide o jej vecný obsah, ako aj o formu spracovania a jej vydanie možno považovať za pozoruhodnú vydavateľskú udalosť, ktorá si zaslúži pozornosť aj v medzinárodnom meradle.

IVANIČKA, K. a kol. 2014. *Trvalá udržateľnosť inovácií v rozvoji Slovenska*. Bratislava : Wolters Kluwer 2014, 1.vyd. 309 s. ISBN 978-80-8168-036-6.

INFORMÁCIE A POKYNY PRE AUTOROV PRÍSPEVKOV

Redakcia prijíma a uverejňuje príspevky v slovenskom, českom a anglickom jazyku. Za originalitu, odbornú i formálnu správnosť príspevku zodpovedá autor. V časopise nie je možné publikovať článok, ktorý už bol uverejnený v inom periodiku. Redakcia si vyhradzuje právo uverejnenia len pôvodných príspevkov, ktoré spĺňajú obsahové a všetky formálne náležitosti vedeckého článku a boli recenzentom odporúčané na publikovanie.

Príspevky sa predkladajú:

- jedenkrát elektronicky (e-mailom na adresu: edita.kulova@vsemvs.sk)
- a v dvoch tlačенých exemplároch na adresu redakcie časopisu Verejná správa a regionálny rozvoj, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava.

Príspevky je potrebné odovzdať vo formáte MS Word (2003 alebo staršom). Rozsah príspevku je limitovaný na max. 15 strán, pri recenziách a správach je rozsah limitovaný na max. 5 strán predpísaného formátu vrátane grafov, tabuliek a literatúry.

Prehlásenie o pôvodnosti príspevku

Spolu s príspevkom odovzdá autor prehlásenie o tom, že príspevok je originálny a nebol doteraz ponúknutý k publikovaniu inému vydavateľovi.

Základné formátovanie

NASTAVENIA STRANY:

- Veľkosť papiera je A4.
- Okraje stránky musia byť nastavené na 2 cm zo všetkých strán.
- Musí sa zvoliť voľba zrkadlových okrajov.
- Vzdialenosť záhlavia a päty od okraja stránky má byť 1,25 cm.

TEXT:

- Typ písma textu príspevku musí byť Arial s veľkosťou 10 bodov.
- Riadkovanie 1,5.
- Prvý riadok každého odseku má byť odsadený o hodnotu 0,8 cm.
- Za každým odsekom je potrebné nastaviť medzeru 6 bodov.
- Pred každým nadpisom je potrebné vynechať dva prázdne riadky a za každým nadpisom jeden voľný riadok.

OBRAZKY:

- Musia byť začlenené do textu článku s číslaním.
- Pred a za obrázkom sa vynecháva jeden voľný riadok.
- Označenie obrázka sa musí začínať skratkou a číslom (Obr. 1), za ktorými sú dve medzery a nasleduje popis obrázka.
- Skratky Obr. a číslo obrázka sú napísané tučnými písmenami.

GRAFY:

- Musia byť začlenené do textu článku s číslaním.
- Pred a za grafom sa vynecháva jeden voľný riadok.
- Označenie grafu sa musí začínať slovom (Graf 1) a číslom, za ktorými sú dve medzery a nasleduje popis grafu.
- Slová Graf a číslo grafu sú napísané tučnými písmenami.
- Grafy je potrebné uviesť v Exceli, a to aj ako prílohu v elektronickej verzii k rukopisu.

TABUĽKY:

- Musia byť začlenené do textu článku s číslaním.
- Pred a za tabuľkou sa vynecháva jeden voľný riadok.
- Označenie tabuľky sa musí začínať skratkou a číslom (Tab. 1), za ktorými sú dve medzery a nasleduje popis tabuľky.
- Skratka Tab. a číslo tabuľky sú napísané tučnými písmenami.
- Pod každým obrázkom, tabuľkou i grafom musí byť uvedený zdroj, z ktorého autor údaje čerpal.

ROVNICE:

- Musia byť napísané v editore rovníc Microsoft Equation, ktorý je súčasťou textového editora MS Word.
- Matematické symboly je nutné písať aj vo vnútri textu pomocou editora rovníc.

ANGLICKÝ NÁZOV A ABSTRAKT:

- V každom príspevku musí byť uvedený anglický názov a abstrakt rozsahu 8 riadkov v anglickom jazyku.
- Pod abstraktom je potrebné uviesť kľúčové slová (keywords) v angličtine (viď http://www.aeaweb.org/journal/jel_class_system.html).

LITERATÚRA:

- Uvádzať v súlade s normou STN ISO 690 v abecednom poradí podľa vzoru uvedenom v šablóne.
- Odvolania na literatúru sa označujú v texte metódou mena, dátumu a poradia v zozname literatúry, tak že na príslušnom mieste v texte sa do zátvoriek napíše meno autora, dátum publikovania dokumentu/ číslo podľa toho, ako sú tieto údaje uvedené abecednom profile v zozname literatúry; napr. (Kotler, 2001/14).

Recenzovanie príspevkov:

Recenzovanie príspevkov zabezpečuje redakčná rada. Recenzné konanie voči autorovi príspevku je anonymné.

Príspevky nie sú honorované.

Instructions for authors:

The scientific journal - Public administration and Regional Development publishes scientific contributions, discussion contributions and reviews related to its focus. Contributions must be at the required professional and scientific level. They are published in the Slovak, Czech or English language.

The editor's office of the journal accepts contributions electronically (by email to: edita.kulova@vsemvs.sk), or in a written form in 3 copies together with a CD in the text editor Word (operation system Windows), page size A4 (21×29.7), 2 cm margins, font type: ARIAL, single line spacing.

Title of Article (size 12 pt bold, centred)

Title (size 11pt bold, italic, centred)

Name and surname⁶⁴ (size 10,5pt normal, centred)

Abstract (size 10pt bold, italic)

Body text (size 10pt, italic, max. 8 lines)

Keywords (size 10pt bold, italic)

Text (size 10pt, italic)

JEL classification

(also found on the webpage http://www.aeaweb.org/journal/jel_class_system.html)

Introduction (size 10pt bold)

Text (size 10pt, normal)

1 Title of chapter (size 10pt bold)

Text (size 10 pt normal)

1.1 Subchapter title (size 10pt bold)

Text (size 10 pt normal)

Conclusion (size 10pt bold)

Text (size 10 pt normal)

Bibliography

⁶⁴ Contact information of author (or authors), workplace, address, email address

Autori príspevkov

doc. Ing. Michal Oláh, PhD, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: michal.olah@vsemvs.sk

Ľubomír Šidelský, PhD., Ministerstvo financií SR, Štefanovičova 5, 817 82 Bratislava, e-mail: lubomir.sidelsky@mfsr.sk

Algirdas Astrauskas, Associate Professor at the Institute of Public Administration at Mykolas Romeris University in Vilnius, Lithuania, e-mail: algirdas.astrauskas@lrs.lt. Mailing address: Valakupių st. 5-52, Vilnius LT-10101 Lithuania

Mantas Bileišis, Associate Professor at the Institute of Public Administration at Mykolas Romeris University in Vilnius, Lithuania, e-mail: mantas.bileisis@mrui.eu. Mailing address: Valakupių st. 5-52, Vilnius LT-10101 Lithuania

prof. Ing. Ľudovít Korček, DrSc., Katedra marketingu, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: ľudovit.korcek@vsemvs.sk

Ilya Dmitriev, Dean of the Faculty of Management and Business, Dc.Sc., Prof., Kharkov National Automobile and Highway University, Petrovskogo Str., 25 Kharkiv, Ukraine, 61002

Inna Shevchenko, post-graduate student, Kharkov National Automobile and Highway University, Petrovskogo Str., 25, Kharkiv, Ukraine, 61002, e-mail: umka_shevchenko@mail.ru

prof. Ing. Vojtech Stanek, PhD., Katedra verejnej správy, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vojtech.stanek@vsemvs.sk

doc. Ing. Iveta Dudová, PhD., Katedra verejnej správy, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: iveta.dudova@vsemvs.sk

Mychailo Goncharenko, PhD. Scientific and Research Economic Institute of Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine, Metrostroitelnaia 5a, Kiev, 03065, e-mail: goncharenko3@ukr.net

prof. Ing. Viera Čihovská, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra manažmentu. 851 04 Bratislava, Furdekova 16., e-mail: viera.cihovska@vsemvs.sk

Krystyna Voronych, junior researcher of Zakarpattia Regional Centre for Socio-Economic and Humanitarian Research of NAS UKRAINE, Hlyboka 7 Str., 88000, Uzhgorod, Ukrain, e-mail: kristina_22@mail.ru

Dinh Tran Ngoc Huy, MBA, PhD candidate, Banking University HCMC, Viet Nam – GSIM International University of Japan, Japan, e-mail: dtnhuy2010@gmail.com

doc. Ing. Anna Belajová, PhD. Katedra verejnej správy, Ústav verejnej správy, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: anna.belajova@vsemvs.sk

Ing. Ivana Gecíková, PhD., Katedra verejnej správy, Ústav verejnej správy, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: ivana.gecikova@vsemvs.sk

Anna Glukha, PhD, Associate Professor, Associate Professor of International Economics and Economic Theory Department of Dnipropetrovsk University of Alfred Nobel

doc. Ing. Dagmar Hrašková, PhD., Katedra ekonomiky, Fakulta PEDAS, Žilinská univerzita v Žiline, Univerzitná 1, 010 26 Žilina, e-mail: dagmar.hraskova@fpedas.uniza.sk

Dr Russell Gerrard PhD, Associate Dean for the Undergraduate Programme, Cass Business School, City University, Northampton Square, London EC1V OHB, United Kingdom, e-mail: r.j.gerrard@city.ac.uk

doc. Ing. Anna Neumannová, CSc., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra malého a stredného podnikania, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: anna.neumannova@vsemvs.sk

Ing. Marián Židó, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra malého a stredného podnikania, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: marian.zido@vsemvs.sk

JUDr. Peter Machovič, Katedra teórie práva a sociálnych vied, Univerzita Komenského v Bratislave, Šafárikovo nám. 6, 818 06 Bratislava, e-mail: machovicp@post.sk

Ing. Jozef Adamko, Katedra ekonómie a financií, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: jozef.adamko@vsemvs.sk

Olha Vdovichenko, Chernivtsi Trade and Economics Institute of KNTEU, 7, Tsentralna Square, 58002 Chernivtsi, Ukraine, e-mail: danpol@ukr.net

Svitlana Oliynych, Chernivtsi Trade and Economics Institute of KNTEU, 7, Tsentralna Square, 58002 Chernivtsi, Ukraine, e-mail: svetaolijnych@mail.ru

VEREJNÁ SPRÁVA A REGIONÁLNY ROZVOJ

Verejná správa a regionálny rozvoj je recenzovaný vedecký časopis Vysokej školy ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave. Uverejňuje vedecké príspevky, príspevky do diskusie a recenzie. Je orientovaný predovšetkým na problematiku verejnej správy a regionálneho rozvoja, manažmentu, marketingu, financií, malého a stredného podnikania, ale aj na iné oblasti, ktoré sú v súlade s profilom a zameraním školy. Jeho poslaním je publikovať významné výsledky vedeckého výskumu trvalejšieho obsahu z oblasti verejnej správy a príbuzných tém, vytvárať priestor pre publikovanie výsledkov výskumných projektov Vysokej školy ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave a ponúkať priestor na publikovanie dôležitým záujmovým skupinám (verejná správa, domáce a zahraničné vysoké školy, výskumné inštitúcie).

PUBLIC ADMINISTRATION AND REGIONAL DEVELOPMENT

Public Administration and Regional Development is a reviewed scientific journal of the School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava. It publishes scientific articles, contributions to discussions and reviews. It mainly focuses on problems in public administration and regional development, management, marketing, finance, small and medium sized entrepreneurship as well as on other areas that are related to the profile and aim of the school. Its mission is to publish significant results of scientific research with continuous content from the field of public administration and related topics, to create space for publishing results from research projects of the School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava and to offer space for publishing articles to important interest groups (public administration, domestic and foreign universities, research institutions).

School of Economics and Management in Public Administration

Chairperson of Editorial Board: prof. Ing. Viera Cibáková, CSc., rector

Editor in Chief: prof. Ing. Viera Čihovská, PhD.

Order and distribution of the Scientific Journal are administrated by editor.
Reg. No 2950/09

Scientific Journal
No. 1, June 2014, Volume X.

Vedecký časopis Verejná správa a regionálny rozvoj vydáva Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave. Vychádza 2-krát ročne.

ISSN 1337-2955